

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

**МАТЕРІАЛИ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ВИКЛАДАЧІВ ТА СПІВРОБІТНИКІВ**

(Суми, 18-19 квітня 2019 року)

**Суми
2019**

С-70 Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства:

Матеріали сьомої Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів, викладачів та співробітників (Суми, 18–19 квітня 2019 р.) / уклад. : О. М. Євтушенко. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 454 с.

До збірника увійшли наукові матеріали студентів, аспірантів, викладачів та співробітників факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету, а також інших українських університетів.

Видання для науковців, викладачів, студентів соціально-гуманітарних спеціальностей.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Александренко А., Медвідь О. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА І ХІЛЛАРИ КЛІНТОН.....	8
Velykodna A., Nazarenko O. SEMANTIC FEATURES OF CHREMATONYMS IN THE SERIES OF NOVELS "A GAME OF THRONES" BY GEORGE R. R. MARTIN.....	10
Вернидуб Г., Кашенко П., Дегтярьова Л. ФОНЕТИЧНІ ТА ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТУ У ШЛЕЗВІГ–ГОЛЬШТЕЙНІ.....	14
Halezhenko V., Nazarenko O. PECULARITIES OF SLANGY LEXICO-SEMANTIC UNITS IN YOUNG ADULT LITERATURE (BASED ON THE NOVELS OF E. LOCKHART).....	18
Герус О., Баранова С. ЕВФЕМІЗАЦІЯ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА).....	23
Єрмоленко С., Тігарева М. ОСОБЛИВОСТІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ.....	29
Kovalenko A., Nazarenko O. FRAME-SCENARIO "LOVE": COGNITIVE ASPECT (BASED ON THE NOVEL OF BRITTAINY C. CHERRY "DISGRACE").....	33
Маяка А., Таценко Н. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГУМОРУ В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....	39
Мазна Ю., Мовчан Д. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ОНІМІВ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	42
Куліш В., Громенко Т. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	44
Лазуткіна Ю., Дегтярьова Л. РОЛЬ КОЛЬОРОНАЗВИ „BLAU“ В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОБИ РОМАНТИЗМУ.....	47
Полежай А., Чуланова Г. МОВНІ ЗАСОБИ УВИРАЗНЕННЯ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ.....	52
Напаснюк О., Ємельянова О. ІМПЛІЦИТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ.....	57
Полупан М., Баранова С. ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНОМОВНИМ РЕЦІПІЄНТОМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЗАГАЛЬНОВЖИВАННОЇ ЛЕКСИКИ В ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ ЗМІ.....	60
Хамитов Э., Мовчан Д. ПАРАДОКСАЛЬНАЯ ОБРАЗНОСТЬ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА.....	64
Тарасенко Е., Жулавська О. СУДОВИЙ РЕГІСТР: ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ПІДСУДНОГО.....	66
Швачко С., Анохіна Т. СЛОВО КОБЗАРЯ ВІД ВАШИНГТОНА ДО СУМ.....	71
Шишкін М., Шуменко О. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	75
Попова К. СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМОТИВІВ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО МОЛОДІЖНОГО ЛЕКСИКОНУ.....	79
Щигло Л. СЛОВОТВІРНА ВАЛЕНТНІСТЬ: РОЗДУМИ У СВІТЛІ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ.....	84

СЕКЦІЯ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТУДІЇ (ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА МИКОЛИ ЛУКАША)

Баранова С., Несторенко Д. ВЛАСНІ НАЗВИ В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ «МЕРТВИХ ДУШ» М. В. ГОГОЛЯ.....	89
Вашист К., Катериніна М. СПОСОБИ ЕЛІМІНАЦІЇ ЛАКУН-БЛЕНДІВ У ПЕРЕКЛАДІ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ.....	93
Єрмоленко С., Ганнощенко С. ЖЕСТИ ЯК СКЛАДОВА МЕЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ.....	96

Гранкіна Ю., Ущатовська І. ЛУКАШЕВА СИНЕРГІЯ У ЗАЯВІ ПРО МІСЦЮ.....	100
Коренівська Ю., Назаренко О. НАСТАНОВИ В. КЕЙСА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЗАГОЛОВКІВ НОВИН.....	104
Кобякова І., Ємельянов Д. ПРОБЛЕМА ДОСВІДУ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗА ВІТАЛІЄМ КЕЙСОМ.....	109
Осипенко Є., Жулавська О. ПСИХОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	111
Зінченко А., Кальченко А. СКАНЛЕЙТ: РОЗВИТОК АМАТОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ.....	115
Щигло О. СУЧАСНА АНГЛОМОВНА РАКЕТНО-АРТИЛЕРІЙСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ.....	119

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ (РОСІЙСЬКОЇ) МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Бондаренко В., Бондаренко Л. ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЙНОГО ВХОДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ЗВО УКРАЇНИ.....	124
Акагха Десент Чуквуемекат, Чілукурі Нандана Редди, Завгородній В. НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА МОВНОГО ЕТИКЕТУ В СИТУАЦІЇ ЗВЕРНЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ, ІНДІЇ ТА НІГЕРІЇ).....	129
Коньок О., Джоші Руші. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНДІЙСКИХ ПАРЕМІЯХ.....	134
Пилипенко-Фріцак Н. ІМЕННИКИ СПІЛЬНОГО РОДУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ.....	139
Похілько О. ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ.....	144
Біденко Л., Кисельова Г. АУДИТОРНИЙ ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	149
Шевцова А., Мірзазаде Санан. ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ПРИВІТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВІ.....	154
Яременко Л., Алкудах Алі Таисеер Алі. ІНТЕРІОРИЗАЦІЙНІ ОБШИРИ ЛІКАРЯ СОФІЇ ПАРФАНОВИЧ.....	158
Скварча О., Сандра Ебосон. СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (РІВНІ А1, А2)....	162
Початко Т. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ЯК ЗАСОБОМ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	168

СЕКЦІЯ 4. ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Гордієнко К., Кобякова І. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	172
Laznevoy A., Bashlak I. TRANSIENT OVERVOLTAGE AND ITS EFFECT ON A SUBSTATION.....	176
Trypolska T. FINANCING OF EDUCATION IN THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES.....	178
Perekhod E. THE LACK OF MOTIVATION IN UKRAINIAN EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS.....	183
Tsyrylyk S. FINTECH INNOVATIONS AND THEIR INFLUENCE ON BANKS AND THE BANKING SYSTEM.....	190

Artemenko A. THE MAIN SET OF FOREIGN EXCHANGE REGULATION THEORY.....	194
Podolkova S. ESSAY AS A FORM OF ACADEMIC WRITING.....	197
Bashlak I. COOPERATIVE CLASSROOM MANAGEMENT IS THE KEY TO MINIMIZING THE CHAOS.....	201
Bochkarova T. A DISCRIMINANT ANALYSIS OF FINANCIAL SOUNDNESS OF DEPOSIT TAKERS: UKRAINE VERSUS ISRAEL CASE.....	207
Kononenko S. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO INTERPRETATION OF THE SYSTEMIC RISK CONCEPT IN THE FINANCIAL SECTOR.....	212
Sribranets Y. SPECIFIC FEATURES OF ECONOMIC TRANSFORMATIONS IN PUBLIC PROCUREMENT.....	215
Ivakhnenko O. THE ESSENCE OF RATIONAL LAND USE.....	219
Osipova O. THE LEGAL STATUS OF ASSISTANTS TO THE JUDGES IN UKRAINE AND IN POLAND (COMPARATIVE ANALYSIS).....	223
Кузьменко В. ШО ТАКЕ ЕМОЦІЯ? ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОСТІ ТА ЕМОТИВНОСТІ....	228
Дядечко А. СТВОРЕННЯ РЕСУРСІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ CLIL-ПРОЕКТІВ У СУМСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	232
Kurochkina V., Gladchenko O. TEAM TEACHING.....	235
Golovanenko E., Ignatieva O. ESTABLISHMENT OF AESTHETIC PRIORITIES AGAINST STUDENTS' PRAGMATIC OUTLOOK.....	239
Lavrenko A. POLITICAL PARTICIPATION.....	244
Міхно С. ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	247

СЕКЦІЯ 5. РЕЛІГІЯ І КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

Dyadchenko H., Klipatska Y. EVALUATIVE NOMINATIONS OF A WOMAN IN THE UKRAINIAN POETIC TEXTS OF THE END OF XX TH – BEGINNING OF THE XXI TH CENTURIES.....	252
Мозговий І. НОРМАНСЬКА ТЕОРІЯ: ВИТОКИ Й ЗНАЧЕННЯ.....	257
Макогон А. ЕСХАТОЛОГІЯ ДОСОКРАТИКІВ.....	263
Гавриленко В., Лебідь Є. ПОГЛЯДИ НА УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ XVII-XVIII СТОЛІТЬ.....	268
Гавриленко В. ДУХОВНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ДОБИ БАРОКО ЯК ДЖЕРЕЛО ОСЯГНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ.....	273
П'янзін С. ПРИНЦИПОВА ХРОНОТОПІЧНІСТЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ.....	278
Німенко Н. ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ (М. О. МАКАРЕНКО).....	282
Зінченко А., Острокоморець А. КИТАЙСЬКИЙ ІЄРОГЛІФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗІВ ОБ'ЄКТІВ РЕАЛЬНОСТІ.....	286
Васюріна А., Часовських А. МАНІПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ РИТОРИЦІ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ.....	290
Іванова Н., Коломієць І. МИСТЕЦТВО ЯК РЕЛІГІЯ В СИСТЕМІ НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ.....	293
Фесенко Б. «БУТИ ВЛАДОЮ» ЧИ ВОЛОДІТИ ВЛАДОЮ (АНАЛІЗ ФЕНОМЕНІВ ЗА Е. ФРОММОМ).....	298
Дудник Б. РОЛЬ СПОРТУ В ПРОЦЕСІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	301

СЕКЦІЯ 6. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Санатарчук В. СПІВПРАЦЯ ВИДАВНИЦТВ ІЗ КНИЖКОВИМИ БЛОГЕРАМИ ЯК СПОСІБ ПРОМОЦІЇ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	303
Клюєва М., Кондрико А. ОСОБЛИВОСТІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ЖІНКИ НА ШПАЛЬТАХ ЖУРНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ «GQ».....	308
Захарченко А. УНІВЕРСИТЕТ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР.....	313
Глушенко К. СОЦІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ГАЛУЗЬ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	317
Yusiuk A. THE MODERN LANGUAGE ETIQUETTE OF CZECHS AND UKRAINIANS.....	322
Березенко В., Іванець Т. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ.....	329
Керімов Р. ВПРОВАДЖЕННЯ ДВОСТОРОННІХ МОДЕЛЕЙ PR-КОМУНІКАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ НОВИХ МЕДІА.....	333
Подольяка Н., Теницька Д. ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ INSTAGRAM.....	337
Kholod V. DIGITAL VS INTERNET MARKETING: SPECIFIC DIFFERENCES.....	342
Яременко В. СТОРИТЕЛІНГ У СУЧАСНИХ СПОРТИВНИХ PR-КОМУНІКАЦІЯХ.....	346
Sadivnycha M. REFLECTION OF THE AUTHOR`S PERSONALITY IN JOURNALISTIC CREATIVITY.....	350
Малецька М. ВІДЕОГРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	354
Овсянкін Л. ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДІАЛОГУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	359
Романюк Н. ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У ІНТЕРНЕТ-ВИДАННІ «ЗАПОРОЗЬКА СІЧ».....	364
Кулішенко Л., Рибалко А. МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ПРАЦІ ЮРІЯ ЛИПИ «ЛІКИ ПІД НОГАМИ».....	369
Кулішенко Л., Гречка А. ХУДОЖНІ ЗАСОБИ У ТВОРЧОСТІ М.М.ТКАЧА.....	374
Колінько М. ГЕТЕРОТОПІЧНИЙ ХАРАКТЕР ВІРТУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	379
Жиленко І. ТРАДИЦІЯ ТА ОНОВЛЕННЯ ЖАНРУ ЛЕГЕНДИ У ПЕРІОД ЛІТЕРАТУРНОЇ ЕМІГРАЦІЇ 1919–1939 РР.....	384
Bondarenko Yu., Lobanok D. AUSGABEN VON RANDGRUPPEN IM KONTEXT DER ALTERNATIVEN PRESSE DEUTSCHLANDS.....	389
Bondarenko Yu., Nemesh V. METHODEN ZUR SCHAFFUNG DES IMAGES DER «THE COCA-COLA COMPANY».....	393

СЕКЦІЯ 7. ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ГРОМАДОЮ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, МЕХАНІЗМИ

Король С., Глова Д. РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРНЕТ ОПИТУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ МІСЦЕВИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В МІСТІ СУМИ ЩОДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ.....	398
Томіна А., Загорюлько Н. ХАКАТОН ЯК ПРАКТИКА ВТРУЧАННЯ В ПРОЦЕС ПОШУКУ РОБОТИ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ.....	402

СЕКЦІЯ 8. СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ У СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Лебідь А. ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	407
Король С., Черкасова О. ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	412
Сірінюк-Долгарьова К., Стеценко Л. ПУБЛІЦИСТИКА ЄВГЕНА ГУЦАЛА У СВІТЛІ НОВІТНІХ ЕКСПАНСІОНІСТСЬКИХ ЗАГРОЗ НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	416

СЕКЦІЯ 9. ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Berezhna D. INFLUENCE OF GENDER ON THE DOMINANT STRATEGY OF BEHAVIOR IN CONFLICT SITUATION.....	421
Скрипниченко Ю. НАЦИСТСЬКИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВЩИНИ ЧЕРЕЗ ВИСВІТЛЕННЯ АНТИСЕМІТСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В МІСЦЕВИХ ОКУПАЦІЙНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ У 1941-1943 рр.....	426
Чугуєва І., Німченко В. АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІОНАЛА.....	430
Чугуєва І., Мацеха А. ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ РУВД ПРИ РОБОТІ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ.....	434
Костюк Б. ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКИХ КОНФЛІКТІВ.....	438
Шкриль І. ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	442
Гаврилко В., Сахно П. НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ, ЯКІ ДОЛАЮТЬ ОНКОЛОГІЧНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ.....	447

СЕКЦІЯ 1

ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Анна Александренко,

студентка Сумського державного університету

Олена Медвідь,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА І ХІЛЛАРИ КЛІНТОН

Політична сфера суспільного життя стосується кожного. Прямо чи опосередковано – вже інше питання. Особливо яскраве виявлення всього, що має відношення до політики настає у період передвиборчих кампаній. В цей час увага людей, а саме електорату, зосереджується на політичній комунікації кандидатів, їх передвиборчих програмах, комунікативних стратегіях і тактиках.

Особливості політичного дискурсу виражаються в тому, що він пов'язаний з різними формами текстів, які досліджуються в прагматично-ситуативному та ментальному вимірі. Дослідники політичної лінгвістики розглядають його як вид інституційного спілкування (В. І. Карасик, Е. Бенвеніст, Ю. Габермас, К. С. Серажим, А. П. Чудінов, О. Й. Шейгал, О. Л. Михальова, Т. Ван Дейк, ін.) і вживають як синонім політичної комунікації.

Результатом проведеного дослідження є виявлення лінгвостилістичних особливостей політичного дискурсу на прикладі політичних текстів, зокрема передвиборчих дебатів Дональда Трампа та Хіллари Клінтон. У своїх політичних промовах обидва користуються стратегією дискредитації опонента, що є однією з комунікативно-прагматичних стратегій політичного дискурсу, як основною, поряд зі стратегіями «гри на підвищення» та театральності.

Дослідивши мовленнєвий матеріал скандальних кандидатів, можна сказати, що кожен з них користується чіткою стратегією самопрезентації. Проте кожен політик має власні мовленнєві особливості, що є елементом іміджу. Найбільш повторюваною стратегією Дональда Трампа є «оцінювальний коментар» критичного характеру. Таким чином він вказує на професійну некомпетентність супротивника, частіше за все перериваючи мовленнєвий потік опонента, без бажання взяти на себе комунікаційну роль. Тим самим він досягає своєї мети, що полягає у визнанні сумнівної позиції суперника. Ігноруванням позиції суперника вирізняється стратегія Хілларі Клінтон, проте не тільки суперника, а й ведучого дебатів, нібито абстрагується від усіх і не закінчує свою репліку доки не вимовить ефектний фінал. Комунікативні стратегії настільки є суперечливими, що вони доповнюють одна одну.

В процесі роботи досліджено, що кандидати на пост президента США використовують у своїх промовах лінгвостилістичні фігури, зокрема: повтори, метафору, порівняння, персоніфікацію, синекдоху, гру слів, перифраз, гіперболу, метонімію, уособлення, символи. Застосування вище згаданих мовленнєвих засобів полегшують сприйняття повідомлення, увиразнюють його, розріджують інформаційну щільність, конденсують багато смислів в одному слові чи групі слів, чим сприяють економії мовних засобів.

Окрім дискредитування опонента, перелічені вище лексико-стилістичні елементи використовувалися для того, щоб створити контакт з аудиторією, виразити суб'єктивну спрямованість змісту, зробити його більш зрозумілим, зменшити соціальну відстань, приховати свої інтереси, посилити експресивність та уникнути негативної реакції. Таким чином відбувається своєрідна маніпуляція думкою слухачів.

Політичний дискурс – це перспективний напрям досліджень, широке поле для наукового аналізу, оскільки він є невичерпним, безперервно розвивається й постійно знаходиться у фокусі уваги, що приводить до появи значної кількості мовознавчих досліджень в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Ван Дейк Т. А. Дискурс и власть. Репрезентация доминирования в языке и коммуникации – пер. с англ. / Ван Дейк Т. А. – М. : Либроком, 2013. – 344 с.
2. Серажим К. С. Термін "дискурс" у сучасній лінгвістиці / К. С. Серажим // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2003. – С. 7–12.
3. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Шейгал Е. – М., 2001. – 195 с.

Alla Velykodna,

student, Sumy State University

Olena Nazarenko,

lecturer, Department of Germanic Philology,

Sumy State University

SEMANTIC FEATURES OF CHREMATONYMS IN THE SERIES OF NOVELS “A GAME OF THRONES” BY GEORGE R. R. MARTIN

Fiction literature always differs by its specificity and authenticity. The proper nouns have a great influence on the ideas of a writer and its embodiment. The author creates a separate world, fills it with life and content through the onomastic lexicon. With the help of different proper names, including chrematonyms, which the author uses in his book, the process of direct acquaintance with characters becomes more convenient. Onomastic researches demonstrate that the ways and methods of the proper nouns creating may be different. Their meaning, structure and semantic content depend on a number of conditions: historical, geographical, socio-cultural or political.

The relevance of our research is that chrematonyms are an integral part of the fiction text. They not only perform the nominative function, but also carry an additional

semantic meaning. The research of semantic peculiarities of chrematonyms in fictional literature will help to analyze the sources of its formation.

The object of the research is chrematonyms as the literary detail in shaping a broad panorama of fictional reality. The subject is semantic features of chrematonyms which are represented by series of novels «A Game of Thrones» by George R. R. Martin.

The aim of the investigation is to determine semantic peculiarities of chrematonyms in the contemporary fictional discourse.

The main tasks are:

1. To investigate the essence of chrematonyms and its role in the contemporary fictional discourse.
2. To analyze semantic features of chrematonyms on the material of «A Game of Thrones» by George R. R. Martin.

Onomastic lexicon accompanies a person throughout the whole life, so it is difficult to isolate language vocabulary of the use of proprial lexicon. It becomes possible to identify the ways of peoples' migration, linguistic and cultural commonalities between them, the correlation of dialects in synchronic and diachronic dimensions with the help of onomastic research.

There are three main classes of onyms according to A. V. Superanska [4, p. 98]:

- 1) the names of living beings or creatures that are considered to be alive;
- 2) the names of inanimate objects (toponyms, phytonyms, astronoms, chrematonyms, etc.);
- 3) the names of complex objects (communities, holidays, natural phenomena, campaigns, wars, literary works).

The classification is detailed enough: each group includes a large number of subcategories. Some types are very controversial, because of using within other onomastic groups, among which one can also distinguish the chrematonyms – the names of material objects.

A deep and long work of the author with a selection of vocabulary can be traced during the analysis of the onomastic content of the fiction novel “A Game of Thrones”

by George R. R. Martin. The majority of all chrematonyms have a connotative meaning and serve as one of the means for emphasizing the most important details in the images of the main characters.

The Iron Throne – is the main chrematonym that is constantly mentioned in the novel “A Game of the Thrones”. It is a symbol of power and an object of desire for all participants of the fight over the throne. It has such a name because it was made of forged swords of the inhabitants of the conquered kingdoms. From the point of view of onomastics, it is a complex chrematonym, two stems of which reflect its symbolic meaning.

“The jewels and the silks, Dragonstone and King’s Landing, the Iron Throne and the Seven Kingdoms” [1, p. 123].

Widow's Wail is a complex chrematonym (two stems are written separately), which symbolizes the cruelty of the Lannister dynasty. *Widow's Wail* is a sword that includes the sword of Ice in its core. Lord Lannister ordered to forge the sword as a sign of his victory over the Starks dynasty.

“Widow's Wail! Yes! It shall make many a widow, too! And when I face my uncle Stannis it will break his magic sword clean in two” [1, p. 457].

Oathkeeper is a complex chrematonym (two stems are written together), which reflects a number of events in the novel. *Oathkeeper* is the second sword made of *Ice sword*. Lord Lannister gave this sword to his son and asked him to call it *Oathkeeper*, as his wife vowed to protect the daughters of the Starks dynasty and Lannister vowed to defend the king. The name of the sword reveals the image of the lord symbolically.

“Even the sound of it is sharper than an ordinary sword. Valyrian steel, spell-forged. It was a sword fit for a hero” [2, p.259].

Cognitive component of the chrematonyms implies the further development of the plot and the characters’ actions. Onomastic research shows that its meaning, composition, semantic content depends on a number of conditions: historical, geographical, socio-cultural.

In this novel the chrematonyms perform different functions:

1. Nominative – the chrematonyms directly name objects, so the readers can recognize the particular names among a number of others in the novel.

2. Semantic – every chrematonym serves as an literary detail that highlights the particular action of a character.

3. Expressive – the chrematonyms transfer certain emotions about a nominative object to the readers, creating some stable associations in their minds [3, p.114].

4. Symbolic – some of the used chrematonyms are not just expressive, but have some metaphorical meaning.

The author needs to force the reader to pay attention to the main issues and analyze the text critically. The attention of the reader is attached to the details for that purpose. Onomastic lexicon in the fiction text is one of the types of the literary detail. It helps to make the text fresh, unlike what the reader's mind perceived before reading. That is what makes the text multivalued.

According to the results of the research, it was found that the main purpose of the author when writing a fiction work is to create a logically structured universe in which the chrematonyms play a significant role. Onyms help the text to look volumetric and draw the attention of the reader to the main problems that the author raises in his work.

Practical value of the research is in a detailed study of the features of the chrematonyms in the future and an analysis of its influence on the perception of a fiction text by the reading audience. We believe that it is important for the development of fiction discourse to trace the tendency of onomastic lexicon using in modern fiction literature: how onyms are formed and in which cases the use of proper names is not sufficient to form a complete image of the main character.

References:

1. George R. R. Martin. *A Clash of Kings* / George R. R. Martin. – London : Harper Voyager, 2011. – 752 p.
2. George R. R. Martin. *A Feast for Crows* / George R. R. Martin. – London : Harper Voyager, 2006. – 753 p.

3. Nazarenko O. V. Poliaspektnist` vlasnykh imen v anhlomovnomu kazkovomu diskursi ta yich komunikatyvna spriamovanist` / O. V. Nazarenko, A. A. Rakitina // Filolohichni traktaty. – 2014. – V. 6, No. 1. – P. 114–117.

4. Superanskaia A. V. Imia – cherez veka i strany / A. V. Superanskaia. – Moskva : KomKniga, 2010. – 192 p.

5. Nazarenko O. V., Sokol O. Stylistic and expressive peculiarities of the contemporary English dystopian discourse (based on the novels “The Hunger Games” by Suzanne Collins) / O. V. Nazarenko, O. Sokol // Філологічні трактати. Науковий журнал. Том 9, №3’ 2017. – Суми, Харків : 2017. – С. 62–66.

Ганна Вернидуб,

студентка Сумського державного університету

Поліна Кашенко,

студентка Сумського державного університету

Лариса Дегтярьова,

ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

ФОНЕТИЧНІ ТА ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТУ У ШЛЕЗВІГ–ГОЛЬШТЕЙНІ

З плином часу німецька мова зазнала фонетичних та лексичних змін. На ці перетворення вплинули історико-політичні, географічні, кліматичні та культурні процеси розвитку Німеччини. Діалекти землі Шлезвіг-Гольштейн є яскравим прикладом таких змін. Актуальність даної теми полягає в важливості використання доречної говірки відповідно до розташованої території. Справжній спеціаліст в галузі філології повинен чітко розрізняти територіальні діалекти та розуміти причини їх виникнення.

Наявність державної мови у країні не є запорукою її ідентичності у всіх її регіонах. Таке явище обумовлене політично-історичними подіями, кліматичними умовами, географічним розташуванням та культурними особливостями. У Німеччині налічується 53 діалекти. До основних підвидів німецької мови належать: верхньонімецький, середньонімецький та нижньонімецький діалекти. Одним із найцікавіших мовних явищ є діалектні особливості федеральної землі Шлезвіг-Гольштейн.

Діалекти Шлезвіг-Гольштейну належать до діалектів нижньосаксонської групи, який лексично та фонетично відрізняється від літературної німецької мови (верхньонімецького діалекту) але, у свою чергу, близький до голландської та датської. Німці, данці та жителі Північного Шлезвігу мають багато спільного з позицій як мовних, так і культурних. Це пов'язано з тим, що декілька поколінь двох німецьких культур тісно взаємодіють один з одним, при чому домінуючою є датська, так як у середні віки Шлезвіг (тоді Suedjuetland) був з'єднаний з датською короною. І тільки після зникнення пруської держави (1945) Шлезвіг-Гольштейн став однією з німецьких федеральних земель.

Свій відбиток на формуванні німецької культури у VIII-X століттях полабських слов'ян: лютичів та вендів на території Шлезвіг-Гольштейну. Це можна довести тим, що у Німеччині збереглися назви міст слов'янського походження. Наприклад місто Любек, яке було засноване на покинутому місці дерев'яно-земляного княжого укріплення слов'ян-ободритів. Назва *Любек* походить від його найменування *Любице (Любимая)*, яка була резиденцією ободритської династії Наконідів. Також звернемо увагу на місто Росток, назва якого вперше згадується в 1116 році датським істориком Саксоном Граматиком у зв'язку з руйнуванням Генріхос Львом та датським королем Вальдемаром Першим слов'янського укріплення Росток, що походить від слова «розтікати». Також вдалим прикладом слов'янського впливу є Гамбург, укріплення на місті якого під назвою *Vogborg*, що означає *Божий град*, був святиною слов'ян у VIII столітті.

Яскравим прикладом діалекту федеральної землі Шлезвіг-Гольштейн є привітання *Moin!* або *Moin-moin!* – альтернатива всім відомому *Hallo!*. Незважаючи на те, що більшість вважає, що привітання *Moin!* походить від регіонального вимовляння фрази (*Guten*) *Morgen*, існує версія, що воно сходить до датського та нижньонімецького слова *mo(o)i*, що означає *красивий, прекрасний*. Схожі форми існують у нижньосаксонському: *moaien Dag*, *moaien Abend*, *moaien Mor(g)en*. У будь-якому випадку на відміну від „*Guten Morgen*“, „*Moin*“ може використовуватися 24 години на добу. [6] Також, перекладаючи з голландської *een mooie dag*, як «хороший день», можна помітити, що *mooie* фонетично схоже до нижньонімецького *Moin!*.

Клімат є одним з факторів, що визначають фонетичну структуру мови. Дощові і вітряні кліматичні умови в самій північній частині Німеччини (де розташовані міста Бремен, Гамбург, Росток, Кіль), через вплив Атлантичного океану. Цей регіон поруч з Нідерландами і Данією схильний до сильних холодних вітрів і штормових хвиль, а також несподіваним снігам взимку. У головному мозку людини центри, що відповідають за мову і рух пальців рук, розташовані дуже близько. Розвиваючи дрібну моторику, ми активізуємо сусідні зони мозку, що відповідають за мову. Оскільки холод сковує артикуляційні і м'язові м'язи, мова більше страждає від холоду, ніж тіло. Тому фонетичні відмінності в діалектах дуже часто проявляються навіть у самих вживаних словах і фразах. На території Німеччини існує 67 варіацій вимови слова *was*: *was*, *mvos*, *vaas*, *woos*, *was*, *wes*, *vos*, *wus*, *waos*, *waos*, *waus*, *voas*, *voes*, *wois*, *vous*; *bas*, *bos*, *bas*, *bais*, *bous*; *bat*; *wat*, *wat*, *waot*, *wa*, *waz* та інші.

Північні діалекти – це жива мова почуттів і емоцій, на яку німці переходять, висловлюючи невдоволення чим-небудь. *Plattdeutsch* (нім. *platt* – зрозумілий, близький) або *Niederdeutsch* (нижньонімецький) близькі за звучанням голландському, використовуються для позначення середньо-західних і північних діалектів Німеччини. На півночі Німеччини звук *s* в кінці слова вимовляється як *t*: *dat* (*dat Book*) – *das* (*das Buch*), *wat* – *was*, *Water* – *Wasser*. *Beispiele: Dat beste iss ümmer, secht Jochn Brümmer, sick an de eegn Nääs to fatn und anner Lüh in Ruh to*

latn! – Das Beste ist immer, sagt Jochen Brümmer, sich an die eigene Nase zu fassen und andere Leute in Ruhe zu lassen! . [6]

Одним з цікавих діалектів Фленсбургу являється *Petuh* або *Petu* (*das Petu – Tantendeutsch, –dänisch* (мітчина німецька, данська), у якому з'єднуються елементи *Hochdeutsch, Niederdeutsch, Dänisch (Sydslesvigdansk) und Sønderjysk (Plattdänisch)*). *Petuh* має граматику і побудову речень з північно-німецького діалекту і данської мови. [5] На цьому діалекті в даний час розмовляє невелика кількість людей, але все ж зберігається багато виразів, наприклад: *Sünde* з різкою вимовою звука *s* і невиразним *d*: *Sssünne* – нім. *schade, bedauernswert*; *Aggewars* – нім. *Stress, Mühe, Umstand* та ін. [6] На думку лінгвістів назва *Petuh* походить від французького слова *Partout-Billet* (постійний білет). яким користувалися інтелігентні дами для подорожі на кораблях, манірно поводяться та розмовляючи на жвавому діалекті між собою за чашкою кави. Але ми вважаємо, що оскільки на цій території жили слов'янські племена, то ця назва може походити від слов'янського *петух*, що натякає як на особливості вимови, будови речень, так і на поведінку або навіть зовнішній вид цих дам.

Мови і діалекти Шлезвіга-Гольштейна відносно широко поширені на великій частині території Німеччини: *Hochdeutsch, Niederdeutsch, Dänisch samt Südjütisch, Nordfriesisch* або *Romanes*. Велика частина населення Шлезвіг–Гольштейну розуміє, поряд з літературною німецькою, одну з мов і діалектів, поширених в Північній Німеччині.

Список використаних джерел:

1. Домашнев А. И. Особенности диалектно-литературного взаимодействия в национальных вариантах немецкого языка / А. И. Домашнев, Л. Т. Копчук // Лексика и лексикография. – М. : 2000. – С. 23–40.
2. Филичева Н. И. Диалектология современного немецкого языка. – М. : Высшая школа, 1983. – С. 67–85.
4. Duden. [Elektronische Ressource]. – Режим доступа : <http://www.duden.de/> (дата звернення: 14.10.2018).

5. Was ist Niederdeutsch? [Elektronische Ressource]. – Режим доступа : https://www.unimuenster.de/Germanistik/cfn/Plattinfos/WasistNiederdeutsch/Was_ist_Niederdeutsch.html (14.02.2019).

6. Das plattdeutsche Wörterbuch. Dat Wöörbook. [Elektronische Ressource]. – Режим доступа : https://www.ndr.de/kultur/norddeutsche_sprache/plattdeutsch/woerterbuch101_abc-D.html (14.02.2019).

7. Sensagent – [Elektronische Ressource]. – Режим доступа : <http://dictionary.sensagent.com/PETUH/de-de/> (14.02.2019).

Valeriia Halezhenko,

student, Sumy State University

Olena Nazarenko,

lecturer, Department of Germanic Philology,

Sumy State University

PECULARITIES OF SLANGY LEXICO-SEMANTIC UNITS IN YOUNG ADULT LITERATURE (BASED ON THE NOVELS OF E. LOCKHART)

The research actuality concerns the problem of acceptability of a youth slang lexico-semantic unit through the prism of not a native speaker's/English as a foreign language (EFL) student's knowledge and acquisition of a foreign language. The aim of the investigation lies in distinguishing the role and place of American slang in every day speech and vocabulary enriching. The purpose includes revealing the peculiarities of lexico-semantic units, referring to young adult literature. The sources of the research are the novels of an American author Emily Lockhart who heads the sales charts in the USA as well as in European countries.

Slang is known to be evolved in various social groups and, as a result, it is implemented in different spheres, the number of which comprises, for instance, military,

journalistic, theatrical ones and, of course, it covers the life of young people. Such words are inherent in informal conversation of people who are connected by a certain community of interests. Understanding the features of a lexico-semantic slang unit simplifies speech as well as the process of communication between two members of an equal social class. Along with social characteristic the regional one also takes place, hence we can observe lexico-semantic units' features within youth American slang.

Today's American youth consider postmodernism to be not an ordinary avant-garde aesthetic direction or a theme for academic discussions but a form and a structural component of their everyday life [1].

Slang displays features such as secrecy, privacy or vulgarity that are not applicable to colloquial language, and it produces various effects (e.g. humour, impertinence, offensiveness, etc.), which are not obtained by comparable familiar expressions [2, p. 39].

From the linguistic point of view, slang is regarded as the use of ordinary words in extraordinary senses [2, p. 33]. Thus, if your mom's cake tastes *hella* good, we don't criticize but speak about positive connotation, or if your best friend has just bought new *wheels*, that means he or she has got a new car but now the rubber wheels themselves.

Today's young people are the main players on the postmodernist stage. The connection between postmodernism and the student life is presented vividly in the American literature [1]. Postmodern literature moves away from the canons, differs from others with a rebellious approach, offering a huge spectrum for investigations within the frameworks of teenage or youth media, whereas certain lexical and semantic units serve their definite functions. Hence, we can point out that the notions of postmodern literature and American youth slang are interconnected and interrelated. In the discourse of American slang these phenomena are both lexically and semantically observed mostly on the level of idioms, phrasal verbs and words.

Let's observe the latter ones used by E.Lockhart. On the word level the following examples are to be surveyed:

"I pretty much had to play, to avoid becoming a leper, but I was terrified" [3],

a leper – the person who is strongly disliked by other people because of something bad he or she has done;

“*Another tidbit for Doctor Z’s file on my sex mania*” [3],

a tidbit denotes the best piece of something or can be used for describing hot news;

“*His friend Matt isn’t awful, just kind of lunkheaded and boring...*”,

“*Josh is a moron*” [3],

a lunkhead is someone silly, named in a rude way, as well as *a moron*;

“*No one likes a waffler*” [4],

a waffler – someone who is lazy, such as a person doesn’t put an effort into making breakfast;

“*You remind us that we are selfish bastards*” [4].

We got used to the noun *bastard* in terms of the meaning “one born without married parents”. But from the perspective of American slang we can denote it attains another sense and also with negative connotation that stands for the noun *scoundrel*.

Along with reaching our main purpose, we can point out the grammar issue that concerns abovementioned words which are nouns and which prevail among other parts of speech within the frameworks of American slang. As for the linguistics, compounds may also be regarded here:

“*Finn Murphy is a stud-muffin*” [3],

if you are in love with *a stud-muffin*, you are dating an extremely attractive man;

“*At this point, the first page of The Boy Book is so jam-packed with two years*” [3],

if the lecture room is *jam-packed*, all students are bona fide;

“*She looked up, called him a flabby, low-life, eyebrow-headed mermaid*” [3],

if he is said to smoke, be drug-addict, have other bad habits, then he is *low-life*;

“*My mother ate a lot, too, bare-faced acting as if fried plantains, spiced shrimp (which I didn’t eat), vegetable jambalaya and ice cream with sugared pecans were all part of her normal regime*” [3], if she is known to be *bare-faced*, then she sees no borders and acts in a shameless way.

The next units to disassemble are phrasal verbs. The prepositions give the verbs certain meaning and while reading a young adult story one is capable of not reaching the meaning. The following units were used by E.Lockhart:

“Not close friends, but goofing-around friends” [3],

to goof around – to spend time doing nothing important;

“I never thought he’d swing by on Saturday morning...” [3],

to swing by – to give a sudden visit to someone;

“You can’t make out with someone else’s boyfriend, Roo” [3],

to make out – to “French kiss” for a period of time;

“...and my mother popped off to the mall next door and left me alone with the shrink” [3],

to pop off stands for to leave drastically and is used among teenagers more frequently;

“Chase Hilgendorf said hi to me in the hall, then cracked up laughing” [3],

to crack up serves the meaning of a state when you can’t help but laughing, similarly to the well-known abbreviation *LOL* (*laughing out loud*);

“...she dishes out what she thinks they deserve” [3],

to dish out means to say some kind of rubbish.

If we distribute the meaning from each stem, we can barely reach it, but it is possible, unlike with the case of idioms that are not equivalent to words in distribution but are semantically analyzable. It is faulty reasoning to argue that idioms are old-fashioned, not wide-spread and are used rarely by the native speakers. These units comprise the third group to mention, vividly expressed in young adult novels by E.Lockhart. Among the examples one can distinguish:

“I decided to spill my guts about this minor weirdness...” [3],

to spill one’s guts – to tell everything about your secret but not the secret of the other person (in the second case we would rather use *to spill the beans*), and also it should not be mixed with the idiom *to work one’s gut out* that means to be an overachiever;

“I tried to be a good sport and act like I was enjoying myself” [3],

to be a good sport (borrowed from Australian English) – to be a nice, fair person;

“*But he also said Heidi was superbeautiful and fun, and that they'd played tennis for old times' sake...*” [3],

for old time's sake is a good idiom for saying that a thing is done as a way of remembering something pleasant from the past;

“*I didn't want to be a third wheel with Meghan and her boyfriend*” [3],

to be a third wheel means to be someone out of a trio who seems the least relevant;

“*She is quiet, she doesn't rock the boat*” [3],

to rock the boat means to endanger something;

“*As in, get in bed, hit the sack?*” [3],

if you are having a sleepless night studying, you are dreaming of *hitting the sack* that stands for going to bed.

As we can note, discovering slang, solving and evolving its issues are quite challenging tasks. We should remember that slang in any discourse is not marginal, but a linguistic basic phenomenon. And along with it, slang is a style of usage that is not acceptable in situations outside the group and is unfavorable to the general population, hence we are capable of observing it as a phenomenon, based on the social background. The task of the research was being reached while doing the analysis of slangy lexico-semantic units, the most vividly marked in the novels of E.Lockhart: words, phrasal verbs and idioms. Thus, we can conclude how much postmodern young adult literature contributes to the evolvement of slang within the borders of English-speaking countries as well as the minds of EFL students.

References:

1. Nazarenko O., Dorda V. Is American slang out-of-date? / O. Nazarenko, V. Dorda // GISAP: Philological Sciences. – London : 2017. No 12. – P. 3–5.
2. Mattiello E. Introduction to English Slang. A description of its Morphology, Semantic and Sociology. – Milan : Polimetrica, 2008. – 320 p.

3. Lockhart E. The Boyfriend List [Електронний ресурс] / E. Lockhart. – 2005 – Режим доступу : <http://booksonline.com.ua/view.php?book=144651>
4. Lockhart E. We Were Liars [Електронний ресурс] / E. Lockhart. – 2014 – Режим доступу : <https://www.superbooks4u.com/mystery/u5974.html>
5. Жулавська О. О., Кіріченко Ю. Г. Сленг або сучасна розмовна англійська мова [Текст] / Ю. Г. Кіріченко, О. О. Жулавська // Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, м. Суми, 19–20 квітня 2013 р. / Відп. за вип. В. В. Опанасюк. – Суми : СумДУ, 2013. – Ч.1. – С. 34–35.

Олександра Герус,

студентка Сумського державного університету

Світлана Баранова,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЕВФЕМІЗАЦІЯ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОМОВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА)

Актуальність теми. В умовах глобалізації ХХІ століття значно зріс інтерес до вивчення питань світової політики, адже ця галузь без перебільшення є надважливою у нашому житті, оскільки допомагає врегулювати суспільство, організувати успішну діяльність усіх його структур, запобігти конфліктів та міжусобиць у межах держави та встановити дипломатичні відносини з іншими країнами. На урядових обговореннях, інтерв'ю, парламентських дебатах успішні оратори прагнуть переконати суспільство у правильності власних дій, нав'язати свої погляди, тому знання основ комунікації та мовних засобів, які допомагають зробити промову ефективнішою – головна зброя політичних діячів.

Грамотне використання стилістичних засобів англійської мови забезпечує політикам Сполучених Штатів Америки можливість вливати на свідомість американців та дещо змінювати стереотипи, усталені демократичні погляди, роль країни на міжнародній арені. Серед таких засобів на передній план виходять евфемізми, оскільки ці тропи вуалюють сувору реальність, маскують дійсність, уникають образливої дискримінації та прикрашають політичну промову. Розпізнавання евфемізмів у тексті промов допоможе збагнути наміри політика у ході його впливу на масову аудиторію та розкрити його справжні наміри.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема евфемізації лексики цікавила багатьох українських, російських та іноземних дослідників, серед яких *Т. ван Дейк, В. Великорода, О. Гамрмаш, П. Чілтон, С. Баранова, О. Жаріна, Н. Босчаєва, Д. Джонсон, Р. Джонсон та інші*. Аналізу англійського політичного дискурсу присвячені роботи *Х. Роусона, П. Чілтона, Н. Таценко, Б. МакНейра, Д. Донця, Р. Водак, І. Гальперіна, В. Карабана, К. Аллана* та інших лінгвістів. Більшість із перелічених вчених надавали перевагу теоретичному опису класифікації евфемізмів, їх ролі у політичному житті, евфемізації у промовах колишніх президентів США Дж. Буша та Б. Обами. Проте сучасна політична комунікація Америки – нестійке явище, що схильне до розвитку та кардинальних змін. Тому доцільніше розглядати промови Дональда Трампа – чинного головнокомандувача Сполучених Штатів та одного із найвпливовіших лідерів XXI століття – на предмет виявлення евфемізмів.

Метою розвідки є дослідження ролі евфемізації у сучасному політичному дискурсі США та її функціональні особливості у промовах Д. Трампа. Задля реалізації мети поставлено наступні завдання: дослідити погляди вчених на тлумачення явища політичного дискурсу в системі інших його різновидів; вивчити явище евфемізації у політичному дискурсі та надати характеристику її основних функцій; проаналізувати промови сучасних політиків США на предмет виявлення в функціональних особливостей евфемізмів; прослідкувати ефективність евфемізмів у промовах президента Д. Трампа та описати мотиви їх вживання.

Задля реалізації мети поставлено наступні **завдання**: дослідити погляди вчених на тлумачення явища політичного дискурсу в системі інших його різновидів; вивчити явище евфемізації у політичному дискурсі та надати характеристику її основних функцій; проаналізувати промови сучасних політиків США на предмет виявлення в функціональних особливостей евфемізмів; прослідкувати ефективність евфемізмів у промовах президента Д. Трампа та описати мотиви їх вживання. **Об'єкт** дослідження – сучасний політичний дискурс США. **Предмет** – функціональні особливості явища евфемізації у промовах чинного президента США. У ході виконання завдань ми скористалися наступними **методами** та прийомами дослідження теоретичного та емпіричного матеріалу: описовим, аналізу (у т.ч. лінгвістичного та стилістичного), синтезу та узагальнення даних, а також методом словникової дефініції та історично-порівняльним методом.

Основні результати дослідження. Евфемізація – поширене явище сучасного політичного дискурсу. Після детального аналізу наукової літератури ми встановили, що головними мотивами вживання евфемізмів у політичній сфері є намагання приховати негативну дійсність шляхом використання влучних мовних засобів. Політичний дискурс Америки є одним із найтипівіших полікультурних просторів для функціонування евфемізмів, адже США – одна із найбільших країн світу – є лідером не лише за економічними показниками, але й за кількістю національних меншин та іммігрантів. Саме тому в усі часи перед урядом гостро поставало питання імплементації політкоректності (political correctness) задля подолання міжетнічних конфліктів, образ, непорозумінь, дискримінації населення відносно віку, фізичних вад, гендерної нерівності, соціального статусу, релігійних переконань тощо.

Дослідниця Марісоль дель-Тесо-Кравіотто у своєму огляді приводить думку американських лінгвістів Кейс Аллан і Кейт Берридж, які влучно зазначають, що евфемізми – це вирази, які використовуються як альтернатива некоректним з метою уникнути можливої втрати обличчя: або мовця, або аудиторії, або якоїсь третьої сторони [2]. Дослідниця англomовного дискурсу

Н. Таценко дослідила, що в основному підходи науковців до визначення терміну «евфемізм» (грец. *εὐφημισμός* від *εὐφημος* – добре мовлення) різняться, проте усі погляди об'єднує розуміння цього явища як альтернативного непрямого найменування жахливого, недоречного, ганебного, підозрілого й небажаного, що використовується для приховування правди та ефекту пом'якшення, унаслідок чого виступає однією із суттєвих умов успішної комунікації [3]. До політичних евфемізмів деякі лінгвісти відносять засоби, які допомагають зображати соціальні погляди носіїв мови, їх стратегії, наміри тощо. Однією із найбільш розповсюджених класифікацій евфемізмів вважається поділ В. Великогородої, на якій спирається львівська дослідниця І. Грогодза [1]. Вона виокремлює елевативну (*elevate* – підносити, піднімати), конспіративну (*conspire* – приховувати, конспірувати), дистортивну (*distort* – спотворювати, викривляти) вуалітивну (*veil* – вуалювати, приховувати), кооперувальну (*cooperate* – взаємодіяти, співпрацювати) та превентивну (*prevent* – запобігати, уникати) функції.

Аналіз промов Д. Трампа та свідчить про те, що один евфемізм може виконувати лише одну або й декілька функцій одночасно. Під час інавгурації 2017 року у Вашингтоні Трамп проголосив свою промову, у якій знаходимо майстерно приховані евфемізми. Наприклад, у реченні [4] “*This American carnage stops right here and stops right now...*” політичний діяч під словом “*carnage*” (кривава бійка; бійка) підсвідомо має на увазі “*massacre*” (масове вбивство) або ж “*murders*” (вбивства), що неприпустимі для вжитку у політичній комунікації. Спікер використовує вуалітивну та кооперувальну функції евфемізмів. Інша промова засвідчує факт заміни образливих «расистських» найменувань: [4] “*A review by the U.S. Senate Immigration Subcommittee has identified **foreign-born individuals** charged with terrorism or terrorism- related offenses...*” За допомогою евфемізму “*foreign-born individual*” – людина народжена за кордоном; іноземець (замість *immigrant* – іммігрант) політичний лідер намагається бути толерантним до представників усіх рас, що населяють США, застосовуючи кооперувальну функцію. Відразу після перемоги у виборах 2016 року Трамп проголосив першу

промову, в якій зазначав: [4] «*We love the Second Amendment folks. Nobody loves it more than us, so just remember that...*» Спікер згадує Другу поправку до Конституції США і знаменує озброєних людей (“*rifle people*”) як “*the Second Amendment folks*” (люди Другої поправки). Як відомо, зазначений закон передбачає вільне носіння зброї задля безпеки американців. Цей евфемізм виконує превентивну функцію і замінює небажане згадування зброї та воєнних дій у дискурсі задля дотримання політкоректності.

Та чи завжди чинний президент намагається прикрити дійсність лексичними засобами, чи епоха політичної коректності Америки завершилась? На відміну від своїх попередників, сорок п’ятий президент Сполучених Штатів вдається до надмірної прямолінійності у мові: [4] “*We have a situation where we have our inner cities, African-Americans, Hispanics are living in hell because it's so dangerous...*”. Цитата свідчить про навмисне використання некоректних лексичних позначень різних рас – тобто дисфемізму “*Hispanics*”, у той час як у межах політкоректності необхідно вживати термін “*Latino*” (латиноамериканці). Трампа можна охарактеризувати як головнокомандувача США, який особливо вирізняється з-поміж усіх колишніх президентів, оскільки він надає перевагу «неприкритим» фактам дійсності, не ховає поглядів стосовно іммігрантів, використовуючи у промовах іноді навіть і вульгаризми без вуалювання дипломатичними евфемізмами. Недарма його політику інколи називають “*zero tolerance*” (політика нульової толерантності),

Висновки. У публічних виступах Д. Трампа прослідковується вживання незначної кількості евфемізмів, а серед основних мотивів їх вживання – прагнення уникати конфліктних ситуацій, що стосуються расової, соціальної нерівності у суспільстві, завуалювати негативні явища. У той же час спічрайтерам президента притаманне використання слів без пом’якшення дійсності, що навіть призвело до виникнення нового поняття «трампізмів» – специфічних стилістичних лексичних одиниць, до яких звертається Дональд Трамп під час проголошення промов. З приходом нового президента кількість вживання евфемізмів дещо зменшилась, що, ймовірно свідчить про завершення

Трампом ери політичної коректності у сучасному політичному дискурсі Америки.

Список використаних джерел:

1. Грогодза І. Ю. Функції евфемізмів у сучасному політичному дискурсі (на прикладі політичних промов Барака Обама) / І. Ю. Грогодза // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 14(3). – С. 27–33.

2. Battistella, Edwin & Allan, Keith & Burrige, Kate. Euphemism & Dysphemism : Language Used as Shield and Weapon. Language [Electronic resource] / Language, 2008. – 406 р. – Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Prague_school.https://www.researchgate.net/publication/270150454_Euphemism_Dysphemism_Language_Used_as_Shield_and_Weapon (21.01.2019).

3. Таценко Н. В. Семантичні та прагматичні аспекти евфемії в англomовному політичному дискурсі [Електронний ресурс] / Н. В. Таценко // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации. – 2013. – Том 26 (65). № 1. – С. 164–168. – Режим доступу : http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/33476/3/Tatsenko_political_discourse.pdf (27.01.2019).

4. Remarks by President Trump [Electronic resource] / Donald Trump – Access mode : <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/> (27.01.2019).

Світлана Єрмоленко,

ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Марія Тігарева,

студентка Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ

Іноді, лише гарне володіння іноземною мовою у процесі міжкультурної комунікації буває недостатнім. Це обумовлено тим, що значну роль відіграють невербальні засоби. За допомогою жестів і міміки людина може передати повний спектр своїх емоцій та почуттів. Жести та міміка слугують засобами вираження уваги (наскільки співрозмовник уважно слухає оповідача), настрою, душевного стану, чи зацікавлена людина у спілкуванні взагалі, чи говорить вона правду, нервує чи почувається впевнено та багато іншого. За окремими, ледь помітними проявами рук, очей, пози, можна прочитати настрій, бажання та помисли вашого партнера.

Знаючи та розуміючи всі нюанси невербальної поведінки, можна зрозуміти, що хоче сказати людина, навіть якщо вона ще не почала говорити. У репертуарі поведінки людини є велика кількість жестів, які є значущими тільки в рамках певної культури. Для деяких країн світу – Італії, Іспанії, Німеччини, США – існують навіть спеціальні словники жестів; недавно такий уклали Г. Є. Крейдліним, С. А. Григор'євою і Н. В. Григор'євим для російської жестової культури. Вчені Академії наук в Гамбурзі і гамбурзького університету планують спільно створити електронний словник німецької мови жестів.

Засоби невербальної комунікації можна назвати окремою повноцінною мовою, що сформувалася у процесі історичного розвитку. Проте, як і мова слів, вона може мати свій особливий прояв в різних національних культурах, соціальних та вікових групах. Наприклад, діти часто використовують плач, як засіб впливу на дорослих і спосіб передачі своїх бажань і настроїв.

Актуальність даної теми в тому, що відмінності невербального спілкування у різних націях призводять до непорозумінь, або навіть конфліктів. Тому у процесі вивчення іноземної мови, потрібно також поглиблено вивчати культуру та звички народу, щоб уникнути небажаних конфліктів. Даний аспект є надзвичайно важливий для студентів філологічних спеціальностей, особливо для перекладачів. Оскільки метою перекладача є не лише перекласти інформацію на іншу мову, а і зрозуміти та передати емоційне забарвлення та мету цієї інформації, щоб максимально зрозуміло донести зміст до реципієнтів, при цьому дотримуючись всіх культурних особливостей та традицій, аби не образити жодну зі сторін.

Мета дослідження – розкрити поняття невербальної комунікації та проаналізувати відмінності передачі інформації за допомогою мови тіла в інших культурах на прикладі Німеччини.

Завдання – показати важливість розуміння мови тіла для всіх соціокультурних груп, зазначити основні труднощі розуміння співрозмовника у процесі невербального спілкування та знайти шляхи їх подолання, систематизувати знання отримані за рахунок життєвого досвіду, спостережень.

Об'єкт – невербальне спілкування між людьми різних національних груп в рамках однієї культурної групи.

Предмет – жести, міміка, пози, як компонент невербального спілкування у Німеччині.

Під час написання роботи було застосовано такі **методи дослідження**: загальнонаукові (збір інформації, аналіз літературних джерел, порівняння, ідеалізація) та лінгвістичні (порівняльно-історичний, типологічний, зіставний). Невербальна комунікація розглядається не як психологічний аспект поведінки людини, а як засіб передачі інформації, що супроводжує та доповнює мовлення.

Практичне значення полягає в тому, що у сучасному світі розуміння невербальної мови – це необхідний навик для кожного. Адже багато людей, які розуміються на психології жестів, можуть мати не найкращі наміри стосовно

інших людей. Вони знають як отримати їх схильність, довіру, нав'язати їм свої думки та погляди. Тож, отримані знання допоможуть уникнути неприємних ситуацій під час спілкування.

Невербальна комунікація – це сукупність немовних комунікативних засобів, які використовуються для передачі повідомлення з великим ступенем точності і грають найважливішу роль в смисловому розумінні людей [1, с.24].

Міміка. Головну інформацію несуть погляд та зоровий контакт. Погляд дозволяє зчитувати найрізноманітніші сигнали: від прояву інтересу до когось чи чогось до демонстрації абсолютної зневаги. Зоровий контакт дає можливість зрозуміти емоції, які приховуються чи демонструються.

Жести – це різного роду рухи тіла, які супроводжують мову людини і виражають ставлення людини до співрозмовника, до якоїсь події, будь-якого предмета, а також свідчать про бажання і стан людини [2, с.56].

Поза. Вона може змінюватися в залежності від настрою та емоційного стану людини. Доведено, що якщо людина зацікавлена у спілкуванні і проявляє схильність до партнера, її тіло буде направлене в сторону співрозмовника, якщо ж ні, то навпаки.

Зовнішній вигляд. Основна мета – повідомлення про себе. Одяг може свідчити про відношення людини до світу, її світобачення, соціальний статус та просто настрій.

Особливості невербального спілкування у німецькомовному просторі. Не прийнято тиснути при зустрічі та прощанні руку. Цей ритуал демонструє ставлення до співрозмовника: якщо рукостискання міцне, значить ставлення хороше. Лише близькі друзі переходять на поцілунки в щоку або обійми.

Махаючи рукою при вітанні або прощанні німець рухає з боку в бік зігнутою в лікті або витягнутою рукою. У нашій країні більше прийнято махати рукою вперед-назад.

Під час розмови у німців прийнято дивитися тому, хто говорить в очі, – це ознака уваги до співрозмовника.

Дуже важливе значення німці приділяють правилам, нікому з них і в голову не прийде, наприклад, переходити дорогу на червоний сигнал світлофора.

Висловлюючи своє схвалення в громадських місцях, німці стукають кулаками і ногами по твердій поверхні. А щоб відправити повітряний поцілунок, в німецькій традиції цілують кінчики пальців з внутрішньої сторони і завершують жест помахом руки вгору з піднятою долонею. Цікаво німці рахують на пальцях. Зігнуті пальці лівої руки, починаючи з великого пальця, вони розгинають пальцями правої руки. В нашій країні пальці прийняту навпаки згинати.

Для німців є звичайним жувати, шарудіти фантиками, обгортками та голосно сякатися в громадському місці.

Просторова дистанція є важливим показником, який виділяє німців серед інших націй. Так, наприклад, інтимна зона у німців поширюється приблизно на відстань витягнутої руки.

В Німеччині не допускаються бійки і будь-який прояв агресії на вулиці, а кривдників суворо карають. За некоректну поведінку можна отримати штраф. Особливо це стосується поведінки на дорозі. Найсерйознішим покаранням за образу може стати рік тюремного ув'язнення, а за застосування фізичної сили водій може на два роки потрапити до в'язниці. Найбільший грошовий штраф може досягати чотирьох тисяч євро [3]. Сюди відносяться такі жести як витягнутий середній палець (Stinkefinger), покрутити пальцем біля вуха (Vogel), жест «A-Loch», вдарити долонею по лобі (Scheibenwischer), показати язика.

Отже, як і кожна країна, Німеччина має свої особливості невербального спілкування, зрозумілі лише її жителям. Німці достатньо стримана та консервативна нація, багато уваги приділяють порядку, дотриманню правил, а емоції залишають на другому плані. Так, німець ніколи не захоче обійматися з незнайомою людиною під час привітання, а обійдеться холодним рукостисканням. А за образливі непристойні жести можна отримати великий грошовий штраф.

Список використаних джерел:

1. Андріанов М. С. Невербальна комунікація: психологія і право. – М. : Інститут загально гуманітарних досліджень, 2007. – 256 с.
2. Піз А. Мова рухів тіла (як читати думки по жестах). – М .: Вид-во «Ексмо», 2000. – 107 с.
3. Заборонені жести в Німеччині [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=cKfQYfpHImE>

Al'ona Kovalenko,

student, Sumy State University

Olena Nazarenko,

lecturer, Department of Germanic Philology, Sumy State University

FRAME-SCENARIO "LOVE": COGNITIVE ASPECT (BASED ON THE NOVEL OF BRITAINY C. CHERRY "DISGRACE")

Cross-disciplinary links are widely considered to be an important field of studying. Interconnection between psychology, logic, philosophy and philology is among the most commonly discussed. It is the cognitive linguistics in which all the findings of above-mentioned studies are reflected.

The past decade has seen a shift of focus of attention from the subject-objective models to the study of subjectivity. That is to say, all concepts of a social life can be analyzed through an individual and his or her frame of mind. In analytic philosophy, in particular in its linguistic approach, it is believed that language reflects universal parameters and properties of reality. As a result, according to the founder of American cognitive linguistics N. Chomsky, the study of the language structure can contribute to understanding of the human mind [2]. Cognitive linguistics received the status of "window" into the human mind. It is generating considerable interest in terms of a cluster of interrelated approaches to the study of language as a mental phenomenon.

Thus, we can treat a frame providing means to language categorization of social concepts as one of the key notions of cognitive linguistics. Although this approach is interesting, it suffers the lack of systematized studies and exploratory works on concepts from different discourses. Moreover, until now, frame searching has only been applied to single words. Our knowledge of frame-scenario as a notion of cognitive linguistics is largely based on very limited data.

Thus, the aim of this paper is to broaden current knowledge of frame-scenario, generate new methodology of conducting frame analysis and apply it to the full study of a concept. Our paper seeks to address concerns by studying the cognitive aspect of frame-scenarios "Love" and relationship between cognitive load, lexical, grammatical and stylistic means of love confessions.

The subject of our research is patterns of frame-scenarios "Love" and their typological distinctions. The object of our paper is love confessions found in the romance novel of Brittainy C. Cherry "Disgrace".

To solve the issue of defining the term of frame-scenario it is necessary to study its connection with the terms "frame" and "scenario". Marvin Minsky defined a frame as a data structure for representing a stereotyped situation [3]. Scenario (or, as it is also called, "script") is characterized by a certain sequence of steps and represents events that occur in time and space where one scene is followed by another.

Tracing back to Sanford and Garrod a frame-scenario can be used to refer to common knowledge about settings and situations that form the background against which a written text is interpreted [4]. Frame-scenario includes elements that are identified with the questions relating to the situation, the answers to which would be useful for understanding this situation.

The advantage of the term "frame-scenario" in comparison with the terms "frame" and "scenario" is that the former unites the meanings of the two others. It is a more comprehensive notion. On the one hand, frame-scenario consists of frames and slots that are in particular relationship with one another, on the other hand, it has a certain temporal structure [5]. These findings together with various lexical, grammatical and

stylistic means can be treated as a base for categorization of different social concepts. Thus, certain models of expressing the feeling of love can be presented.

Conducting frame analysis of a certain text is complicated by the variety of methodologies for its implementation. We opted for the scheme of conceptual analysis suggested by Z. Popova and I. Sternin. According to the linguists, one should fulfill the following tasks [6]:

- 1) Defining the nominative field of a concept;
- 2) Semantical analysis of language means of the nominative field;
- 3) Cognitive interpretation of the results, identifying cognitive markers that denote a concept under investigation as a mental unit;
- 4) Content analysis of a concept using cognitive markers.

However, in the course of our research it has turned out that the plan suggested by the linguists does not embrace all the aspects of analysis to reach the aim of the paper. We have developed this methodology in terms of findings that frame-scenario is a highly integrated notion of cognitive linguistics. For the sake of full analysis, we have included steps of identifying temporal and causal links as well as grammatical aspect.

Let us examine different love confessions from the romance novel "Disgrace". In the following passage Finn just acquaints Grace with the underlying situation: "*We need to discuss everything. Grace, I know it's probably hard to believe but, I still love you. I'm so confused and...*" (Brittainy C. Cherry Disgrace, p. 168).

This confession is characterized by the poverty of lexical and stylistic means. It is short but full. The comprehensiveness is covered with the explicit form of confession. The implicitness of temporal and causal links is reflected in the words "still" and "hard to believe". The strongest cognitive load is observed in syntactical properties of the confession. For instance, incomplete sentence may indicate anxiety of the speaker.

The key idea of Grace's thoughts is characterization of past experience regarding it as being bad: "*That was the biggest difference between the two men standing in front of me. Finley always caged me. Jackson allowed me to fly*" (Brittainy C. Cherry Disgrace, p. 277).

The main stylistic instrument used in the confession is comparison. The opposition "Finley-Jackson" is reflected in the lexical opposition "to cage-to allow to

fly". The usage of the temporal adverb "always" is of separate notice. Studying the plot, we can treat it as hyperbola. It has a cognitive load as it may indicate a bitter hatred for the person at that moment. The form of expression is implicit.

Jackson's love confession contains a description of a positive impact of Grace on him: "*You're my world, Gracelyn Mae. You're my faith. You're my hope. You're my true religion. I'm a better man because you exist. I'm me because of you. And if you'd allow it, I'd love to spend the rest of my life worshipping your heartbeats*" (Brittainy C. Cherry *Disgrace*, p. 382).

The confession has a lot of stylistic means. The repetition of the pronoun "you" indicates the crucial impact of Grace and a big desire of Jackson to be with her. In comparison with 2 above-mentioned confessions this text is less explicit than the first one and more implicit than the second one. Moreover, we find explicit temporal links at the end of the sentence (*the rest of my life*).

The most informative confession is illustrated with the passage where Jackson makes a vow at the altar: "*The first time I saw you, I thought you were beautiful. The first time I held you, I didn't want to let go... You are the definition of everything pure in this world. You taught me that my struggles aren't flaws... I will be your best friend, your person. I will love you in every way, shape, and form*" (Brittainy C. Cherry *Disgrace*, p. 394).

Semantic analysis reveals that this example combines the features of above-mentioned ones. It includes simple statement (*You are the definition of everything pure in this world*), implicit emphasizing bad experience and positive impact of an object of affection (*You taught me that my struggles aren't flaws*). Jackson uses Past Simple, Present Simple and Future Simple tenses. It indicates the strongest expression of temporal links.

Our study reveals that on the basis of confession content the following frame-scenarios "Love" can be distinguished:

- 1) Statement (a simple summary overview of the situation);
- 2) Negation (emphasizing flaws of past relationships);
- 3) Positivism (mentioning the importance of an object of smb.'s affection);
- 4) Mixed frame-scenario (combination of different frame-scenarios).

The evidence from this study points towards the idea that frame-scenario "Love" is a complex pattern of providing information. The criterion for its distinguishing is static/dynamic aspect. The latter differs from the former by the presence of an action element, as well as by temporal and causal connections between certain elements.

We have singled out 4 types of frame-scenarios "Love". As to statement-type, temporal and causal connections are implicit. The second place in terms of explicit gradation is equally distributed between negation and positivism. Mixed frame-scenario is of particular interest due to its complex structure and explicit aspect. On studying the relationship between explicit/implicit aspect and stylistic means we have deduced that the more epithets, compassions and metaphors a confession has, the more explicit form of its expression is.

As the cognitive linguistics is a branch of knowledge at the interface between different sciences, the diversity of frame-scenarios found can indicate not only the comprehensiveness of the English language, but also may confirm the fact that mental processes resist systematization. To study the assumption further investigation that will comprise quantitative aspect and analysis of mixed frame-scenarios is needed. Social study on individual's reaction to different types of frame-scenarios may bring closer the prospect of mental processes systematization.

References:

1. Cherry C. B. *Disgrace*. – Milwaukee : BCherry Books Publishing, 2018. – 1st ed. – 402 p.
2. Chomsky N. *Language and Mind*. – Cambridge University Press, 2006. – 3rd ed. – 190 p.
3. Minsky M. *A Framework for Representing Knowledge // The Psychology of Computer Vision / Ed. by P. Winston*. McGraw-Hill, 1975. – P. 211–277.
4. Sanford A. J., Garrod S. C. *Understanding Written Language*. – Chichester : John Wiley and Sons, 1981. – 224 p.
5. Назаренко О. В., Гавриленко А. А. Концепт "FRIENDSHIP" в англomовній лінгвокультурі на матеріалі романів Дж. К. Роулінг "Гаррі Поттер" / О. В. Назаренко,

А. А. Гавриленко Перекладацькі інновації. Матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. – Суми : 2016. – С. 14–16.

6. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика. Золотая серия / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2010. – 314 с.

7. Жулавська О. О. Довгополова А., Коробка А. Структурно-семантичний аналіз концепту «FASHION» [Текст] / О. О. Жулавська, А. Довгополова, А. Коробка // Філологічні трактати. – 2014. – Т.6, № 2. – С. 36–41.

Анастасія Маяка,

студентка Сумського державного університету

Наталія Таценко,

д. філол. н., професор кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГУМОРУ В СУЧАСНОМУ АМЕРИКАНОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Гумористична мовленнєва взаємодія постає як різновид дискурсу й виділяється за характером комунікації, в основу якого покладено функціональний параметр. Жарт має за мету вплинути на реципієнта, покращити відношення до людини тощо. Кожен анекдот стає смішним завдяки прийомам, які використані в ньому. На лексичному рівні це можуть бути каламбури, бленди, малапропізми, оксиморони, зевгми.

Недостатньо дослідженою є роль анекдоту в житті суспільства, зв'язок жарту з ментальністю людей різних спільнот, адже розуміння сказаного докорінно може різнитися в залежності від країни, де це було сказано, менталітету, інтелектуального розвитку тощо.

Порушення лінгвальних норм – це гра звуками, спунеризми, каламбури (омографи, омофони, омоніми, омофоноїди, бленди і т. ін.) та тропи. Так, епітет

в анекдоті виконує низку прагматичних функцій, однією з яких є ефект обманутого очікування: в контексті анекдоту епітет виступає не як троп, а як знак, що створює інконгруентність.

Goldie Hawn is funny, sexy, beautiful, talented, intelligent, warm, and consistently sunny. Other than that, she doesn't impress me at all [6].

Анекдот побудований на гострому оксиморонному протиріччі частин.

У сучасних американських анекдотах використовуються різноманітні прецедентні феномени (імена й прізвиська відомих письменників, характерні ознаки літературних героїв, акторів, політиків і т. ін.), цитати й алюзії з літературних творів, Біблії, фільмів, прислів'їв.

Комізм є естетичною категорією, яка базується на змозі через сміх викривати недоліки, вади когось чи чогось. Комічне створюється за допомогою гумору, іронії, ефекту несподіваності, сатири. Джерелом комічного може бути неоднозначний смисл сказаного, нелогічність, створення ілюзії тощо [1, с. 211].

- *What's the only wood that doesn't float?*

- *Natalie* (3).

У жарті обігрується прізвище актриси Wood, яке є омонімічним до іменника *wood* (дерево).

«To have 20 lovers in one year is easy. To have one lover for 20 years is difficult» [3].

Комічний ефект досягається прийомами парадоксу та ігрової антиметаболи: друге речення відтворює структуру й лексичний склад попереднього речення, що супроводжується зміною синтаксичних зв'язків між членами речення, які повторюються, що змінює зміст на протилежний.

Анекдот побудований на гострому оксиморонному протиріччі першої та другої частин: у першій частині використовується вживання епітетів, які є антонімічними висловлюванню в другій частині.

A priest asks a nun if he can walk her back to the convent. She says, «Just this once». Upon arriving, he asks if he can kiss her. She replies, «Well, alright, as long as you don't get into the habit» [5].

У цьому жарті задіяний прийом контекстуальної стилістичної антонімії: вирази *just once* та *as long as you don't get into the habit* є квазіантонімічними фразами, які вжиті для досягнення комізму ситуації.

Three men lay dying in a hospital ward. Their doctor, making the rounds, went up to the first and asked him his last wish. The patient was a Catholic. "My last wish", he murmured, "is to see a priest and make confession". The doctor assured him he would arrange it, and moved on. The second patient was a Protestant. When asked his last wish, he replied, "My last wish is to see my family and say good-bye". The doctor promised he would have them brought, and moved on. The third patient was, of course, a Jew. "And what is your last wish?" the doctor asked. "My last wish", came the feeble, hoarse reply, "is to see another doctor" [4].

Анекдот є смішним через триразове рематичне розширення структур синтаксису завдяки додатковому лексичному наповненню. У жарті єврей відкрито говорить фразу, проте її значення має прихований парадокс, його суть заключається в знаходженні виходу із ситуації, якої бути не може: фраза *of course, a Jew* підказує реципієнту, що закінчення жарту буде веселим, тобто стереотип про хитрість євреїв показана з комічної сторони.

У сучасних американських анекдотах використовуються різноманітні прецедентні феномени (імена й прізвиська відомих письменників, характерні ознаки літературних героїв, акторів, політиків і т. ін.), цитати й алюзії з літературних творів, Біблії, фільмів, прислів'їв [2].

Отже, американомовний сучасний жарт має безліч таких лексичних особливостей, як прийом парадоксу за допомогою гри слів, прийом оксиморонного протиріччя, тобто використання слів-антонімів. Також використовуються квазіантонімічні фрази, часте повторення одного чи декількох слів, що сприяє досягненню комічного ефекту, застосування інконгруентності.

Засобами логіко-мовленнєвої інконгруентності є: двозначність, іронічні фігури, малапропізми, оксиморони, прийоми «наївної правди», «реверсу», прийом комічного тлумачення слів, синтаксичні конвергенції, слова з нумеральним значенням. Жарти часто будуються на гострому оксиморонному

протириччі частин цього жарту, полісемантиці слів, парадоксу, перебільшенні, досить часто використовуються абсурдні, нелогічні фрази, які зовсім не відповідають дійсності.

Гумористичний текст має широкий функціонально-комунікативний спектр, у якому виділяються такі функції: розважальна, регулятивна, атрактивна, мовотворча тощо. Ці функції є дієвим засобом прагматичного впливу. Анекдот є запозиченням із фольклору, художньої літератури, Біблії, кіно, пісень. Запозичений інтертекстуальний елемент в анекдоті типізується. Гумористичний ефект досягається тільки за наявності в адресата певної когнітивної бази, що сприяє розумінню усіх вищезазначених прийомів.

Список використаних джерел:

1. Шонь О. Дискурс гумору, іронії і сатири в американському жанрі «short story» / О. Шонь // Дискурс іноземномовної комунікації : Колективна монографія. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І.Франка, 2001. – С.201–220.
2. Linguistic Society of America: Advancing the Scientific Study of Language [Electronic resource]. – Access mode : www.linguisticsociety.org. – (19.10. 18).
3. Biggest Joke = Biggest Joke Book in the World / [by Matt Rissinger and Philip Yates]. – N. Y. : Sterling Publishing Co., Inc., 1996. –192p.
4. Joking off II = Joking off II / [by Johnny Lyons]. –N. Y. : Zebra Books, Kensington Publishing corp., 1998. – 124p.
5. 5600 jokes = 5600 jokes for all occasions / [by Mildred Meiers and Jack Knapp]. – New York : Wings Books, 1980. – 605p.
6. <http://www.americanfolklore.net/folktales/ma3.html>. – (19. 10. 18).

Юлія Мазна,

студентка Сумського державного університету

Діана Мовчан,

к.філол.н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ОНІМІВ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Оніми у складі фразеологічних одиниць, виконуючи номінативну функцію, характеризуються фоновою семантикою та позначають певні абстрактні поняття, передають від покоління до покоління культурні установки, стереотипи.

Міфологічні оніми – це символи представлені іменами різних Богів, героїв міфів та античних легенд. Характерною особливістю цієї групи є грецьке походження та універсальний характер [1]. Так, уособленням чоловічої краси є Аполлон: *schön wie Apoll, er ist der reinste Apoll*, а жіночої – Афродіта: *schön wie Aphrodite* та *Aphroditische Schönheit*; відомим символом кохання є Амур: *Amors Pfeil, von Amors Pfeil getroffen sein*, силу та мужність репрезентує у собі образ Геркулеса: *ein wahrer Herkules sein, herkulische Kraft*.

Поряд з міфологічними іменами актуалізується група **біблійних** фразеологізмів з іменами постатей з Нового та Старого Завітів. Зокрема символіка імені Каїн на позначення вбивці відобразилася у виразах: *jdm. ein Kainsmal aufdrücken* та *ein Kainsmal tragen*. Негативне значення має також ім'я Юда-зрадник: *falsch wie Juda sein, Judaskuss, Judaslohn*.

Окрему лексико-семантичну групу фразеологізмів утворюють **ідіоми з літературними іменами**. Казкові герої Спляча красуня та Щасливий Ганс стали символами довгого чекання та талану: *aus dem Dornröschenschlaf erwachen, in Dornröschenschlaf liegen, jdn. aus dem Dornröschenschlaf erwecken; Hans im Glück sein, sich fühlen wie Hans im Glück, Hans muss man heißen, Glück muss man haben*.

Поряд з вигаданими героями символами можуть вважатися **імена визначних особистостей**: *Röntgenaugen machen, Röntgenblick haben; Rothschilds Geld, Rothschilds Vermögen*.

Фразеологічні одиниці, компонентом яких є топоніми, містять назви міст, міських районів, гір, річок: *jmd. ist mit Spreewasser getauft* – дехто є справжнім берлінцем, народився в Берліні; *bis dahin läuft noch viel Wasser in die Elbe herunter* – до тих пір багато води витече.

Оніми-символи, зафіксовані у німецьких фразеологізмах, характеризуються стійкими символічними семами, метафоричною та метонімічною трансформацією смислів, використовуються у сталих порівняннях, ідіомах та пареміях. Цікавим є той факт, що дана група фразеологізмів доповнюється новими іменами, які мають тенденцію до набуття символічної семантики. Наприклад, *jmd. Raucht wie ein kleines Ruhrgebiet* – хтось курить дуже багато (хтось курить як невелика Рурська область). Фразеологічна деривація визначається як процес, при якому під впливом лінгвістичних і екстралінгвістичних причин внаслідок модифікацій у семантиці, структурі, складі і граматичному оформленні фразеологізмів створюються нові, похідні фразеологізми – фразеологічні деривати.

Список використаних джерел:

1. Böttcher, Kurt : Geflügelte Worte. Zitate, Sentenzen und Begriffe in ihrem geschichtlichen Zusammenhang. – Leipzig, 1985. – 375 S.
2. Duden Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten : Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim – Leipzig – Wien – Zürich : Dudenverlag, 2011. – 959 S.

Владислава Куліш,

к. філол. н., ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Тетяна Громенко,

студентка Сумського державного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Мова являє собою складний процес переходу від мислення до висловлення думки засобами мови і навпаки, переходу від мовленнєвої діяльності до сприйняття смислу. Опис мовного процесу ускладнюється тим, що в традиційному і побутовому вжитку терміни «мова» та «мовлення» використовуються як синоніми.

Актуальність поданої роботи полягає у необхідності спрямованого розгляду психологічних основ вивчення іноземних мов та виокремлення критеріїв підбору психологічних методів для навчання.

Мета роботи – розкрити теоретичні положення, що відображають сучасне розуміння суті психології в освіті; з'ясувати особливості методики навчання дітей іноземної мови з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей. Для досягнення окресленої мети, нами були виокремлені основні **завдання**: визначити особливості навчання іноземних мов на різних етапах; встановити психофізіологічні вікові особливості дітей; проаналізувати психологічні засади навчання іноземних мов; розглянути ефективні методики, що допомагають з'ясувати психологічні аспекти навчання лексики, аудіюванню, читанню та мовленнєвої діяльності.

Основою навчання іноземних мов школярів є не лише глибокі знання та досконале володіння іноземною мовою, але і психологічна підготовка фахівців лінгвістичних спеціальностей. Саме тому теоретичними засадами вивчення іноземних мов є психологічні підстави сучасних методів навчання мов,

психологічні основи двомовності, застосування методів розвитку когнітивних процесів засвоєння іноземних мов.

Кожному фахівцю-вчителю іноземних мов необхідно мати базові знання з загальної, вікової та педагогічної психології. Спираючись на них, педагог повинен шукати практичні підходи до навчання іноземних мов, проводити психологічний аналіз здібностей учнів та корегувати відповідно до них свої методи роботи. Практичні методи вивчення іноземних мов повинні бути адекватними, сприяти подоланню усіх труднощів у засвоєнні знань та різного роду інформації. Саме тому практичні знання з психології є надзвичайно важливими для педагога. В цьому напрямку працювали Виготський Л. С., Гальперина П. Я., Ельконіна Д. Б., Леонтьєва О. М. та розробили різні підходи та моделі до вивчення іноземних мов. Найбільш поширеними є дві моделі:

- шляхом наслідування здійснювати пошукову діяльність та шляхом спроб і помилок підлаштовуватися до умов діяльності;

- шляхом свідомого і довільного здійснення операцій на рівні актуального усвідомлення з наступною автоматизацією і включенням у більш складну дію [3]. Уміти здійснювати всі мовленнєві операції якимось одним способом неможливо, саме тому на практиці використовують обидві моделі. Відповідно до цього факту співіснують та тісно взаємодіють два протилежні підходи до навчання іноземних мов: традиційний (методика наслідування) і діяльнісний (виконання практичних вправ для досягнення автоматизації у вивченні певної теми). Наслідком такої діяльності є вироблення практичних умінь і навичок в учнів. У методиці вивчення іноземних мов їх прийнято називати мовленнєвими навичками та мовленнєвими вміннями.

Мовленнєва навичка – це мовленнєва операція, що здійснюється у відповідності до певної норми та спрямована на вироблення повної автоматичності, що також характеризується темпом виконання і стійкістю. Мовленнєвим вмінням прийнято вважати мовленнєву дію, яка спрямована на формування навички правильної побудови та реалізації вислову, вміння самостійно висловлювати свої думки, відношення до ситуації, наміри та

переживання [2]. Мовленнєва діяльність вважається достатньо розвинутою, якщо мовець уміє свідомо робити вибір мовленнєвих засобів відповідно до ситуації, довільно виконує різні види мовленнєвих операцій в залежності від мовної ситуації та мети спілкування. Якщо людина все це може, то можна вважати, що в неї сформоване відповідне мовленнєве (комунікативне, комунікативно-мовленнєве) уміння.

Перехід з рідної мови на іноземну з психолінгвістичної точки зору є переходом від програми висловлювання до її реалізації. Необхідно зазначити, що ця зміна не може бути здійснена відразу. Відомо, що людина не може відразу заговорити іншою мовою, вона повинна пройти через етап опосередкованого володіння іноземною мовою. Щоб сформулювати мислення іноземною мовою, необхідно виконувати та дотримуватися певних правил, враховуючи психологічні особливості вивчення іноземних мов.

Серед мовленнєвих механізмів, сучасна нейропсихологія розрізняє сенсорні (розуміння того, що говорить партнер) і моторні (вимова мовних звуків) механізми. Зазвичай ці форми тісно пов'язані між собою, проте розрізняються за механізмами реалізації їхніх основних функцій. Важливо те, що керування сенсорним і моторним мовленням здійснюється різними ділянками мозку. Вивчаючи будь-яку іноземну мову, варто враховувати ці та інші особливості.

У наш час популярністю користуються інтенсивні методи навчання іноземних мов. Успішність в оволодінні спілкуванням іноземною мовою, комфортність і мажорність самого навчального процесу призвели до того, що ця ідея зацікавила багатьох викладачів іноземної мови і викликала інтерес у бажаючих вивчати іноземні мови. Психологи, методисти та фахівці інших напрямів у своїх дослідженнях розкривають особливості цієї технології [2]:

- використання прийомів, що активізують свідомі і підсвідомі процеси психіки для створення широкої й ґрунтовної бази;
- розробка завдань, що мотивують спілкування.

Психологічні та методичні дослідження виявили, що успішність в засвоєнні іноземної мови залежить не тільки від когнітивних процесів, а й від

ефективного аспекту та особистих факторів. Завдання психолінгвістики у цьому напрямі полягає у комплексному дослідженні питання навчання та вивчення іноземної мови, беручи до уваги психічні процеси, пов'язані з мовленням (сенсорні відчуття, пам'ять, сприйняття, мислення, увага, вольові процеси).

Список використаних джерел:

1. Максимюк С. П. Педагогіка. Режим доступу : http://www.kafedragum-artcollege.edu.km.ua/Files/downloads/_bibl_lib_ebooks_%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%20%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BC%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9F.%20-%202005.pdf
2. Слостенин В. А. и др. Педагогика. Режим доступу : https://edu.tatar.ru/upload/images/files/slastenin_v_a_pedagogika.pdf
3. Утробина А. А. Методика преподавания и изучения иностранного языка : Конспект лекций : Пособие для подготовки к экзаменам. – К. : Приор-издат, 2006. – 107 с.

Юлія Лазуткіна,

студентка Сумського державного університету

Лариса Дегтярьова,

ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

РОЛЬ КОЛЬОРОНАЗВИ „BLAU“ В НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДОБИ РОМАНТИЗМУ

У даних тезах досліджено особливості вживання колоративу *blau* у німецькій літературі доби романтизму. **Актуальність** обумовлена тим, що у художніх текстах кольороназви частіше передають не пряму ознаку предмета, а

лише дають вказівку на подібність з іншим явищем чи предметом, колоративам характерна полісемія, несподівана сполучуваність з іншими лексемами, метафоричний зміст, таким чином актуалізуються несловникові значення. Крім того, колоративи німецької поезії на даний момент є недостатньо дослідженими, отже напрямок роботи є перспективним.

Мета роботи полягає у з'ясуванні семантики кольороназви *blau* у німецькій літературі зазначеного періоду, виявленні випадків, коли вона має несловникові значення у контексті. Для досягнення вказаної мети, необхідно виконати такі **завдання**: з'ясувати значення терміну «колоризація»; дослідити лінгвокультурні значення колоративу *blau*; вивчити функцію колоративів у метафоризації німецької літератури доби романтизму.

Практичне значення полягає в тому, що одержані результати можна використовувати на заняттях з німецької мови (для закріплення знання німецьких кольороназв і їхнього відмінювання) та заняттях з лінгвокраїнознавства (для розуміння студентами німецької літератури).

Матеріалом для написання тез стали художні тексти доби німецького романтизму та роботи вчених, що досліджували вказану сферу. Вивченням лінгвістики кольорів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці: Алімпієва Р., Бабій І., Бахіліна Н., Вежбицька А., Вербицька О., Григорук С., Губарева Г., Дегтярьова Л., Дятчук В., Зівак О., Кириченко А., Коваль-Костинська О., Ковальова Т., Лисиченко Л., Мур'янов В., Пелєвіна Н., Семашко Т., Фрумкіна Р., Чікало М., Яворська Г. Колоративи були об'єктом дослідження у працях Койнстинен М., Гете Й. В. («Вчення про колір») та Блока О. («Краски и слова»). Дослідженням ролі метафори займалася Кобякова І.

Тези написані на основі конкурсної роботи «Переклад кольористичних гештальт-образів української та німецької поезії» (науковий керівник – Дегтярьова Л.) [3], яка зайняла III місце в II етапі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Переклад», що проводився на базі Львівського національного університету імені Івана Франка у 2017 році.

Художня література є невід’ємною частиною культури будь-якої нації. Важливою ознакою художніх текстів є їх метафоричність, що досягається завдяки використанню образотворчих засобів, адже «майстри слова вкладають у метафоричні образи власне переосмислення явищ оточуючого світу, сприяють естетичному збагаченню поетичної мови» [2, с. 102]. Одним із таких засобів є колоризація. Термін **колоризація** запозичений із кіноіндустрії, де він означає процес додавання кольору в чорно-білий фільм. Подібно як фільми завдяки колоризації стають різнобарвними, так і твори, в яких ужито кольороназви, набувають нового змісту, створюють в уяві читача яскраві, живі образи. „Für die Farbnamen sind die Polysemie und die unerwartete Valenz mit anderen Lexemen charakteristisch, deshalb werden solche Bedeutungen der Kolorative in der Dichtung aktualisiert, die im Lexikon nicht nachgeschlagen werden können“ [4, с. 38]. Колоративи відіграють різноманітні ролі: створення кольорового тла для полегшення розуміння твору, візуалізація образів, утворення антитез, метафор, образів-символів, надання позитивної чи негативної конотації, надання імпліцитного змісту.

Визначним періодом для німецької літератури став кінець XVIII – початок XIX століття, тобто доба романтизму. Молоді натхненні поети-романтики висловлювали свій протест проти раціоналізму, порушували звичайний суспільний лад, а тому улюбленим образом став бунтар-одинак. Важливу роль зіграв **синій колір** – *blau*. Він або його похідний блакитний колір символізував прагнення до неземного, вищого, прекраснішого, духовний, інтелектуальний розвиток. Колір також символізує таємничість, безкрайність, вічність, вірність, віру, спокій, прагнення до нематеріального (до небесного, а не земного), істину, чистоту, невинність. Синій вважався чоловічим кольором й уособлював спокій, впевненість, рішучість. Має колір і негативні значення: холод, тінь. Синій колір близький до чорного, тому може асоціюватися зі смертю, трауром.

Поет і письменник Петер Хілле говорить про блакитний, як про символ чистоти, спокою і краси: «*Der wahre Mann ist doch etwas Schönes. Habt ihr schon einen recht innig freundlichen Morgen in seiner blauen Kraft gesehen, wenn vorher*

Gewitter gewesen? Auch schwarze Augen sind dann blau» [5]. Як видно із цитати, блакитний колір протиставляється чорному, який є ознакою жорстокості і зла. Блакитний же символізує світло, добро, початок чогось нового.

Одним із головних образів німецького романтизму стала блакитна або синя квітка. Цей образ з'являється у романі Новаліса «Генріх фон Офтердінгер»: «*Was ihn aber mit voller Macht anzog, war eine hohe lichtblaue Blume, die zunächst an der Quelle stand, und ihn mit ihren breiten, glänzenden Blättern berührte. Rund um sie herstanden unzählige Blumen von allen Farben, und der köstliche Geruch erfüllte die Luft*» [6]. Блакитна квітка символізує недосяжний ідеал, якого варто прагнути, хоча майже неможливо досягти. За Новалісом синя квітка – це мрія, надія, поривання, вона доступна лише митцям, але на землі її не існує, це прагнення самопізнання, це символ жіночої сутності. Пізніше вона набула ще таких значень, як пошуки і мандри. Символічне значення синьої квітки можна трактувати також як єдність землі і неба, адже квітка росте на землі, але її пелюстки мають небесний колір. Колір у поєднанні з образом квітки утворює образ-символ. Л. Вольський звертає увагу на звуковий склад німецького словосполучення *blaue Blume*, адже воно являє собою вид звукової метафори, в основу якої покладено алітерацію [1, с. 170]. Він також зазначає, що колір для Новаліса має філософське значення. У якості реального втілення цього образу можуть виступати волошки, цикорій або незабудки.

Синю квітку оспівували багато романтиків, а саме Йозеф фон Ейхендорф, Адельберт фон Шаміссо, Генріх Чокке, Йоганна Готфріда фон Гердера та інші. У поезії Йоганна Готфріда фон Гердера синя квітка – це саме незабудка, й вона символізує чистоту, вірність, кохання:

*Sei begrüßet, kleine Blume,
Blume der Vollkommenheit,
Die die Heiligen und Weisen
Namlos preisen;
Denn des Herzens schönste Zier
Wohnt in Dir.*

*Nicht auf Höhn, im stillen Thale
Blühest Du, am frischen Quell,
Zeigst des weiten Himmels Bläue,
Reine Treue,
Und in ihr der Sonne Gold,
Mild und hold [7].*

Поєднання небесно-блакитного і сонячно-жовтого кольорів створює світлу яскраву палітру поезії, передаючи почуття юної закоханої людини. Блакитна незабудка є символом світлого, чистого, напевне першого кохання.

Отже, колоризація є одним з образотворчих засобів, що часто вживається в художній літературі, де кольороназви часто набувають нових нетипових значень, використовуються для утворення антитез, метафор, паралелізмів, образів-символів. Багатою на символізм стала художня література доби романтизму. Чільне місце у галереї романтичних образів займає синя (блакитна) квітка (*blaue Blume*) – символ мрії, надії, поривання, прагнення до самопізнання, до недосяжного ідеалу, поєднання неба і землі, символ пошуків і мандрів. Цей образ мав надзвичайно багато тлумачень, серед яких мрія, надія, поривання, прагнення самопізнання, ідеал, якого ватро прагнути але майже неможливо досягнути.

Список використаних джерел:

1. Вольский А. Л. Герменевтика символа «голубой цветок» в романе Новалиса «Генрих фон Офтердинген»: стаття / А. Л. Вольский // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2008. – № 81. – С. 168–175.
2. Кобякова І. К. Авторське коментування пейзажних образів (на матеріалі поетичного дискурсу корелюючих мов): / І. К. Кобякова, В. С. Куліш // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія Філологічні науки (мовознавство): збірник наукових праць – 2011. – №96 (3). – С. 401–404.

3. Лазуткіна Ю. А. Переклад кольористичних гештальт-образів української та німецької поезії : наукова робота [Електронний ресурс] / Ю. А. Лазуткіна; наук. керівник Л. І. Дегтярьова. – 2017. – 42 с. – Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/52662> (дата звернення : 21.11.2018).
4. Dehtiarova L. Sensitive Kolorisation der Gestalten der Deutschen und Ukrainischen Dichtung / L. Dehtiarova, J. Lazutkina, A. Trofimenko // Філологічні трактати. – 2017. – Т.9, № 1. – С. 38–46.
5. Gutzitiert. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gutzitiert.de/> (дата звернення: 14.10.2018).
6. Novalis. Heinrich von Ofterdingen [Elektronische Ressource] / Gutenberg // SpiegelOnline. – Zugriff unter : <http://gutenberg.spiegel.de/buch/heinrich-von-ofterdingen-5235/3>. – (14.10.2018).
7. Herder, Johann Gottfried. Gedichte [Elektronische Ressource] / Bibliothek – Zeno.org. – Zugriff unter : <http://www.zeno.org/Literatur/M/Herder,+Johann+Gottfried/Gedichte/Gedichte/Zweites+Buch/Meine+Blume>. – (14.10.2018).

Аліна Полежай,

студентка Сумського державного університету

Галина Чуланова,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

МОВНІ ЗАСОБИ УВИРАЗНЕННЯ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ

Сучасна епоха характеризується як час глибоких та кардинальних перетворень, які зачіпають усі сфери життя суспільства. Ці зміни відбуваються і на тлі підприємницької діяльності та вимагають безпосередньої участі в них. Реклама виступає невід’ємним атрибутом цієї діяльності, безпосередньо зазнає

цих змін, набуває міжнародного поширення, проникає в мовлення людини та у певній мірі впливає на розвиток мови.

Сьогодні рекламу визначають як частину культури, яка розвивається відповідно до своїх законів та характеризується особливими формами виразності. Завдяки цьому зростає важливість створення вдалого рекламного тексту, який зможуть адекватно сприймати за умов гармонійного поєднання основної рекламної ідеї з екстралінгвістичними та лінгвістичними компонентами.

Актуальність теми продиктована необхідністю аналізу англомовного рекламного тексту на лексико-семантичному рівні, тому що реклама швидкими темпами увійшла в сучасне життя і недостатнє дослідження її функцій, засобів, особливостей викликає інтерес сучасної лінгвістики та сприяє вдосконаленню створення рекламного тексту.

Об'єктом дослідження є англомовні друковані рекламні тексти. **Предметом** дослідження виступають їх лексико-семантичні особливості.

Матеріалом дослідження є англомовні рекламні тексти провідних зарубіжних компаній. **Мета роботи** полягає у вивченні лексико-семантичних особливостей друкованих рекламних текстів. У світлі заданої мети було визначено наступні **завдання**:

- 1) проаналізувати особливості написання письмових рекламних текстів;
- 2) виявити особливості застосування лексико-семантичних засобів виразності у письмових рекламних текстах.

Матеріалом для створення реклами є лінгвістичні засоби. Мова реклами являє собою зовнішню форму вираження її сутності, конкретно-чуттєву словесну оболонку, де втілено зміст, образи й події рекламного тексту та подано авторське до них ставлення [2, с. 376]. Рекламний текст створюють для того, щоб проінформувати якнайбільше людей, саме тому практика створення рекламних повідомлення передбачає величезну кількість способів їх написання.

Значення вербальної мови для реклами надзвичайно важливе: адже тільки завдяки словесному тексту ключова рекламна ідея одержує своє реальне втілення, інакше кажучи, починає «працювати». Для цього у рекламних текстах широко використовуються всі наявні в мові засоби виразності, які націлені на те, щоб максимально коротко і виразно розповісти про переваги продукту, який рекламують. Важливо формувати яскраві образи в уяві аудиторії та викликати позитивні емоції, що є запорукою креативного та естетично прийняттого тексту.

Представляючи собою результат творчої діяльності, реклама передбачає абсолютну свободу у виборі засобів вираження закладеної в рекламі ідеї. Саме тому при створенні рекламного тексту використовується найбільш повний спектр різноманітних лексико-семантичних засобів англійської мови, що сприяє легкому сприйманню інформації та зумовлює їх швидке запам'ятовування. Автори тексту на лексико-семантичному рівні найчастіше вдаються до використання: метафор, гіпербол, епітетів та порівнянь.

Метафора — це слово або фраза, яка розкриває сутність одних явищ та предметів через інші за схожістю. Мета метафори — розвага, забава, оздоблення. Читачеві приємно розв'язувати головоломки, він радіє умінню автора напівприховати, напіввиявити справжній смисл [1, с. 202]. Існує велика різноманітність метафор. Вони дозволяють створювати лаконічний та інформативний текст, для якого характерні висока емоційність поряд з переконливою динамікою. Саме короткі і разом з тим креативні метафоричні конструкції найчастіше представлені в рекламних текстах:

(1) *Feed your teeth* (Blendamed, 2010);

(2) *Connecting People* (Nokia, 2009).

Проаналізуємо рекламний текст фірми NOKIA, який є яскравим прикладом використання метафори в своїй структурі: “*Connecting People*”. Ця метафора призвела до створення в уяві аудиторії зображення, неначе люди поєднані один з одним за допомогою мобільних телефонів, а не просто використовують їх як засіб спілкування.

Гіпербола також є важливим компонентом реклами. Гіперболу в рекламі зазвичай використовується з метою надання екстраординарності об'єкту рекламування. Саме цей засіб допомагає усвідомити аудиторії наскільки великі переваги відкриваються перед ним, якщо придбати рекламований товар.

Розглянемо її на прикладі реклами: (3) *The bigger. The better? You bet your lashes* (Maybelline, 2016). В цьому випадку результатом такого рекламного тексту стає думка про те, що зі згаданою тушшю вії стануть ще більші, а погляд неймовірно виразним. Не варто сприймати її буквально, адже в межах рекламного тексту гіпербола виступає як влучний засіб привернення уваги потенційного споживача.

Гіпербола передбачає ніби взаємну угоду між творцем гіперболи та читачем [3, с. 155]. Обидва вони розуміють, що це висловлювання має певний підтекст: (4) *It'll blow your mind away* (Burger King, 2017) — натяк на нереальний смак.

Рекламні тексти також багаті епітетами. Епітет — це слово або фраза, яка описує основні якості предмета [4, с. 241]. Епітети грають важливу роль у рекламному тексті для візуалізації, створюючи образ рекламованого продукту та викликаючи певні асоціації. В цьому випадку використання епітетів спричинило виникнення ефекту яскравості, привабливості та манливості:

(5) *Life has never been so colorful.* (SONY camera, 2014).

Дуже часто в англійських рекламних повідомлень вживаються різноманітні порівняння, метою яких є виявлення в об'єкті порівняння нових, важливих для суб'єкта висловлювання властивостей. Суб'єкт і об'єкт порівняння об'єднуються формальними показниками мисленнєвої операції уподібнення, такими як *as, as...as, like, as though, as if* та ін. [5].

Так, прикладом використання порівнянь, можуть бути наступні рекламні повідомлення:

(6) *Unique as we are* (Pandora, 2017);

(7) *Easy as Dell* (Dell, 02. May 2015).

Отже, висвітлені засоби виразності — це далеко не повний їх перелік. Проте саме вони найчастіше зустрічаються в рекламних текстах, що пояснюється

їх емоційним потенціалом та яскравістю. Метафора, гіпербола, порівняння не вимагають довгих речень та дозволяють дотримуватися загальних норм тексту реклами. За допомогою цих тропів рекламні тексти стають витворами мистецтва і головним способом у досягненні мети комерційної кампанії.

У рекламному тексті реалізується весь арсенал лінгвістичних засобів виразності, для того, щоб знайти найбільш ефективну форму впливу на потенційну аудиторію. Саме за допомогою майстерного їх застосування, можна створити успішну рекламну кампанію, основна задача якої полягає в тому, щоб залучити увагу покупця та максимально коротко і яскраво розповісти про переваги об'єкту рекламування, змусивши працювати його уявлення і пам'ять. Адже будь-який текст сприймається як реклама тільки лише завдяки правильному словесному втіленню.

Практична цінність дослідження полягає у детальному вивченні доцільності та майстерності використання лексико-семантичних засобів виразності в рекламних текстах та їхньої ефективності в межах рекламної комунікації. Вважаємо, що проаналізовані засоби створення виразності найчастіше вживаються авторами, що дозволяє їм фіксувати увагу аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Зірка В. В. Мовна парадигма маніпулятивної гри в рекламі : дис. д-ра філол. наук: 10.02.02 / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К., 2005. – 337 с.
2. Чернюх Л. Д. Функції графічного символу в мові реклами (на матеріалі словацької та української мов) / Л. Чернюх // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2011. – Вип. XXIV. – Ч. 1. – 376 с.
3. Чуланова Г. В. Лінгво-прагматичні особливості тексту-регулятиву в рекламно-художньому дискурсі сучасної англійської мови: дис. на здобуття наук. ступеня. / Г. В. Чуланова. – Суми, 2012 – 241 с.
4. Cuddon J. A, Rafey Habib, Matthew Birchwood. A dictionary of literary terms and literary theory / J. A. Cuddon, Hoboken, Rafey Habib, Matthew Birchwood. – N. J. : John Wiley & Sons, 2013 – 248 p.

5. Renske van Enschoot, Hans Hoeken, Margot van Mulken. Rhetoric in advertising: attitudes towards schemes and tropes in text and image [Electronic resource] / Renske van Enschoot. – 2018. – Access mode : https://www.researchgate.net/publication/245032297_Rhetoric_in_advertising_attitudes_towards_schemes_and_tropes_in_text_and_image. – (12. 11. 18).

Олександр Напаснюк,

студент Сумського державного університету

Олена Ємельянова,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ІМПЛІЦИТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

В аналізі дискурсу англomовної комерційної реклами серед нелінгвістичних факторів, які детермінують формування текстів реклами, важливе місце посідає визначення мети, яка стоїть перед цим дискурсом. Мету, як феномен, можна розглядати, як «психологічну надбудову над думкою», що виникає не сама по собі, а формується низкою взаємодіючих факторів. Мета характеризується екстралінгвістичністю та формується на основі певних особистих, корпоративних, ідеологічних інтересів адресата.

Імпліцитність, представлена в англomовному рекламному дискурсі, являє собою лінгвістичну суб'єктивно-оціночну категорію, прагматично орієнтовану, яка відображає розумовий процес людини. Імпліцитність виявляється в інтенції відправника повідомлення висловити смислову недомовленість щодо об'єкта мовлення через додаткові конотативні значення, мотивовані екстралінгвістичною ситуацією. Сутність імпліцитного значення проявляється в її змістовній стороні, яка безпосередньо пов'язана з емотивним та експресивним

впливом. Емотивний компонент значення є експресивним і оцінним, оскільки емоція імплікує оцінне ставлення суб'єкта до об'єкта, між якими є причинно-наслідковий зв'язок.

Оціночний компонент є провідним у вербалізації імпліцитного значення висловлювання, так як різні розмовні ситуації містять соціальну позицію учасників комунікації, їх готовність або неготовність адекватно декодувати прихований зміст повідомлення, в залежності від рівня їх інтелектуального і морального розвитку, цілей та умов процесу взаємодії.

Наприклад: *The quietest vacuum cleaner in the class: technopower sound & silence. Buy and use the vacuum cleaner Siemens!*

Категоризація в оцінці сприймання інформації може вербалізуватися імпліцитно в висловлюванні в разі розбіжності думок комунікантів щодо об'єкта розмови, відштовхуючись від певних логічних, розумових і ментальних структур, набутих в процесі життєдіяльності, та які отримують певну мовну реалізацію в конкретній сфері. Розбіжність у сприйнятті понятійних оцінок призводить до безлічі лексико-семантичних варіантів, деякі з яких характеризуються подвійною природою.

Найбільшим імпліцитним потенціалом володіють тексти, в яких реалізуються особливі стилістичні прийоми, спрямовані на створення певного ефекту. Серед них активно уживаними є:

- метафора, пор.: *Rich colours warm the heart. The EyeStyle Collection. BONNEBELL;*
- гіпербола, пор.: *50% more Scope for extremely irresistible kisses. CREST Healthy, Beautiful Smiles for Life;*
- еліпсис, пор.: *Why spend even one more day with a cold sore? AVEENO introduces a clinically proven way to treat cold sore symptoms up to 3 'A days faster;*
- порівняння, пор.: *DOVE CONDITIONER: Can your hair past the comb test? If running a comb through wet hair is not as easy as this you're not using DOVE Intense Daily Conditioning Treatment. With penetrating moisturizers, it's the most intense deep therapy available. This is superior manageability for dry, damaged hair From Dove;*

- гра слів, пор.: *When you decide to give her a ring, give us a ring;*

- повтор, пор.: *Nokia NSeries. See new. Hear new. Feel new.*

Реклама матеріалізується в готовому вигляді – це повністю оформлений медіа текст, але крім словесного ряду, вона включає в себе сукупність всіх значущих екстралінгвістичних компонентів, таких як графіка, зображення, звуки тощо, конкретний набір яких залежить від ЗМІ-рекламоносія.

Рекламний текст є актом письмового мовного спілкування та являє собою комунікативне повідомлення, що має прагматичну настанову передати адекватну задумам автора інформацію про предмет реклами найбільшій кількості людей з кінцевою метою спонукання їх до активної дії – придбання предмета реклами.

Маргарита Полупан,

студентка Сумського державного університету

Світлана Баранова,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ УКРАЇНОМОВНИМ РЕЦИПІЄНТОМ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЗАГАЛЬНОВЖИВАННОЇ ЛЕКСИКИ В ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТАХ ЗМІ

Розгляд економічного тексту з урахуванням специфіки його контексту породив широке трактування дискурсної методології в лінгвістиці.

Економічний дискурс – це інтеграційна сукупність окремих комунікативних актів у сфері економіки. Вербальним результатом такої дискурсивної діяльності є економічні тексти [1, с.44].

Економічні тексти охоплюють великий спектр тематичних рубрик. Економіка пронизує всі сторони життя сучасної людини, і тому в економічній

дискурс входять тексти, які можуть відповідати соціально-економічному, економіко-правовому розрізу [2, с. 185].

Звертаючись до наукових словників, можна віднайти наступне трактування поняття «терміну»:

Термін – це слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики. Терміни мають визначення (дефініцію), вони позбавлені емоційно-експресивного забарвлення. У галузі однієї науки терміни утворюють систему (термінологію). У межах цієї системи термін не повинен мати синонімів, він також не може бути багатозначним [3].

Завдяки застосуванню термінологічної лексики, економічні тексти в рамках мас-медіа правильно розуміються та мають однозначне трактування щодо змісту позначуваного предмета. Серед інших загальноживаних або експресивно забарвлених слів, на термінах лежить усе основне семантичне навантаження.

Під спеціальною лексикою, ми розуміємо слова або словосполучення, яким не притаманна основна властивість терміну – ідентифікувати поняття та об'єкти, проте сферою вжитку яких слугує виключно спілкування на зазначену тематику. Як правило, вони вживаються вузьким колом фахівців, в якості професійних лексичних одиниць, що дозволяють фахівцям спрощувати процес комунікації та способу вираження думки [4, с. 86].

Економічна наука, як і будь-яка інша, має свої власні терміни. Відповідно до лінгвістичного словника, термін – це однозначна одиниця мови. Однак в сучасному світі, чисті терміни являється рідкісним явищем. Найчастіше слово-термін володіє декількома значеннями. Для обґрунтування даної думки, наведемо декілька прикладів зі статті “*What next for Trump's trade agenda?*” економічного кореспондента BBC News Ендрю Уолкера.

- “*It is however debateable whether that **provision** really applies in this case [5].*”

У даному випадку, під економічним терміном “**provision**” мають на увазі значення «*положення*» або «*умова*». Проте в Оксфордському англійському словнику окрім визначення “*a condition or requirement in a legal document*”,

мається ще інші три визначення з підпунктами. Вони позначають: «постачання», «забезпечення», «продовольство», «резервне відрахування» та навіть «призначення на церковну посаду».

- “And sometimes the buyers of the affected goods are businesses that use them as *inputs*. Steel and aluminium are cases in point [5].”

При дослідженні цього речення, нашу увагу привернув економічний термін “*inputs*”, що в цьому прикладі означає «ресурси» чи «сировину». Проте здійснюючи семантичний аналіз, зустрічаєш такі компоненти значення як «внески», «інвестиції», «вхідні дані» тощо.

- “But the *resignation* of Gary Cohn, as head of the National Economic Council did [5].”

Термін “*resignation*” відповідає значенню «відставка». Здавалось би в цьому іменнику не може бути іншого значення, проте Оксфордський словник констатує протилежне. Друге значення цього терміну позначає «покірність» – “The acceptance of something undesirable but inevitable” [6]. І як приклад дається словосполучення “a shrug of resignation”.

Таким чином, вище наведені слова підтверджують таке явище як багатозначність терміну. Важливо підкреслити, що їх значення напряму залежить від самого контексту їх вживання. Тобто, коли реципієнт ознайомлюється з економічним текстом, він обирає саме те значення, що ближче підходить за змістом та відповідає заданому контексту.

Окрім вживання спеціальної лексики та термінологічних сполучень, в економічних текстах широко зустрічається загальноновживана лексика.

Загальноновживана лексика – це лексика, представлена у всіх функціональних стилях мови, загальна для всіх мовних різновидів. До неї відносять сполучники, прийменники, прислівники, прикметники, різні вставні слова тощо [7, с.7].

При дослідженні загальноновживаних слів у економічних статтях виявилось, що одна їхня частина відноситься до загальновідомої лексики та не перешкоджає сприйняттю інформації, а друга частина виступає, в деякій мірі, перепорою до розуміння контексту англомовних економічних текстів українськими

реципієнтами [8]. Беручи до уваги напрацювання Л. І. Борисової та згідно з нашим дослідженням, пропонуємо підрозділити останню групу на три категорії:

1. Слова, відмінні в значеннях від їхнього повсякденного вживання [7, с.14].

Наприклад, дієслово **“to impose”** в економічному тексті частіше вживається в значенні *«обкладати (митом, податком)»*, а не *«надурити»*. Дієслово **“to afford”** – *«надавати (право)»*, а не *«мати можливість»*, дієслово **“to press”** частіше зустрічається у значенні *«наполягати (на своїх точці зору)»*, а не *«тиснути»*.

Звертаючись до статті економічного кореспондента BBC News Ендрю Уолкера, візьмемо наступний приклад:

*“It will be many months until there is a **ruling** and even if China loses and fails to comply there will be a further delay before the US is given authority **to retaliate**”* [9].

Коли зустрічається слово **“ruling”** без контексту, на думку одразу спадають такі значення як *«управління»* чи *«керівництво»*, проте в економічному дискурсі воно набуває значення *«судове рішення»* або його синонімічне словосполучення – *«постанова судді»*.

В економічній літературі найбільш поширеною відповідністю наступного слова **“to retaliate”** є дієслово *«подавати зустрічне обвинувачення»*, на відміну від таких уживаних його відповідників як *«відплатити тим же»*, *«мстити»* тощо.

2. Слова, що постійно реалізують як свої словникові нормативні значення, так і значення, що не зареєстровані в словниках, а набуті в економічному контексті [7, с.15]. Наприклад: **“associate”** – *«товариш»* та *«кандидат в члени»*, **“tradeoff”** – *«компроміс»* та *«спекуляція»*, **“to impact”** – *«ударяти»* та *«впливати»* тощо.

3. Низка слів, що отримала назву *«хибні друзі перекладача»* неминуче перешкоджає сприйняттю українським реципієнтом англомовних економічних текстів. Наприклад: слово **“insult”** не виступає українською калькою *«інсульт»* (відповідник *“stroke”*), а позначає лексичне значення слів *«образа»* чи *«удар»*; **“invalid”** – перекладається не як *«інвалід»* (більш чіткий відповідник *person with*

disabilities), а транслює значення «недійсний» або «невідповідний»; “*morale*” позначає не «мораль» (“*morality*”), а «бойовий дух»

Таким чином, реципієнт при сприйнятті економічних текстів через засоби масової інформації орієнтується в змісті статті саме на загальновідому лексику повсякденного вжитку. Вона виступає нібито «містком» розуміння між повідомленням та складною економічною термінологією з окремими економічними концептами. Під час дослідження було виявлено категорії загальноживаних слів, що виступають труднощами у сприйнятті україномовним реципієнтом економічних медіатекстів.

Список використаних джерел:

1. Евтушина Т. А., Ковальская Н. А. Экономический дискурс как объект лингвистического исследования. Вестник Челябинского государственного университета. 2014. С. 42–46.
2. Стець І. В. Про співвідношення понять «дискурс засобів масової інформації» та «економічний дискурс» в сучасній лінгвістиці / І. В. Стець // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – 2011. – Вип. №23. – С. 177–192.
3. Зевако В. І. Словничок лінгвістичних термінів (на допомогу студентів-філологу) / В. І. Зевако. – Тернопіль : Видавн. відділ ТЕІПО, 2002. – 30 с.
4. Просвирнина Л. Г. Временная динамика семантического наполнения экономического термина / Л. Г. Просвирнина // Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий. – 2012. – С. 85–88.
5. BBC News. Walker A. What next for Trump's trade agenda? – [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.bbc.com/news/business-43635623>. – (05.04.2018).
6. Cambridge Dictionary. [Electronic resource]. – Access mode : <https://dictionary.cambridge.org/>.
7. Борисова Л. И. Особенности перевода общеупотребительной и общенаучной лексики с английского языка на русский: методическое пособие / Под ред. д-ра филол. наук В. Н. Комиссарова. Москва: ВЦП. 1980. 172 с.

8. Kobyakova I. Teaching Translation: Objectives and Methods / I. Kobyakova, S. Shvachko // Advanced Education. – #5. – Kyiv Polytechnic Institute, 2016. – P. 9–13.
9. BBC News. [Electronic resource]. – Access mode : www.bbc.com/news/business-43635623.

Эльдорбек Хамитов,

студент Сумского государственного университета

Диана Мовчан,

к. филол. н., доцент кафедры германской филологии

Сумского государственного университета

ПАРАДОКСАЛЬНАЯ ОБРАЗНОСТЬ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

Фразеологические единицы являют собой уникальный лингвистический феномен, отличающийся яркой выразительностью, образностью и эмоциональностью, что позволяет им заполнять пробелы в лексической системе языка, которая не может полностью обеспечить наименование новых сторон действительности.

Использование фразеологических единиц позволяет заменить обычное высказывание необычным и тем самым усилить восприятие. В силу переосмысленного характера значения фразеологических единиц всегда имеет место несоответствие между значением словосочетания, положенного в основу фразеологических единиц, и собственно фразеологическим значением. Именно поэтому, некоторые лингвисты склонны рассматривать все без исключения фразеологические единицы как сочетания в большей или меньшей степени алогичные [13, с. 337].

Часто экспрессивность фразеологических единиц достигается через невероятное, фантастическое, абсурдное допущение (*das Herz auf der Zunge*

tragen; auf den Ohren sitzen; jmdm. über den Mund fahren) или категориальное несоответствие (*weiße Kohle; flüssiges Brot; das gewisse Etwas*). В этих случаях образность, присущая фразеологическим единицам, приобретает парадоксальный характер, указывает на несовместимость значений компонентов фразеологических единиц. Выяснение правомерности соединения несовместимого, противоречивого ведет к активизации мышления и усилению восприятия. Подобные фразеологические единицы, которые в семантическом плане абсурдны, содержат некое противоречие, но в прагматическом являются приемлемыми.

Фразеологический парадокс может быть определен как «нарушение определенных стереотипов категоризации действительности, происходящее таким образом, что новое направление категоризации прямо противоположно изначальному» [19, 106]. Парадоксальная фразеологическая единица – противоречивая по форме, т. е. содержит некое логико-семантическое противоречие между компонентами.

По характеру противоречия все фразеологические единицы могут быть разделены на три группы (в основе лежат 3 вида противоречий, выделенные А. В. Куниным [13, 288]):

1) фразеологические единицы, объединяющие два взаимоисключающих понятия (логическое противоречие): *den Bock melken, Tränen lachen*;

2) фразеологические единицы, в которых понятию приписывается не свойственный ему признак (непосредственное противоречие): *ein offenes Geheimnis, wie eine lebende Leiche aussehen*;

3) фразеологические единицы, объединяющие понятия и признаки из разных областей (абсурдное противоречие): *ein Loch in den Tag schlafen, passen wie der Igel zum Taschentuch/Handtuch*.

Таким образом, парадоксальная фразеологическая единица – фразеологическая единица, противоречивая по форме, т. е. содержащая некое логико-семантическое противоречие между компонентами. Логико-семантическое несоответствие компонентов придает фразеологическим

єдиницям образність, но образність парадоксальну, котра підвищує експресію і емоціональність.

Список использованных источников:

1. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – 2-е изд., перераб. – М. : Высш. шк., Дубна : Изд. центр «Феникс», 1996 – 381 с.
2. Müller W. Das Gegenwart-Wörterbuch: ein Kontrastwörterbuch mit Gebrauchshinweisen / W. Müller. – Unveränd. Nachdr. der Ausg. von 1998. – Berlin; New York : de Gruyter, 2000. – 580 S.

Евеліна Тарасенко,

студентка Сумського державного університету

Ольга Жулавська,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

СУДОВИЙ РЕГІСТР : ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ПІДСУДНОГО

Специфічні прагмалінгвістичні характеристики мови людини визначаються в значній мірі її соціальним становищем, віком, освітою, вихованням, місцем народження. Не менш важлива ситуація, в якій відбувається спілкування, та соціальна роль, яку відіграє в ній мовець. У сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці існує два терміни для позначення варіантів мови в залежності від комунікативної ситуації: реєстр і стиль. Звісно ж, що межа між даними поняттями в багатьох роботах досить розмита, а терміни часто вживаються як синоніми або використовуються в визначенні один одного. Так, в тлумачному словнику англійської мови реєстр тлумачиться наступним чином:

«Регістр — це стиль мови, граматики і слів, які використовуються в конкретній ситуації» [1].

Ситуація використання є одним з джерел варіативності мови, тобто джерелом утворення різних стилів і реєстрів, і на думку англійського вченого Дж. Юля. Він пов'язує поняття стилю з критерієм формальності, а реєстр для нього пов'язаний зі сферою використання мови. Ілюструючи поняття реєстру, він говорить, наприклад, про існування релігійного і судового реєстрів [4, с. 244-245].

Предметом цієї роботи є судовий реєстр, зокрема мова підсудного. Мета полягає у тому, щоб визначити типові прагмалінгвістичні, в тому числі стильові, характеристики мови підсудного і виявити фактори, що визначають специфіку мови підсудного. Матеріалом дослідження є стенограми англійських судових процесів, зокрема жанр допиту.

Поняття реєстра застосовується і в дослідженнях судової мови. Так, Дж. Гіббонс, посилаючись на дослідження Д. Курзон, називає реєстром всю судову мову, тоді як американський дослідник У. О'бар під реєстром розуміє його різновиди [2, 3]. У. О'бар в своєму дослідженні про природу судової мови виділив чотири її різновиди або реєстра: формальна судова мова (*formal legal language*); літературна англійська (*standard English*); розмовна або нелітературна англійська (*colloquial English*); субкультурні різновиди (*subcultural varieties*) [3, с. 25].

Формальна судова мова перебуває ближче інших до письмової судової мови і використовується суддями для звернення до присяжних, оголошення вироку, а також у мові адвокатів, адресованій суду. З точки зору мови цей реєстр характеризується довгими фразами з великою кількістю професійних жаргонізмів і складних синтаксичних конструкцій.

Літературна англійська використовується в суді адвокатами і більшістю свідків і є правильним варіантом англійської мови. Для неї характерна формальна лексика. Англійська мова застосовується деякими свідками і адвокатами. Лексично і синтаксично цей варіант близький до неформальної

повсякденної мови. Субкультурні різновиди — це варіанти мови, поширені серед представників певних громадських груп, відмінних за своєю манерою говоріння, наприклад: мова афроамериканців і регіональні діалекти.

У. О'бар вказує на той факт, що не зазначені випадки, коли б той, хто говорить використовував всі чотири реєстри. Однак багато мовців можуть використовувати різні реєстри, підлаштовуючись під зміни ситуації в ході судового засідання.

Для мови підсудного характерна комбінація реєстрів. Це обумовлено наступними причинами. Підсудний є непрофесійним учасником судового процесу і не може знати всіх правил побудови судової комунікації; підсудний, імовірно, усвідомлює необхідність видозмінити свою промову відповідно до вимог судового спілкування. Крім того, підсудний є учасником процесу з найнижчим статусом, що свідомо ставить його в не вигідне становище. Результатом змішування цих різноспрямованих факторів повинен стати специфічний реєстр мови — мови непрофесіонала в формальній обстановці судового процесу.

Важливим фактором, що робить вплив на підсудного і його мовну поведінку, є тиск з боку представника звинувачення. Головною метою судового процесу є вирішення конфлікту, а отримання правдивих показань від підсудного полегшує процес з'ясування справжніх обставин справи, зменшує зусилля суду, спрямовані на досягнення мети. У ряді ситуацій прокурор змушений, відстоюючи інтереси звинувачення, надавати на підсудного психологічний тиск для отримання правдивих показань.

Таким чином, серед прагматичних чинників, що визначають характеристики реєстра мови підсудного, можна виділити наступні: статус непрофесійного учасника; тиск з боку осіб, які проводять допит; ступінь продуманості захисної позиції і підготовленості до дачі показань; емоційний стан підсудного.

Аналіз мови підсудного був проведений за схемою, запропонованою Дж. Гіббонс. Відповідно до цієї моделі, мова аналізується на чотирьох рівнях: графо-фонетичному, лексичному, граматичному і дискурсивному [2, с. 9].

Як видно з матеріалу, з точки зору лексичного складу мова підсудних характеризується в основному загальноживаною лексикою. Крім того відзначимо використання підсудними деяких стандартних для судового спілкування форм відповідей: *That`s correct, That`s right - Так, це так*. В процесі по справі доктора Шипман відбувається змішання медичного і судового реєстрів. Це пояснюється тим фактом, що підсудний, будучи лікарем, скоював злочини, пов'язані зі своєю професійною діяльністю. Тому в ході допиту часто вживаються медичні терміни, в тому числі назви ліків, хвороб, процедур: *amoxil (аугментин), codeine (кодеїн), irritable bowel syndrome (синдром подразненої товстої кишки), geriatric screen (геріатричний екран)* і т.д.

На граматичному рівні нами були виявлені наступні особливості реєстра. Під час слухання доктор Шипман використовує речення з закінченою структурою, а також складні синтаксичні конструкції з кількома підрядними, цитатами, складними часовими формами. Наприклад: *SHIPMAN: Mrs. Grundy asked if she could have a copy to which I said yes, meaning, the tests were her tests, the results would be her results and the practice aimed at getting patients to manage their own illnesses without the doctor. So if somebody said, "Can I have a copy", I would have no hesitation of doing it.*

У промові іншого підсудного (Хантлі) не було відзначено подібних граматичних явищ. Відповіді підсудного односкладові (*Yes, No*) або представляють собою прості речення, в деяких випадках певні частини речень опущені, наприклад: *I went back into the house; Emptied the bath and the sink and cleaned up the sink.*

Під час дослідження значні відмінності граматичних структур в мові двох підсудних були пояснені різними соціальними статусами і рівнями освіти. З точки зору побудови зв'язного дискурсу, питання і відповіді в ході допиту існують ізольовано один від одного. Вони утворюють зв'язну структуру питання

- відповідь. Відповідь визначається заданим питанням і в свою чергу зумовлює подальші питання. Наприклад: *BARRISTER: We see to the right of that IBS. To what does that refer? SHIPMAN: Irritable bowel syndrome. BARRISTER: Was that a complaint of which you were told by Mrs. Grundy? SHIPMAN: Yes.*

З прикладу видно, що перша відповідь підсудного зумовлює наступне питання, задане для уточнення інформації. У цьому питанні займенник *that* замінює назву хвороби *irritable bowel syndrome* і відсилає нас до попередньої репліки, формуючи зв'язок між питанням і відповіддю. На дискурсивному рівні мови підсудних ми також відзначили значну кількість етикетних і ввічливих форм. Наприклад: *Sorry, I must apologise, I apologise again, It`s all right thank you* і т.д.

Розглянутий мовний матеріал підтверджує висунуту гіпотезу про комбінації реєстрів в промові підсудного. У ході дослідження було встановлено, що мова підсудного визначається рядом прагматичних чинників, в тому числі професійною діяльністю підсудного, і специфічною роллю підсудного в даній комунікативній ситуації.

Список використаних джерел:

1. Cambridge Dictionaries Online // Толковый словарь английского языка. [Електронний ресурс]. URL : <http://dictionary.cambridge.org/>
2. Gibbons J. Forensic Linguistics: An introduction to Language in the Justice System. / J. Gibbons. – Oxford : Blackwell, 2005.
3. O`Barr W. Linguistic Evidence, Language, Power and Strategy in the Courtroom. / W. O`Barr. – New York, London, Paris, San Diego, San Francisco, Sao Paulo, Sydney, Tokyo, Toronto : Academic Press, 1982.
4. Yule G. The study of language. / G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003.
5. Zhulavskaya Yu. V. Translation Special Features of Metaphoric Expressions in Modern English Political Discourse [Текст] / О. О. Zhulavskaya, Yu. V. Zakharchenko // Філологічні трактати. – 2018. – Т. 10, № 2. – С. 48–53. – DOI: 10.21272/Ftrk.2018.10(2)-06.

6. Голінько Ю. С. Умови для досягнення еквівалентності при перекладі [Текст] / Ю. С. Голінько; наук. кер. О. В. Назаренко // Перекладацькі інновації : матеріали VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 17-18 березня 2016 р. / Редкол. : С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. – Суми : СумДУ, 2016. – С. 83–85.

Світлана Швачко,

д. філол. н., професор кафедри германської філології
Сумського державного університету

Тетяна Анохіна,

к. філол. н., доцент кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного
мовознавства та перекладу Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

СЛОВО КОБЗАРЯ ВІД ВАШИНГТОНА ДО СУМ

Об'єкт дослідження – спадщина Т. Г. Шевченка, предмет – ідіолект негаторів. Ведучим є компаративний аналіз діасинхронічного виміру референтів у різних дискурсах. Тематична парадигма представлена лексемами *неволя, несвобода, неправда*. Основними жанрами віршів є іронія та сатира. Читачу в нагоді автор рекомендує “лікуватися гумором”.

Лексикон поета тлумачиться в соціально-побутовій ендозоні. Розумне слово автора живе в прийдешніх поколіннях – у статусі референта наукового пошуку (в теоріях експлікації, імплікації, мононегації, полінегації, парадигматики, амбівалентності та епідигматики). Секондарне словотворення із негативними елементами не закінчується зазначеним етапом, деривація продовжується у режимі наступної добудови. Дискусія із задіяних питань має відкритий характер як така, що генерує труднощі вічної проблеми.

Щорічне вшанування славної пам'яті Т. Г. Шевченка є нагодою для прийдешніх поколінь усвідомити велич поета, силу його слова та не забути присягу П. Куліша “Будь же, Тарасе, певен, що ми (твій заповіт) збережемо і ніколи не звернемо з дороги”. Про велич слова поета свідчить не лише його ясний і мудрий лексикон, але й потенційна творча сила слова добудови. Ідіолект Кобзаря актуалізується в експліцитних формах типу *глуха ніч неволі, не дай ні духу неволі, незрячі гречкосії, не дай пропасти на чужині, кругом неправда і неволя, нудити світом тощо*. Імпліцитні засоби спрацьовують у глибинних структурах типу *народ замучений мовчить, і мертвим і живим*, а також - поєднанням імпліцитного та експресивного на зразок *кругом лихо, де не глянеш, нелюди і змії* та т.ін.

Тарас Григорович Шевченко талановито зобразив свій духовний світ в мистецтві та передусім – у поетичній творчості [1, с. 3]. Т. Г. Шевченко представляє відсутність явищ полінегативно та мононегативно. Пор.: *нерозумний сину, умер неборака; нема його, не прибуде, – одна я осталась; ніде не чуть людської мови; того лиха не було ніколи* [4, с.134].

Маркери негатиї представлені як повнозначними одиницями, так і синтаксичними формантами [2, с.39]. Гучно лунають такі конструювання: *схаменіться, недолюди; ненагодована і гола воля; а тим часом сичі вночі недобре віщують на коморі; не літають з того світа пустку наповнити; ніхто її не рятує; мірялась ... з німотою*.

Сема “не” у шевченківських рядках є поліфункціональною, вона корелює з означенням, означуваним, ситуативним уточненням: *не русалонька блукає, то дівчина ходить; ніхто не чув, ніхто не бачив; голосно зневажала; нерідна мати; невеликі три літа; неприязний краю; не злим тихим словом* [4, с. 354].

“Не” сема у віршах поета позначається в поверхневій структурі номінативних та комунікативних одиниць зовнішньолексемно та імпліцитно в глибинній структурі [3, с. 250], у конструюваннях типу *Нехай я заплачу, – нехай свою Україну я ще раз побачу; Тече вода в синє море, та не витікає; ніхто і не*

побачить; біле личко червоніє не довго; дівчата, не вік дівувати; не слухала стара мати, робила, що знала.

Віршована мова сучасних поетів резонує шевченківську співзвучність, музичність, влучність; аксіологічний шарм не цурається категорії негації за принципом *в інтересах мови і так, і не, де треба я скажу*. Патерни із семою “не” мають у мовленні (прозовому чи віршованому) опозиційні конструювання з елементами негативного, небажаного, аморального. Антонімічні дихотомії реалізуються вкупі, в режимі протиставлення.

У Вашингтоні (округ Колумбія) 1964 року відкрито пам’ятник борцю за свободу і незалежність всіх поневолених народів – Тарасу Григоровичу Шевченку, де викарбувані слова з поеми “Кавказ” у перекладі Віри Річ.

<i>Не вмирає душа наша,</i>	<i>... Our soul shall never perish.</i>
<i>Не вмирає воля</i>	<i>Freedom knows no dying.</i>
<i>І неситий не виоре</i>	<i>And the greedy cannot harvest</i>
<i>На дні моря поле,</i>	<i>Fields where seas are lying;</i>
<i>Не скує душі живої</i>	<i>Cannot bind the living spirit</i>
<i>І слова живого.</i>	<i>Nor the living word.</i>
<i>Не понесе слави Бога,</i>	<i>Cannot smirch the sacred glory</i>
<i>Великого Бога</i>	<i>Of th’almighty Lord.</i>

Перекладачка Віра Річ майстерно донесла переконливі думки поета про неможливість знищення душі народу та його прагнення до волі в символічному образі нескореного Прометея [5, с. 18]. Віра Річ – маленька жінка з великим українським серцем, схожа вона була не на англійку, а на українку. Чи є випадковістю, що за життя вона заповідала поховати частину свого праху поряд із Чернечою горою і могилою Тараса Шевченка? Волю Віри Річ виконано.

На надгробку пам’ятника Вірі Річ українською та англійською мовами викарбувані слова Тараса Шевченка, які, на нашу думку, значною мірою відтворюють сенс життя мисткині:

<i>Та не однаково мені,</i>	<i>“But it does touch me deep if knaves</i>
-----------------------------	---

Як Україну злії люде

Evil rogues lullour Ukraine

Присплять, лукаві, і в огні

Asleep, and only in the flames

Її, окраденую збудять...

Let her, all plundered wake again...

Ох, неоднаково мені»

That touches me with deepest pain”

(Тарас Шевченко)

(Переклад Віри Річ)

“Заповіт” Тараса Шевченка перекладений на 40 мов світу, перекладачі-ретранслятори намагаються адекватно відтворити інформацію та прагматику тексту. Таким чином спадщина Великого Кобзаря живе та діє у міжмовному вимірі від Вашингтону до Сум.

Список використаних джерел:

1. Зорівчак Р. Питання шевченкознавства / Р. Зорівчак // Слові і Час. – 2012. – N 12. – С. 3–16.
2. Кобякова И. К. Введение в сравнительную типологию номинативных и коммуникативных единиц английского, русского и украинского языков : учеб. пособие / И. К. Кобякова, С. А. Швачко. – Сумы : Сумский государственный университет, 2017. – 199 с.
3. Швачко С. Філологічні вкраплення в поезії Т. Г. Шевченка / С. Швачко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2015. – Вип. 30. – С. 247– 252. – Режим доступу : <http://journals.urau.ua/index.php/2411-5991/article/view/61995/57687>
4. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 6-ти т. В Т. – 1. Київ. : Вид-во АН УРСР. – 1963. – 484с.
5. Шевченко Т. “Кобзарь” у перекладах Віри Річ. Київ : Мистецтво. – 2014. – 336с.

Максим Шишкін,

студент Сумського державного університету

Ольга Шуменко,

к.філол.н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У даній статті підняте питання категорії оцінки на лексико-семантичному рівні, що впливає з політичного дискурсу. Враховуючи, що в наш час все дуже політизовано, тема є дуже актуальною.

Мета даної курсової роботи – дослідити категорію оцінки в англійській мові, що спирається на промови політиків.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити основні категорії оцінки в англійській мові;
- визначити основні риси категорії оцінки;
- встановити причини, які впливають на збереження категорії оцінки при перекладі політичної промови.

Наукова новизна одержаних результатів та висновків полягає в тому, що в англійській мові, спираючись на політичні промови, досліджено мовні засоби вираження тактик оцінок, а також особливості збереження оцінки при перекладі політичного дискурсу. Отримані результати дослідження дозволяють прогнозувати подальше лексико-семантичне навантаження промови політика. Теоретичне значення пов'язане з виділенням набору лінгвістичних засобів, які застосовуються в політичному дискурсі, що містять ознаки аргументації. Отримані результати сприяють розумінню мовленнєвих механізмів впливу політичного дискурсу на суспільство, які можуть бути використані у подальшому дослідженні проблеми засобів впливу на аудиторію під час політичних виступів.

Новітні лінгвістичні дослідження спрямовані на вивчення різних типів дискурсу та категорії оцінки з комунікативно-прагматичної точки зору, що передбачає вивчення мови не лише як засобу спілкування, але й як механізму впливу на формування та заміну поглядів на ситуацію, що у свою чергу, визначає поведінку соціуму. Оцінку можна розглядати як один з видів модальностей, які накладаються на дескриптивний зміст мовного вираження. Висловлювання, що включають оцінку або інші модальності, містять дескриптивну та недескриптивну, компонент модальності, причому перший описує одне або декілька можливих положень справ, а другий висловлює щось стосовно приводу [2]. Так, наприклад, можна висловити схвалення або несхвалення розглядаємому стану справ, кваліфікувати його реалізацію як фізично неможливу, стверджувати, що вона має місце. Іншими словами, оціночна модальність визначається висловлюваннями в цілому, а не окремими його елементами, і є компонентом висловлювання. Інтегруючись безпосередньо у контекст, оцінку можна характеризувати особливою структурою, що містить ряд обов'язкових і ряд факультативних елементів. Цю структуру можна уявити як модальну рамку, яка накладається на висловлювання і не збігається ні з його логіко-семантичною побудовою, ні з синтаксичною [4].

Найбільш широке розмаїття способів вираження оцінних суджень представляє лексичний рівень мови. Ми небезпідставно можемо визнати прикметник основною частиною мови, що виражає оцінку частіше за інших [3, с. 87-92]. За ступенем вживаності тут особливо виділяється дияда «*хороший / поганий*» і її семантичні синоніми, а також всі прикметники, що включають так чи інакше компонент оцінки в своєму складі.

Не існує також і єдиної класифікації оціночних прикметників, тому що їх різні види можуть мати різні підстави і утворювати різні шкали: естетичні (*briliant / awful*), утилітарні (*fit / unsuitable*), сенсорні (*tasty / tasteless*), емоційні (*nice / unpleasant*) та інші. Слід зазначити, однак, що кожна з подібних класифікацій характеризується високим ступенем абстрактності, а також індивідуальна. Остання властивість пов'язане з тим, що будь-яка об'єктивна

ознака предмета може пересуватися за оціночною шкалою в залежності від суб'єкта оцінки [2].

Прикметники можуть бути класифіковані як в залежності від підстави, а й від об'єкта оцінки. У більшості випадків це буває особа, рідше - предмет або явище. Існує кілька класифікацій суб'єктивних прикметників, які характеризують особи: особливо серед них виділяються група оцінки (*terrible, amiss, primely*), група властивостей, що виявляються по відношенню до іншої особи (*polite, kind, rude*), і група оцінки особи, володіє ознакою з точки зору ставлення даної особи до іншої особи.

Наступним за частотою вживання лексичним засобом вираження оцінного судження є велика група іменників, які мають предикативну функцію, тобто можуть виступати в ролі присудка в реченні. Особливо лексичний оцінний рівень розширюється за рахунок пейоративної лексики, тобто лексики, що несе негативну оцінку [1]. Загальновизнаним є той факт, що засоби вираження негативної оцінки різноманітніші, ніж засоби вираження позитивної оцінки, тобто елементи меліоративного лексичного пласта, які класифікують предмети, особу і явища в картині світу набагато менш детально. Необхідно вказати, що основна функція пейоративної лексики - це зовсім не номінація предметів і не вираження їх ознак, а вираз ставлення до них суб'єкта оцінки; саме тому образлива лексика не відноситься до пейоративних. Оцінний компонент слів цієї групи може носити етичний, психологічний або фізичний характер, а особа може отримувати негативну оцінку за кількома ознаками, наприклад, за родом занять.

Поряд з ними оцінка в мові часто виражається за допомогою фразеологізмів - стійких виразів, що володіють в силу своєї незмінності певною експресивністю. Особливий інтерес представляють іменні фразеологізми, в яких «провідне слово може проявляти різні види оцінок» [3, с. 90-91]. Відомо, що у мові перекладу, метафоричні висловлювання мови оригіналу можна передати декількома шляхами – еквівалентом, метафорою з подібним образом, або описом, повністю втративши при цьому образність вихідної метафори [2, с.153].

Для прикладу: англ. - *Yes, we must provide more ladders to success for young men who fall into lives of crime and despair...*” (Б.Обама). Метафоричне висловлювання *provide more ladders to success ma fall into lives of crime and despair* у тексті перекладу можна передати шляхом застосування метафор з подібною семантикою – *дати шанс досягти успіху та збилися з правильного шляху*.

Таким чином, склад лексичних засобів вираження оцінних суджень в англійській мові доводить положення теорії: прикметники беруть участь в процесі оцінки частіше за інші частини мови, іменники є другими за частотою використання; дієслова і прислівники, хоча беруть активну участь в процесі вираження оцінки, є менш популярними, а додатковим елементом системи лексичних засобів стають дієприкметники минулого часу.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 244 с.
2. Воробйова М. В. Алюзивні засоби у текстах полемічного дискурсу як спосіб впливу на читача. Режим доступу : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/11\(95\)1/1_Vorob'eva.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2006/11(95)1/1_Vorob'eva.pdf)
3. 8. Игнатенко . Ю. Повтор как одна из стратегий речового воздействия // Весник Харьковського національного університета ім. В. Н. Каразіна № 649. – Харьков : Константа, 2005 – С. 298–306.
4. Ніколенко А. Г. Соціальні аспекти мовлення. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – Вінниця, Нова книга, 2005. – 256с.
5. Barack Obama Acceptance Speech – DNC – 28 August 2008 Campaign. Режим доступу: http://uspolitics.about.com/od/campaign2004/a/quatable_dnc.htm

Крістіна Попова,

студентка Навчально-наукового інституту іноземних мов

Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕМОТИВІВ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО МОЛОДІЖНОГО ЛЕКСИКОНУ

Молодіжний лексикон є характерною ознакою сучасної культурно-історичної епохи Німеччини. Це – цікавий феномен лінгвістики, вживання якого залежить від певних вікових категорій та зумовлене соціальними, тимчасовими і просторовими рамками. Через особливості підліткового віку та періоду юності, молодіжна мова насичена великою кількістю емотивів, які виражають різноманітні почуття та емоції.

Актуальність дослідження визначається тенденцією активізації лінгвістичних розвідок у сфері неофіційної комунікації на сучасному етапі розвитку мовознавства.

Матеріалом для написання тез послуговували праці О. В. Скрипченка, С. Д. Максименка, О. В. Позднякова, О. В. Шапочкіної, Є. Моштага, а також 400 лексичних одиниць молодіжного лексикону, дібраних методом суцільної вибірки зі словників молодіжної лексики та журналів для молоді.

Метою дослідження вивчення семантичної характеристики особливостей німецького молодіжного лексикону. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

- з'ясувати зміст понять «почуття» та «емоції»;
- визначити лексичні засоби вираження емоцій та почуттів;
- розглянути класифікацію варіацій німецької молодіжної емотивно забарвленої мови.

Характерна особливість емоцій і почуттів полягає в тому, що вони цілковито захоплюють особистість. Здійснюючи майже блискавичну інтеграцію, тобто об'єднання в ціле всіх функцій організму, емоції сигналізують про корисні

або шкідливі впливи на людину, завдяки чому мають універсальне значення для життя організму. Охоплюючи всі різновиди переживань людини – від глибоко травмуючих страждань до високих форм радості та соціального відчуття життя, емоції стають як позитивним чинником у життєдіяльності, підносячи активність організму, так і негативним, пригнічуючи всі його функції [3, с. 197].

Емоції – це особливий клас психічних процесів і станів, пов'язаний з інстинктами, потребами й мотивами, що відображають у формі безпосереднього тимчасового переживання (задоволення, радості, страху тощо) значущість для життєдіяльності людини явищ і ситуацій, які діють на неї [1, с. 220]. Почуття трактується дослідниками як стійке емоційне ставлення людини до явищ дійсності, яке відображає значення цих явищ відповідно до її потреб і мотивів. Почуття виділяють у сприйнятій і уявній дійсності, які становлять для людини стабільну потребнісно-мотиваційну значущість [1, с. 219].

За допомогою мови людина не лише висловлює свої думки, а й свої почуття, ставлення до висловлюваного. Експресивна функція мови є ширшою за змістом і визначається як здатність виражати емоційний стан мовця, його суб'єктивне ставлення до позначуваних предметів і явищ дійсності [2].

Специфіка молодіжного мовлення полягає в тому, що його лексикон відображає внутрішній світ і сприйняття оточуючого середовища представників соціально-вікової групи, яка вважається проміжним етапом між дитинством і зрілістю. У лексиці досліджуваного мовного феномену відображується складна, багатогранна гама почуттів і вражень молодих комунікантів, процесів їх фізичного та духовного розвитку, формування світогляду та становлення особистості [5, с. 242].

Підхід до мовних засобів вираження емоцій із лінгвістичного погляду може бути різним. Мовець може вибрати будь-який спосіб вираження емотивності: номінацію (назва почуття), дескрипцію (опис внутрішнього стану), експресію (вираження почуття за допомогою одиниць усіх рівнів мови). [4, с. 41]

Характеризуючи молодіжні висловлення, ми можемо розподілити їх за понятійними групами: здивування та захоплення, небажання, протест,

байдужість, перебільшення, доведення своєї думки, погроза. Багато чинників впливає на роль молодіжного сленгу. До них належать передусім національні мовні традиції, поняття мовної культури, урбаністичні процеси, характер іншомовного впливу, особливості (фонетичні, лексичні, граматичні) будови мови, специфіка мовної орієнтованості медійного середовища, державний статус мови тощо. [2].

У сучасному німецькому молодіжному мовленні існують різноманітні лексичні засоби вираження емоції та почуттів. Сюди належать: вульгарна лексика, наприклад, Brotgehirn – Idiot, dummer Mensch (100% Jugendsprache 2017), вигуки – Ruf ma! – Aufforderung, sich zu melden (100% Jugendsprache 2017), епітети – schneidig – toll (100% Jugendsprache 2017), а також прикметники, наприклад, fame – toll, super, berühmt (Das kleine Wörterbuch der Jugendsprache), прислівники – schmandig – ekelig, schmierig (100% Jugendsprache 2017), іменники – Klopskind – dumme Person (100% Jugendsprache 2017) із семою емоційної оцінки.

Оскільки німецьке молодіжне мовлення є компонентом множинної структури німецької мови та окремим соціолектом, різновидом побутово-розмовної мови молодого покоління, розглянемо класифікацію його компонентів або варіацій: 1) персоніфіковані узагальнення – der Expresschecker – Mensch mit schnellem Durchblick, intelligenter Mensch (Jugendsprache oder bis zum Anschlag zugetextet ...); 2) «модні прикметники», які виражають ставлення до гарних або поганих речей, почуття задоволення чи розчарування, як awkward – peinlich, unangenehm; bambus – cool, krass (100% Jugendsprache 2017); 3) кліше та сталі вирази, які є влучними, дотепними та містять умовивод, пораду, наказ, попередження або констатацію факту, накшталт, Chill' deine Nuggets! – Beruhig' dich! (100% Jugendsprache 2017); 4) експресиви, що іноді можуть містити нецензурні слова [6, с. 142], наприклад, IDES – Ist das ein Scheiß (100% Jugendsprache 2017).

Психологічні особливості представників соціально-вікової групи «молодь» виявляються також у зоосемії – використанні назв тварин на

позначення людей (дані лексеми мають переважно іронічне забарвлення) [5, с. 241] – Freshdachs – Eine freche Person, die fresh wirken will (100% Jugendsprache 2017).

У процесі творення молодіжної лексики спостерігається також тенденція до економії мовних засобів. Як відомо, одним з лінгвістичних законів розвитку лексики є рух від розчленованої форми до більш чи менш монолітної, нерозчленованої. Це знаходить своє вираження в заміні словосполучень однослівними найменуваннями як більш економними за формою. Зазначена тенденція, що веде до згущення змісту в межах одного-двох слів, простежується в молодіжному слензі [5, с. 242]., наприклад, Nakuna Matata – Stress dich nicht, alles wird gut! (100% Jugendsprache 2017)

Наступною специфічною особливістю німецького молодіжного сленгу є надмірне використання гіперболізмів – negativ – Mischung aus mega und positiv (100% Jugendsprache 2017). Метафоричність, експресивність і емоційність сленгізмів нерідко підсилюються за допомогою подвійної предикації [5, там само], наприклад, zauberschön – wunderschön (100% Jugendsprache 2016).

Характерною рисою досліджуваного вокабуляру є особливі форми привітань і звертань як результат експериментаторства, притаманного молодіжному спілкуванню [5, там само], наприклад, Digga! Diggah! Digger! – Freund! (100% Jugendsprache 2017).

Отже, при дослідженні емотивних значень німецького молодіжного лексикону основне значення надається лексичній семантиці. Емоції та почуття можуть передаватись не просто словами, що називають емоції, а й іншими способами творення нових слів. Різноманітність лексичних засобів вираження емоцій спричинена тим, що головною ознакою емотивно забарвленої лексики є вираження суб'єктивного ставлення мовця до певного об'єкту. Вивчення лексикону німецької молоді набуває популярності в умовах міжкультурного спілкування, сприяє розумінню унікальності національної картини світу, надає умови для об'єднання молоді в активний діалог культур.

Список використаних джерел:

1. Загальна психологія : підручник / [Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін.]. – К. : Либідь, 2005. – 464 с.
  2. Коваленко Ю. В. Молодіжна лексика у німецькій мові [Електронний ресурс] / Ю. В. Коваленко. – Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/30539/1/Kovalenko%20Yu.V.%20Molodizhna%20leksyka.pdf>
  3. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія : навч. посіб. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.
  4. Моштаг Є. Мовні засоби вираження емоцій в українській жіночій мандрівній прозі / Є. Моштаг // Південний архів. Філологічні науки. – 2017. – Вип. 67. – С. 41–44.
  5. Поздняков О. В. Лексико-семантичні особливості німецького молодіжного сленгу / О. В. Поздняков // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 24. – С. 242-244.
  6. Шапочкіна О. В. Дефініційна характеристика молодіжного сленгу сучасної німецької мови / О. В. Шапочкіна // Наукові записки. Серія «Філологічна» : зб. наук. пр. / [редкол.: Архангельська А. М., Білоус П. В., Вокальчук Г. М. та ін.]. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 38. – 2013. – С. 140–142.
1. Das kleine Wörterbuch der Jugendsprache : Jugendsprache Lexikon von A-Z [Elektronische Quelle]. – 2018. – Zutritt : <https://jugendsprache.info/jugendsprache-woerter-a/>
  2. Jugendsprache oder bis zum Anschlag zugetextet ... [Elektronische Quelle]. – Zutritt : <http://www.klartextsatire.de/kultur/sprache/jugendsprache.htm>
  3. 100 % Jugendsprache 2016. Deutsch-Englisch : Wörterbuch / [Wortauswahl Verena Vogt]. – München : Langenscheidt. – 2016. – 189 S.
  4. 100 % Jugendsprache 2017. Deutsch-Englisch : Wörterbuch / [Wortauswahl Verena Vogt]. – München : Langenscheidt. – 2017. – 215 S.

Науковий керівник: В. А. Тесля – к. філол. н., доцент кафедри німецької філології Навчально-наукового інституту іноземних мов Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького.

Лариса Щигло,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

СЛОВОВІРНА ВАЛЕНТНІСТЬ:

РОЗДУМИ У СВІТЛІ ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

Наука про мову сьогодення характеризується гетерогенністю дослідницьких парадигм, представлена низкою методологічних напрямів та наукових шкіл, що зумовлено складністю предмету дослідження й розмаїттям підходів до нього. Інтегративне вивчення передбачає залучення знань з інших наук, зіставлення прикладних і фундаментальних теорій. У результаті «посилюються процеси взаємодії принципів і уявлень картин реальності, що формуються в різних науках. Усе частіше зміни цих картин відбуваються не стільки під впливом внутрішньодисциплінарних чинників, скільки шляхом «парадигмального щеплення» ідей, що транслуються з інших наук. Використання принципів синергетичної парадигми в дослідженні словотвірної системи відкриває для нас нові перспективи опису та систематизації словотворчих процесів, які не знаходили пояснення в умовах застосування традиційної наукової парадигми. На переконання С. М. Єнікєєвої, синергетичний формат дослідження словотвірних явищ і процесів дозволяє констатувати той факт, що «словотвірна макросистема являє собою класичний приклад синергетичної системи, а її внутрішньосистемна організація забезпечує задоволення зростаючих номінативних потреб носіїв мови [2, с. 178].

Актуальність нашої розвідки зумовлюється необхідністю застосування ключових принципів синергетичної парадигми щодо вивчення словотвірної системи німецької мови, а саме принципу нелінійності, тобто ієрархічної організації, що передбачає багатоваріантність шляхів розвитку відкритої системи, незворотний характер і різномасштабність змін, чергування ступеня інтенсивності процесів, що відбуваються в системі під час її самоорганізації.

Основна мета дослідження полягає у висвітленні з позицій теорії безмасштабних мереж словотвірного потенціалу основи слова з урахуванням комбінаторних властивостей твірних основ німецьких дієслів, а саме на прикладі дієслів руху.

Мета роботи передбачає вирішення таких завдань:

- обґрунтувати правомірність застосування теорії безмасштабних мереж щодо дослідження та опису словотвірної системи німецької мови;
- розкрити валентнісний потенціал основи слова в контексті однієї з теорій синергетичної парадигми наукового пізнання, а саме теорії безмасштабних мереж.

Поняття нелінійності як характеристики словотвірної системи німецької мови уявляється можливим змоделювати за допомогою безмасштабної мережі з кластерною структурою. Термін «безмасштабна мережа» (англ. scale-free network) був уведений у науковий обіг у 1999 році американським фізиком угорського походження Альбертом-Ласло Барабаші для дослідження різного роду мереж, зокрема соціальних, нейронних і «всесвітньої павутини», яким властива заплутана, непередбачувана, але обов'язково кластерна структура. До того ж, за словами А.-Л. Барабаші, такі системи зі складною топологією підлягають степеневому закону [4, с. 509].

Графічно степеневий закон розподілу вузлів у безмасштабних мережах може бути поданий у системі координат, де на одній осі відмічена кількість зв'язків кожного з вузлів цієї мережі, а на іншій – кількість вузлів із певною кількістю зв'язків. До того ж виявляється, що вузли з невеликою кількістю зв'язків більш численні, ніж вузли з великою кількістю зв'язків. Вузли з максимальною кількістю зв'язків одержали назву вузлів-концентраторів (від англ. hub).

Зазначимо, що метод валентнісного аналізу відповідає цілям і завданням як системного, так і синергетичного підходів, оскільки комбінується з багатьма іншими методами лінгвістичних студій і достатньою мірою формалізується.

Основою реалізації потенційних системних відношень у словотворі, як і в мові, є валентність, а тому дослідження лінгвістичної валентності загалом і словотвірної валентності зокрема як точок перетину парадигматичних, синтагматичних та ієрархічних відношень сприяє більш глибокому розумінню системності мови.

Розглянемо з позицій теорії безмасштабних мереж словотвірний потенціал основи слова, фокусуючи особливу увагу на комбінаторних властивостях твірних основ німецьких дієслів, а саме на прикладі дієслів руху.

Багатогранність смислової структури похідних основ дієслів руху характеризується наявністю складних семантичних перетворень, що виникають унаслідок взаємодії як твірної й похідної основи, так і словотворчих афіксів і твірних основ. Поява нових сем у смисловій структурі похідних слів пояснюється семантико-словотвірною взаємодією твірних основ і словотворчих афіксів.

Словотвірна потенція основ префіксальних дієслів руху реалізується за рахунок їх валентних властивостей. Розглянемо словотвірну валентність похідних основ у віддієслівному словотворі.

Префіксальні основи дієслів руху утворюють такі віддієслівні похідні основи:

– похідні основи іменників зі словотвірним значенням дії:

– із суфіксом *-ung* зі словотвірним значенням процесу або результату дії:

befahren – їздити (по дорозі); *плавати* (по морю) → *fBefahrung* – їзда (по дорогах), плавання (по морю); *besteigen* – підніматися, сходити (на що-небудь) → *f Besteigung* – сходження (на що-небудь), посадка (у що-небудь).

До словотвірного типу імен дії варто віднести також утворення за допомогою субстантивації та конверсії, а саме:

– субстантивовані інфінітиви зі словотвірним значенням процесу руху:

erspringen – ловити м'яч під час стрибка → *n Erspringen* – ловіння м'яча під час стрибка;

– конверсивні іменники зі словотвірним значенням місця руху: *durchgehen* – *проходити, пролазити (через що-небудь)* → *m Durchgang* – *прохід, проліт (місце); коридор (вагона)*.

– конверсивні іменники зі словотвірним значенням процесу руху: *abfliegen* – *відлітати* → *m Abflug* – *відліт*.

– похідні основи іменників діяча (особи):

– на позначення осіб за родом діяльності із суфіксом *-er*, наприклад, *hochfliegen* – *стрибати у висоту (легка атлетика)* → *m Hochflieger* – *стрибун у висоту (легка атлетика)*, *vorturnen* – *показувати гімнастичні вправи* → *m Vorturner* – *інструктор із гімнастики*;

– на позначення виконавця руху, наприклад, *ankommen* – *приходити, прибувати, приїжджати* → *m, f Ankommende* – *той (та), що приходить, приїжджає, прибуває*.

Варто зазначити, що твірні основи префіксальних дієслів руху є малоактивними в породженні віддієслівних префіксальних дієслів, іменників та прикметників.

Підсумовуючи результати аналізу, зазначимо, що словотвірний потенціал основи слова виявляється в широкому спектрі його формальних і семантичних зв'язків із залежними компонентами. Усе це дозволяє нам розглядати основу слова як своєрідний вузол, в якому сконцентровані її численні зв'язки з іншими елементами системи. Як слушно відзначає Т. І. Домброван, «наявність у динамічній системі вузлів-концентраторів є одним з основних проявів нелінійності цієї системи. Вузли-концентратори це своєрідні «пучки», системоутворювальні кластери, що цементують систему в єдине ціле». І далі: «частиномовна мережа мови має кластерну структуру, в якій кожен кластер – це окремий лексико-семантичний розряд слів із властивими йому валентнісними і сполучувальними парадигмами. Високий/низький ступінь кластеризації є характеристикою комбінаторних властивостей різних частин мови» [1, с. 159].

Проблематика комбінаторного потенціалу мовної одиниці не втрачає своєї актуальності до сьогоднішнього дня, оскільки є однією з багаточисельних проблем динаміки «частиномовного простору мови» [3, с. 175], а дослідження з погляду міждисциплінарного фокусу мовознавства, а саме еволюційної лігнівосинергетики дозволить переосмислити її межі і механізми змін під іншим кутом зору.

Список використаних джерел:

1. Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Одесса, 2013. 462 с.
2. Еникеева С. М. Синергетическая организация словообразовательной системы современного английского языка. Культура народов Причерноморья. 2007. № 110. Т. 1. С. 175–178.
3. Левицкий А. Э. Частеречное пространство языка // Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии. Нежин, 2011. С. 175–206.
4. Barabasi Albert-László and Réka Albert. Emergence of Scaling in Random Networks. 1999. Vol. 286. pp. 509–512.

СЕКЦІЯ 2
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТУДІЇ
(ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВИДАТНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА МИКОЛИ ЛУКАША)

Світлана Баранова,

к. філол. н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

Діана Несторенко,

студентка Сумського державного університету

ВЛАСНІ НАЗВИ В АНГЛОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДАХ
«МЕРТВИХ ДУШ» М. В. ГОГОЛЯ

Роман Миколи Васильовича Гоголя «Мертві душі» (за визначенням самого письменника «поема в прозі») був надрукований 21 травня 1842 року. У ньому сатирично зображується російське поміщицьке дворянство, початок розпаду феодальних та зародження буржуазних відносин. В основу сюжету покладено неймовірну, анекдотичну авантюру колишнього чиновника, колезького радника у відставці Павла Чичикова – купівлю мертвих душ у місцевих поміщиків. Першим він відвідує Манілова, потім їде до Коробочки, Ноздрьова, Собакевича і Плюшкіна. Герої гоголівської сатири – це нікчемні, позбавлені духовності, обмежені й примітивні у своїх прагненнях люди. Спостерігаючи за візитами Чичикова, читач помічає все більше й більше «омертвіння» поміщицьких душ.

Проблематика поеми та її сюжет привертали й привертають увагу широкої спільноти. Твір був доступним не лише російськомовним читачам: завдяки перекладачам він став надбанням української та світової літератури. Перелік англомовних перекладів роману можна представити наступним чином:

- 1886: Isabel Hargood;

- 1916: D. J. Hogarth (now in the public domain);
- 1922: Constance Garnett (published by Shatto & Windus, reissued in 2007 by Kessinger Publishing; Introduction by Clifford Odets);
- 1942: Bernard Guilbert Guerney (published by the New York Readers' Club, revised 1948, and again by Susanne Fusso in 1996);
- 1957: George Reavey (published by Oxford World's Classics, revised by George Gibian and reprinted in 1985 by W. W. Norton & Company as a Critical edition with supplementary essays and criticism);
- 1961: David Magarshak (published by Penguin Classics);
- 1961: Andrew R. MacAndrew (published by The New American Library; Foreword by Frank O'Connor);
- 1996: Richard Pevear and Larissa Volokhonsky (published by Pantheon Books);
- 1998: Christopher English (published by Oxford World's Classics, reissued in 2009);
- 2004: Robert A. Maguire (published by Penguin Classics);
- 2008, 2012: Donald Rayfield (published by New York Review Books) [2; 5].

Об'єктом даної статті є два переклади твору «Мертві душі» на англійську мову: 1) Л. Г. Волохонської й Річарда Півера [3] та 2) Ч. Дж. Хогарта [4], її **предметом** – дослідження способів перекладу власних назв з російської мови на англійську. **Метою** роботи є порівняльний аналіз одиниць вихідної мови та засобів їх передачі цільовою мовою, що зберігає свою актуальність у різних аспектах [6].

Імена дійових осіб поеми, які складаються з імені, по батькові та прізвища; імені, по батькові; самого прізвища переважно всі транскрибуються або транслітеруються в англійському тексті зазначених перекладачів, пор.:

- Чичиков, напр.: *Slipping from the box, he stood resting his hands against the side of the britchka, while **Chichikov** tumbled and floundered about in the mud, in a vain endeavour to wriggle clear of the stuff* [4];

- Селіфан, напр.: *Fortunately, **Selifan** succeeded in stopping the horses, although they would have stopped of themselves ...* [4];
- Петрушка, напр.: *To this **Petrushka** would make no reply, but, approaching, brush in hand, the spot where his master's coat would be pendent* [4];
- Манілов та його дружина, напр.: *Nevertheless, the guest did at least execute such a convulsive shuffle that the material with which the cushions of the chair were covered came apart, and **Manilov** gazed at him with some misgiving* [4]. *Probably the reader will have noticed that, for all his expressions of solicitude, Chichikov's tone towards his hostess partook of a freer, a more unceremonious, nature than that which he had adopted towards **Madam Manilov*** [4];
- Коробочка Настасія Петрівна, напр:
 «***Korobochka**, widow of a collegiate secretary.*»
 «*I humbly thank you. And your first name and patronymic?*»
 «***Nastasya Petrovna.***» [3];
- Ноздрьов та його «зять» Міжуєв, напр.: *On this occasion Chichikov made the acquaintance of, among others, a landowner named **Nozdrev** – a dissipated little fellow of thirty who had no sooner exchanged three or four words with his new acquaintance than he began to address him in the second person singular* [4]. *And you're not acquainted yet? My in-law, **Mizhuev!*** [3];
- Собакевич та його дружина Феодулія Іванівна, напр.: *A covert glance at **Sobakevitch** showed our hero that his host exactly resembled a moderate-sized bear* [4]. *This is my wife, **Theodulia Ivanovna**, said Sobakevitch* [4];
- Степан Плюшкін, напр.: *The reason why he had entered thus shod was that **Plushkin** only kept one pair of boots for the whole of his domestic staff* [4];
- Дядько Митяй та дядько Миняй, напр.: *Do you, **Uncle Mitai**, mount the trace horse, while **Uncle Minai** mounts the shaft horse* [4].

У передачі імен синів Манілова, старшого семирічного Фемистоклюса та молодшого шестирічного Алкіда, цільовою мовою в обох перекладах застосовані

відповідники грецького походження, які дозволяють зберегти експресивність оригіналу – відокремити зазначених персонажів від «натовпу».

Р. Півер та Л. Волохонська транслітерують ім'я й по батькові персонажів. Напр.: *I, my dearest, was at the governor's soirée and dined at the police chief's, and I made the acquaintance of Collegiate Councillor **Pavel Ivanovich Chichikov** – a most agreeable man!" To which his spouse replied: "Hm!" – and shoved him with her leg* [3].

Ч. Дж. Хогарт у наступних фрагментах застосовує транслітерацію до звертання по батькові, а імена передає традиційними англомовними відповідниками. Пор.: *The waiter had just time to accomplish this feat before **Paul Ivanovitch Chichikov** set forth to inspect the town* [4].

*And, indeed, the strange comparison was inevitable. Incidentally, Sobakevitch's Christian name and patronymic were **Michael Semenovitch*** [4].

Подібний спосіб перекладу він використовує і до прізвища *Федоров*, утвореного від імені, та до імені священика, напр.: *Over a shop containing hats and caps was written «**Vassili Theodorov, Foreigner**» ...* [4].

*There also arrived, in answer to the summons, not only the son of Father **Cyril** before mentioned, but also Father **Cyril** himself* [4].

Отже, в передачі імен дійових осіб перекладачі вдаються до різноманітних способів передачі зазначених вихідних одиниць засобами цільової мови.

Список використаних джерел:

1. Гоголь Н. В. Мертвые души: поэма / Н. В. Гоголь. – М. : Просвещение, 1982. – 256 с.
2. Dead Souls [Electronic resource] // Wikipedia. Free encyclopedia. – Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Dead_Souls.
3. Gogol N. V. Dead Souls [Electronic resource] / N. V. Gogol; [translation from Russian by Richard Pevear and Larissa Volokhonsky]. – Retrieved from : <http://www.libros.am/book/read/id/268086/slug/dead-souls>.
4. Gogol N. V. Dead Souls [Electronic resource] / N. V. Gogol; [translation from Russian by C. J. Hogarth]. – Retrieved from : https://en.wikisource.org/wiki/Dead_Souls.

5. Kalfus K. Waiting for Gogol [Electronic resource] / K. Kalfus // The New York Times, August 4, 1996. – Retrieved from : <http://www.nytimes.com/1996/08/04/books/waiting-for-gogol.html>.

6. Kobyakova I., Shvachko S. Teaching Translation : Objectives and Methods / I. Kobyakova, S. Shvachko // Advanced Education. – 2016. – № 5. – P. 9-13.

Катерина Вашист,

асистент кафедри германської філології

Сумського державного університету

Марина Катериніна,

студентка Сумського державного університету

СПОСОБИ ЕЛІМІНАЦІЇ ЛАКУН-БЛЕНДІВ У ПЕРЕКЛАДІ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

Реклама є унікальним соціокультурним явищем, яке проявляється майже у всіх сферах життя людини. Створення рекламного повідомлення потребує урахування умов функціонування рекламного повідомлення, до яких відноситься тип носія і розташування рекламного повідомлення, що істотно обумовлює сам процес його створення. Велика частка інформації у сучасних рекламних повідомленнях передається невербальним шляхом або за допомогою компресованих вербальних засобів, зокрема лексичних блендів.

Блендинг – це самостійний спосіб словотворення, який полягає у неморфологічному усіченні та складанні двох або більше вихідних лексем з їх можливим фонетичним або/та орфографічним накладанням на межі поєднання у нову лексему на основі асоціативних зв'язків, при чому відбувається включення семантичних значень усіх вихідних одиниць у значення похідної або синтез нового значення на основі значень вихідних одиниць.

Блендингові одиниці можуть створювати лінгвальні та екстралінгвальні лакуни. Лакуни – це специфічні семіотичні знаки без встановленої зовнішньої мовленевої оболонки та з імпліцитним значенням, які можуть бути ситуативно розшифровані у мовленні. Дослідження лакун є важливим для рішення проблем перекладознавства, а саме для вирішення способів передачі безеквівалентних одиниць і реалій мовою перекладу, зокрема в рекламному дискурсі, де це явище перемижується з популярним наразі феноменом телескопії/блендингу.

У ході дослідження було виділено декілька способів передачі блендів українською мовою: 1) транскодування (*Franken-food* - Франкен-фуд, *muppets* – манпети); 2) створення бленду у мові перекладу (*cosmeceuticals* – космецевтика, *Movember* – Mustache season – Вусонад – Вусатий сезон); 3) описовий переклад (*Microvable* – можна розігрівати у мікрохвильовій печі); 4) передача значення складним словом (*aquacise* – акваправи); 5) нульовий переклад (*amaZARA* – Flatizza); 6) використання іменника-прикладки (*momtrepreneur* – бізнес-мама); 7) транскодування з поясненням (*edutainment* – ед'ютейнмент або навчання як розвага); 8) змішаний тип перекладу (*Seturuct* – індивідуальні тури від Setur).

Виявлені екстралінгвістичні лакунарні бленди найчастіше перекладаються транскодуванням без пояснення задля збереження об'єму рекламного повідомлення при тому, що контекст зображення надає достатньо додаткової інформації про рекламований об'єкт. Велика кількість перекладених українською мовою блендів були створені шляхом калькування вихідних одиниць бленду мови оригіналу. При описовому перекладі перекладач бере на себе відповідальність модифікувати рекламний слоган, що також вимагає від нього певної лінгвокреативної компетенції, оскільки, не дивлячись на можливість виразити значення декількома словами, потрібно зберегти обсяг рекламного повідомлення для реципієнтів, що часто мають обмежений час сприйняття рекламного повідомлення і адекватного розуміння оригінального месенджу, що був заданий автором.

Отже, найпродуктивнішими є методи транскодування (транскрипція/транслітерація або калькування), створення телескопізму мовою

перекладу та описовий переклад. Менш продуктивними є методи використання нульового перекладу та складного слова. Непроductивними є використання іменника-прикладки та транскодування з поясненням значення блендингової одиниці.

Також слід відмітити мінімальну частку соціальної реклами серед повідомлень, що використовують лексичні бленди. Це можна пояснити тим, що соціальна реклама повинна бути максимально зрозумілою та серйозною, щоб донести повідомлення до кожного реципієнта. У тих випадках, коли бленди були використані у соціальній рекламі, вони були прагматично виправданими.

Список використаних джерел:

1. Савчин І. М. Телескопія як один із словотворчих засобів мовної економії англійської мови [Електронний ресурс] // І. М. Савчин / Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Філологічна. – 2012. – Вип. 26. – С. 293–296. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_26_89
2. Ads of the World [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.adsoftheworld.com/>
3. Pinterest [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pinterest.com/pin/488570259545700076/?lp=true/>
4. Ads of the World [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.adsoftheworld.com/media/print/dont_text_and_drive_facebusted/
5. Ads of the World [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.adsoftheworld.com/media/print/dont_text_and_drive_instacrash/

Світлана Єрмоленко,

ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Софія Ганнощенко,

студентка Сумського державного університету

ЖЕСТИ ЯК СКЛАДОВА МЕЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Якщо слова – це мова нашої свідомості (що хочемо, те й говоримо), то міміка, жести і рухи тіла - це мова підсвідомості. Підсвідомість не вміє брехати, навпаки — вона, як дитина, завжди говорить правду. Коли ми передаємо інформацію словами, наша підсвідомість спілкується зовсім іншою мовою. І, знаючи цю мову, можна побачити багато особливостей, риси характеру і настроїв співрозмовника. **Темою** дослідження стали «Жести як складова міжкультурної компетенції».

Практично кожен з нас вивчав іноземні мови. Однак існує ще одна міжнародна мова, загальнодоступна і зрозуміла, про яку до недавнього часу мало що знали - це мова жестів, міміки і рухи тіла людини.

Актуальність теми дослідження полягає в наступному: психологами встановлено, що в процесі спілкування людей від 60% до 80% повідомлення доноситься за рахунок невербальних засобів вираження, і тільки 20-40% інформації передається за допомогою вербальних. Тому наша **мета** полягає в тому, щоб розібратися у значенні основних жестів і розглянути особливості їх використання в різних країнах.

Особливістю мови тіла є те, що її виявлення обумовлене імпульсами нашої підсвідомості, і відсутність можливості підробити ці імпульси дозволяє нам довіряти цій мові більше, ніж звичайному, вербальному способу спілкування. Мову тіла можна підроблювати, але на дуже короткий час, оскільки незабаром організм мимоволі передасть сигнали, що суперечать його свідомим діям.

Хотілося б відзначити, що наслідувати мову тіла протягом довгого періоду часу важко, але корисно навчитися використовувати позитивні, відкриті жести для успішного спілкування з іншими людьми, і позбавитися жестів, що несуть негативне забарвлення.

Мета полягає у аналізі жестів як складової міжкультурної компетентності.

Мета дослідження передбачає вирішення наступних **завдань**:

- 1)розглянути загальне уявлення про мову жестів в області невербаліки;
- 2)визначити основні комунікаційні жести, їх значення і походження;
- 3)вивчити особливості мови жестів різних країн;
- 4)дослідити психологічні прийоми подолання бар'єрів спілкування при мові жестів;
- б)навести приклади прийомів успішного слухання.

Об'єкт роботи – жести в іншомовному спілкуванні.

Предмет роботи – використання жестів під час міжкультурної компетенції

. **Матеріалом дослідження** виступають роботи багатьох вчених, що займалися дослідженням кінесики.

Ця робота написана при використанні описового, порівняльно-історичного та аналітичного **методів**, задля кращого дослідження даної теми.

Практично кожен з нас займався вивченням іноземних мов. Однак існує ще одна міжнародна мова, загальнодоступна і зрозуміла, про яку до недавнього часу мало що знали - це мова жестів, міміки і рухи тіла людини.

Чарлі Чаплін та інші актори німого кіно були основоположниками невербальної комунікації, для них це було єдиним засобом спілкування на екрані. Кожен актор класифікувався як хороший чи поганий, судячи з того, як він міг використовувати жести та інші рухи тіла для комунікації.

Більшість дослідників поділяють думку, що словесний (вербальний) канал використовується для передачі інформації, в той час як невербальний канал застосовується для «обговорення» міжособистісних відносин, а в деяких випадках використовується замість словесних повідомлень.

Альберт Меєрабіан встановив, що передача інформації відбувається за рахунок вербальних засобів на 7%, за рахунок звукових засобів на 38%, і за рахунок невербальних засобів на 55% [3, с. 46]. Аллан Піз виконав аналогічні дослідження щодо частки невербальних засобів у спілкуванні людей. Він встановив, що в середньому людина говорить словами тільки протягом 10-11 хвилин на день, і що кожна пропозиція в середньому звучить не більше 2,5 секунди. Як і Меєрабіан, він виявив, що словесне спілкування у розмові займає менше 35%, а більше 65% інформації передається за допомогою невербальних засобів спілкування [1, с. 69].

Невербальна мова може багато чого розповісти про внутрішній стан навіть незнайомої людини, не кажучи про ділових партнерів, постійних співрозмовників і колег.

Так, ви доторкнулися до руки співрозмовника або відсунулися, ваше обличчя, гра інтонації, підвищення або пониження голосу, пауза, рух всією рукою або тільки кистю - все має свій сенс. Але які всяка мова, невербальна у кожного народу дійсно своя, один і той же виразний жест у різних народів може мати зовсім різне значення. Навіть ваш костюм і його колір можуть нести неоднозначну інформацію в різних частинах світу [1, 94].

Той жест, яким російська людина демонструє пропажу чи невдачу, у хорвата означає успіх і задоволення. Якщо в Голландії ви повернете вказівним пальцем біля скроні, маючи на увазі якусь дурницю, то вас не зрозуміють. Там цей жест означає, що хтось сказав дуже дотепну фразу. Говорячи про себе, європеєць показує на груди, а японець на ніс. У деяких країнах Африки сміх – це показник подиву, а зовсім не прояв веселощів. Різні жести мають неоднакові значення в різних країнах.

Як вербальні мови відрізняються один від одного в залежності від типу культури, так і невербальна мова однієї нації відрізняється від невербальної мови іншої нації. Слід зазначити, що найбільш розповсюдженим жестом є дотик, або тактильний контакт.

У той час, як якийсь жест може бути загальновизнаним і мати чітку інтерпретацію в однієї нації, в іншого народу він може означати або нічого, або, ще гірше, мати прямо протилежне значення [2, 94-96].

Отже при розмові словами передається лише 30% інформації, в той час як більша частина — жестами (55%) та інтонацією (15%). Коли ми передаємо інформацію словами, наша підсвідомість спілкується зовсім іншою мовою. Знаючи цю мову, можна побачити багато особливостей, риси характеру і настрої співрозмовника.

«Невербаліка» однієї нації відрізняється від невербальної мови іншої нації, так само як і вербальні мови відрізняються один від одного, в залежності від типу культур. У той час, як якийсь жест може бути загальновизнаним і мати чітку інтерпретацію в однієї нації, в іншого народу він може означати або нічого або, ще гірше, мати прямо протилежне значення.

Більшість дослідників поділяють думку, що вербальний канал використовується для передачі інформації, в той час як невербальний канал застосовується для «обговорення» міжособистісних відносин, а в деяких випадках використовується замість словесних повідомлень.

Руки рук і тіла передають багато відомостей про людину. По-перше, в них виявляється стан організму і безпосередні емоційні реакції. Це дозволяє судити про темперамент людини.

По-друге, пози і рухи тіла виражають багато рис характеру людини, ступінь її впевненості в собі, скутість чи розкутість, обережність чи поривчастість. У позі і рухах виявляється соціальний статус людини.

Перелік стандартних жестів показує, як легко ненавмисно образити своїх ділових партнерів, а бо просто друзів – представників іншої національної культури. Якщо ви свідомо зможете передбачити реакцію ваших співрозмовників, спостерігаючи за їх невербальним мовою, то це допоможе вам уникнути багатьох непорозумінь.

Отже, єдиним універсальним засобом розташування до себе партнера є посмішка, вона використовується й правильно сприймається в будь-якій країні й

будь-якій культурі. Посмішка є найбільш ефективною формою спілкування, і, загалом, найкращим компліментом, котрий ми можемо зробити своєму співрозмовникові. Вирушаючи у гості в інші країни, не потрібно забувати про свою посмішку.

Список використаних джерел:

1. Аллан Пиз. Язык телодвижений. – Нижний Новгород : Издательство «Ай Кью», 1992. – 272 с.
2. Дуткевич Т. В. Загальна психологія: (Конспект лекцій) : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Кам'янець-Подільський держ. педагогічний ун-т. Кафедра психології. – Кам'янець-Подільський, 2002. – 388 с.
3. Mehrabian Albert. Nonverbal Communication. – Chicago, IL : Aldine-Atherton, 1972. – 152 p.

Юлія Гранкіна,

студентка Сумського державного університету

Ірина Ущатовська,

ст. викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЛУКАШЕВА СИНЕРГІЯ У ЗАЯВІ ПРО МІСЦЮ

Мова бренду – це система знаків та символів, що використовується для спілкування бренду зі своєю аудиторією (споживачами). Вона є полікодовою, оскільки реалізується різними засобами комунікації, тобто використовує різні семіотичні системи: вербальну, візуальну, аудіальну та сенсорну. Структура мови бренду представлена семіотичними системами різного походження, що об'єднані в комунікативних блоки зі специфічними лексико-семантичними характеристиками.

Інтенціонально-аксіологічний вербальний блок містить затвердження намірів та визначення цінностей. Блок об'єднує такі елементи, як заява про місію (*mission statement*), бачення (*vision*) та цінності (*values*), які ще досить мало досліджені в лінгвістичних розвідках. Результати аналізу заяв про місію викладені в роботах Л. Грегорі (*L. Gregory*), Р. Фокс та Дж. Фокс (*R. Fox & J. Fox*), П. Мамет (*Piotr Mamet*), Дж. Ратбун (*Gina Rathbun*), Дж. Свейлз та П. Роджерс (*J. Swales & P. Rogers*). Заява про місію має прагматичну спрямованість, що виражається в прагненні викликати інтерес до бренду, спонукати до здійснення споживчої дії.

Із маркетингової перспективи цей блок спрямований на опис мети бренду, яка має дві форми: поточну мету або місію; і майбутню мету, або бачення. *Місія* – це чітке, лаконічне і тривале твердження про причини існування бренду сьогодні: *Our Roadmap starts with our mission, which is enduring. It declares our purpose as a company and serves as the standard against which we weigh our actions and decisions* [3]. *Бачення* – опис майбутньої мети, що надає ментальну картину аспірації до існування, до якого прагне бренд: *Our vision serves as the framework for our Roadmap and guides every aspect of our business by describing what we need to accomplish in order to continue achieving sustainable, quality growth* [3]. Підтримка як поточної, так і майбутньої мети – це *цінності* бренду – ідеали та принципи, які керують діями бренду (компанії) та визначають його характер: *Our values serve as a compass for our actions and describe how we behave in the world* [3]. Працюючи разом, місія, бачення та цінності створюють цілісний меседж для оптимальної комунікації бренду зі своєю аудиторією.

Найбільш комплексне визначення заяви про місію запропоновано в роботі Braun et al. На думку авторів, заява про місію містить три аспекти, а саме: майбутні погляди (бачення), цілі (місія) та цінності (філософія) бренду [2, с. 431]. Формулюючи заяву про місію, необхідно визначити цільову аудиторію споживачів. Заява має бути спрямованою саме на цю аудиторію, для отримання високих продаж та концентрації маркетингових ресурсів, проте досить широкою, щоби забезпечити стійке джерело доходу [6, с. 4]. Заява про місію має бути

емоційною, щоби викликати в цільовій аудиторії почуття віри в бренд та намір підтримувати вірності йому. Важливо правильно використовувати лінгвістичні інструменти для створення певних емоцій. Мова заяви про місію повинна відображала цінності та культуру бренду. Отже, завдяки мові, яка працює як на логічному, так і на емоційному рівнях, заява про місію апелює до споживачів та спонукає до прийняття рішень.

Дж. Свейлз та П. Роджерс визначають заяву про місію з лінгвістичної точки зору як вибірковий клас жанрів, які насамперед виступають носіями ідеологій та корпоративної культури [8, с. 230]. П. Мамет у своїй роботі *“Language and corporate management: a comparison of mission statements of polish and US universities”* стверджує, що заява про місію часто має структуру дискурсивної колонії [7, с. 190] – типу тексту, складники якого виконують однакові функції, можуть функціонувати самостійно й не ґрунтуються на послідовності, проте об’єднані рамками контексту [5, с. 13]. Р. Фокс і Дж. Фокс у своїй книзі *“Organizational discourse: a language-ideology-power perspective”* стверджують, що найбільш помітна ознака корпоративного публічного дискурсу трапляється саме в заявах про місію, які пронизані гіперболічною мовою [4, с. 171].

Слід зазначити, що з погляду організації бізнесу, кожна компанія (бренд) має свою місію, проте не у кожній вона задокументована або викладена письмово. Апелюючи до сформованого дегіталізованого світогляду адресної аудиторії, здебільшого бренди розміщують письмові заяви про місію на офіційних веб-сайтах в рубриці «Про нас» (*“About us”*). Також цей блок можна знайти в рекламних буклетах та листівках, інколи на упаковці. Графічно та аудіально заява про місію може бути елементом рекламного тексту або повністю збігаються із фразою-відлунням або слоганом. Тексти заяв про місію мають певні риси. Для того, щоб апелювати до свідомості споживачів, викликати зацікавленість та спонукати до дій, заява про місію повинна бути емоційно-гіперболічною. Ще однією типовою ознакою заяви про місію є синергія – взаємозв'язок усіх вербальних елементів мови бренду.

Список використаних джерел:

1. Черноватий Л. М. Микола Лукаш : Моцарт українського перекладу. *Dictum factum* / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Б. І. Черняков, М. О. Новикова, Т. Є. Некряч, М. А. Венгренивська, В. Р. Савчин, О. А. Кальниченко. – Нова книга, 2009. – 445 с. ISBN 9663821965, 9789663821962
2. Braun S. Effectiveness of mission statements in organizations: A review / S. Braun, J. Wesche, D. Frey & S. Weisweiler // *Journal of Management & Organization*, 18(4), 2012. – P. 430–444.
3. Coca-Cola official website [Electronic resource]. – Available at : <https://www.coca-colacompany.com/our-company/mission-vision-values>
4. Fox R. Organizational discourse: a language-ideology-power perspective / Renata Fox, John Fox. – Westport, Conn. : Praeger, 2004. – 240 p.
5. Hoey M. The discourse colony: A preliminary study of a neglected discourse type. In M. Coulthard (Ed.), *Talking about Text - Studies Presented to David Brazil on his Retirement* / Michael Hoey // *Discourse Analysis Monographs* – Birmingham : ELR/University of Birmingham, 1986. – P. 1–26 .
6. Horwath R. Discovering Purpose: Developing Mission, Vision & Values / Rich Horwath // *Strategic Thinking Institute*. – 2005. – P. 1–9 [Electronic resource]. – Available at : https://www.strategyskills.com/.../Discovering_Purpose-STI.
7. Mamet P. Language and corporate management: a comparison of mission statements of polish and US universities / Piotr Mamet // *Studia Neofilologiczne*, 2014. – P. 187–205.
8. Swales J. Discourse and the projection of corporate culture: the mission statement / J. M., Swales, P. S. Rogers // *London: Discourse & Society*, 1995. – P. 223-242.

Юлія Коренівська,

студентка Сумського державного університету

Олена Назаренко,

викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

НАСТАНОВИ В. КЕЙСА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЗАГОЛОВКІВ НОВИН

Заголовки новин допомагають зрозуміти читачеві чи потрібно продовжувати читати статтю. Вдало підібраний заголовок переконує читача зупинитися і присвятити свій час подальшому читанню. Саме тому актуальним є дослідження стилю написання та перекладу заголовків новин, які мають свої особливості, відмінні від інших типів текстів. Це стосується не тільки лексичних, риторичних, але й граматичних ознак.

Мета нашого дослідження 1) проаналізувати деякі типові лінгвістичні особливості заголовків, 2) виокремити проблеми, з якими зустрічаються перекладачі при перекладі заголовків новин.

Тож завдання нашої розвідки: 1) розглянути лексичні та синтаксичні особливості заголовків електронних новин; 2) виокремити труднощі перекладу заголовків.

Сьогодні інформаційні статті в Інтернеті є основою комунікації, оскільки вони головне джерелом, яке надає аудиторії найсучасніші новини про суспільне життя, культуру, політику тощо. У свою чергу заголовок у кількох словах описує суть складного змісту новини. Він швидко інформує читача і викликає зацікавленість. Заголовки новин надзвичайно важливі, тому що допомагають читачеві швидко збагнути зміст новини.

Проте, заголовки важко перекласти. Вони не мають відповідників у словниках, навіть стиль їх написання відрізняється від інших. Мова заголовків особлива і має власні характеристики на лексичному, синтаксичному і

риторичному рівнях. Варто виокремити лінгвістичні структури, що використовуються в заголовках [2, с.44]:

- 1) Прості та конкретні слова є найважливішою вимогою в заголовках. Пор. англ.: *I know you* – укр.: *Я знаю тебе*.
- 2) Активні дієслова надають певний зміст і вагу заголовкам. Пор. англ.: *Dragon prompts police road safety advice* – укр.: *Дракон нагадує про безпеку дорожнього руху*.
- 3) Допоміжні дієслова допомагають зменшити розмір тексту. Пор. англ.: *Rent control: Does it work?* – укр.: *Контроль орендної плати: Працює чи ні?*
- 4) Артиклі, як правило, опущені (якщо тільки сенс не втрачено). Пор. англ.: *America's most mysterious public figure* – укр.: *Найбільш загадковий громадський діяч Америки*.
- 5) Відомі аббревіатури. Пор. англ.: *Does the EU need us more than we need them?* – укр.: *Чи необхідний нам ЄС так, як ми йому?*
- 6) Теперішній час є найбільш поширеним (якщо порівнювати з іншими минулими часами, то простий минулий час найбільш доречно використовувати). Пор. англ.: *Do we live longer than our ancestors?* – укр.: *Чи живемо ми довше, ніж наші предки?*
- 7) Інфінітив часто використовується замість майбутнього часу. Пор. англ.: *Austria to pay for Hitler's house* – укр.: *Австрія платитиме за будинок Гітлера*.
- 8) Дані повинні бути записані цифрами для економії місця. Пор. англ.: *EU and Arron Banks' firm fined £120,000 over data breaches* – укр.: *Компанія ЄС та Афрона Бенкса оштрафована на £120,000 за порушення закону про дані*.
- 9) Слід уникати засобів пунктуації. Пор. англ.: *The Ugandan artist fighting HIV with a crown* – укр.: *Художниця з Уганди бореться з ВІЛ з короною на голові*.

10) Заголовки у формі питань повинні бути замінені розповідними реченнями, оскільки питання стосуються певної невизначеності, хоча, якщо тема досить цікава, можуть бути використані заголовки у формі запитань. Пор. англ.: *What we do know and don't know about gut health* – укр.: *Що ми знаємо і про що навіть не здогадуємось щодо здоров'я кишечника.*

11) Найважливіші слова слід поставити на початку. Пор. англ.: *The puzzle of ancient brain surgery* – укр.: *Загадка стародавньої хірургії мозку.*

Необхідно уникати в заголовках та самих статтях помилок, пов'язаних з фактами, оскільки веб-сайт може втратити аудиторію.

На синтаксичному рівні заголовки – це дуже короткі речення чи вирази, які мають різну структуру:

- 1) Іменникові речення. Пор. англ.: *Venezuelan pirates - the new scourge of the Caribbean* - укр.: *Венесуельські пірати – нове покарання Карибського моря.*
- 2) Вирази з дієсловами. Пор. англ.: *Giving a voice to my friend's songs* – укр.: *Виконання пісень мого друга.*
- 3) Еліптичні речення. Пор. англ.: *Zimbabwe online* – укр.: *Зімбабве онлайн.*
- 4) Повні декларативні речення. Пор. англ.: *US economy adds 304,000 jobs in January* - укр.: *Економіка США додала 304 тис. робочих місць у січні.*
- 5) Речення-питання. Пор. англ.: *Can Trump really cut the US trade deficit?* - укр.: *Чи може Трамп дійсно скоротити дефіцит торгівлі США?.*
- 6) Речення без артиклів. Пор. англ.: *Ed Sheeran makes kids happy* - укр.: *Ед Шеран робить дітей щасливими).*
- 7) Складні речення. Пор. англ.: *Smartphones in school: Ban, restrict or allow?* – укр.: *Смартфони в школі: заборонити, обмежити використання чи дозволити?.*
- 8) Заголовки із прямою мовою. Пор. англ.: *Ban phones in schools, says minister Nick Gibb* - укр.: *Заборонити телефони в школах, стверджує міністр Нік Гібб.*

При перекладі заголовків, однією з проблем є відсутність контексту, тобто, хоча заголовки передають лише основну ідею статей, немає додаткової інформації. Можливі також проблеми іншого характеру [5, С. 112-113]:

- складні структури заголовків (коли вони граматично не правильні і важко зрозуміти для перекладачів, які є носіями мови перекладу);
- відмінності синтаксичних структур заголовків на різних мовах;
- відсутність еквівалентних термінів / слів у мові перекладу;
- специфічні або незрозумілі слова, що використовуються у заголовках (незвичайні або не широко відомі аббревіатури, скорочення, назви та інші).

Основне завдання перекладача полягає в адекватній передачі особливостей того або іншого англійського або американського заголовка, а це означає, що необхідно передати не тільки зміст, але і форму заголовка, не порушуючи, звичайно, при цьому граматичні та стилістичні норми української мови. Щоб успішно впоратися з цим завданням, перекладачі дуже часто застосовують перекладацькі трансформації.

Головною причиною зміни структури речення є різний порядок членів речення в англійській і українській мовах. Практично всі виявлені перестановки при перекладі заголовків новин, так чи інакше, пов'язані з граматичними особливостями. Пор. англ.: *BBC journalists arrested in Uganda* - укр.: *В Уганді заарештували журналістів BBC*. У даному прикладі можна помітити особливість англійського порядку слів: на першому місці підмет, далі присудок і потім другорядні члени речення. В українському перекладі допускається перестановка об'єкта і суб'єкта.

Частіше перекладачі застосовують заміну частин мови, яка, зазвичай, зумовлена відсутністю тієї чи іншої конструкції в українській мові, розбіжністю у вживанні відповідних форм і конструкцій, а також лексичними причинами: різним слововживанням, різними нормами сполучуваності в англійській і в українській мовах, відсутністю частини мови з відповідним значенням.

Іноколи необхідно додати певні слова або, навпаки, вилучити деякі елементи. Тому вилучення і доповнення часто поєднуються з іншими видами

граматичних трансформацій, найчастіше з заміною частин мови. Додавання слів застосовують, коли існують відмінності в структурі речення, адже більш стислі англійські речення при перекладі на українську мову потребують більш розгорнутого вираження думки. Відсутність відповідного слова або відповідного лексико-семантичного варіанта даного слова теж є причиною введення додаткових слів при перекладі. Пор. англ.: *Smartphones in school: Ban, restrict or allow?* – укр.: *Смартфони в школі: заборонити, обмежити використання чи дозволити?*. Ми додали слово «використання», яке не змінює сенсу заголовка, але надає більше інформації.

Отже, заголовок - один з основних компонентів успішності статті. Завдяки заголовку читачі мають можливість швидко ознайомитися зі змістом новини. Але можуть виникнути певні труднощі при перекладі, адже мова заголовків особлива і має власні характеристики на лексичному, синтаксичному і риторичному рівнях. Для адекватного перекладу необхідно знати особливості перекладацьких трансформацій, так як існують відмінності між структурою англійських і українських заголовків, знання яких дозволяють максимально точно і лаконічно передати сенс і своєрідність заголовка.

Список використаних джерел:

1. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. – Вінниця. «Нова Книга», 2001 – 448 с.
2. Saxena, S., 2004. *Breaking News: the Craft and Technology of Online Journalism*. New Delhi : Tata McGraw-Hill Education. – 267 p.
3. BBC News [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/news/world>
4. Vocabulary – Mass media [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.myenglishpages.com/site_php_files/vocabulary-lesson-mass-media.php
5. Кейс В. Гамлет і Фауст : параболи модерної людини / В. Кейс // *Ренесансні студії* / гол. ред. Торкут Н. \ М. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – Вип. 14–15. – С. 111–143.

Ірина Кобякова,

к.філол.н., професор кафедри германської філології

Сумського державного університету

Дмитро Ємельянов,

студент Сумського державного університету

ПРОБЛЕМА ДОСВІДУ ТА КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗА ВІТАЛІЄМ КЕЙСОМ

Поняття “компетентність” (*лат. competentia, від competo – спільно досягаю, відповідаю*) тлумачиться в словниках як керування знаннями, які дозволяють зробити певний висновок [2, с. 212], “обізнаність, правомірність”, “авторитетність, повноправність” [2, с. 648]. Компетентність перекладача являє собою інтегративну якість особистості, яка значною мірою визначає особливості тлумачення та рівень професійного розвитку суб’єкта, елемент загальної культури.

Актуальність теми дослідження зумовлена становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів, яка актуалізує лінгвістичну, комунікативну, інтерпретативну, міжкультурну та інші компетенції філологів.

Мета розвідки полягає в обґрунтуванні особливостей, чинників та умов становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів.

Поняття компетентність експлікується як “досконале знання своєї справи, сутності роботи, яка виконується, складних зв’язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення запланованих шляхів тощо” [1, с. 85].

Проблема компетентності в перекладі не обходила стороною і видатного літературознавця, критика, перекладача Віталія Кейса (24.11.1936–9.09.2014). Згідно його настанов, переклади поетичних творів щільно пов’язані з характеристиками особистості перекладача та є результатом її саморозвитку. Компетентність перекладача є складовою національної культури. До структури професійної компетентності перекладача ми відносимо знання, уміння, навички

та здатність приймати відповідальні рішення, вміння доводити справу до кінця і постійно вчитися, оперативно опановувати нововведення та швидко адаптуватися до мінливих умов перекладу.

Професійну перекладацьку компетентність В.Н.Комісаров визначає як “структуру, яка вміщує знання, професійний досвід, здібності до діяльності і навички поведінки індивіда, що визначаються метою, складністю ситуації і посадою, а також знаннями і вміннями в сфері взаємодії з іншими інститутами і людьми” [5].

Перекладацька компетентність в літературі розглядається різними авторами по-різному. Різноманітність та різноплановість тлумачень даного поняття великою мірою зумовлені розходженням наукових підходів.

Перекладацька компетентність вміщує знання, вміння та навички фахівця, які він застосовує у сфері професійної діяльності у різних видах активності [4, с. 30].

Висновки дослідження та їх цінність. Перекладацька компетентність виявляється в умінні особистості здійснювати вибір, виходячи із адекватної оцінки себе в конкретній професійній ситуації. Компетентний спеціаліст орієнтується на майбутнє, враховує зміни у власній діяльності, готовий до самостійного поглиблення свого професійного рівня. Важливою особливістю професійної компетентності є те, що вона реалізується в теперішньому часі та просторі, але завжди орієнтована на майбутній результат.

За В. Кейсом, найважливішим підходом до визначення перекладацької компетентності є *культурологічний підхід носіїв мови*. Аналізуючи перекладацьку компетентність в парадигмі культурологічного підходу, неабиякого значення набуває модель опанування іншої культури М. Беннета [6], яка складається з двох груп дій: етноцентристських та етнорелятивістських.

Професор Кейс живо поєднував у собі розуміння взаємозумовленості минулого та сучасного; місцевого, загальнонаціонального та універсального в людині й культурі. Він мав тверде переконання, що гуманітарії, добре обізнані в історичних реаліях своєї національної культури та в її вікових і сучасних

здобутках, формують людську гідність і державну свідомість суспільства, є непомітними архітекторами майбутнього своєї країни.

Список використаних джерел:

1. Бодров В. А. Проблемы профессионального психологического отбора / В. А. Бодров // Психологический журнал. – 1985. – No 2. – С. 85–94.
2. Великий тлумачний словник української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Кейс В. Пісні невинності і пісні досвіду : парадоксальна візія Вільяма Блейка. Режим доступу : <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/545/41/>
4. Кочубей О. С. Психологічні чинники становлення перекладацької компетентності майбутніх філологів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Спеціальність: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Національна академія педагогічних наук РДГУ. Рівне – 2016. – 315с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб для ин- тов и фак иностр языков / В. Н. Комисаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253с.
6. Bennett M. J. Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity / Milton J. Bennett // Education for the intercultural experience / in ed. : R. M. Paige. – Yarmouth : Intercultural Press, 1993. – 400 p.

Євгеній Осипенко,

студент Сумського державного університету

Ольга Жулавська,

к. філол. Н., доцент кафедри германської філології

Сумського державного університету

ПСИХОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ СИНХРОННОГО ПЕРЕКЛАДУ

Мова – одна з найбільш складних когнітивних функцій людини, однак процес перекладу пішов на крок далі, оскільки під час нього дві мови

активізуються одночасно. Досі ведуться дослідження з приводу як працює мозок перекладача і які функції він виконує під час перекладу, тому не має і сумнівів, що не один комп'ютер не зможе ще довго виконати правильний послідовний усний або синхронний переклад.

Синхронний переклад відрізняється від інших видів перекладацької діяльності своєю структурою, швидкістю виконання перекладацьких дій і характером лінгвістичних трансформацій у межах лексико-граматичної організації висловлювань мовця [2]. Він в науковій літературі визначається як професійний вид усного перекладу конференцій, який здійснюється одночасно із сприйняттям повідомлення мовою оригінала за допомогою технічних засобів в спеціально обладнаній кабіні, і в процесі якого – в умовах дефіциту часу – на одиницю тексту переробляється інформація обмеженого обсягу [3]. Але на практиці синхронний переклад використовується не тільки на конференціях, а також у процесі перемов або ж публічних виступах, тому актуальність цього перекладу досі нагальна.

Головна особливість цього виду перекладу в тому, що перекладач вимушений суміщати в часі процеси своєї діяльності, що в інших видах усного перекладу може бути вкрай рідким випадком.

Тому, синхронний переклад здійснюється в екстремальних умовах – наявність акустичних та семантичних перешкод як і говорінню синхроніста, гострий ліміт часу, темп мовлення, вимушена інколи необхідність усно перекладати на слух текст, який оратор зачитує з надрукованого матеріалу тощо [1, 5 с. 19-36].

Професійний перекладач-синхроніст має спеціальні мовні і мовленнєві навички, які координують всі процеси орієнтації в мові оригіналу, вибору перекладацьких рішень і їх реалізації [7]. Існують навіть певні критерії цих навичок для професіональних перекладачів, які встановлені міжнародними асоціаціями перекладачів – АПС (Association internationale des intreprètes de conférence) та в Америці – TAALS (The American Association of Language Specialists).

В свою, чергу згадані навички базуються на певних механізмах психокогнітивної діяльності перекладача. При високому, професійному рівні володіння синхронним перекладом процеси орієнтування в вихідному тексті, вибору перекладацьких рішень і їх реалізації координуються таким чином, що їх паралельне протікання набуває статусу регулярного явища. Механізм почергового здійснення орієнтування в вихідному тексті та породження мовлення мовою перекладу відіграє певну роль при такій координації, однак її основу складають інші механізми та чинники, особливо при перекладі промов, які вимовляються в середньому й швидкому темпі [2]. Серед основних механізмів психокогнітивної діяльності перекладача синхроніста виділяють:

– Механізм ідентифікації – впізнавання мовних образів за їх акустичними характеристикам з мінімальним ступенем участі мовленнєво-рухового аналізатора. Орієнтування перекладача в мовленні оратора у разі функціонування даного механізму ґрунтується на фрагментарному, пофразовому сприйнятті мовлення оратора. Стосовно орієнтування синхронного перекладача в мовленні оратора можна говорити про телеграфний стиль сприйняття. До того ж деякі слова і словосполучення сприймаються лише на основі впізнавання слухових образів без їх артикуляційного сприймання [3].

– Механізм імовірнісного прогнозування – імовірнісне прогнозування можливого змісту, продовження висловлювання, виходячи із попереднього змісту, макроконтексту, дискурсу та фонових знань перекладача. Ця специфічна якість (скоріше – “психолінгвістична” здатність) перекладача-синхроніста ще й досі не до кінця вивчена, але всі дослідники і практики синхронного перекладу неодмінно про неї згадують, підкреслюючи, що імовірнісне прогнозування можливе на різних мовленнєвих рівнях – від морфеми та лексеми до цілого фрагменту висловлювання [4].

Але, одним із головних механізмів подібного роду є ієрархічно організований механізм регулювання діяльності, який забезпечує дійсно паралельне й одночасне здійснення процесів орієнтування в вихідному тексті, вибору перекладацьких рішень і їх реалізації: – механізм синхронізації [6, с. 108].

Механізм синхронізації, що забезпечує паралельне протікання слухання і говоріння. Механізм синхронізації регулює розподіл рівнів усвідомлення (від актуального усвідомлення до несвідомого контролю) між компонентами діяльності перекладача [3]. Провідний рівень усвідомлення при цьому націлено на творчі компоненти діяльності, якими, як правило, є обробка, зіставлення й аналіз інформації, необхідної для здійснення адекватної дії, й особливо прийняття рішення щодо вибору одного варіанту з певної кількості можливих. Рівні регулювання, які знаходяться на щабель нижче в даній ієрархії, керують технічними компонентами діяльності, до яких можна віднести й реалізацію прийнятого рішення [2].

Також у професіональних синхроністів, які мають багатий досвід та розвинені навички механізм синхронізації проходить без свідомо. Пошук або ж вибір перекладацьких дій в умовах реальної синхронності базується в значній мірі на застосуванні «домашніх перекладацьких заготовок». Перекладач зводять до мінімуму випадки, коли потрібно дійсно креативний пошук рішення, шляхом впровадження широкого запасу лексичних, фразеологічних і синтаксичних еквівалентів, відпрацьованих до значення умовно-рефлекторної реакції.

Отже проаналізувавши механізми психокогнітивної діяльності синхронного перекладача, можна зробити висновок, що в умовах одночасної передачі інформації перекладач має виконувати великий спектр дій. Тому він має бути досить витривалим, мати велику кількість знань, вміти думати наперед, щоб ефективно виконувати свою роботу.

Список використаних джерел:

1. Виссон Л. Синхронный перевод с русского на английский. – Москва : Р. Валент, 2001. – 272 с.
2. Кіщенко Ю. В. Головні особливості синхронного перекладу / Ю. В. Кіщенко // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89(1). – С. 70–73.

3. Кочубей О. С. Психологічні засади організації усної перекладацької діяльності студентів–філологів / О. С. Кочубей // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Сер. : Проблеми сучасної психології. – 2011. – Вип. 12. – С. 526–538.
4. Максимов С. Є. Деякі прийоми синхронного перекладу в умовах утрудненої комунікації / С. Є. Максимов // Вісник Сумського державного університету. Сер. Філол. науки. – 2007. – 2, № 1. – С. 113–116.
5. Чернов Г. В. Основы синхронного перевода. – Москва : Высшая школа, 1987. – 256 с.
6. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод : Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. – М. : Воениздат, 2009. – 183 с.
7. Wats D. Amazing brains of the real-time interpreters [electronic resource] D. Wats Amazing brains of the real-time interpreters. – Mosaic : Mosaic Future, 2014. Access mode : <http://www.bbc.com/future/story/20141117-the-ultimate-multi-taskers> (28.02.2019).
8. Movchan D., Chulanova G., Shchyhlo L., Nazarenko O. Speech norm and its alternation in occasional neologisms / D. Movchan, G. Chulanova, L. Shchyhlo, O. Nazarenko // GISAP: Philological Sciences. – London : 2016. No 11. – P. 6–8.

Анна Зінченко,

викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Анжеліка Кальченко,

учениця КУ Сумської спеціалізованої школи I-III ступенів №25

СКАНЛЕЙТ: РОЗВИТОК АМАТОРСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Розвиток Інтернет-технологій та індустрії культури, розширення он-лайн платформи значно вплинули на формування смаків сучасного споживача у сфері аудіо-візуальних розваг. Однак для поціновувачів іноземної культури нагальною є проблема відсутності актуальних офіційних перекладів, що у купі із

законодавчими нормами про авторське та суміжні права, відсутністю уваги до цікавих з погляду перекладацьких рішень проектів та, з-рештою, широкого доступу до он-лайнових програм-перекладачів дали поштовх стрімкому розвитку аматорського перекладу.

У поданій роботі ми зосереджуємо нашу увагу на унікальній практиці любительського перекладу – сканлейті. Огляд теоретичної бази нашого дослідження підтвердив, що незважаючи на тривале його існування, лише поодинокі, переважно зарубіжні, науковці приділяють сканлейту свою увагу (Д. Касані, Х.-К. Лі, М. О’Хаган, М. Поррас, М. Фабретті), що надає особливої актуальності представленій розвідці.

Мета статті полягає в описі специфічної практики непрофесійного перекладу – сканлейті. Досягнення мети можливе через виконання таких завдань як 1) визначення явища «сканлейт»; 2) опис алгоритму виконання цього виду перекладу; 3) встановити його основні особливості як спеціалізованої практики виконання непрофесійного перекладу. Об’єктом статті слугує явище сканлейту, предметом – його загальні особливості як перекладацької діяльності.

Термін «сканлейт» походить від англ. “*scanlation*”, яке у свою чергу утворене поєднанням англійських лексем “*scans*” та “*translation*”. Проаналізувавши інформацію про це явище, ми тлумачимо сканлейт як незаконну практику перекладу коміксів, який включає етапи сканування оригінального джерела (*scanning*), редагування (*editing*), переклад (*translation*), набір тексту (*typesetting*) та перевірку (*proofreading*) [3]. Зважаючи на значну різноманітність графічних коміксів у світі та мовну розгалуженість перекладів, найбільшу частку продукції сканлейту все одно складає переклад манги (японських коміксів) саме англійською мовою.

Власне, історія сканлейту починається приблизно у 80хх - 90хх роках минулого сторіччя, виникнувши на основі фансабу (англ. “*funsubbing*”, аматорський переклад аніме (японські мультфільми) та фільмів) [2]. Відмітно, що від самої появи алгоритм сканлейту все ще залишається незмінним та включає кілька основних етапів:

- 1) сканування текстів оригіналу (ТО);
- 2) редагування сканованих зображень («клін»);
- 3) створення тексту перекладу (ТП);
- 4) редагування ТП («едіт»);
- 5) набирання тексту («тайп»);
- 6) загальна перевірка на відповідність оригіналу («пруфрід»);
- 7) публікація на он-лайнових читацьких форумах («читалках») [1].

Враховуючи значну кількість роботи на вказаних етапах, сканлейт виконується, як правило, групою людей, де кожен виконує своє завдання. Розвиток Інтернету значно вплинув на розширення цієї сфери не лише завдяки полегшенню доступу до ТО, але й можливості знайти однодумців - групи сканлейтерів створюють власні сайти, через які набирають нових членів до своїх команд. До речі, аналіз інформації про сучасні сканлейт-групи демонструє, що більша їх частина базується в Азії та Європі [3].

Власне, сканлейт-група – це, фанати-ентузіасти, які об'єднуються з метою перекладу улюблених манга-проектів для інших фанатів. Винятковість сканлейтерів у тому, що вони позиціонують свою діяльність як хобі, повністю виключаючи елемент комерційності - сканлейтери виконують переклад у вільний час від основної професійної чи іншої зайнятості, безкоштовно та виключно із любові до манги.

Огляд функціонування кількох сканлейт-груп у різні роки становлення практики показав, що такі об'єднання характеризується нетривалістю існування, надто великою або надто малою кількістю членів та часто нетривалою їх участю у діяльності групи та відсутністю будь-якої грошової винагороди за виконання перекладу [2].

Варто також згадати самі перекладацькі проекти: враховуючи складність отримання якісних сканів оригінальних текстів манги та комплексність процесу перекладу, сканлейт-група, залежно від розміру, опрацьовує від одного до чотирьох проектів одночасно. Окрім того, часто групи зосереджуються на певному жанрі манги (наприклад, сейнен (“*seinen*”) – жанр манги для юнаків та

чоловіків від 18 до 25 років, сьодзьо (“*shōjo*”) – жанр манги для дівчат від 8 до 18 років [4]).

І, нарешті, нагальне питання сканлейту – власне, якість перекладу. Слід розуміти, що переклад манги виконується ентузіастами, які у переважній більшості не мають перекладацької освіти. Та що там, часто волонтери навіть не володіють мовою, на яку перекладають, у достатній мірі. Через це, якість такого перекладу переважно залишається на низькому рівні та викликає багато нарікань з боку читачів, не говорячи вже про професійних перекладачів. Тим не менш, практиці сканлейту це не заважає стрімко розвиватися - шанувальники японської манга-культури готові читати улюблені історії навіть у такому вигляді.

Побіжний огляд на явище сканлейту продемонстрував, що це особливий вид аматорської перекладацької практики, якому властива самоорганізація, некомерційність, високий рівень вмотивованості учасників та попит з боку споживача за вражаюче сумнівної якості перекладацького продукту. Тим не менш, ми переконані що сканлейт заслуговує на окрему увагу перекладацьких студій як один із напрямків розвитку перекладу у сучасному інформаційному глобалізованому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Алгоритм сканлейту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pikabu.ru/story/skanleyt_kak_yeto_rabotaet_chast_1_organizatsiya_proizvodstva_perwod_i_redaktura_4671658. – (27.02.2019).
2. History of Scanlation [Digital resource] / Inside Scanlation. – Access mode : <https://www.insidescanlation.com/history/index.html>. – (27.02.2019).
3. Fabretti M. The Use of Translation Notes in Manga Scanlation [Digital resource] / TranscUlturAl : A Journal of Translation And Cultural Studies . – Access mode : <https://journals.library.ualberta.ca/tc/index.php/TC/article/view/28489>. – (27.02.2019).
4. Manga Genres [Digital resource] / Anime Planet. – Access mode : <https://www.anime-planet.com/manga/tags?page=12>. – (27.02.2019).

Олександр Щигло,

ст. науковий співробітник,

Науково-дослідний центр ракетних військ і артилерії, м. Суми

СУЧАСНА АНГЛОМОВНА РАКЕТНО-АРТИЛЕРІЙСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Стрімкий розвиток військової науки й особливо військової техніки спричиняє появу все нових і нових термінів та термінологічних словосполучень. Термінологічний пласт лексичного складу мови стає найбільш рухомим елементом військової літератури, а бурхливий його розвиток змушує вдаватися до певної уніфікації термінології і до регламентації її вживання в статутному порядку. Майже у всіх країнах створюються спеціальні термінологічні комісії для уніфікації наукової термінології, видаються спеціальні термінологічні довідники, словники, тезауруси за галузями знань. Така значна за обсягом праця є абсолютно необхідною тому, що без упорядкування у вживанні лексики розуміння військових текстів стає практично неможливим.

Утім, незважаючи на уніфікацію, продовжують зберігатися національні особливості термінів і термінології, а сама уніфікація проводиться в різних країнах по-різному, військові терміни зберігають свої національні особливості, не зважаючи вже на такий аспект як розбіжність обсягів термінів у різних мовах. Звідси, проблема терміна і військової термінології констатується однією з найважливіших проблем військового перекладу.

Актуальність перекладу військової термінології зумовлюється постійним розвитком тактичної, а звідси і військової сфери, в якій незмінним посередником виступає англійська мова, як міжнародна мова статутного спілкування [5].

Мета дослідження – висвітлення перекладацьких аспектів ракетно-артилерійської термінології англійської мови шляхом порівняльного аналізу англійських і українських варіантів, виявлення труднощів перекладу ракетно-артилерійської термінології з англійської мови на українську.

Мета дослідження передбачає вирішення таких **завдань**:

– встановити потенційні проблеми, пов'язані з відтворенням англійської ракетно-артилерійської термінології;

– визначити найбільш поширені варіанти перекладу англійської ракетно-артилерійської термінології.

Військовий переклад – один з видів спеціального перекладу з чітко вираженою військовою комунікативною спрямованістю. Він характеризується значним термінологічним та чітким викладом матеріалу за відносної відсутності образно-емоційних засобів вираження [4, с. 13].

Як відомо, терміни в мові, як слова і словосполучення мови спеціального спрямування, створювані або запозичені для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів, виникають в результаті прагнення мови до максимально стислої і точної передачі інформації, тобто до такої точності, яка могла б виключати можливість довільного і суб'єктивного її тлумачення. Це особливо відтворюється у військових матеріалах, насиченість яких термінологією вимагає від перекладача та учасника комунікації відмінного знання не лише іноземної військової термінології, але й адекватної української військової термінології та вміння її правильного використання.

Дослідники-лінгвісти по-різному класифікують військову лексику. Так, її поділяють на такі групи: 1) військову термінологію, яка у свою чергу поділяється на термінологію офіційну, що складається зі статутних термінів, і термінологію нестатутну, вживану в усному мовленні військовослужбовців і в деяких видах військової літератури, але не є офіційно прийнятою; 2) емоційно забарвлені елементи військової лексики [1, с. 10–19]. Також військову лексику класифікують на таку, що стосується труднощів розуміння та переклад військових термінів:

– терміни на позначення реалій, що мають прями еквіваленти перекладу: field hospital «польовий госпіталь», chief of staff «начальник штабу», recoil brake «гальмо відкату» [2, с. 96, 134, 407];

– терміни на позначення реалій, відсутні у мові перекладу, але мають загальноприйняті термінологічні еквіваленти: *headquarters and headquarters company* «штаб і штабна рота». Адекватного перекладу таких термінів можна досягти шляхом заміни або підбору відповідних українських еквівалентів: *classified information* «секретні відомості», *articles of war* «положення про військово-судове діловодство та дисциплінарні стягнення»;

– терміни, на позначення англійських реалій, що не мають загальноприйнятих українських термінологічних еквівалентів: *alert hangar* «ангар вильоту по тривозі» [4, с. 18].

В наш час артилерія є невід’ємною частиною сухопутних військ, а також відіграє значну роль як для військово-морських, так і для повітряно-космічних військ. Також варто зазначити, що у процесі глобалізації почастишали міжнародні договори про постачання артилерійських комплексів та озброєння. Важливим у цьому контексті стає опрацювання основних питань і проблем, пов’язаних з перекладом у військово-артилерійській сфері, оскільки цей вид перекладу вимагає від перекладача певної підготовки [6, с. 164–172]. Так, наприклад, варто сказати про невідповідність організаційних одиниць військ артилерії в англійській та українській мовах. В англійській мові для позначення лексичної одиниці «дивізіон» застосовується термін відповідно «*battalion*», який використовується стосовно до інших видів і родів військ для позначення терміна «батальйон».

Розглянемо приклади подібних невідповідностей, пов’язаних з перекладом з англійської мови на українську. В англійській мові існує велика кількість невідповідностей. Першою і основною проблемою є переклад англо-американських одиниць вимірювань в метричні. У письмовому перекладі одиниці вимірювань передаються точно, а в усному приблизно з додаванням слів «близько», «більш», «менш». Наприклад, *8-inch howitzer, Colt.45 automatic pistol* перекладається відповідно як 203,2-мм гаубиця й 11,43-мм пістолет Кольт. В артилерії особливо часто зустрічається англо-американські одиниці вимірювань мас, такі як фунт та унція, як, наприклад, в поєднанні *60-pound gun* [4]. Також

існує багато лексичних одиниць, схожих за своїм значенням, але між якими виявляються чіткі термінологічні відмінності [3, с. 64–73]. Такі, наприклад, слова «cannon», «ріесе», «gun». Перше використовується для позначення будь-якої артилерійської гармати. Термін «ріесе» означає будь-який вогневий засіб – артилерійську гармату, міномет тощо. Термін «gun», у свою чергу, має досить широку семантику. У розмовній мові він позначає будь-яку вогнепальну зброю, утім для фахівця у сфері артилерії «gun» означає «гармата», на відміну від гаубиці чи міномета.

Недосвідчені перекладачі часто припускаються помилки під час перекладу терміна «бойова техніка» еквівалентом «technique», цей термін означає «методи і прийоми». Для перекладу терміна «бойова техніка» використовується термін «combat equipment» або «materiel». Також слід звернути увагу на переклад терміна «assembly». У військово-статутній літературі він означає «збір, зосередження військ», а у військово-технічних текстах і зокрема у військово-артилерійських, він відповідає терміну «пристрій, агрегат, у зборі» [4].

Отже, ракетно-артилерійська термінологія характеризується точністю та конкретністю відтворення смислу, відсутністю експресивності та стилістичною нейтральністю.

Ми сподіваємося, що висвітлені нами відомості зможуть відповідно розширити лінгвокультурну підготовку як військових перекладачів, так і перекладачів взагалі, оскільки завдяки специфіці професії вони повинні накопичувати знання з найрізноманітніших сфер людської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Англо-русский военный словарь / Г. А. Судзиловский [и др.]; под общ. ред. Г. А. Судзиловского. 2-е изд., испр. и доп. М. : Военное издательство, 1968. 1064 с.
2. Модестов В. С. Краткий словарь трудностей английского языка. От контекста к контексту. М. : Медиа, 2004. 640 с.
3. Митчелл П. Д. Английский военный сленг: понятие, способы образования и тематическая классификация // Язык и культура. 2014. № 3. С. 64–73.

4. Нелюбин Л. Л. Учебник военного перевода. М. : Воениздат, 1981. 444 с.
5. Сокеркина О. В., Стрельцов Н. Л. Перевод военной лексики английского языка. <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/193813/1/58-60.pdf>
6. Шевченко М. А., Игнатов А. А., Гураль С. К. Роль профессионального подъязыка в обучении военному переводу // Язык и культура. 2015. № 4. С. 164–172.

СЕКЦІЯ 3
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ (РОСІЙСЬКОЇ) МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Володимир Бондаренко,

к. пед. н., професор кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Людмила Бондаренко,

ст. викладач кафедри філології та лінгводидактики

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЙНОГО ВХОДЖЕННЯ
В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС НА ПІДГОТОВЧИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ЗВО
УКРАЇНИ

Актуальність теми. Ефективне навчання в Україні вимагає від іноземного студента не тільки культурної адаптації та інтеграції в нове, незвичне середовище зі специфічними правилами й особливостями соціуму, а й швидкого подолання мовного бар'єру. Процес адаптації до входження в навчальний процес на підготовчих факультетах ЗВО України ускладнений тим, що досвід міжкультурної комунікації та взаємодії в багатьох іноземних студентів відсутній або вкрай малий. Високі навчальні навантаження, відірваність від звичного оточення створюють додаткове стресове навантаження на іноземних студентів, що загострює й підсилює наявні проблеми їхньої адаптації до умов країни навчання. А от успішна й швидка адаптація, навпаки, допомагає іноземним студентам швидко увійти в навчальний процес завдяки успішному вивченню мови, якою відбудуватиметься цей процес.

Мета розвідки – розкрити екстралінгвістичні аспекти адаптаційного входження в навчальний процес на підготовчих факультетах ЗВО України.

Завдання дослідження. Завданням дослідження екстралінгвістичних адаптаційних аспектів входження в навчальний процес передбачено виокремлення чинників успішної адаптації на соціопобутовому, соціокомунікативному й соціокультурному рівнях.

Процес адаптації – це досить складний процес, що формує здібності іноземного студента розвиватися не тільки в області комунікативного спілкування, вивчення методики пізнання іноземної мови, а й успішно взаємодіяти у формуванні нових якостей його особистості, набуття нових цінностей, осмислення значущості майбутньої професії й мотивації до оволодіння нею. Вже ні в кого не викликає сумніву, що адаптація іноземних студентів до умов країни навчання безпосередньо сприяє адаптаційній поведінці людини в нових умовах (це стосується не лише умов навчання, а й проживання в цілому), які не лише відмінні від умов рідної країни, а іноді і вступають у конфлікт із звичними поняттями й традиціями іноземних студентів.

Ефективність вивчення мови країни навчання може бути досягнута лише після того, як настане максимально можлива для різнорідних соціокультурних систем гармонійна взаємодія з новим соціальним середовищем, в якому студенти зможуть задовольнити більшість своїх фізичних і духовних потреб, адекватно відповідати усім вимогам навчального процесу й бути позитивно налаштованими на нове соціальне середовище [1].

Сучасні методисти наголошують, як мінімум, на трьох чинниках успішної адаптації до входження в навчальний процес вивчення української мови як іноземної: *соціопобутовому, соціокомунікативному й соціокультурному.*

До соціопобутових бар'єрів успішної адаптації до нових умов життя можна віднести:

- суворі кліматичні умови проживання – тривалі низькі температури та дощі, короткий світловий день і брак сонячних днів в осінньо-зимовий період, що викликає в іноземних студентів депресивні поведінкові елементи: відчуття втоми, туги за домом, пригнічений стан тощо;
- особливості національної кухні – недостатність або відсутність

звиклих фруктів, овочів і продуктів, неможливість приготувати національні блюда й складність вибору місць харчування з близьким до національної кухні набором блюд;

- банальна цінова політика закладів харчування дуже часто змушує іноземних студентів готувати їжу вдома, а це, у свою чергу, не може не позначатися на умовах співіснування з представниками інших національних культур через певну специфіку приготування цих блюд;

- умови проживання у гуртожитку – позбавлення звиклої з дитинства батьківської опіки, сусідство з представниками інших культур і народностей, проблеми побутового характеру;

- відсутність звичного комфорту заважає студентам зосередитися на навчанні;

- проблеми пов'язані з медичним обслуговуванням (особливо на початковому етапі навчання), оскільки значна кількість іноземних студентів (за нашими спостереженнями майже 30%) хворобливо переносять зміну клімату, харчування, особливості питної води тощо.

Зазначений перелік соціопобутових труднощів, звісно, неповний, але саме ці труднощі фізіологічного та соціопобутового характеру є одними з головних чинників, що стоїть на заваді нормального функціонування іноземного студента в новому життєвому середовищі.

Соціокомунікативні бар'єри успішної адаптації до вивчення мови країни навчання.

Безсумнівним є те, що ще однією з головних умов успішної адаптації іноземних студентів до навчального процесу у закладах вищої освіти країни навчання є швидке й ефективне оволодіння мовою навчання. Так Є.В. Воевода зазначає, що «Стикаючись з іноземною мовою, студент стикається з іншою знаковою системою, відмінною від рідної мови семантичною структурою, іншим артикуляційним укладом, мелодикою мови й іншою концептосферою» [2, с.57]. Дослідник зазначає, що в тих випадках коли не приділяється достатня увага комунікативним особливостям іноземних студентів, які тільки починають

оволодівати мовою навчання, з'являється стійкий (особливо на початковому етапі навчання) бар'єр, а саме: труднощі із засвоєнням навчального матеріалу.

Соціокультурні бар'єри успішної адаптації іноземних студентів до нових умов життя.

Позитивна адаптація до входження в навчальний процес з точки зору вивчення мови країни навчання у ЗВО України сприяє адаптаційній поведінці іноземних студентів у цілому. Підвищується їхня мотивація до соціокультурного адаптивного процесу, наприклад до вивчення культури і традицій, звичаїв країни навчання.

Найбільш важливими складовими, від яких залежить процес соціокультурної адаптації іноземних студентів до умов країни навчання можна віднести:

- особливості країни навчання;
- релігійні розбіжності й протиріччя між рідною культурою й культурою країни навчання;
- життєвий досвід, індивідуальні та демографічні характеристики студентів.

Як зазначає В.В. Воробйов, основним діалоговим компонентом іншомовної освіти є взаєморозуміння, при якому студентами визнаються й засвоюються цінності незнайомої культури. Тому надзвичайно важливим є аналіз особливостей мови й національної культури з урахуванням психічного складу носіїв мови, оскільки іноземці є представниками не тільки іншої національної культури, а й іншого менталітету [3].

Вважаємо, що єдина й максимальна мета, яка стоїть перед викладачами – формування особистості іноземного студента на рубежі культур. Бачення своєї культури через призму іншої, утворення певної дистанції між власною культурою й іншою, через мікродіалог у свідомості. Тому знання відмінностей однієї культури від іншої недостатне для спілкування, яке за своєю суттю інтерактивне й відбувається в умовах міжкультурної ситуації, тобто в контакті культур.

Основні результати та дослідження, їх цінність. З огляду на зазначене вище, можна дійти висновку, що адаптація – складний процес, у результаті якого формуються здібності іноземного студента, він розвивається не тільки в області комунікативного спілкування, вивчення методики пізнання української мови як іноземної, а й вчиться успішно взаємодіяти з іншими учасниками навчального процесу, осмислює значущість майбутньої професії.

Важливість проблеми врахування екстралінгвістичних аспектів адаптаційного входження в навчальний процес на підготовчих факультетах ЗВО України є одним з ключових моментів, що впливає на подальше ефективне навчання іноземних студентів. Успішна і швидка адаптація допомагає включитися в навчальний процес і сприяє підвищенню якості підготовки студентів. З цього випливає, що для підвищення конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти у сфері міжнародного процесу навчання іноземних громадян необхідна позитивна динаміка в адаптаційних процесах до умов країни проживання та навчання.

Список використаних джерел:

1. Bondarenko V., Bondarenko L. Instruction particularities of teaching education country language to Chinese students at the initial stage in Ukrainian universities. Pedagogical and psychological sciences : development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium : Collective monograph. Volume 2. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. P. 20–34.
2. Воевода Е. В. Развитие толерантности студентов средствами иностранного языка. Российский научный журнал. 2009. № 4 (11). С. 55–61.
3. Воробьев В. В. Общее специфическое в лингвострановедении и лингвокультурологии. Слово и текст в диалоге культур. М. : Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина, 2000. С. 83–92.

Акагха Десент Чуквуемекат,

студент Сумського державного університету

Чілукурі Нандана Редди,

студентка Сумського державного університету

Віктор Завгородній,

ст. викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

НАЦІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА МОВНОГО ЕТИКЕТУ В СИТУАЦІЇ ЗВЕРНЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ, ІНДІЇ ТА НІГЕРІЇ)

Актуальність теми. Коли будь-хто приїжджає в іншу країну і не знає її культури, йому дуже складно домогтися успіху в спілкуванні. Це повною мірою відноситься до іноземних студентів, які вибрали для одержання освіти Сумський державний університет. Якщо іноземний громадянин хоче вивчити культуру країни, він обов'язково повинен мати знання про мовленнєвий етикет, прийнятий в цій культурі.

Відомий лінгвіст Є. М. Ширяєв дає таке визначення поняття «культура мовлення»: «Культура мовлення – це такий вибір і така організація мовних засобів, які в тій чи іншій ситуації спілкування при дотриманні сучасних мовних норм і етики спілкування дозволяють забезпечити найбільший ефект у досягненні поставлених комунікативних завдань» [4, с. 9 – 10]. Одним з найважливіших компонентів мовленнєвого етикету є ситуація звернення.

Метою роботи є визначення деяких рис національної специфіки мовного етикету в ситуації звернення на прикладі України, Нігерії, Індії для коректного використання звертань в різних обставинах спілкування.

Завдання дослідження. Простежити функціонування різних типів звернень в українській мові, а також в державних мовах Нігерії та Індії.

В українському мовленнєвому етикеті існує багато варіантів звернень [2,3]. Звертання – найяскравіший і часто вживаний вид мовленнєвого етикету. Суть

його полягає в тому, щоб назвати співрозмовника з метою привернути його увагу, звернутись з проханням чи пропозицією.

Таке встановлення контакту із адресатом відбувається через етичні формули звертання. В офіційно-діловому стилі звертання традиційно використовується в листах та в усному спілкуванні.

Система етикетних звертань української мови зазнала в своєму історичному розвитку багато змін, що пояснюється її залежністю від соціальної організації суспільства. Сьогодні реєстр слів-звертань офіційного вжитку складають *пане (пані, панове), добродію (добродійко, добродіі), друзі, товариство, колеги, громадо, громадянине (громадянку, громадяни), товаришу (товаришко, товариші)*, які супроводжують етикетні означення *вельмишановний, вельмиповажний, глибокоповажний, високодостойний, шановний, дорогий*, напр.: високоповажний пане Президенте, глибокоповажні пані та панове, дорогі друзі, високоповажна святочна громадо, шановні колеги. Слід зауважити, що звертання *товаришу (товаришко, товариші)*, яке у радянський час витіснило всі інші звертання, ідеологізувалося і функціонувало для називання соратника по партії, поступово виходить зі сфери активного вживання.

Вибір звертання значною мірою залежить від тональності спілкування. Офіційна величальна функція закріпилася сьогодні за звертанням *пане (пані, панове)*. В офіційному, здебільшого усному, спілкуванні послуговуються цим звертанням у поєднанні з прізвищем, професією або посадою у кличному відмінку або назвою особи за фахом чи родом діяльності, напр.: *пане Божко, пане професоре, пане ректоре* Звертаються до співрозмовника на ім'я, на ім'я по батькові, за званням, посадою чи професією: *пані Тетяно, колего Олено Миколаївно, Миколо Олександровичу*.

Кличний відмінок є нормативною формою звертання в українській мові: *Ольго Іллівно, Святославе Володимировичу*. Так само у звертанні до іноземців: *Десенте, Нандано, Лоло, Анкіто* тощо.

Багато особистих імен мають повний і зменшувальні варіанти. Для іноземця важливо розрізнити їх і розуміти, що зменшувальний і повний варіанти вживаються в різних ситуаціях. Наприклад, зменшувальним варіантом жіночого імені Ольга є форма Оля. Так називають дівчину батьки та друзі. Якщо мама або друзі звернуться до неї Ольга, це ознака серйозної розмови або образи. У Нігерії в одного імені також може бути кілька варіантів. Наприклад: Десент (Decent), Чуквуемека (Chukwuemeke), Учечи (Uchechi), Емека (Emeka), Учи (Uchie) тощо. Так само в Індії: Нандана (Nandana) – Нанду (Nandu) – Нані (Nani), Анкіта (Ankita) – Анку (Anku) – Анкіт (Ankit).

В їх вживанні немає великих відмінностей від української культури: Емека (Emeka) хлопця, а Анкіт (Ankit) дівчину будуть називати батьки, друзі, інколи викладачі; Учи (Uchie), Анку (Anku) – варіанти імені для друзів, Чуквуемека (Chukwuemeke) – більш офіційний варіант імені. У Нігерії одна людина може мати багато імен. Одне йому при народженні дає батько, друге – мати, третє – бабуся, четверте – дідусь, п'яте – тітка тощо. В нашому випадку Чуквуемека (Chukwuemeke) – ім'я від батьків, Учечи (Uchechi) назвала його бабуся. Однак офіційно в паспорті у кожного може бути зафіксовано не більше двох імен. Варто зазначити, що в окремих штатах Нігерії (Akwa-Ibom State, Crossriver State) в офіційних документах записується ім'я батька, наприклад: Ідунг Емаедіонг Ндіфреке, Ессіет Анні Пітер. Однак при зверненні такі повні форми використовуються рідко. Цікаво, що у паспорті студентки з Індії стоїть лише одне ім'я, без прізвища – Анкіта.

В офіційній обстановці в українському мовному етикеті використовується специфічна форма звернення «ім'я + по батькові». На ім'я по батькові звертаються до старших за віком або статусу, до колег, до малознайомих людей. Так, студент на ім'я по батькові повинен звертатися до викладача, декана, працівників деканату або гуртожитку.

У Нігерії в ситуаціях звернення до старших за віком або статусом, до колег, до малознайомих людей використовують слова miss, mistress (mrs), madam (ma), sir, master. Молодші школярі при зверненні до вчителя можуть використовувати

звернення *aunt* (тітка), *uncle* (дядько). Часто студенти з Нігерії на уроці можуть звернутися так: *madam* (ма), *sir*, *master* або «викладаче». Але для українського мовного етикету це помилка: до викладача потрібно звертатися на ім'я по батькові. Наприклад: «Ганно Іванівно, коли у нас буде іспит?», а не «Викладаче, коли у нас буде іспит?». При зверненні до незнайомої людини (на вулиці, в транспорті, в магазині) в Україні правила мовного етикету радять використовувати невизначені конструкції. Наприклад: «Вибачте, скільки коштує один талон?», «Скажіть, будь ласка, як проїхати до університету?». Часто на вулиці студенти чують інші форми звернення «хлопче / дівчинко», «молодий чоловіче, юначе, дівчино», але їх потрібно вживати дуже обережно, щоб нікого не образити.

В Нігерії проживає 250 етнічних груп, представники яких говорять на 521 мові. Англійська мова є офіційною мовою в країні, проте в дуже складній етнополітичній ситуації в Нігерії тривають дискусії з приводу розвитку і збереження місцевих автохтонних мов. 2/3 населення країни говорять на піджин-інгліш, який є маркером ідентичності та солідарності. Для контакту між людьми використовується саме піджин, або спрощена англійська мова. Найбільш популярними формами звернення є слова *bros* (брат), *sis* (сестра), *aunt* (тітка), *uncle* (дядько), *pikin* (малюк), *oga* (бос) та ін.

В Індії розмовляють на 447 різних мовах, 2 тисячах діалектів. В північній Індії, звідки приїхала більшість наших студентів, найбільш поширеною мовою є хінді. Всіх незнайомих чоловіків називають «сааб джи» (сер), а якщо одного віку, то «вир джи» (старший брат) або «яаар» (один). Якщо звернення йде до чоловіка старшого віку, то «анкл джи» (від англійського «дядько»). Жінок похилого віку звать «анти джи» (тітонька), не дивлячись на те, що тіточок з матиного і з батькового боку називають по-іншому – «маммі джи» і «пуху джи» відповідно. Дівчат називють «диди» (сестра), близьких друзів-чоловіків «бхаи/ бхая джи» (брат). Сикхів, наприклад, просто називають «сардар джи» або скорочено «сар джи» (сардар – сикх взагалі). Шанобливу частку джі можна вживати і безособово, не знаючи імені, а можна і після імені.

Якщо до старших братів і сестер в сім'ї звертаються відповідно «віір джи» і «диди джи», то по відношенню до молодших ніякого звернення немає – їх називають просто по іменах. Старших за іменами називати не можна, бо це вважається неповагою.

Звернення до дядьків і дружин дядьків з матерної і з батькової сторони різні, в залежності від «черговості» дядьком за віком.

Цікаво, що в панджабі (одна з офіційних мов Індії) є форма звернення на «ти» (toon - 'n - легкий носовий звук), і на «ви» (tusi), але сенс відрізняється від того, що є в українській мові. На «ви» звертаються до всіх, включаючи батьків і родичів старшого віку, і навіть подружжя звертаються один до одного в основному на «ви», дуже рідко переходячи на більш просте звернення на «ти» – це вважається більш романтичним. На «ти» звертаються до всіх молодших і при бажанні висловити неповагу.

Офіційно до співрозмовників звертаються відповідно їх статусу – "Professor", "Sir", "Mister", "Miss", а далі йде прізвище. Не знаючи українських етикетних форм, індійські студенти так звертаються й до наших викладачів, що не відповідає вітчизняній специфіці спілкування.

Основні результати та висновки дослідження, їх цінність. Щоб спілкування укорайнською мовою в Україні було успішним, іноземним студентам треба вивчити правила мовного етикету, прийняті в даній культурі. Це потребує певного часу і зусиль викладачів.

Список використаних джерел:

1. Дмитрук Л. Особливості українського мовленнєвого етикету / Л. Дмитрук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені ВО Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки – 2016. – № 1 (52). – С. 273–276.
2. Мацюк З. О. Українська мова професійного спілкування: [навч. посібн.] / З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. – К. : Каравела, 2005. – 352с.
3. Стахів М. Український комунікативний етикет: Навч.-метод. посіб. / Стахів Марія Олексіївна – К. : Знання, 2008. – 245 с.

4. Ширяев Е. Н. Что такое культура речи / Е. Н. Ширяев // Мы сохраним тебя, русский язык. – М. : Наука, 1995, С. 9–10.

Ольга Коньок,

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету

Джоші Руші,

студент Сумського державного університету

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ОЦІНКИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ІНДІЙСКИХ ПАРЕМІЯХ

Актуальність теми. Пареміологічна картина світу є важливою складовою національної картини світу. У науковій літературі пареміологічна картина світу визначається як «найбільш специфічний національно і культурно маркований фрагмент мовної картини світу, у якому «дух народу», особливості його світобачення і ціннісні пріоритети, моральний та естетичний досвід і знання етносу, ключові правила етикету віддзеркалюються найбільш виразно» [3]. Інакше кажучи, у пареміях відображено всі аспекти і сфери діяльності буття людини, паремії становлять собою певний морально-етичний код тієї чи іншої нації, розкривають особливості менталітету цієї нації, висвітлюють її цінності.

У пареміях, з одного боку, відбивається «наївна», побутова картина пізнання світу, з іншого – міститься морально-етична оцінка ситуацій і вчинків людини; з одного боку, паремії є певним узагальненням життєвого досвіду, з іншого – становлять собою сентенції-повчання на підставі цього досвіду.

Науковці зазначають, що саме в пареміях втілено культурно-національний світогляд, відображені в короткій формі категорії й установки життєвої філософії народу як носія конкретної мови, що дозволяє кваліфікувати їх як стереотипи народної самосвідомості [5].

Аналіз наукової літератури показав, що в сучасному мовознавстві основними підходами до вивчення паремій є такі: 1) традиційний лінгвістичний опис – спрямований на з'ясування лексичного складу та особливостей семантики паремій, визначення синтаксичної структури (В. Т. Бондаренко, В. В. Гвоздєв, Л. А. Морозова, Л. Б. Савенкова та ін.); 2) лінгвокультурологічний підхід, у межах якого паремії розглядаються як «дзеркало культури» (Н. Д. Арутюнова, В. В. Жданова, В. П. Жуков, В. М. Телія та ін.); 3) когнітивний аналіз, завдання якого – вивчення актуалізованих у пареміях особливостей пізнання світу (Є. Іванова, В. І. Карасик та ін.).

Як бачимо, пареміологічний фонд можна вивчати в різних аспектах залежно від мети дослідження.

Мета нашої розвідки – визначення особливостей оцінної категоризації в пареміологічних картинах світу українського та індійського народів та засобів вираження оцінки в текстах паремій на прикладі концепту «совість».

Завдання дослідження: 1) вивчити лінгвістичну літературу за темою дослідження; 2) дослідити особливості вираження оцінки на прикладі українських та індійських паремій з концептом «совість».

Основні результати дослідження. Як свідчить аналіз, проблема вивчення особливостей оцінної категоризації світу є досить актуальною. Мовознавці визначають оцінку як компонент прагматичного значення слова, що виражає ставлення суб'єкта оцінки до об'єкта позамовної дійсності за допомогою зіставлення окремих його ознак із системою цінностей, що панують у даному мовному колективі [5].

Оцінка є певною ознакою предмета, події, факту, допомагає орієнтації людини в історичному часі й просторі. Як зазначають науковці, оцінка реалізується у вигляді різних дихотомій: вона може бути позитивною і негативною, зовнішньою і внутрішньою, абсолютною і компаративною тощо.

Паремії, що за своїм змістом є алегоричними виразами, оцінні константи картини світу (як цінності, так і антицінності) подають в образній формі.

Аналіз показав, що в сучасному мовознавстві проблему дослідження пареміологічної картини світу в різних лінгвокультурах крізь призму категорії «оцінка» досліджено недостатньо. Питання щодо специфіки оцінної категоризації в україно-індійській пареміологічних картинах світу, а також особливостей вираження і місця різних типів оцінок у певних пареміологічних полях очікує свого вирішення.

Як відомо, у пареміологічних картинах віддзеркалюється універсальне (інваріантне) і специфічне (національно-культурне) сприйняття світу, а отже, їх вивчення дозволяє виявити спільне й відмінне в міжкультурному просторі, в інтерпретації та вербалізації явищ, подій, духовних феноменів.

Розглянемо особливості вираження оцінки на прикладі українських й індійських паремій з концептом «совість».

У науковій літературі наводиться багато визначень категорії «совість», однак спільним в усіх дефініціях є те, що совість трактується як моральна свідомість людини, здатність розрізняти добро і зло, а також моральна відповідальність за свою поведінку в соціумі. Саме тому в пареміях «совість» частіше за все вживається разом з якимось іншим концептом. В українській пареміологічній картині світу категорія «совість» пов'язується з такими поняттями, як серце, душа, честь тощо.

Українська дослідниця Т.А. Єщенко справедливо зауважує, що «своєрідною оселею буття для людської совісті є душа і серце» [1]. У пареміях, що містять концепт «душа», совість найчастіше співвідноситься з християнською вірою: *Очі – міра, душа – віра, совість – порука*. І саме це визначає, що такі паремії містять зазвичай контекстуальну оцінність «праведне – гріховне» (гідне – негідне). Дослідники зазначають, що для українця совість – найвища моральна цінність. Українські паремії містять сентенції-застороги берегти душу від гріха, здатного її вбити: *Грішне тіло й душу з'їло; Краще жити бідняком, ніж розбагатіти гріхом* [4].

Індійські паремії також наголошують на необхідності жити за законами совісті: *Краще чисте сумління, аніж царське володіння; Совість знаєш – усе*

маєш; Хто по совісті живе, у того і на солончаку хліб народиться [2]; та стерегтися гріха: Гріх солодкий, та ганьба страшна; Коли човен гріхи переповнять – він тоне; і прагнути зберегти красу своєї душі добрим життям: Добра душа людину прикраша; Чиста вода чорнило змиває, а чорну душу лиш смерть забирає; Немає добра в твоїй душі - знайди хоча б добрий вигляд.

Як бачимо, категорія оцінки щодо аналізованої групи паремій реалізується в таких ознаках, як «праведне – гріховне», «гарно» – «погано», «гідно» – «негідно».

З концептом «совість» пов'язана і така моральна категорія, як честь. В українських пареміях це репрезентовано в оцінній опозиції «гідно – негідно»: *Яка совість, така й честь; Добро стратити – наживеш, честь втратити – пропадеши; Безчестя гірше смерті.*

Аналогічні приклади знаходимо і в індійському пареміологічному фонді: *Маєш честь – ти людина, а без честі – тварина; Краще й не жити, аніж честь згубити; За грішми не сумуй, а честі пильнуй.*

Спільним у пареміологічних картинах світу українського та індійського народу є засудження лицемірства як порушення законів совісті. З допомогою образів полину, шила, гадюки українці висловлюють своє ставлення до проявів підступності і нещирості: *Слова – як мед, діла – як полин; Щебече, як соловейко, а кусає, як гадюка; Словом – як шовком вишиває, а ділом – як шилом шпигає.*

Індійські ж паремії містять переважно сакральну оцінку лицемірства (лукавства) як гріха та мають образний, метафоричний зміст: *Ім'я Рами на язиці, ніж у стороні* (Рама – Бог, що зійшов на Землю, щоб покарати злочинців і захистити праведників); *З'ївши дев'ять сотень мишей, кіт пішов на Хадж* (про великого злочинця, який вважає, що будь-який гріх можна змити кількома молитвами або всіляко демонструє благочестиву поведінку); *Не такий солодкий мед, як медоточиві промови.*

Основними мовними засобами вираження оцінності в аналізованих пареміях є такі:

- компаративи з використанням ступенів порівняння або порівняльних

сполучників, наприклад: укр. *Безчестя гірше смерті; Щобече, як соловейко, а кусає, як гадюка*; інд. *Краще чисте сумління, аніж царське володіння; Краще й не жити, аніж честь згубити*;

- імперативні конструкції: укр. *Бережи честь з молоду, а здоров'я під старість*; інд. *За грішми не сумуй, а честі пильнуй*;

- контекстуальна метафорична образність: укр. *Водою, що хочеш, лиш сумління не сполощеш*; інд. *З'ївши дев'ять сотень мишей, кіт пішов на Хадж*.

Висновки. Зіставлення української та індійської пареміологічної картини світу на прикладі паремій із концептом «совість» дозволяє дійти висновку про близькість його розуміння як критерію моральної свідомості людини, почуття відповідальності за свою поведінку. Аналіз пареміологічного фонду українського та індійського народу свідчить про універсальний зв'язок концепту «совість» з такими категоріями, як душа, честь, лицемірство. Водночас змістове наповнення цих категорій певною мірою є різним, що пояснюється відмінностями соціального та духовного досвіду, демонструє своєрідність української та індійської культури.

Список використаних джерел:

1. Єщенко Т. А. Концепт «сумління/совість» в етнокогнітивному та біблійному аспектах [Електронний ресурс] / Т. А. Єщенко. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/85513/29-Yeschenko.pdf?sequence=1>.
2. Індійські прислів'я та приказки: з хінді, бенг., пенджаб. та ін. мов / упоряд., вступ. слово В. Баліна; пер. С. Наливайка. – К. : Дніпро, 1983. – 221 с.
3. Концепт «труд/лень» в пареміології неродствених мов : на прикладі німецької, англійської, російської, башкирської та татарської мов [Електронний ресурс] / Каримова Римма Хатиповна. – Режим доступу : <http://www.dslib.net/sravnit-jazykoved/koncept-trud-len-v-paremiologii-nerodstvennyh-jazykov-na-primere-nemeckogo.html>.
4. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с. (Серія «Пам'ятки України»).

5. Федуленкова Т. Н. Фразеологическое пространство национального словаря в сопоставительном аспекте [Электронный ресурс] / Федуленкова Т. Н., Адамия З. К., Чабашвили М. – М. : Академия естествознания, 2014. – Режим доступа : <https://monographies.ru/ru/book/section?id=7396>.

Наталія Пилипенко-Фріцак,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ІМЕННИКИ СПІЛЬНОГО РОДУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Актуальність. Серед інших формальних та формально-семантичних розрядів слів в межах категорії роду увагу привертають іменники спільного роду – слова, що можуть називати осіб обох статей, а своє граматичне значення однозначно реалізують лише в умовах контексту. Існування іменників спільного роду виступає як граматичний феномен, відомий в тій чи іншій мірі усім слов'янським мовам, але особливо характерний для східнослов'янських, в яких такі субстантиви «являють собою досить виразну цілісну групу на загальнослов'янському фоні.

В сучасному мовознавстві поняття «спільний рід» не має однозначного висвітлення, що й визначило мету роботи: дослідити погляди мовознавців щодо питання класифікації іменників спільного роду в сучасній українській мові.

Рід — несловозмінна граматична категорія, що є однією з морфологічних ознак іменника, полягає у поділі іменників на класи, віднесені відповідно до чоловічого, жіночого і середнього родів. Вважають, що граматичний рід виник на основі первісних категорій живих і неживих істот ще на загальноєвропейському ґрунті. З категорії живих істот виділилися спочатку два

роди – чоловічий та жіночий, що стосувалися відповідних статей живих діячів, а потім поширилися на інші назви.

Існування в українській мові трьох родів — чоловічого, жіночого і середнього — є важливим стилістичним засобом [3]. Найважливішими для стилістики є такі особливості родових форм іменників:

1) уживання паралельних форм чоловічого і жіночого роду для називання осіб жіночої статі: *артист — артистка, журналіст — журналістка, майстер — майстриня*;

2) стилістична роль іменників спільного роду: *нездара, незграба, заброда, каліка*;

3) заміна форм роду для створення різних експресивних відтінків — співчуття, замилювання чи осуду, зневаги тощо: *ти моє ріднесеньке*.

Деякі іменники можуть уживатися зі значенням двох родів — чоловічого і жіночого, чоловічого і середнього. Це назви осіб, що вказують на певну ознаку, здебільшого негативну. Кількість таких слів в українській та інших східнослов'янських мовах остаточно не підрахована. Лексикографічні джерела фіксують далеко не всі іменники спільного роду, оскільки їхня експресивність, притаманні багатьом словам конотативні відтінки часто не відповідають критеріям відбору слів до нормативного словника. У діалектному мовленні їх функціонує набагато більше, що підтверджують спеціальні дослідження [1, 4].

Найбільшу групу становлять іменники на *-а (-я)* зі значенням чоловічого і жіночого роду: *бідолаха, волоцюга, гуляка, заволока, заїка, ненажера, єхидна, заброда, замурза, підлиза, нездара, потвора, нероба, нехлюя, нікчема, роззява*, а також *нерівня, сусіда, слуга, сирота, листоноша* та ін. Такі іменники набувають роду тієї особи чи істоти, яку вони означають. На рід таких іменників вказує контекст (граматичний зв'язок у реченні із залежними від них словами – означеннями, присудками – дієсловами минулого часу, умовного способу): *А дівчина-сиротина у наймах марніє... Заспіває та й згадає, що він сиротина... Отакий-то мій Ярема, сирота убогий!* (Т. Шевченко).

Більшість дослідників сходяться на тому, що іменники спільного роду є граматичними омонімами. Так, І.Р. Вихованець доходить висновку, що у групі іменників так званого «спільного» роду (*заїка, листоноша, непосида, сирота* тощо) наявні «омонімічні форми чоловічого і жіночого роду, з граматичного погляду розщеплювані на дві родові форми й найчастіше диференційовані синтаксично узгоджуваними або координованими словами».

Поряд із цим висловлюється думка, що ці відношення форм і значень слід кваліфікувати як граматичну полісемію, бо вони, на думку В.В. Мерінова, мають одну граматичну форму, яка не асоціюється з певною родовою характеристикою й виражає два граматичних значення: чоловічого й жіночого родів, тобто не можна зробити однозначний висновок про належність такого іменника до певного роду лише з його граматичної форми. Т.Ю. Мороз вважає, що на рівні іменників так званого «спільного» роду «має місце семантико-граматична асиметрія у вигляді омонімії граматичних форм. Маючи формальні ознаки жіночого або середнього родів (флексії *-а, -о*), вони можуть вживатися на позначення осіб обох статей, а також недорослих осіб.

Деякі мовознавці вважають, що вживання терміна «спільний» рід є дещо некоректним щодо іменників на *-а (-я)*, оскільки такі іменники, за твердженням мовознавця В.О. Горпинича, не мають таких фундаментальних ознак, які, з одного боку, об'єднували б групу іменників в окремий родовий клас, а з другого – відрізняли б їх від чоловічого, жіночого, середнього родів так, як розрізняються вони між собою. Крім того, «спільного» роду не мають прикметники, прикметникові займенники, дієприкметники і дієслова минулого часу. Подібного ж погляду дотримується А.П. Загнітко, який вважає, що характеристика цих слів як носіїв грамем спільного роду не може бути переконливою, тому що при такому підході не розмежовується синтагматичний, парадигматичний і семантичний плани граматичного роду, не враховується його віртуально-лексемна особливість.

Мовознавець І.Г. Матвіяс використовує інший термін – подвійний рід, поширюючи його не тільки на іменники з закінченнями *-а(-я)*, але й на деякі

іменники чоловічого або середнього роду на *-о*, що виражають негативні якості особи і можуть стосуватися осіб обох статей (*базікало, забудько, ледащо, незнайко*), а також іменники чоловічого і середнього (*вовчище, ставище, дубище*) або жіночого і середнього (*бабище, відьмище, головище*) роду.

Іншу думку спостерігаємо в праці Т.Ю. Мороз «Проблема іменників подвійного і так званого спільного роду крізь призму семантико-граматичної асиметрії». Автор теж диференціює іменники подвійного роду та іменники спільного роду. Але до іменників подвійного роду, на думку Т.Ю. Мороз, належать лексеми, що містять компоненти *-ище-*, *-исько-* (*басище, будячище, дівчище, дідище, димище, тракторище, ножище, вітрисько, дівчисько* та ін.). Вони не можуть відноситися до окремого роду, адже кожне слово походить від лексеми, що належить до одного з трьох родів. Іменники ж спільного роду мають специфічні формальні ознаки, генетично пов'язані з жіночим родом, а саме флексію *-а*, однак у контексті можуть виражати значення як жіночого, так і чоловічого роду. До цієї ж групи, на думку Т. Мороз, належать слова на *-о* (*базікало, ледащо, забудько*), вживання яких у середньому роді пояснюється перенесенням змістових елементів однієї граматичної форми на іншу з метою вираження певних стилістичних відтінків. Аналізуючи думки інших мовознавців (А. Загнітка, В. Горпинича), Т.Ю. Мороз доходить висновків, що іменники, які мають спільний рід, не варто виділяти в окремий клас: оскільки граматичне значення певного роду обов'язково виявляється на синтаксичному рівні, то в цьому разі структурна асиметрія спостерігається тільки на рівні омонімічних форм, зовні схожих на іменники жіночого чи середнього роду.

Дослідниця О. Безпояско окремо виділяє іменники потенційного роду – омонімічні форми середнього роду на позначення осіб чоловічої і жіночої статі (*ледащо, мурло, базікало, одоробло, убойще*), зазначаючи, що вони є специфікою саме української мови. Від фемінативів вони відрізняються рівнем експресивно-емоційної оцінності компонентів парного протиставлення [2].

За А.П. Грищенком, до спільного роду належать іменники чоловічого й жіночого, чоловічого й середнього, жіночого й середнього родів. Така

характерна риса іменників, як спільний рід, найтісніше пов'язана з вираженням спеціалізованих, позбавлених нейтрального ставлення значень – негативно-оцінного, аугментативного та аугментативного в поєднанні з негативним

Висновки. Отже, враховуючи все сказане, можна стверджувати, що в сучасному українському мовознавстві відсутня однастайність у визначенні того, які саме іменники належать до слів спільного роду. Невирішеним залишається й питання класифікації іменників спільного роду, що відкриває перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Атлас української мови : [в 3 т.]. – Т. 1. Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі / [ред.тому І. Г. Матвіяс]. – К. : Наукова думка, 1984. – 498 с. – (391 карта); Т. 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / [ред. тому Я. В. Закревська]. – К. : Наукова думка, 1988. – 520 с.; Т. 3. Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянина, Причорномор'я і суміжні землі / [ред. тому А. М. Залеський, І. Г. Матвіяс]. – К. : Наукова думка, 2001. – 266 с. – (206 карт).
2. Вакуленко М. О. Декілька зауваг щодо фемінітивів в українській мові / М. О. Вакуленко // Вісник Національної академії наук України. – 2018. – № 1. – С. 86–89. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2018_1_12.
3. Лиса Г. І. Динаміка сучасної родової категоризації іменника та її лексикографічна інтерпретація / Г. І. Лиса // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. Випуск 31. – 2015. – С. 287–294.
4. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінця ХХ — ХХІ ст.): Монографія / О. О. Тараненко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 248 с.

Олена Похілько,

к. пед. н., викладач кафедри мовної підготовки

іноземних громадян Сумського державного університету

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ-ІНОЗЕМЦЯМИ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Актуальність теми дослідження. Інтенсифікація інформаційних процесів вимагає розробки нової моделі освіти, здатної забезпечити безперервний розвиток особистості, прагнення до професійності та самовдосконалення. Практична реалізація й ефективне використання інноваційних технологій у медичних ЗВО сприяють підвищенню вимог щодо гуманістичної та професійної спрямованості. Одним із перспективних напрямів розвитку сучасної освіти вважається змішане навчання.

Мета розвідки: розглянути перспективи застосування змішаного навчання як однієї з найпопулярніших освітніх технологій сьогодення та продемонструвати його впровадження у процес навчання української та російської мови студентів-іноземців медичного профілю.

Завдання дослідження: проаналізувати сучасні дослідження з цієї проблеми; з'ясувати сутність змішаного навчання, його зв'язок із дистанційним навчанням і традиційним класичним; на прикладі моделі «перевернутий клас» продемонструвати можливості змішаного навчання при вивченні конкретної теми студентами-іноземцями медичного профіля.

Джерела. Упродовж останнього десятиріччя з'явилася низка праць, присвячених дослідженню різних аспектів змішаного навчання. Це розвідки Н. Е. Доронкіної, Т. І. Краснової, В. М. Кухаренко, Г. М. Лани, К. А. Лісецького, А. В. Логінової, О. М. Підмазіної, О. В. Рибалко, Н. В. Саєнко, А. М. Семисюк, Н. Г. Сиротенко та ін., у яких висвітлюються основні риси змішаного навчання, його особливості та принципи. Зокрема, у праці сумських науковців

В. Ю. Гарбузової та О. А. Обухової йдеться про перспективи використання змішаного навчання саме у підготовці студентів-медиків; у праці Н. Є. Доронкіної – про особливості згаданої технології у викладанні мови, яка є нерідною для студентів цього профілю; цікавою з точки зору розширення інформації про реалізацію методів змішаного навчання у світі є стаття Н. О. Симоненко, у якій розглядається застосування цієї новації у вищих медичних закладах США.

Основні результати дослідження. Статус сучасного викладача ЗВО у цілому та медичного профілю зокрема передбачає якісне та швидке орієнтування у формах і засобах передачі інформації. Тому в сучасній педагогічній і методичній науці активно розглядаються перспективи застосування мультимедійних технологій у навчально-освітній діяльності для розширення можливостей опанування професійними знаннями та стимулювання пізнавальної активності студентів-медиків.

Змішане навчання (англ. «Blended Learning») – це поєднання традиційних форм аудиторного навчання з елементами електронного навчання, в якому використовуються спеціальні інформаційні технології, такі як комп'ютерна графіка, аудіо та відео, інтерактивні елементи тощо. Таке визначення з окремими модифікаціями ми знайдемо майже в усіх його дослідників [1; 2; 3; 5]. Змішане навчання виявилось однією з найпопулярніших технологій сьогодення, тому що дозволяє скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційного класу.

Як правило, змішане навчання проходить у три етапи: самостійне вивчення матеріалу, аудиторне інтерактивне заняття і продовження інтерактивного навчання та підтримки на робочому місці. Така своєрідна технологія не може з'явитися сама по собі. Необхідні додаткові зусилля як з боку викладачів, так і студентів. Ці моделі дають новий імпульс розвитку освіти, вони більш ефективні, доступні, індивідуалізовані і з часом превалюватимуть над традиційними методами. Такої точки зору дотримуються більшість дослідників [1; 2; 4].

Таким чином, основне призначення змішаного навчання – скоротити час

при вивченні того чи іншого предмета; покращити або полегшити процес навчання. Головними інструментами змішаного навчання є інформаційні технології: комп'ютер і його помічники – планшет, смартфон, телефон, а також інтернет.

Однією з проблем сучасної медичної освіти є необхідність удосконалення системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Важливе місце у вирішенні цього питання посідає змішане навчання [6; 7]. Робота зі студентами на кафедрі мовної підготовки іноземних громадян СумДУ включає сучасні методики та технології, які зумовили створення дидактичної системи, суть якої полягає в розвитку комунікативної компетентності у міжкультурному, академічному професійному мовленні, а саме: практичних навичок читання, аудіювання, монологічного та діалогічного мовлення, письма шляхом набуття та застосування за підтримки комп'ютерного забезпечення; розмаїття дидактичних методів структури занять, які передбачають різноманітні проекти, використання аудіо-, відеопрограм, анімації тощо.

Як відомо, методика викладання української мови та російської для їх носіїв відрізняється від методики викладання для іноземних громадян.

Сучасна наука пропонує безліч видів моделей змішаного навчання. Звернемося до однієї з них. **Перевернутий клас** – модель змішаного навчання, що складається з двох частин: інтерактивного, групового навчання в аудиторії під керівництвом викладача і прямого – за допомогою комп'ютерних технологій поза класом.

На прикладі однієї з тем, користуючись матеріалом посібника «Я буду лікарем» для студентів-іноземців 2-го курсу медичного інституту, продемонструємо деякі. Треба зазначити, що матеріал посібника досить складний і викликає багато проблем у студентів, що пов'язано з вимовою та розумінням певного слова, поняття, явища. Навіть у старанних студентів важко опанувати окремими темами. Використання елементів змішаного навчання має допомогти їм.

Тема: Будова тіла людини. **Модель:** Перевернутий клас.

Суть цієї моделі полягає в тому, що студенти до заняття самостійно розглядають тему, тобто викладач попередньо на обраній інтернет-платформі або на своєму сайті розміщує необхідний матеріал по темі (тексти) для ознайомлення та завдання, які потребують виконання. Також студентам пропонуються запитання для самоконтролю, що мають на меті перевірку рівня розуміння та засвоєння конкретної частини матеріалу. Такими, наприклад, можуть бути запитання: «Зазначте, які з частин тіла людини належать до будови голови людини», «Назвіть, які частини тіла людини належать до парних». А вже під час заняття відбувається розбір того чи іншого запитання, що потребує додаткового пояснення. Ця тема має багато нової та складної медичної лексики. Тому, зазвичай, її вивчення займає не одне заняття.

Студентам пропонується переглянути презентацію й ознайомитися з необхідною лексикою, наприклад: «передпліччя», «ліктьовий суглоб», «вказівний палець», «безіменний палець», «мізинець». Завдяки малюнкам і вказівкам іноземним студентам нема потреби звертатися до електронних перекладачів, що також вимагає багато часу, а викладачу залишається пояснити найбільш складні поняття.

Студентам за допомогою комп'ютерів і навушників пропонується прослухати аудіоматеріал за цією ж темою. Викладачу не треба гаяти час на вимовляння кожного слова. Його робота виглядатиме як опрацювання найбільш складної лексики. Як домашнє додаткове завдання студенти повинні будуть ще раз прослухати аудіоматеріал і переглянути презентацію. Для перевірки знань, яких набули студенти під час вивчення цієї теми, доцільно використати тести, заздалегідь розміщені викладачем на його сайті.

Отже, на таких заняттях була поєднано текстову, графічну, відеоінформацію, анімацію, що, як підтверджує досвід, дає можливість істотно поліпшити засвоєння навчального матеріалу. Наразі у СумДУ змішане навчання впроваджується під час засвоєння певних курсів у процесі української та російської мови студентами-іноземцями.

Висновки дослідження. Змішане навчання у ЗВО медичного профілю

дозволяє як викладачу, так і студенту самостійно розв'язувати практичні й організаційні завдання, розвиває спостережливість, уміння виділяти головне, визначати мету та завдання роботи, діяти в різних умовах, швидко і гнучко реагувати на них, що необхідно для майбутніх лікарів. Технологія «перевернутого класу» є найвідомішою моделлю змішаного навчання, яка сприяє підвищенню рівня засвоєння матеріалу, що вивчається, та якості освіти.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Подальшого наукового висвітлення потребує велике коло питань щодо застосування технології змішаного навчання, зокрема, вибір форм і методів організації самостійної роботи у ЗВО медичного профілю.

Список використаних джерел:

1. Доронкіна Н. Є. Особливості технології змішаного навчання у викладанні іноземної мови. – URL : http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/doronkina_osoblivosti.pdf
2. Краснова Т. И. Смешанное обучение: опыт, проблемы, перспективы / Т. И. Краснова // В мире научных открытий. – 2014. – № 11. – С. 10–26.
3. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання / В. М. Кухаренко // Information Technologies in Education. – 2015. – № 24.
4. Лісецький К. А. Модель змішаного навчання в системі вищої освіти. – URL : http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/lisetskyi_model.pdf
5. Логинова А. В. Смешанное обучение: преимущества, ограничения и опасения / А. В. Логинова // Молодой ученый. – 2015. – № 7. – С. 809–811.
6. Augustin M. How to learn effectively in medical school: test yourself, learn actively, and repeat in intervals / M. Augustin // Yale J. Biol. Med. – 2014. – Vol. 87 (2). – P. 207–212.
7. Rowe M. The role of blended learning in the clinical education of healthcare students: a systematic review / M. Rowe, J. Frantz, V. Bozalek // Med. Teach. – 2012. – Vol. 34 (4). – P. 216–221.

Лариса Біденко,

к. пед. н., доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Ганна Кисельова,

ст.викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

АУДИТОРНИЙ ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНОГО НАВЧАННЯ

У сучасному освітньому просторі неможливо існувати без уміння самостійно отримувати певні знання, вести постійний самостійний пошук навчальної інформації, творчо використовувати набуте. Отже, ключового значення набуває поняття «самостійність».

І для студентів, і для викладачів уже стало очевидним, що зараз у вищій школі йде глобальна переорієнтація освітнього процесу, зміщення пріоритетів з викладацької діяльності на навчальну самостійну діяльність студента. Саме студент прогнозує для себе власну особистісну стратегію розвитку і шукає притаманні йому шляхи реалізації своїх навчальних цілей.

Виховання компетентної особистості, яка орієнтована на майбутнє, що здатна вирішувати типові проблеми та завдання, виходячи з самостійно набутого навчального досвіду і адекватного оцінювання ситуації, – так визначають науковці основну мету викладача у сучасному освітньому просторі [5, с. 97].

Мета розвідки – описати методіку застосування аудіолінгвального методу на практичних заняттях з української мови у процесі підготовки іноземних студентів до самостійного навчання.

Останнім часом багато досвідчених викладачів надають перевагу тьюторській діяльності, де перетинаються компетенції викладача, вчителя, тренера (коуча). Тьютор (тьютор) – це спеціаліст з формування майбутнього, який

має розгледіти потенціал учня, допомогти побудувати ідеальну траєкторію руху, змодельовати оптимальний шлях. За влучним виразом фахівця, тьютор – це милиця, яка допомагає рухатись на певному етапі і яка згодом має стати непотрібною [7]. Таким чином, тьюторські компетенції сьогодні стають пріоритетними і у вітчизняній практиці викладання.

Наведені положення органічно реалізуються у курсі розвитку українського мовлення. Цей курс викладається на початковому етапі навчання. Основою курсу є аудіолінгвальний метод як такий, що спирається переважно на слуховий канал сприйняття, передбачає багаторазове прослуховування та промовляння мовленнєвих моделей, сприяє швидкому утворенню необхідних мовленнєвих автоматизмів [8, с. 97]. Крім того, цей метод навчання іноземних мов добре поєднується з іншими традиційними й інноваційними методами.

Традиційно аудіолінгвальний метод маніфестує як головний критерій успішності сприйняття та передачу повідомлення, яке має значущий мовленнєвий статус; організація же мовного матеріалу орієнтована не на форму мовної моделі, а на її функцію, через яку усвідомлюється форма. Формування лексичної та граматичної довершеності висловлювання розглядається як вторинне по відношенню до думки. Процес оволодіння структурами мови у межах цього методу поділяється на чотири етапи: заучування шляхом відтворення, свідомий вибір нової моделі при її протиставленні з вже відомими, тренування в мовній реалізації моделі, вільне вживання моделі.

Слідом за науковцями [8, с. 114], ми вважаємо безумовними перевагами аудіолінгвального методу його практичну спрямованість, відпрацювання мовної моделі через мовленнєві вправи, формування мовної компетенції через усвідомлення функції граматичних явищ, наявність широких можливостей використання у навчальному процесі самостійної роботи студента на базі чисельних інформаційних технологій.

Кожна з вісьмох мовленнєвих тем навчального курсу поділяється на три практикуми: фонетичний, мовленнєвий і лексико-граматичний (аудиторний практикум ми розглядаємо як форму навчання, у якій домінує самостійна

діяльність учня під керівництвом викладача). Кожен з цих практикумів дає багато можливостей для організації самостійної роботи іноземних студентів. У залежності від етапу навчання, ця діяльність дозволяє реалізувати різноманітні освітні та особистісні цілі: систематизувати або закріпити набуті знання (або уміння, або навички), розвивати когнітивні здібності, стимулювати пізнавальну активність, творчу ініціативу, виховувати відповідальність за результат навчальної діяльності, формувати конкурентоспроможність тощо.

У ході виконання фонетичного практикуму учням пропонується самостійно відпрацювати вимову нових слів, використовуючи аудіозаписи з еталонним вимовлянням та наявні комп'ютерні ресурси. Під час контролю викладач виявляє фонетичні явища, які складають труднощі для студента, і пропонує план самостійної роботи для їхнього подолання.

Ядром теми курсу є мовленнєвий практикум, який базується на матричному аудіотексті та передбачає аудиторну самостійну навчальну роботу під керівництвом викладача. Мета мовленнєвого практикуму – створення в аудіальній пам'яті студентів стійких мовленнєвих моделей, що відрізняються високою комунікативною значущістю і частотністю вживання. Формування мовної матриці в довготривалій пам'яті студента здійснюється за допомогою послідовних методичних кроків. Спочатку відбувається багаторазове «сліпе» прослуховування слів, фраз і речень. Після цього студенти багаторазово промовляють ці мовні елементи услід за аудіозразком (складість вправ при цьому постійно наростає). Проговорювання виконується у різних мовних вправах, у різноманітному контекстуальному оточенні, з аудіальною опорою, а потім і без неї. Після цього викладач спрямовує зусилля учнів на самостійну роботу, яка полягає в неодноразовому прослуховуванні та промовлянні матричного тексту протягом декількох днів. Студент має усвідомлювати, що для досягнення позитивного результату ця умова є вирішальною – для створення стійкого матричного аудіального еталону у свідомості особистості часовий чинник має першорядне значення. Викладач контролює результат самостійної роботи, виявляє проблеми та пропонує подальший шлях для їхнього вирішення. На

завершальному етапі практикуму студентам пропонується, використовуючи набуті знання та навички, побудувати власні усні висловлювання спочатку репродуктивного, а зрештою репродуктивно-продуктивного та продуктивного характеру.

Поділяючи точку зору науковця, вважаємо що заняття з іноземної мови не має бути заняттям про мову. Воно повинно вестися мовою, яка вивчається, і обов'язково спрямовано на формування навичок говоріння [5, с. 42]. Мовний практикум органічно доповнює курс з розвитку зв'язного українського мовлення. Його метою є формування лексичних і граматичних навичок на рівні уміння використання лінгвістичних знань у спілкуванні. Практикум складається з однотипних завдань, що дозволяє використовувати керування викладача тільки на перших етапах. Завдяки такому структуруванню навчального матеріалу студенти дуже швидко починають розуміти, що і як потрібно робити, а викладач тільки контролює і оцінює їхню роботу, надає необхідні рекомендації тощо. Завдання охоплюють усі мовні рівні і передбачають досконалий лінгвістичний аналіз еталонного тексту. Завдання лексичного рівня дозволяють розширювати індивідуальні семантичні поля студентів. Учням пропонується, наприклад, виписати з тексту слова з певними лексичними значеннями (наприклад, назви професій, слова, які позначають час, навчальні предмети тощо); визначити слова, які мають омонімічні, синонімічні або антонімічні відношення; з'єднати слово та його дефініцію; виписати з тексту слова, які є власними назвами, та проаналізувати їхнє написання тощо.

Звертаючись до словотворення, учні знаходять у тексті споріднені слова; аналізують творення та написання складних слів, аббревіатур; утворюють споріднені слова різних частин мови. На рівні морфології та синтаксису опановується активний граматичний матеріал, аналізується використання у тексті нових граматичних явищ й актуалізуються знання про ті, що вивчалися раніше, в курсі граматики української мови. Завершуючи самостійну роботу над лексико-граматичним практикумом, складається автентичний текст репродуктивно-продуктивного характеру. Слід зазначити, що мовний практикум

виконується в робочих зошитах, що дозволяє студенту правильно організувати матеріал, бачити та виправляти недоліки, наочно демонструвати власні навчальні досягнення.

Отже, практикум з української мови як іноземної мови навчання є ефективною формою організації самостійної роботи учня під керівництвом викладача. Він надає студенту багаті можливості і в подальшому самостійно аналізувати, систематизувати, творчо застосовувати мовну та мовленнєву інформацію.

Список використаних джерел:

1. Завгородний В. А. Аудіолінгвальний метод у практиці навчання іноземних студентів російськомовного спілкування / В. А. Завгородний, А. И. Киселева. – Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : зб. наук. пр. – Суми : Вид-во Сум ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. – вип. №6(40) – 466 с.

3. Пассов Е. И. Аудиолингвальный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 214 с.

4. «Мій університет»: навчальний посібник з розвитку зв'язного мовлення для студентів –іноземців ПВ / / Л. В. Биденко, В. А. Завгородний, А. И. Киселева, А. В. Шевцова. – Суми : СумГУ, 2017. – 119 с.

5. Методика обучения иностранным языкам : базовый курс лекций : пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е. Н. Соловова. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 2005. – 239 с.

7. Мірошніченко Є. Як учителю стати тьютором і чому це важливо? <http://osvitanova.com.ua/posts/651>

8. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам : учеб. пособие. / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2008. – 188 с.

Аліна Шевцова,

к. філол. н., доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Мірзаде Санан,

слухач ПВ Сумського державного університету

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ ПРИВІТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВІ

Актуальність теми. Оволодіння іноземною мовою передбачає не тільки опанування певного лексичного фонду, законів граматики, а й засвоєння «культурного» аспекту використовуваних одиниць, знання сфер їх застосування, розуміння стилістичного та емоційного навантаження, які вони несуть.

Знайомство з іноземною мовою і культурою носіїв цієї мови традиційно починається з мовних формул знайомства, привітання, прощання. Особливості цієї лексико-семантичної групи в різних мовах визначаються історичними, традиційними, емоційними і навіть кліматичними факторами.

Мета нашої **розвідки** – дослідити спільне та відмінне в етикетних формулах привітання в українській та азербайджанській мові.

Основними завданнями дослідження є:

1) вивчення лінгвістичної та методичної літератури із зазначеної проблематики;

2) з'ясування, що є універсальним та специфічним в етикеті привітання в українській та азербайджанській культурі.

Основні результати дослідження. У процесі оволодіння українською мовою як іноземною студенти повинні не тільки запам'ятати мовні формули, але найголовніше – засвоїти особливості вживання фраз-привітань у різних комунікативних ситуаціях, їхнє стилістичне та емоційне навантаження.

Як показав аналіз наукової літератури, у цілому всі привітання класифікуються за різними ознаками: залежно від часу доби; залежно від

ситуації (привітання при зустрічі, привітання на роботі, привітання тому, кого давно не бачили, привітання хворому і т.п.); залежно від віку комунікантів (молодіжні привітання, привітання старшим, привітання молодшим). Розрізняють офіційні та неофіційні (розмовні, дружні) привітання тощо. Офіційні привітання є стилістично нейтральними, а неофіційні зазвичай коннотативно забарвлені.

Порівнюючи систему привітань в українській та азербайджанській мовах, необхідно зазначити, що спільним для них є вживання двох форм звернення – однини і множини, яка є також формою ввічливості. Форма на «ви» використовується при зверненні до людини, старшої за віком, незнайомої молодшої людини або ровесника. Форма однини використовується в разі, якщо звертаються до молодшого (знайомої або незнайомої людини). Один до одного на «ти» звертаються чоловік і дружина, син і батько, молодші і старші брати і сестри, друзі.

Особливістю форми привітання в однині в азербайджанській мові є те, що вона є неформальним зверненням. Форма однини вживається в розмові з близькими друзями або з підлеглими.

Під час зустрічі українці вітають один одного фразами *Доброго ранку!* *Добрий день!* *Добрий вечір!* (привітання вибирається залежно від часу доби). Як зазначає О. Пономарів, українська мова належить до мов, які у формулах вітання мають слова «ранок, день, вечір» [3].

Активно вживаються також стягнені форми *Добридень!* і *Добрийвечір!* – злилися в один вираз, втративши *й* [2]. У західній частині України використовують привітання *Слава Ісусу Христу!* (відповідь – *Слава навіки*), що віддзеркалює велику набожність народу.

В азербайджанському привітанні *Salam* (арабське слово, що означає мир) наголошується висока цінність миру як умови існування людини у світі, що пояснюється історичним та духовним досвідом азербайджанців.

Як в українській культурі, так і азербайджанській широко використовуються неформальні привітання. Мовною особливістю таких виразів

в українській мові є вживання зменшено-пестливих або скорочених форм: *Здоровенькі були, Здоров, Добридень, День добрий, Моє вам вітаннячко!, Моє шанування! / Моє шануваннячко / Моє вшанування!* В азербайджанському мовленнєвому етикеті до неформальних відносять привітання *Sən necəsən? – Як справи?* або *Nə var – nə vox? – Як справи?*, на що звичайно відповідають: *Yaxşıyam. – У мене все добре; Çox sağ olum. – Дуже дякую.*

Говорячи про особливості форм привітання, необхідно зауважити, що у неформальній ситуації (з близькими знайомими, родичами) українці вітаються на ім'я, на ім'я й по батькові: *Доброго дня, Іване! Доброго здоров'я, Ольго!, Добридень, Тетяно Олегівно!* або вказують на родинні взаємини: *Доброго здоров'я, дядьку Миколо! Здорові, бабуся Ганно!*

В Азербайджані ім'я людини зазвичай вживають разом із титулом. У зверненні до жінки використовується слово **Xanım** (ханім – пані). Воно нічого не говорить про сімейний стан, а є, швидше, аналогом *miss* на Заході. «Ханім» починають говорити дівчині, якщо її вік приблизно дорівнює або трохи більше двадцяти. Наприклад, **Lalə xanım, Vəfa xanım** – *Лейла-ханім, Вефа-ханім* [1].

Найпоширеніше звернення до чоловіка – це **Bəy** (пан) і **Müəllim** (учитель) – відносно людини, робота якої пов'язана з викладанням або інтелектуальним життям. Наприклад, *Санан-муалім, Сабухі-бей.*

Азербайджанці вважають дуже ввічливим запитати про здоров'я членів сім'ї людини, яку вони знають:

Ananız necədir? – *Як поживає ваша мати?*,

Atanız necədir? – *Як поживає ваш батько?*,

Qardaşınız necədir? – *Як поживає ваш брат?*,

Bacınız necədir? – *Як поживає ваша сестра?*,

Uşaqlar necədirler? – *Як поживають ваші діти?*

У розмовній мові дозволяється вживати форму однини:

Uşaqlar necədir? – *Як твоя дитина?*,

Uğlunuz necədirler? – *Як поживає твій син?*,

Qızınız necədirler? – *Як поживає твоя дочка?*

Можна вжити загальний вираз **Evdə nə var – nə uox?** – *Як справи вдома?* Якщо не ставити особистих запитань, азербайджанець може подумати, що співрозмовника не цікавить його особисте життя.

В українському мовленнєвому етикеті є також специфічні вирази-привітання. Наприклад, у звертаннях до великої аудиторії використовуються фрази: *Дозвольте привітати Вас! Радий вітати Вас! Вітаю Вас!*

Серед молоді популярне вітання *Салют!*, яке вказує на взаємини рівності, фамільярності, є елементом молодіжного жаргону.

У центрі та на сході України люди старшого віку вживають вітання *Здоров був! Здорова була! Здорові / Здоровенькі були!* [4]

Висновки. Вивчення привітань в різних мовах є не тільки цікавим в краєзнавчому плані, а й має практичне значення в навчанні української мови як іноземної студентів-азербайджанців.

Порівняльний аналіз фраз-привітань в українській та рідній для студентів-іноземців мові з подальшим закріпленням отриманої інформації за допомогою спеціального комплексу завдань сприяє не лише збагаченню їхніх знань про особливості різних культур, а й полегшує спілкування в полікультурному просторі вишу, усуває непорозуміння та формує толерантне ставлення до різних культур.

Список використаних джерел:

1. Гарибова Дж. Приветствия в азербайджанском языке [Электронный ресурс] / Гарибова Дж, Блер Б. ; пер. с англ. Дм. Ловерманна. – Режим доступа : <http://www.lingvisto.org/azeri/salutoj.html>.
2. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови: у 4 т. Т. 1. Вінніпег, 1970.
3. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради: навч. посібник / О. Пономарів. – 2-ге вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 240 с.
4. Скільки способів привітатися є в українців? [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/1173>.

Людмила Яременко,

старший викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Алкудах Алі Таисеер Алі,

студент Сумський державний університет

ІНТЕРІОРИЗАЦІЙНІ ОБШИРИ ЛІКАРЯ СОФІЇ ПАРФАНОВИЧ

Сучасне глобальне інформаційне суспільство вимагає від фахівця майже миттєвої реакції, вміння спрямовувати власні мовленнєві комунікації на результат, моделювати посткомунікативні ефекти, тобто самореалізуватися у спільноті та професії, бути знаним. Отже, відчуття фахової перспективи дає рівень інтеріоризації (за Л. Мацько) особистості (*вміння реалізувати власне я, творити й виражати себе, використовуючи ресурси мови, досягати високого рівня виразності*), а також визнані авторитеті у царині української медицини.

У центрі нашого наукового дослідження є *авторські літературні казки* як лікувальний засіб, такої унікальної особистості – Софії Миколівни Парфанович (1898 – 1968), однієї із перших – жінок-докторів медичних наук, акушера-гінеколога, однієї із фундаторок Гігієнічного товариства у Львові (1928(9) р.). Такий інтеріоризаційний аспект її діяльності майже не досліджувався. **Актуальності** обраній темі додає той факт, що у лютому 2018 р. виповнилося 120 років з часу заснування наукового товариства – лікарської комісії НТШ, органом якого було періодичне видання – «Лікарський збірник», та науково-популярного медичного часопису «Здоровле» (1910 р.) (пізніше «Народне здоров'я» (1928р.) [1, с.10,14], активним дописувачем яких була професор С. Парфанович.

Принагідно зазначимо, що надмету своєї лікарської діяльності Софія Миколівна вбачала у збереженні здоров'я жінки впродовж дітородного віку, народженні здорових дітей; наступальній просвітницькій роботі. У цій площині

ми вже досліджували діяльність лікаря і науковця (див. «Інтерпрофесійні культурно-просвітницькі комунікації доктора медицини С. Парфанович», 2017).

В останнє десятиліття професійна та культурно-просвітницька діяльність доктора медицини С. Парфанович стала об'єктом дослідження науковців: Кіцери О., Павловського М., Мялковської Л., Потяпюк Л., Ганіткевича Я. та ін.. Слід відзначити і роботи польського дослідника І. Білавича, що також вивчав і мемуари лікарки-гігієніста [2].

Джерелом для розвідки стала книга оповідань і нарисів С. Парфанович «Люди і тварини» (1969 р.), що вийшла друком у діаспорі [3]. Ми не ставимо за мету наукове обґрунтування жанрових особливостей літературної казки (оповіді) *про тварин* першої половини ХХ ст., а розглядаємо її як авторський творчий засіб у лікуванні дітей та їх батьків, що базується на здобутках лікарської практики, є виявом високої мовної культури лікаря й науковця, її національного світосприйняття, навіть перебуваючи у далекому зарубіжжі, на американському континенті.

Сама авторка наголошує: *«Завжди, ще змалечку я любила тварин. Вони були моїми наймилішими приятелями, моїми іграшками, моїми сторожами під час хвороби чи нічних страхів. ... Вони були живі і їхнє життя й приносило мені багато нового й цікавого...»*[3, с.7]. По-друге, що важливо й символічно: і в спогадах, і під час написання творів вже зріла жінка й фахівець високого класу відчувала любов і ніжність і до звірів, і до людей, *«Особливо тих, що хворіють, що заповнюють шпитальні кімнати і простягають руки до сонця і моляться за здоров'я»* [там само, с.8]. По-третє, С. Парфанович чітко визначає свою цільову аудиторію – *«Як дуже я хотіла б, щоб ними, окрім батьків, були б ще й діти, була молодь! Бо, якраз для неї оповідання про звірів, хоч не казки, а дійсність»* [там само, с.8]. Отже, саме *«дійсність»*, справжнє повсякденне життя тварин і людей, навіть у тяжких мандрах еміграції, повинне лікувати і тіло й душу. По-четверте, прикметним є той факт, що ця книжка, написана в стилі Михайла Коцюбинського, за висловом редактора й видавця В. Лева [3, с.239], була останньою в житті лікаря й письменниці, по суті її лебединою піснею,

інтеріоризувала її внутрішній світ. С. Парфанович не побачила за життя книгу надрукованою (померла після тривалої важкої хвороби 26.12.68 р. в Детройті, в еміграції).

Слід наголосити, що звернення до цього жанру – короткого оповідання (казки), на нашу думку, не є випадковим: у другій половині ХІХ – першій половині ХХ ст. цей жанр «літературної казки» набув популярності не тільки серед письменників, а й зокрема лікарів (через професійну діяльність обмежених у часі). Цей феномен, на нашу думку, інтерпретує дослідниця О. Горбонос, яка акцентує увагу на таких «універсаліях» літературної казки, як *рухомість, мінливість, динамічність* й нагадує позицію І. Франка – «... образно-об'ємним співвідношенням авторського начала та народноказкової сюжетності...», «... ті проблески індивідуального, особистого чуття та уподобання авторів для нас тепер найінтересніше...» [4, с. 52]. Отже, як лікар-казкар використовує свій художньообразний ресурс, – чарівну паличку, у лікуванні хворих.

У той же час авторський твір (казка) несе конкретні *дидактичні ідеї* – у нашому випадку – терапевтичні (лікувальні) цілі: заспокоїти, розрадити, відволікти хворого, вселити віру в одужання. Попередньо підсумовуючи, вважаємо слушною думку О. Горбонос – «жанрова матриця літературної казки знаходиться у постійному розвитку у зв'язку з особливостями її пульсації в неідентичних сферах естетичної свідомості різних епох та власне авторських ідіостилів» [4, с. 53].

Наскрізною емоційною домінантою цієї збірки є кішка, що живе поруч із людиною, біля її житла, а також супроводжує родини у життєвих перегонах воєнного лихоліття (друга світова війна); має різні клички. Авторка, розповідаючи, згадувала свого кота *Бицьо* – «... наймиліший, найніжніший, прив'язаний, розумний...» [3, с.8], що залишився вдома, на батьківщині, коли господиня змушена була емігрувати.

Майже всі оповіді збірки «Люди і тварини» написані в одному стилі, зберігають український мовний колорит діаспори першої половини ХХ ст.. Застарілі лексеми зрозумілі з контексту, не вимагають «тлумачення»: «киця»,

«кицька», «ватра», «клячати» - упадати, доглядати, тощо. За приклад, оберемо казку-оповідку про руду кицьку, Руденьку «*Бідна кицька*», що складається з кількох невеликих розділів. Прикметно, що й ця казка починається звичайно з фрази: «*– Ні, я не можу мовчати! Я не можу забути. І хоч знаю, що є багато бідних, хворих людей і що вони потребують співчуття – проте мушу думати про бідну, бідну кицю*» [3, с.188]. Важке таборове життя переміщених осіб у Гегінгені стає тлом для розповіді про звичайне неприкрашене життя цієї кицьки. Руденька прибилася до блоків, де таборилися різні люди, у потребі тепла, ніжних пестоців жіночої та дитячої руки. Муркіт киці нагадував затишок і тепло рідної оселі.

Киця як справжня господиня, свідомо своєї вартості, – почала лови – «*швидко стали боятись рудої киці всі шкідники й оминати табір...*». – Нелегке життя привело вигнанців і руду кицьку до Зоммекасарні, де вони отаборились. Жінці в радість було доглядати кішку, чекати на появу кошенят-кицьликів. Читаємо: «*Киця муркотіла задоволено, хлещучи тепле молочко тонким, рожевим язичком...*» Авторка неодноразово підкреслює, що за життям рудої пухнастої спостерігало багато людей, «*... що приглядалися..., але життяю довкола...*» [3, с.192] – психотерапевтичний прийом: змусити хворого побачити біль іншої незахищеної істоти, співчувати їй – інтеріоризація добра й любові.

Список використаних джерел:

1. Заячківська О. Розвиток лікарської комісії наукового товариства ім. Шевченка крізь призму століть (до 120-річчя заснування)/ О. Заячківська, В. Лончина// Медичні науки – праці наукового товариства ім. Шевченка. – 2018. – Т.52. – №1. – С.10–24.
2. Білавич І. Жінки-медики в культурно-освітньому розвитку українства Галичини наприкінці XIX – початку XX сторіччя. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gsuk_2016_14_11.pdf

3. Парфанович С. Люди і тварини. Оповідання і нариси / С. Парфанович. – Нью-Йорк : Друк. П. Ямніака, 1969. – 244с.

4. Горбонос О. Епістемологія української літературної казки в історико-літературному аспекті: народна казка і літературні традиції / О. Горбонос. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe?...

Ольга Скварча,

ст. викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

Сандра Ебосон,

студентка Сумського державного університету

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (РІВНІ А1, А2)

Оволодіти українською мовою як засобом спілкування неможливо без знання граматики української мови. Тому питанню відбору ефективних і доцільних вправ на уроці викладач приділяє велику увагу.

Актуальність цієї теми полягає в необхідності ознайомлення викладачів із різними видами вправ і здійсненні правильного підходу до їх відбору з метою забезпечення більш високого рівня оволодіння українською мовою іноземними студентами.

Метою роботи є висвітлення питання про різноманітні типи вправ і пошуки найбільш ефективних завдань на уроках української мови, узагальнення досвіду, накопиченого в процесі викладання УЯІ.

Завдання дослідження – розглянути шляхи досягнення високого рівня сформованості основних мовних компетенцій на уроках української мови за допомогою вправ як основної форми навчальної роботи іноземних студентів.

Основна форма організації діяльності студентів при вивченні УЯП – вправи. Вправа – це багаторазове повторення однотипних операцій або дій, яке спирається на усвідомлення і супроводжується контролем з боку викладача або самоконтролем [3, с. 24]. Використання тих чи інших вправ вимагає розуміння, на що направлено вправу, яке місце в системі вправ вона посідає і що є результатом її виконання. Досвід роботи показує, що на уроці більшу кількість вправ слід проводити в усній формі, а на домашнє опрацювання давати 2-3 вправи, але в письмовій формі. Не варто давати як домашні свідомо важкі вправи, які спровокують помилки.

Вправи бувають мовні й мовленнєві. Тренувальні мовні вправи готують іноземних учнів до того, щоб навички включалися в мовну діяльність. Мета мовних вправ – формування навичок (операцій), тому матеріалом для цих вправ є однотипні мовні одиниці, а операції включають у себе спостереження, аналіз, порівняння, вибір, трансформацію, підстановку, узагальнення, складання за аналогією [3, с. 123].

Пропонуються вправи імітаційні, аналітико-диференційні, оперативно-тренувальні, вправи на конструювання і репродукцію. Ці вправи аспектні (фонетичні, лексико-граматичні, лексичні) [3, с. 127]. Потрібно пам'ятати, що мова – це засіб спілкування, а не самоціль. Мовні вправи повинні бути зорієнтовані на те, щоб операції служили підготовкою до комунікації.

Мовними називаються вправи, що розвивають мовні вміння, мають комунікативну задачу, яка адекватна задачі реального висловлювання, і нічим не обумовлену форму висловлювання. В них вся увага того, хто говорить, направлена на зміст висловлювання, мовна форма не задається в умовах вправи. Це комунікативні, творчі вправи. Використовується різнотипний матеріал, тренуються такі дії: повідомлення, прохання, підтвердження, угода, спростування, уточнення. Стимулами для висловлювання є комунікативні установки. Потрібно йти від задуму до пошуку мовних засобів («Розкажіть про ...», а не «Складіть словосполучення чи речення зі словами ...») [1]. Результат – продукування цілого тексту відповідно до теми або ситуація спілкування.

Мовні вправи можуть бути ситуативними. Висловлювання учнів стимулюються ситуацією, що пропонується. Описуючи ситуацію, викладач повинен визначити можливі її компоненти (обставини, умови, соціальні ролі учасників, їхні характери і т. п.) і поставити перед учнями екстралінгвістичну задачу, яку треба вирішити (Домовтеся, коли краще організувати екскурсію до музею). При цьому кожен учасник отримує ряд обмежень: «В середу у Саміра тренування. У четвер Захра йде на День народження і т. п.».

Ігрові мовні вправи створюють на уроці атмосферу природного спілкування, українська мова використовується як засіб для досягнення позамовної мети (перемогти). У великих групах доцільно проводити командні змагання. Результати повинні оцінюватися за реальними критеріями, а не за мовними.

Виділяють певні вимоги до мовних вправ:

1. Завдання до вправ повинні носити комунікативний характер, тобто не «Замість крапок вставте ...», «Вжити слово в дужках у потрібній формі ...», «Складіть речення зі словами ...», а «Виразіть свою згоду або незгоду з ... », «Виразіть свій сумнів у ... », «Уточніть ...».

2. Завдання повинні бути ситуаційно доречними: для тренування тієї чи іншої граматичної конструкції повинні відбиратися такі ситуації, у яких ця конструкція реально функціонує в мові. Наприклад, на питання «У вас є підручник?» – відповідь «Ні» або «На жаль, немає», а не «Ні, у мене немає підручника».

3. Вправи повинні бути побудовані так, щоб забезпечувалися відносна безпомилковість і швидкість їх виконання. Не можна, наприклад, тренування вживання конструкції «У кого немає чого» відразу починати з вправ типу «Скажіть, що у вас немає того, про що вас запитують»: – Дайте мені, будь ласка, ваш словник. – У мене, на жаль, немає словника. З самого початку краще запропонувати такі: «Перепитайте співрозмовника, висловлюючи своє здивування. Запитайте, де знаходиться предмет, про який іде мова»: – У мене немає словника. – Немає словника? А де ж він? [1].

Досвід роботи показує, що вправи повинні складати систему. Система вправ – це така організація навчальних дій, яка передбачає певну послідовність вправ з урахуванням наростання мовних і операційних труднощів. Виділяють наступні вимоги до системи вправ: виконання дії повинно бути доцільним, тобто відповідати цілям і бути природним; послідовність повинна відповідати стадіям становлення навичок і умінь (від імітаційних вправ – до самостійного продукування за будь-яким стимулом) [4, с. 59].

Зупинимося на питанні системи вправ для навчання рецептивних видів мовлення – аудіювання та читання. У системі вправ для навчання аудіювання можна виділити дві групи. Одна з них включає в себе вправи, спрямовані на відпрацювання окремих складових елементів діяльності. Такі вправи розвивають механізми аудіювання, фонетичний і інтонаційний слух, виробляють навички впізнавання і диференціації мовних одиниць різних рівнів, тобто формують фонетичні, лексичні та граматичні навички аудіювання. Такі вправи є першою сходинкою, що веде до формування аудитивних умінь, тому їх визначають як підготовчі. Друга група – це мовні вправи, які по суті представляють собою керовану мовну діяльність, тому що забезпечують практику аудіювання на основі комплексного подолання аудитивних труднощів.

Навчання читання починається з формування техніки читання, вміння озвучувати графічний текст. Формування техніки читання пов'язується перш за все з оволодінням алфавітом і правилами читання. Для створення міцних акустичних образів, зорових сигналів використовується головним чином читання вголос, яке в міру становлення техніки поступається читанню про себе [5, с. 146].

Перейдемо до продуктивних видів мовленнєвої діяльності – говоріння та письма. Перший крок у навчанні письма – це навчання графіки, системи написання знаків. При навчанні в учнів повинна виробитися техніка письма – вміння співвіднести звук із графічним символом. При цьому дотримується закон усного випередження (спочатку проговорити, а вже потім записати; студент спочатку або слухає, або читає, а вже потім пише).

Вища одиниця навчання – текст. Уміння писати пов'язане з текстом, причому спочатку дається легкий текст, що складається з 3-4-х речень, а потім текст поступово ускладнюється. Завдання можуть бути такими: складіть і запишіть свою розповідь на основі прочитаного тексту (наприклад, – Що ми робимо на уроці? – Ми вивчаємо українську мову. На уроці ми пишемо диктанти, читаємо тексти, говоримо українською). Поступово підключаємо і такий вид роботи, як складання плану, вводимо спеціально орієнтовані тексти.

Навчання говорінню починається з перших уроків, воно взаємопов'язане з навчанням аудіювання, читання та письма. Формування первинного вміння говоріння здійснюється з формуванням навичок. Для цього використовується спеціальна система мовних підготовчих тренувальних вправ, мета яких – закріплення лексики і граматики. Основні види підготовчих вправ: імітативні (відтворення зразка, імітація його); підстановлювальні (відтворення зразка на основі зміни лексичного наповнення); комбінаторні (побудова висловлювання на основі об'єднання даних елементів); трансформаційні (зміна граматичної чи лексичної структури) [3, с. 275]. Друга група вправ (умовно-мовні) пов'язана з опорою на текст, з відтворенням прочитаного і почутого якомога ближче до оригіналу. Особливі вимоги пред'являються до тексту для переказу: він повинен бути порівняно невеликого обсягу, з чітко вираженим змістом, що не перевантажений деталями, назвами місць, міст, іменами; з текстів студенти повинні отримувати нову і значиму для себе інформацію.

Третя група вправ (мовні) спрямована на вироблення умінь переказувати текст, послідовно розкривати тему, будувати мікро- і макроситуативне висловлювання за картиною і без неї, виступати з повідомленнями, брати участь у дискусії. Центральне місце в мовних вправах займає навчання переказу в його різновидах. Підготовка до переказу включає складання плану, виписування опорних слів, заміну окремих абзаців реченнями. Основні види мовних вправ: питально-відповідні, ситуативні, репродуктивні, дискусивні, дескриптивні (опис із опорою на наочність), ініціативні (рольові ігри, інтерв'ю), ігрові (вікторини), перекладні [4, с. 467].

Вправи як основна форма навчання УЯІ забезпечують комплексну реалізацію цілей навчання в процесі оволодіння мовою як засобом спілкування. Однак це досить широке розуміння мети диференціюється в залежності від конкретних умов навчання мови.

На початковому етапі ставиться більш вузька, проміжна мета в порівнянні з кінцевою метою навчання мови (вільне володіння): оволодіти основами мови і підготуватися до занять у вузі українською мовою. Чітке уявлення про проміжну і кінцеву мету навчання визначає вибір вправ і прийомів роботи на уроці, відбір навчального матеріалу.

Таким чином, у процесі навчання перед викладачем стоїть важливе завдання відбору серед різноманітних вправ саме тих, які змогли б забезпечити ефективність навчання, привести іноземця від незнання мови до високого або достатнього рівня володіння нею.

Список використаних джерел:

1. Вступний курс для студентів-іноземців підготовчого відділення: навч. посіб. / О. М. Волкова, Н. О. Ворона, Є. О. Голованенко та ін.; за ред. Т. О. Дегтярьової. – Суми : Університетська книга, 2019. – 256 с.
2. Граматичні таблиці з української мови для студентів-іноземців підготовчого відділення / Ворона Н. О., Дегтярьова Т. О., Дунь Н. Л., Скварча О. М. – Суми : вид-во СумДУ, 2008. – 99 с.
3. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному / Под ред. А. Н. Щукина. – М. : Русский язык, 2003. – 302 с.
4. Чумак В. В. Українська мова як іноземна у системі кредитно-модульного навчання : навч. посіб. / В. В. Чумак, О. Г. Чумак. – К. : Знання, 2011. – 631 с.

Тетяна Початко,

старший викладач кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ЯК ЗАСОБОМ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Вивчення іноземної мови є невід'ємною складовою освітнього процесу вищого навчального закладу, тому навчальна діяльність вимагає постійного удосконалення форм і методик викладання. *Актуальність* нашого дослідження полягає в тому, що пошук шляхів інтенсифікації навчання студентів іноземній мові досі залишається однією з найважливіших проблем сучасної методики.

Метою нашої розвідки є визначити способи та шляхи оптимізації процесу опанування іноземною мовою як засобом міжкультурної комунікації. Виходячи з цього маємо виконати такі *завдання*: 1) проаналізувати діяльність викладача з позицій використання оптимальних методик для вивчення студентами іноземної мови; 2) визначити засоби активізації навчальної та мовленнєвої діяльності студентів; 3) проаналізувати творчі види роботи з навчальним матеріалом як чинники посилення мотивації студента.

Різні аспекти інтенсифікації навчання іноземній мові найповніше і всебічно було розглянуто О. О. Леонтєвим, котрий окреслив головні напрями діяльності викладача щодо оптимізації процесу опанування іноземної мови:

1. Побудова навчальної діяльності як організованої, керованої та контрольованої низки дій тих, хто навчається, забезпечує оптимальне формування іншомовної мовленнєвої компетенції та її структурних компонентів (дій та операцій).

2. Пошук оптимального співвідношення свідомих та пристосувальних компонентів під час формування іншомовної мовленнєвої діяльності (через співвідношення двох мовних систем).

3. Диференційоване формування компонентів іншомовної мовленнєвої діяльності в залежності від їхнього співвідношення з компонентами мовленнєвої діяльності рідною мовою-посередницею.

4. Послідовне дотримання принципу системності під час презентації іншомовного мовленнєвого матеріалу.

5. Послідовне дотримання принципу функціональності в поєднанні з принципом системності.

6. Психологічно обґрунтоване використання аудіовізуальних і технічних засобів.

Навчальну діяльність студентів можна активізувати різними засобами, зокрема спеціальною організацією навчального матеріалу, його концентрацією та розподілом, спеціальними формами та методами навчання. Ці чинники враховуються при відборі та обробці текстів, при складанні системи вправ, що мають комунікативну спрямованість. Проте не варто забувати і про такий важливий чинник активізації навчальної діяльності, як мобілізація та рівень використання потенційних можливостей викладача і студентів, їх взаємодію у навчально-виховному процесі. До таких можливостей належать: посилення інтересу студентів до засвоєння знань за рахунок введення додаткових стимулів і мотивів навчальної діяльності, таких, наприклад, як можливість розвитку власної особистості (вміння виступати перед аудиторією, вміння налагоджувати контакти і спілкуватися з іншими людьми та ін.). Виключно важливого значення набуває відповідна організація самих навчальних занять, які забезпечували б швидке та ефективне формування комунікативних умінь та навичок.

Не менш важливо вміти активно впливати на емоційну атмосферу заняття у процесі навчальної діяльності. Значною мірою це забезпечує характер спільної діяльності, в межах якої відбувається іншомовне спілкування студентів. При цьому доброзичливість, підтримка, схвалення викладача, з одного боку, та взаємодопомога, заохочення, співпереживання студентів, з іншого боку, створюватимуть емоційний настрій, підвищений емоційний тонус, радість мовного спілкування.

Для активізації мовленнєвої діяльності студентів у процесі навчання розробляється система вправ напівтворчого і творчого характеру, різноманітні види проблемних завдань, які підбрано у такий спосіб, щоб, моделюючи мовну поведінку студента, об'єднати групу студентів єдиною діяльністю мовного спілкування, що створює сприятливий для їхньої спільної діяльності психологічний клімат. При цьому завдання формулюються так, щоб забезпечити потребу, мотив та мету мовленнєвої дії студентів, що створює умови «змушеності» вживання ними мовленнєвого матеріалу.

Творчі завдання різного виду складності варто підбирати з урахуванням індивідуальних здібностей аудиторії, наприклад, складання оповідань та діалогів за темою; закінчення розпочатого оповідання або складання початку оповідання відповідно до запропонованого його закінчення; відтворення вилучених фрагментів у тексті та діалозі; виконання комунікативних вправ з використанням малюнків, слайдів, створення тематичних кросвордів, філвордів тощо).

Підібрані викладачем завдання мають бути як зрозумілими для студентів, так і певною мірою складними, та сприяти виявленню бажаних викладачеві якостей: цілеспрямованості, ініціативності, кмітливості, здатності шукати вихід із проблемних ситуацій, самостійності та ін.

Пропонуючи студентам різноманітні за змістом і рівнем складності завдання, викладачеві треба керуватися такими принципами:

а) виконання завдань може бути здійснено реалізацією кількох стратегій і тактик;

б) завдання повинні мати кілька градацій за критеріями складності;

в) набір завдань має бути досить репрезентативним, щоб уникнути можливості запам'ятовувати алгоритм їхнього виконання;

г) включення до навчального процесу завдань, пов'язаних із так званім «вільним» спілкуванням, тобто комунікацією, не обмежуваною ані змістом, ані іншими чинниками.

Виконання саме таких завдань дозволить викладачеві, з одного боку, з'ясувати, на що орієнтується студент, виходячи з утворюваних ситуацій, що є

тут стимулюючим чинником, які засоби застосовує студент, як позначаються ускладнені умови на його поведінці, чи вміє він знаходити вихід із проблемних ситуацій та чи прагне до цього. А з іншого боку – окреслити конкретну програму своїх дій щодо цілеспрямованого управління діяльністю студентів у процесі навчання.

Багаторічний досвід показує, що студенти завжди проявляють до навчальної діяльності велику зацікавленість, коли їм надається можливість організувати дискусії та прес-конференції, розробляти власні творчі завдання. Такі види роботи сприяють інтенсифікації та індивідуалізації процесу навчання іноземній мові, правлять за дійовий чинник посилення мотивації та активної участі кожного студента у розв'язанні поставлених завдань.

Таким чином, студенти навчаються швидше змінювати мовні стереотипи, форми й засоби висловлення думок, переключатися з одних прийомів та способів поведінки і висловлення думок на інші, самостійно розв'язувати практичні завдання; адаптуватися в різноманітних ситуаціях спілкування, з якими вони раніше не зустрічалися; долати мовні труднощі за допомогою логічних, аналітичних дій; у разі потреби користуватися відповідною довідковою та додатковою літературою.

СЕКЦІЯ 4

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Катерина Гордієнко,

студентка Сумського державного університету

Ірина Кобякова,

к. філол. н., професор кафедри германської філології

Сумського державного університету

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Загальновідомо, що у сучасному суспільстві відбулася велика кількість змін, які не могли не вплинути та на викладання мови. Так званий «мовний бум», помічений на всіх верствах населення, визначає новий соціальний статус іноземної мови. Пертурбація статусу іноземної мови в системі шкільної освіти вплинула на зміну пріоритетів в роботі вчителів іноземної мови, перегляді методик викладання іноземної мови на сучасному етапі розвитку суспільства.

Естетичне виховання, як складова частина виховання в цілому, відіграє важливу роль у формуванні та розвитку свідомості, здатності повноцінного сприйняття і правильного розумінні прекрасного у мистецтві та дійсності. Воно формує у людини систему художніх уявлень, поглядів і переконань, які допомагають виховати справжні принципи естетичних цінностей. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що питання естетичного виховання цікавило багатьох українських дослідників та науковців, серед яких А. С. Макаренко, Л. В. Конисевич, Г. М. Кубраков, П. А. Ярмоленко та інші. Більшість їх робіт присвячена саме аналізу естетичного виховання як об'єднання людських почуттів, духовного росту особистості, коректив поведінки. Тобто, згідно думки дослідників, естетичне виховання являє собою не лише список прочитаних книг, побачених кінофільмів, почутих музичних творів. Відомо, що художній смак не передається генетично. Він формується у процесі естетичного розвитку

особистості, до якого відноситься єдність естетичної освіти, навчання і виховання. Освоєння теоретичних і конкретних знань естетичного характеру здійснюється на уроках літератури, історії паралельно з формуванням громадських умінь аналізувати, порівнювати і оцінювати естетичні явища, з розвитком мовленнєвих умінь висловлювати предметні і розумові дії з естетичним матеріалом, що з'являються в свідомості учнів на рідній мові.

Масштабні можливості спілкування представників різних держав стали причиною того, що в середовищі учнів стабільно зберігається зацікавленість до англomовних країн. Ті, хто вивчають іноземну мову передусім прагнуть опанувати ще один спосіб участі в комунікації. Однак, люди однієї національної культури засвоюють норми і цінності іншої національної культури, опановують культурно-етичні норми поведінки, властиві культурним носіям мови (вміння уважно слухати співрозмовника, бути доброзичливим, стриманим, тактовним), правила і норми мовної поведінки. Наприклад, у специфіці мовної поведінки американців важливе місце займають вирази вдячності, які засвоюються і вживаються американцями ще у ранньому дитинстві. Це привносить до спілкування відчуття взаємної поваги і доброзичливості. Культура поведінки людей – одна з форм прояву вихованості. Працюючи над різними темами, увага учнів звертається на те, як слід поводитися в громадських місцях і вдома, як їсти, як і про що слід писати листи, які робити подарунки, як їх підносити, як говорити (зокрема по телефону), як триматися і т.д.

Розуміння духовних цінностей стає важливим фактором розвитку суспільної і національної самосвідомості. Кожен шкільний предмет являє собою інструмент утворення особистісних якостей людини, її соціальних і духовних орієнтирів. Не винятком є і предмет «Іноземна мова», який має істотну, так звану «безпредметну», особливість – він вивчається як засіб спілкування, а тематика і ситуації для мовлення беруть свій початок ззовні. Тому іноземна мова, як ніякий інший навчальний предмет, відкрита для використання інформації з різних галузей знань та інших навчальних предметів. У процесі вивчення іноземних мов обговорюються проблеми, що дозволяють формувати навички критичного

мислення. Це дає змогу співвіднести свої погляди з нормами суспільної моралі. На уроці іноземної мови вчитель має можливість формувати світогляд учня, його моральне обличчя, бо предмет «Іноземна мова» крім області конкретної лінгвістичної та екстралінгвістичної компетенції, торкається питань ставлення та поведінки дитини в тій чи іншій життєвій ситуації. Естетичне виховання здійснюється на всіх етапах вікового розвитку особистості. Чим раніше людина потрапляє до середовища цілеспрямованого естетичного впливу, тим більше підстав сподіватись на його результативність.

Дмитро Сергійович Лихачов у своїй книзі «Теорія естетичного виховання школярів» спирається на визначення, дане К. Марксом: «Естетичне виховання - цілеспрямований процес формування творчо активної особистості дитини, здатної сприймати й оцінювати прекрасне, трагічне, комічне, потворне в житті і мистецтві, жити і творити «за законами краси». Д.Б. Лихачов підкреслює, що провідна роль цілеспрямованого педагогічного впливу належить естетичному становленню дитини. Іноземні викладачі також не оминали стороною питання про естетичне виховання учнів. Наприклад, серед найважливіших завдань навчання і виховання Марія Монтесорі називала розвиток здатності естетичного сприйняття культурного середовища, поетичного і музичного слуху, почуття кольору, ритму, форми, музичного слуху дітей, ритміки їх рухів і т.д. Естетичне виховання сприяє формуванню моральних норм у свідомості людини, розширює її пізнання про світ, суспільство і природу. Різноманітні творчі заняття дітей сприяють розвитку їх мислення і уяви, волі, наполегливості, організованості, дисциплінованості. Таким чином, найбільш вдало описав мету естетичного виховання Рукавіцин М. М., який вважає: "Кінцева мета естетичного виховання - гармонійна особистість, всебічно розвинена людина ... освічена, прогресивна, високоморальна, що володіє умінням працювати, бажанням творити, розуміє красу життя і красу мистецтва".

Отже, естетичне виховання є дуже важливим компонентом усього виховання в цілому, і неможливо бачити нинішній світ без прекрасного. Необхідно поставити перед собою завдання знайти шляхи вдосконалення

естетичного виховання, способи його гармонійного і безперервного розвитку. Естетична сприйнятливість і чуйність поглиблюють розвиток сенсорного сприйняття, образного і логічного мислення, творчих здібностей учня, позитивно впливають на характер самооцінки, рефлексії, орієнтації на цінності культури. Процес викладання іноземної мови має величезні можливості естетичного розвитку особистості. В освітніх закладах іноземна мова виступає як засіб комунікації, і головна мета його вивчення - розвиток іншомовної компетенції. Ставлення до естетичних цінностей, освоєння їх, здатність творити, можна вважати одними з ключових показників у особистості учня, яка формується в ході заняття.

Список використаних джерел:

1. Бондар С. В. Формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови засобом англійської фразеології // Мовна освіта : шлях до євроінтеграції : матеріали міжнародного форуму. – Київ, 17–18 березня 2005 р. – Київ, 2005. – С. 159–160.
2. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // Рідна школа. – 2004. – № 9. – С.60–63.
3. Швачко С. О. Проблеми синхронного перекладу. Навчальний посібник. – Вінниця : Видавництво "Фоліант", 2004. – 112 с.
4. Якубовська Л. Г. Становлення естетичного виховання в країнах Західної Європи (V ст. до н. е. – XIV ст. н. е.) // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Вип.27 / Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради; Ред. кол. : В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон – 2015 – С. 310–316.

Andrii Laznevoy,

student, Sumy State University

Iryna Bashlak,

E L Adviser, Sumy State University

TRANSIENT OVERVOLTAGE AND ITS EFFECT ON A SUBSTATION

We seem to have problems with power industry nowadays. It often faces unforeseen overvoltages in the system. But what does overvoltage mean?

Overvoltage is associated with the electric field strength, namely with its increase. Overvoltage happens when the electric field strength reaches a value that is dangerous for the insulation state. What consequences might overvoltage cause?

Factories are losing tens of millions per year due to power interruptions. Moreover, the cost of replacing equipments damaged because of voltage spikes is very high. Power industry experiences huge losses of production. The effect of transient overvoltage on substation equipment and the conforming protection against it are likely to be the most important elements of this problem.

Reliability of power systems depends on their protection against abruptly overvoltages in substations. Stations include strategic and incredibly costly power equipment. Surge protection is indispensable to minimize system disturbances and equipment failures. Failures in industrial and domestic equipments occur due to transient overvoltage in our power system. In large part the equipments using in the substation have a specific Basic Insulation Level (BIL). Consequently, if the overvoltage exceeds the defined restriction, insulation breaks down and failure of equipments occurs. [2,p.1005].

What can cause these overvoltages? Transient overvoltages in power systems may be caused due to several reasons:

- Due to lightning strikes;
- Due to switching operations of inductive or capacitive loads.

Lightning never falls straightway over the substations because they are protected in such a way. Movable waves appearing due to lightning at a remote point far from the substation, travels into the substation through the towers and entrancing transmission lines. Transient spate voltages can cause operational problems of the equipment and production failure for the industrial systems and substations. Moreover, protection of power systems from transient surge damages is decisive for maintaining good power quality and controlling toll caused to the utility system.

A lightning strike is very ruinous on electrical installation and creates an immense surge or transient. A transient is a transition from one state to another. If the voltages and currents in a circuit do not change with time, it is called a steady state. In other words as long as the voltages and currents are steady AC sinusoidal quantities, we can call that a steady state as well.

But when the state of a circuit changes, say from "off" to "on", the state of the circuit does not change immediately. The circuit state will go through some transition from the initial state, "off" to the final state, "on" and that change will take some amount of time.

Generally, transients are fleeting changes in voltage or current that occurs over a short period of time. The fraction of most circuits operating time in transient condition is inconsiderable compared to the time in the steady state.

However, these transient periods are exceedingly important, for it is at such times that the circuits are subjected to the maximal stresses from redundant current and voltage. In extreme cases damages result. For example, this may disconnect a machine, shut down a plant or black out a city depending upon the circuit. [1,p.1].

For this reason, it is needful to have a clear understanding of the events originating during the transient periods. Technically, the main reasons of transient overvoltage can be classified into natural and other causes. The natural causes can be definitely described as lightning strikes. The other causes are switching operation in the power system.

Electrical installations that are located up to several miles away from the veritable point of the strike are subject to fatal effect a lightning strike. What is

happening during a storm? The overhead lines can transmit the effect of a lightning stroke to electrical equipment established inside substation. A lightning protection device established on a substation to protect against of a straightway strike, go up the risk of damage to electrical equipment connected to the main supply in the substation. The lightning protection device diverts the high strike current to earth, growing the potential of the ground close to the substation on which it is established. This makes overvoltage on the electrical equipment directly.

Overvoltage affects the different equipments in the substation. This is because switching of transformers, motors or inductances in general, sudden variation of load, breaking of circuit breakers lead to overvoltage.

Lightning overvoltage can be caused due to two possible ways of lightning: direct/indirect lightning. The transient overvoltage due to direct lightning can be subdivided into two forms [3,p.2-7]:

- It is important to understand that when lightning strikes a lightning conductor of the substation which is earthed, the lightning current is dispelled into the ground. Large difference of potential, namely the overvoltage, is produced by the impedance of the ground and the current flowing through it. Then throughout the substation through the cables overvoltage distributes and damages equipment along the way.

- Lightning will conduct high currents which will penetrate into the substation creating large overvoltage unless lightning strikes an overhead high voltage line. The affection caused by this type of overvoltage is usually fatal and results in explosions. For example: fire in the electrical switchboard causing exterminate of industrial equipments.

If we speak about indirect lightning, the overvoltage is found when lightning strikes in the proximity of a substation, due to the growing in potential of the ground at the point of impact.

The electromagnetic fields created by the lightning current generate inductive and capacitive coupling, leading to overvoltage. The electromagnetic field made by lightning in clouds can also produce unanticipated increases in voltage within a radius up to several kilometers.

Although less spectacular than in the previous case, irreparable damage is also caused to so called sensitive equipment such as computer power supplies and safety and communication systems. Summing it up it is necessary to say that overvoltages should be carefully considered when designing substation as they represent a danger to people and electrical equipment.

References:

1. Allan Greenwood ,‘Electrical Transients in Power Systems’, Second Edition, 1991.
2. Manish Paul, Barnali Talukdar, Banani Baiysha, ‘Simulation of Overvoltage and Undervoltage in PSIM’.
3. RFM, Lightning and surge protection ,White Paper application note.

Tetiana Trypolska,

PhD student, Sumy State University

FINANCING OF EDUCATION IN THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES

At present the relevance of the topic of financing education in the united territorial communities is defined by the fact that the development of education in territorial communities in Ukraine takes place under qualitatively new conditions. This process is characterized by a high degree of intensity, which is due to the reform of decentralization and the association of territorial communities, in particular.

The purpose of the research is to determine the state and characteristics of the financial provision of education in the united territorial communities in modern Ukraine.

Nowadays one of the primary tasks of reforming the system of public finances and administrative-territorial organization of Ukraine is the formation of effective mechanisms of financial support for the functioning of territorial communities for their

full involvement in the processes of socio-economic growth of the state. This involves a change in the views on the economic development of certain territories, the nature of financial interactions of the village, community, government and causes the need to increase the financial base of local self-government and, as a consequence, increase of its self-sufficiency and financial independence [1].

The Constitution of Ukraine stipulates that the state shall ensure availability and free of charge for pre-school, general secondary, vocational and higher education in state and communal educational institutions, and full secondary education is compulsory [2, p.53]. According to the Law of Ukraine "On Education", citizens of Ukraine have the right to free education in all state (communal) educational institutions. At the same time, the state guarantees children the right to receive general secondary education and pays for it [3, p.1]. Today, financial provision of communal educational institutions is carried out through budget financing.

According to the Law of Ukraine "On Education", branch management is carried out by state bodies of government and bodies of public self-government. The system of state educational management bodies includes the central executive body - the Ministry of Education and Science of Ukraine, local state administrations, local self-government bodies, and their structural divisions respectively. According to this law, powers are shared between central and local education authorities, in the field of financial security in particular. So, the branch ministry defines the minimum standards of material and technical and financial provision of educational institutions. Local authorities and local self-government bodies, in accordance with the powers regarding financial provision of education, establish the amount of budget financing of educational institutions and institutions of education of communal property not lower than those established by the Ministry of Minimum Standards, and also provide financing for the costs of their maintenance [3].

The Budget Code of Ukraine defines the expenditures for education, which are financed from the budgets of cities of oblast level, district budgets and budgets of the united territorial communities established in accordance with the law and a prospective plan for the formation of community territories [4, art. 89].

Starting from 2016, the budgets of the united territorial communities are directed to an educational subvention from the state budget. The term "subvention" means a subsidy that has a special purpose: an intergovernmental transfer for use for a specific purpose in the manner determined by the authority that has made the decision to grant a subvention [5].

The Budget Code of Ukraine stipulates that the educational subvention is directed to the current expenditures of such types of educational institutions [4, Art. 103-2]:

- 1) general educational institutions of all levels;
- 2) school departments of educational complexes;
- 3) specialized schools (boarding schools), including boarding schools with in-depth study of selected subjects and courses for in-depth training of children in the field of science and arts, physical culture and sports, and other fields; Lyceums (boarding schools); gymnasiums (boarding schools), colleges (boarding schools);
- 4) evening (shift) schools;
- 5) general educational institutions for citizens in need of social assistance and rehabilitation: general boarding schools, general educational sanatorium boarding schools, special general boarding schools, general educational institutions for children deprived of parental care, orphanages (except for kindergartens of family type and foster families);
- 6) special general educational establishments for children who need correction of physical and / or mental development, training and rehabilitation centers.

The size of the educational subvention is determined by the law on the State Budget of Ukraine separately for oblast, rayon budgets and budgets of cities of oblast significance, and budgets of united territorial communities established in accordance with the law and a prospective plan for the formation of community territories [6].

The educational subvention is allocated between the respective budgets on the basis of the formula approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine and takes into account the following basic parameters:

- fullness of classes;

- number of pupils of different types of general education institutions in urban and rural areas, mountainous settlements;
- financial standard of budgetary provision of one pupil;
- correction factors applicable to the number of pupils of different types of general education institutions and depending on the area in which the institution is located.

Thus, at present, Ukrainian citizens have the right to free education in all state (communal) educational institutions. In the budgets of the united territorial communities, an educational subvention, which funds are provided by general educational institutions, come from the state budget.

References:

1. Storonyanskaya I. Z. Financial support for the development of territorial communities in the context of administrative-territorial reform / I. Z. Storonyanska, A. O. Pelechaty // Regional economy – 2014. – No. 3. – P. 228–238.
2. The Constitution of Ukraine: as of June 28, 1996, No. 254k / 96-VR . – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-VR>
3. Law of Ukraine on Education: adopted on September 5, 2017, No. 2145-VIII (with amendments and additions). – Access mode : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/stru>
4. The Budget Code of Ukraine: as of July 8, 2010 No. 2456-VI. – Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
5. Scientific and practical commentary on the Budget Code of Ukraine / cc. authors [comp. edition, preface by F. O. Yaroshenko]. – K. : Foreign trade; UDUFMT, 2010. – 592 pp.
6. Law of Ukraine On the State Budget of Ukraine for 2019 : Adopted on November 23, 2018, No. 2629-VIII. – Access mode : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Evhenyi Perekhod,

PhD student, Sumy State University

THE LACK OF MOTIVATION IN UKRAINIAN EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

There are lots of motivational gurus all over the world and they are doing a great job trying to transform people's lives for the better. However, motivation is not considered profoundly by leadership experts in many countries, Ukraine in particular. Hence, a huge amount of students are not motivated enough to release their full potential.

The motivational training programs are especially popular in such countries as the USA, Norway, Australia and many more. Unfortunately, we have not got many of this sort of programs in our country. Those we have in Ukraine are usually quite expensive. Not many students and teachers from SSU (Sumy State University) can afford these kinds of events as they cost more than 100 USD.

Besides, the above mentioned countries provide a much higher education level compared to the countries which are facing a lack of motivational programs and motivation recourses. So, this is not a big surprise relying on the fact that the best motivational speakers and speeches, which broke the internet recently, are from the United States. Moreover, nowadays the USA is one of the most powerful influencers in the world and it has a tremendously strong economy. All this has been achieved thanks to strong motivational leaders, for example, Martin Luther King or Ronald Reagan, who made an amazing motivational impact on the American Nation with their world known speeches. Unfortunately, we do not often hear such speeches in our country, though in general, the situation is getting better year by year.

A short history of motivation in its current vision goes back to 1900 [1]. Below is the table (Table 1) which highlights some of the major theories that have dominated the field of motivation over the past 100 years:

Table 1. Intrinsic motivation theories

Psychoanalytic Theory: Freud ~1900-1930	Behaviorism: Drive Theory: Clark Hull 1940-1960	Behaviorism: Operant Conditioning: B. F. Skinner 1948-1960
<p>There are physiological needs or instincts that arise from the Id. People are driven to satisfy these needs, to reach a state of homeostasis. If there is no socially acceptable way to satisfy the need, the ego must plan an alternate strategy or suppress the need.</p>	<p>All humans have four biologically based needs: hunger, thirst, sex and avoidance of pain. When any of these needs are deprived, a person is driven to act in a way that restores a state of biological equilibrium. Exactly which behavior results depends on how successful that particular act in the repertoire has previously been in satisfying the need (habit strength).</p> <p>$B = \text{Drive} \times \text{Habit}$</p>	<p>Contingencies of reinforcement exist in the environment, linking stimuli to responses. Those behaviors that are immediately rewarded are likely to be repeated, while those that lead to unpleasant outcomes are not. All behavior can be explained through past reinforcements.</p>
Social Learning Theory: Rotter 1960-1990	Achievement Motivation: Atkinson 1960-1980	Self-Determination Theory: Deci and Ryan 1975-present

<p>Behavior is chosen. People choose to engage in behaviors that they expect will lead to the most personally rewarding goals: $B = f(E, RV)$ where E=expectancy, RV=reinforcement value. Expectancies come from past reinforcement for a behavior or experiences of reinforcement in similar situations.</p> <p>People can feel responsible for their behavior and the reinforcement they receive, i.e, have an internal locus of control OR people can feel that others, luck or uncontrollable circumstances are responsible for their behavior and subsequent reinforcement, i.e, have an external locus of control.</p>	<p>People have a need for achievement that is learned and shaped in childhood by associations between achievement and positive emotional states (Deci, 1975). The tendency of a person to approach or avoid an achievement activity can be calculated as $T_s = M_s \times P_s \times I_s$, where M_s is the need for achievement also called the motive for success, P_s is the probability of success and I_s is the incentive value of success. The probability can range from 0 to 1 with higher numbers reflecting perceptions that the task is easier and lower numbers reflecting perceptions that the task is more difficult. Incentive value is the inverse of probability with easier</p>	<p>People have three innate psychological needs: a need for competence, autonomy and relatedness. Intrinsic motivation develops out of these needs. When people feel competent (challenged and able to conquer challenge), autonomous (free to set goals and choose behaviors) and self-determined (internal locus of causality), they will freely seek what interests them.</p>
---	---	--

	<p>perceived tasks leading to lower amounts of pride feelings and perceived difficult tasks leading to greater pride. Atkinson went on to say that tasks of intermediate difficulty lead to the greatest motivation.</p>	
--	--	--

Typically, motivation requires a motive in order to accomplish something desired or not. It is basically a psychological mindset which is oriented on achieving something and overcoming the laziness and pressure. Unfortunately, we do not have any motivation courses at our University, and that is a huge problem.

If you want to see a quick proof of the lack of motivation, just go to a random group and ask anyone a simple question: "What have you done during the last week for your future?". Most probably, you will not get an answer because of the lack of motivation.

To have a clear example of motivation presence, just ask any student, who is about to get a bachelor, master or PhD degree soon, what they have done for their diploma paper for a past week. You will see the difference immediately if you compare it with random student's group asked firstly.

It is incredible to realize what any human can achieve within a high level of motivation. If you watch an interview with someone with huge achievements, like Arnold Schwarzenegger or Jackie Chan, you can see clearly that they all succeeded thanks to a high motivation level. Most of the successful people possess what is called intrinsic motivation, i. e., their internal motivation.

So, the typical list of basic motivation types includes intrinsic and extrinsic types. In their turn, both are subdivided into positive and negative.

We will consider the last two first:

1. Negative motivation is the weakest kind of motivation. The clearest example is when a boss tells some of his/her employees to finish their report, otherwise they might get into a big trouble or even be fired. However, this kind of motivation might work for only a short period of time. The main motive, in this case, is caused by someone from outside, so if there is no external motive, almost no action is taken by a staff person.

2. On the other hand, the positive motivation is an award based one. For example, if I go to a gym, I will gain some muscle and become more attractive to the opposite sex. Or, if I complete my scientific research, I will get a Ph.D. degree, and my family and I will take pride.

These two type of motivation are always present in our life and change one into other from day to day and even from hour to hour. However, Intrinsic is the strongest type of motivation which always provides people with the best results. Unlike positive motivation, intrinsic is inherently self-rewarding. Using the simple words, you deal with intrinsic motivation when you do what you love or what makes you happy.

Intrinsic motivation is exactly what drives people to keep going toward achieving their goals. On the other hand, procrastination and laziness keep people away from their goals. So, in order to be successful, your motivational level should be higher than your procrastination or laziness level. However, there are lots of reasons which keep people out of their schedule, for example, the lack of knowledge. Hence, in order to keep going, we need to have a motivation to learn new things, which is rejected by our brain pretty often, especially with age. The older we get, the less we want to learn.

According to scientific research made in 2018 by Kou Murayama [2], we can see that motivation is extremely important in learning. The research clearly demonstrates how different types of motivation fit and function together to produce behavior in order to achieve results. With all the basic points been considered, we can get back to the main point of the issue as for the lack of motivation in educational establishments.

There is a huge motivation problem in Ukrainian educational centers, Sumy State University, in particular. There is a list of reasons why this happens, and the main

one is the lack of transparent management system. The management system used for the studying processes management and based on old technologies cannot provide students and teachers with all the necessary functions to keep education as simple and clear as possible. This causes many problems which have a direct influence on students' and partly on teachers' motivation. However, there is a group of students, who take this issue seriously and are trying to make their education enjoyable by bringing motivational mindset into their lives.

Our team is currently developing a software, called StudNote, which simplifies and automates many of educational routine processes, saving time and reducing the amount of headache by giving a strong motivational push to do the things of major importance. Now any student can have the access to all the materials in one cyber place. They are also able to see their grades in e-journal at any time and place while using their mobile/desktop/tablet devices. The schedule is also much more user-friendly now and much handier to use (figure 1).

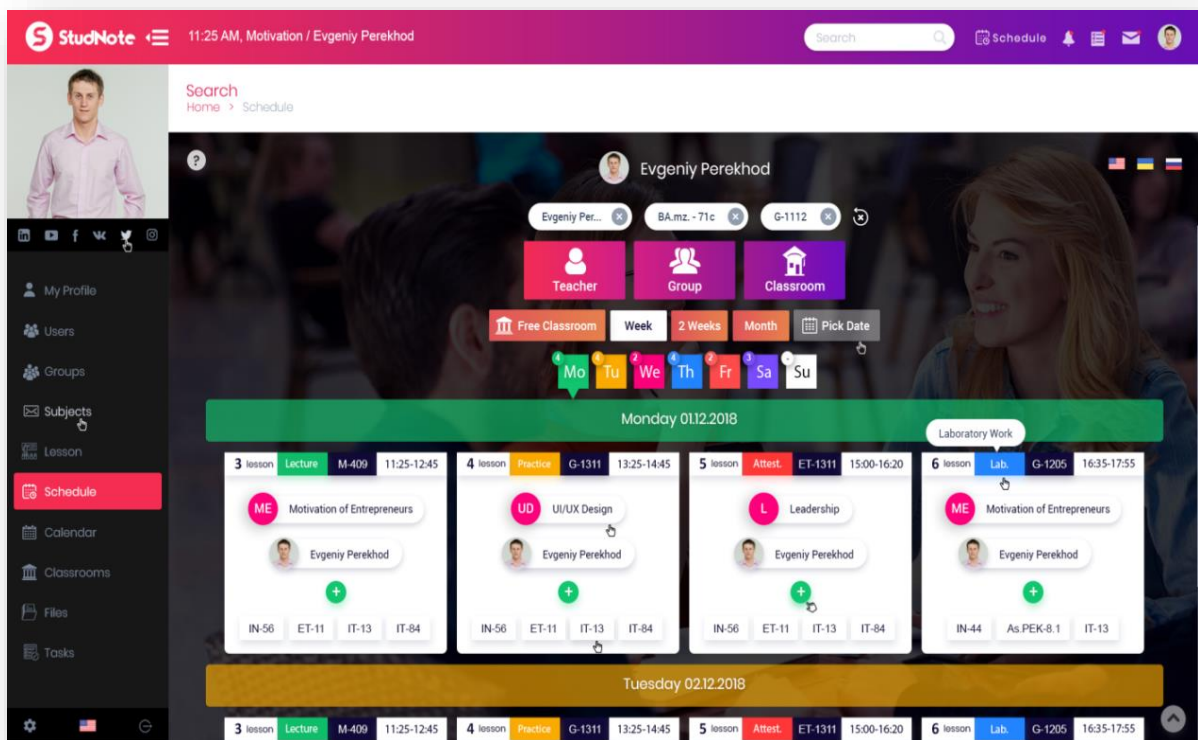

Figure 1 – New Redesigned Schedule of Sumy State University

The main advantage of the StudNote system is that it involves people in educational processes better by providing them with useful tools, like a quick search by Sumy State University branch or a forum, where anyone can get an answer to any question in a short time. However, the most unique feature is that the system is programmed in that way that makes it possible to provide a student or teacher with the right motivational articles based on their specialty and interests. More details about the main benefits and the main concept of the system can be found in the following references [3], [4].

StudNote system will provide students and teachers with the right motivation and help transform their life for the better.

References:

1. General Historical Overview of the Field of Motivation / Historical Overview of Self-Determination and Intrinsic Motivation Specifically. – 2012. – <https://msu.edu/~dwong/StudentWorkArchive/CEP900F01-RIP/Webber-MotivationOverview.htm>
2. The science of motivation / Multidisciplinary approaches advance research on the nature and effects of motivation. SCIENCE BRIEF. – 2018. – <https://www.apa.org/science/about/psa/2018/06/motivation>
3. Lavrov E. A., Perekhod E. A., Babko I. I., Studnote - information technology of supporting e-learning with adaptation for mobile devices // International Scientific Conference “UNITECH ‘17”. Proceedings.17-18 November 2017, Gabrovo, Bulgaria. – Gabrovo : University Publishing House “V.APRILOV”, 2017. – Volume 1. – P. 53–60.
4. Lavrov E. A., Perekhod E. A., Babko I. I., University Social Network for Learning and communication “StudNote” / All-Russian Scientific and Practical Conference "Digital Technologies in Education, Science, Society", Petrozavodsk, 27-30 November 2017., Petrozavodsk PetrGU, P. 23–27.

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Serhii Tsyruyk ,

PhD student, Sumy State University

FINTECH INNOVATIONS AND THEIR INFLUENCE ON BANKS AND THE BANKING SYSTEM

The digitalization of the economy and disintermediation performed by non-bank service providers, financial institutions as well as high-tech companies and start-ups, have led to the situation when traditional approaches to providing banking services are no longer in line with market needs and requirements for increasing the efficiency and profitability of banking business. As a result, banks are forced to implement FinTech (Financial technology) development and to make innovative decisions in order to stay in the market and maintain their competitive position. Therefore, the concept of FinTech is gaining in popularity.

Basel Committee on Banking Supervision defines the term “FinTech” as a "technology-supported financial innovation that can lead to new business models, applications, processes or products that have a significant impact on financial markets and financial service providers "[1].

The analysis of the historical and technological evolution of the FinTech concept has been made. It makes it possible to state that it is unfolded in three stages. The first phase (FinTech 1.0) is characterized as a period of extending from the laying of a trans-Atlantic telegraph cable to the development of a global telex network, which encompasses multi-year interactions between technology and finance.

The second phase, FinTech 2.0, includes a pre-world financial crisis period, due to the digitization of traditional financial services, ranging from the first ATM to Internet banking. With the onset of the global economic crisis, the speed of technological development and the spread of start-ups and IT-companies that provide financial services characterized the era of FinTech 3.0. [2]

In the FinTech 3.0 era, Fintech companies provide services that are directly related to traditional banking services: credit, deposit and capital increase services

(crowdfunding, P2P lending, non-bank, alternative credit scoring); payment, clearing and settlement services (mobile wallets, cryptographic exchanges, digital currency exchange platforms, wholesale trade in foreign currency, asset management services (social trade, job-consultants, electronic trading). Therefore, at present, determining the impact of FinTech's innovations on banks and the banking system is relevant [3].

The impact of FinTech's innovations on banks and the banking system is given in Table 1.

Table 1 – Influence of FinTech innovations on banks and the banking system [3]

Risks	Opportunities
Strategic risk and profitability risk	Improving and increasing the efficiency of banking processes
High operational risk - systemic	Innovative use of data for marketing and risk management purposes
High operational risk - idiosyncratic	Potential positive impact on financial stability due to increased competition
Risk Management by Third Party / Suppliers	Regtech
Complex risk, including inability to protect consumers and regulate data protection	
AML / CFT risk	

According to the analysis of the state and trends in the domestic FinTech market, it can be stated that the Ukrainian FinTech industry is at the stage of active development. This is manifested in an increase in the number of FinTech companies and communities that support and ensure the development of the domestic FinTech market (table 2). This is mainly due to the growing number of Internet users, a high degree of penetration of the Internet and the development of e-Commerce.

Table 2 – Dynamics of the number of registered FinTech companies in the monetary market of Ukraine during 2014-2018 [Compiled by the author on the basis of sources: 4-5]

FinTech-services	Number of FinTech companies, units					
	2014	2015	2016	2017	2018	Growth rate,% (basic)
Payments / transfers	2	4	8	18	23	1050
Mobile wallet	2	2	3	4	6	200
Terminal networks	1	1	1	2	3	200
Electronic money / payment systems	2	2	2	5	4	100
Retail banking	2	2	3	3	4	100
Loans / Financing	1	2	2	3	3	200
Kraudfanding	2	2	2	2	3	50
Blokchain / Bitcoin	-	1	1	4	5	400

The analysis of the regulatory framework of Ukraine indicates the lack of legal acts and recommendations related to the regulation of FinTech innovations in the monetary market. Therefore, to create and improve the domestic regulatory and Advisory framework in the field of regulation of FinTech innovations of the monetary market, it is necessary to use the practice of foreign countries in the field of innovative approaches development in the regulation of FinTech. It is also necessary to implement international directives and recommendations related to banking regulation and supervision.

After the study of ways to improve the mechanism of regulation of Fintech in the monetary market had been made, it was determined that currently a significant number of financial regulators have created regulatory "sandboxes". These sandboxes offer many potential benefits, improved dialogue between the regulator and innovators in particular.

In accordance with the indicators of the development of the domestic market Fintech and due to the lack of a constructive approach to its regulation, a model was developed to create a regulatory "sandbox". This model will help the internal regulator determine the best approach to FinTech regulation according to its scope. It will also allow to work out the details of regulatory sandbox at an early stage of the design process more effectively .

This structural-recommendation model consists of two stages. The first stage ("determining the scope of sandbox regulation") includes the definition of regulators, risk assessment and determining the scope. The second stage ("definition of the plan of functioning of the regulatory sandbox and its introduction") includes the definition of its participants, definition of an initial set of rules, studying of influence on branch, introduction of amendments to initial rules.

Summarizing the foregoing, it can be argued that FinTech, on the one hand, is a real threat to the development or even to the existence of the banking sector, given that they, along with new technological solutions, seek to become leaders in its highly profitable segments, and on the other hand, it may become a new stage of its development if banks can overcome traditional conservatism and collaborate, forming new, progressive relationships with Fintech.

References:

1. Basel Committee on Banking Supervision. (2018). Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors. bis.org. Retrieved from <https://www.bis.org/bcbs/publ/d431.pdf>.
2. Gyori D. (2016). FinTech Is the Future Itself. S. Chishti, J. Barberis (Eds.), *The FinTech Book: The Financial Technology Handbook for Investors, Entrepreneurs and Visionaries*. (Vols. 9), (pp. 264-266). Chichester, UK: John Wiley & Sons.
3. Financial Stability Board. (2017). Financial Stability Implications from FinTech. fsb.org. Retrieved from <http://www.fsb.org/wp-content/uploads/R270617.pdf>.
4. Vnutrishnoderzhavni Platizhni Systemy Ta Mizhnarodni Platizhni Systemy Platizhnymy Orhanizatsiiamy Yakykh Ye Rezydenty [Domestic payment systems and international payment systems, payment institutions of which are residents]. (n.d). bank.gov.ua. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=7746551.
5. Operatory posluh platizhnoi infrastruktury. [Operators of payment infrastructure services]. (n.d). bank.gov.ua. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=10650978.

English Language Advisor: A. M. Diadchko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

A. Artemenko,

PhD student, Sumy State University

THE MAIN SET OF FOREIGN EXCHANGE REGULATION THEORY

The paper is devoted to the study of the evolution of foreign exchange regulation formation according to political and economic changes in the world. The common and different features of "foreign exchange regulation" and "foreign exchange control" have been indicated. The main stages of foreign exchange regulation process have been identified and characterized.

The question of regulating the foreign exchange market as a necessary platform for producing cross-border movement of currency values is topical in today's global world.

Firstly, in any activity that involves cash flow there is a risk of "money laundering" done by various participants of the market such as TNCs, banks, dealers, brokers, insurance and investment companies, governments, pension and hedge funds. Besides, foreign exchange market is a highly liquid sector in the world economy and it is continuing to grow. At least, there is a need for its regulation and control in order to protect and support national and international efforts in the fight against the financial crime.

Many foreign and domestic scientists such as M.Bageri, Tu Kong, L.Gural, M.Epiren, J.Kirchner, S.Ya.Borinets, O.V.Emelin, V.A.Yushchenko and others made a significant contribution to the development of foreign exchange regulation theory.

However, there is still no commonly accepted concept that fully describes the essence and mechanism of foreign exchange regulation due to the presence of various scientific schools, approaches to the classification of foreign exchange operations, availability of different currency legislation in many countries that may contradict each other.

The evolution of foreign exchange regulation formation includes five stages:

1. Foreign-exchange market formation (V–XIX centuries). The appearance of the first metal money and the beginning of carrying out foreign exchange operations by Italian coin dispensers.

2. The period of a gold standard (XIX–20-30s of the XX century). Countries started to determine the value of their currencies as a certain amount of gold.

3. The establishment of a multilateral system of payments (1944-1970s). The value of each currency had begun to measure as a fixed amount of gold and exchange rates were maintained as pegged exchange rates within horizontal bands [1].

4. Foreign exchange market liberalization (1970–1980s). The price of currency began to depend on how much it was needed for purchasing of goods, investing and providing interstate transactions.

5. Technological revolution in foreign exchange market (1980s–present). All transactions are conducted by using different electronic technologies, national financial markets develop actively, and banks are allowed to carry out currency transactions with non-residents [2].

Considering the essence of foreign exchange regulation, it was discovered that there is a problem with its interpretation. For example, foreign scientists tend to identify "foreign exchange regulation" as "foreign exchange control" and give them the same toolkit [3]. On the contrary, in the Ukrainian legislation, they are outlined as absolutely two different things with distinct content, objects, entities, and methods of implementation.

As a result, it should be noted that the preliminary term of foreign exchange regulation is more common and means a process of taking the measures by central government or special country's authority concerning the buying and selling of currency, the exchange rate maintenance, regulation of foreign exchange market through special laws, rules and decrees to control, coordinate and restrict currency operations (Tu Hong) [3]. Therefore, it has become obvious that foreign exchange control is one of the stages of foreign exchange regulation process (figure 1).

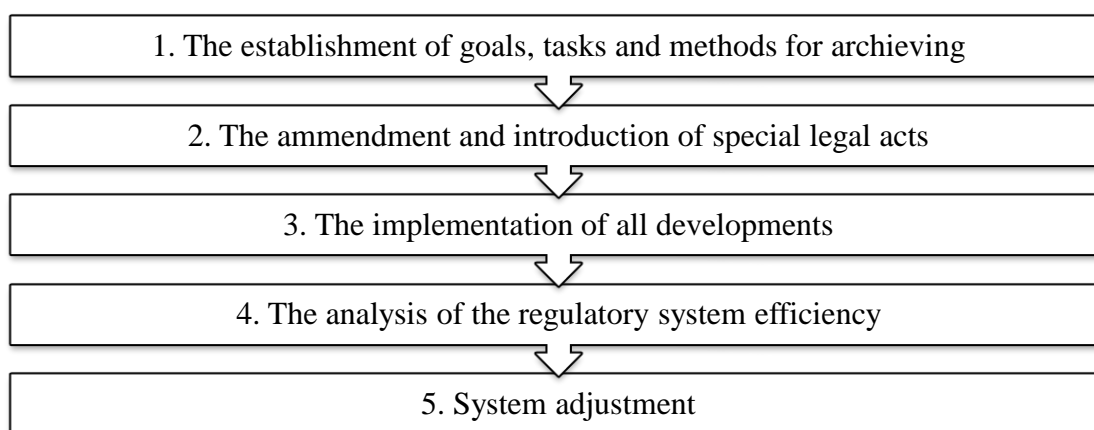

Figure 1 – Stages of foreign exchange regulation process [4]

At the first stage, goals, tasks and methods for their achievement are established in the context of country`s monetary policy (1). Next, a number of special legal acts for foreign exchange market regulation should be amended and introduced (2). Then the implementation of all developments takes place (3). Subsequently, banks, tax, and customs authorities must control how the foreign exchange regulation system works for the purpose of detection of all illegal transactions carried out by both residents and non-residents (4). If there are some problems, some adjustments must be made (5) [4].

So we can sum up that foreign exchange regulation is a set of special institutes, authorities, individuals involved in currency relations. On top of that, it should provide a sustainable development of the national foreign exchange market based on the IMF`s principles of legitimacy, impartiality, transparency, optimal state regulation, equality, complexity, stability and efficiency [1].

References:

1. Articles of Agreement of the International Monetary Fund [Electronic resource]: International Monetary Fund 31.05.68 № 23-5. – Mode of access : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/pdf/aa.pdf>.

2. Min S., CHor Khoon C. Foreign Exchange Risk in the FDI decision [Electronic resource] / S. Min, C. CHor Khoon // UBS Investment Bank (A Case Study of Myanmar Currency`s Exchange Rates). – Mode of access : <http://www.ibb.ubs.com/Individuals/files/brochure/booken.pdf>.

3. Tu Hong. Foreign Exchange Control in China/ Tu Hong// Kluwer Law International, the Hague. – 2004. – pp. 289.

4. Sas B., Tkachuk V. Problems of design and development of human communities self-organization forms [Electronic resource] / B. Sas, V. Tkachuk // International Academy of Sciences and Higher Education (International Conference Project), Lindon, Great Britain. – Mode of access: <http://gisap.eu/ru/node/523>.

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Svitlana Podolkova,

PhD of Philology, assistant professor,

Foreign Language Department, Sumy State University

ESSAY AS A FORM OF ACADEMIC WRITING

Common information society actualizes the problem of foreign language study by students and graduate students of non-linguistic specialties. The benefit of acquiring skills to write academically gives opportunity to participate in international conferences, to publish research papers in various journals.

Actuality of the paper is determined by the importance of academic writing, particularly academic essays, for contemporary students and post-graduate students, as they are expected to write a lot of written works like dissertation, thesis writing, coursework writing, research paper writing, and essay writing, etc. Academic writing teaches students to analyze and choose useful information for further research, to look at the ideas from a different prospective and to convey concepts and obtained results best to their target readers.

The object of the paper is different types of academic essays; the subject of the research is constituent elements of academic essay structure and lexical features characteristic to the texts of this genre.

There are certain ways that are necessary to be followed in various fields for an academic essay to be effective. The purpose of the paper is to help students acquire skills of writing effective academic essays. So that, the tasks of the study are: to consider different types of essays; to analyze linguistic units peculiar to them and to examine compositional and content structure of paragraphs.

The concept "academic writing" is very close to the meaning of the English term "scientific writing". Foreign researchers describe "academic writing" as four "P": personal product, process, practice [1]. Scientific text is considered as a product, writing practice as an individual experience, and writing itself as a working process of "pen on paper" or keys on the keyboard. As a creative productive speech activity, academic writing improves effectiveness of students' training. It develops creative thinking skills and productive writing, based on motor, visual, speech motor and auditory analyzers. Due to this, academic writing performs a fixing role. It's known that academic writing develops procedural motivation and plays more important role than other types of writing in the development of speech activity [2].

There are a lot of different types of academic essay. Their particular style and characteristics are very important to convey ideas best. The most popular types of essay are the following: essay of cause and effect, classification and division, compare and contrast, exemplification, history thesis, dialectical essay, critical, narrative, descriptive ones. Students writing an academic essay have to learn to analyze theories from a number of different viewpoints and make statements based on their understanding.

Although there are different types of academic essays, the overall structure and principles tend to be the same. The structure of an essay usually consists of three parts, each of them performs its function: the introduction leads the reader into the main body of the essay, presents general overview of the content and gives background information. It must also include the thesis statement, the most important element,

which contains the idea of the work and outline essay structure. The body of essay includes arguments in favor of the thesis statement; an essay conclusion brings together all the points from the main body, states personal opinion on the question and makes a final comment to answer the question.

It's also necessary to take into consideration composition structure of paragraph. The most common paragraph structure is following: each paragraph includes the following sentences: the main sentence (topic sentence), supporting sentences, which may provide specific examples, and the final sentence (concluding sentence) [3, p. 29-30]. The topic sentence identifies the main idea of the paragraph. It tends to be rather general than a specific idea, it doesn't include examples. Usually the topic sentence is the first sentence in the paragraph, but not necessarily. The supporting sentences develop the main idea expressed in the topic sentence and provide examples, details or facts. When the topic sentence comes first, the supporting sentences give the answer to the questions the reader may have after reading the topic sentence. In this case, the last sentence (concluding sentence) can return the reader to the topic at the beginning of the paragraph or link the information with that coming up in the next paragraph.

Distinguishing features of essay texts are logical connectors that are employed to link parts of speech or even whole sentences and paragraphs to give them coherence. They are classified according to their functional purpose in the text. The most common used transition words are: listing linkers, reinforcement linkers, similarity linkers, example linkers, summary linkers, expressing-an-alternative linkers, result / consequence linkers, stating-the-obvious linkers and emphasis ones. Use of logical connectors in writing academic essays helps organize a paragraph and ensure that ideas are logically connected to one another. It teaches students to analyze and present their thoughts logically and consistently.

One of the important requirements for writing a proper essay is performance of all stages of writing process. It has several stages: 1) brainstorming: at this stage it is important to work out a sufficient number of ideas; 2) choice: only those ideas that directly relate to the theme of essays are selected from the previous notes; 3) plan of the future essay: the ideas which can be used in introduction, main body and conclusion

are taken from preliminary list; 4) draft: writing essay according to plan, using lexical and syntactic means typical to academic style of writing; 5) proofreading and a final variant: a written essay is read very carefully, errors are corrected, logical presentation of thoughts are checked [4].

The results of the research showed that graduate students who kept writing academic essays, develop different skills that help them to master a foreign language. So, academic writing plays more significant role than practical writing in the development of different types of speech activity. This comprises the importance of academic writing for learning a foreign language. Thus, an essay can be considered an effective form of different language skills control.

References:

1. Swales J. Academic writing for graduate student / J. Swales, C. Feak. – Michigan, Michigan University Press, 2004. – 344 p.
2. Тарнопольський О. Б. Методичні засади та принципи навчання академічного письма англійською мовою у вищому мовному навчальному закладі / О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко // Навчання англомовної академічної комунікації в Україні: проблеми та перспективи: матеріали I Міжнар. наук.- практ. конф. – Львів, Львівськ. нац. ун-т ім. І.Франка, 2008. – С. 15–16.
3. Writing Academically: A Course Book for Teaching Academic Writing in English to Students of Linguistic Tertiary Educational Institutions: Посібник. – К. : Фірма «ІНКОС», 2006. – 228 с.
4. Kate Grenwille. Writing from Start to Finish: a Six-Step Guide / К. Grenwille. – Allen & Unwin, 2001.

Iryna Bashlak,

Senior teacher of English Department,

Sumy State University

COOPERATIVE CLASSROOM MANAGEMENT IS THE KEY TO MINIMIZING THE CHAOS

It's common knowledge that it is much more productive for students to work in small groups in any class, but when it comes to teaching them a language, this necessity becomes evident. A lot of teachers do not want to use group work, as they fail to control the class. Small classes give students a bunch of opportunities to master the target language and get feedback from their peers and instructors, whereas large-classrooms challenge teachers providing a lot of complications concerning issues of management. This article is written to help teachers understand how the large class is run and teach learner autonomy. It considers some practical ways to introduce group work into large classrooms and supports cooperative learning. Using group work in a large classroom for many teachers seems to be a true ordeal: they should move from desk to desk trying to control what's going on. They practically don't know what all the teams are discussing; The teacher is unable to control what language they are using; The noise prevents them from telling if one student is doing all the talking or if everyone has the opportunity to participate. In spite of the fact it is "healthy noise," it is loud, and as group members try to hear one another over the voices of the other groups, the volume with some intervals becomes deafening. In this situation with such noise the teacher has difficulty in letting students know when they should stop discussing in groups and come back to a whole-class discussion. Teachers get tired and distressed. Is there any way out? The only thing that might work is to give the students some responsibility for their own learning. For many teachers, this is the hardest part of cooperative learning—letting go of the reins in order to let the students have a say in how the class is run and teach learner autonomy.

So, what is the best way to handle the larger number of students? ”Only through collaboration. There are a few techniques to organize large classrooms, and allow the learners to move fluidly from whole-class discussions to individual and group work without the usual time tensity, and chaos that occur when these instructional factors are not planned out in advance. Collaborative learning through group work gives the evidence that active participation in learning plays an extremely positive role in education, It’s strange that lecture based classrooms are still popular. The act of using what we learn helps a great deal in our ability to retain information, students learn better and retain more from methods in which they are actively involved (teaching others, practicing doing, discussing) than when they are passive learners (listening to a lecture, reading, using audiovisual). Some teachers still believe that their role is to deposit information into the minds of their students—and they do not consider it important for students to discover knowledge on their own or think critically about what has been read. Often teachers feel that if they are not lecturing, they are not doing their job. They should be the center of attention.

Experience, though, reveals that we learn language by using it. It is not a good idea just to tell our students about the language and then send them to practice it on their own. Retaining the knowledge this way is far from being effective. There is no better place than the language classroom where collaborative learning and group work may bring the best results as students feel confident practicing the language and trying out new vocabulary and phrases. That’s why teachers are to focus on the most efficient and effective use of classroom time, especially in large classrooms. Let’s consider some practical ways to introduce group work into large classrooms and support cooperative learning.

The ideal group size is four students. If you intend the students to do pair work, they are already seated next to or across from a partner. In case groups contain more than four, it becomes harder for all students to hear and participate, and at the same time it becomes easier for a student to pull back from the group and let the others do most of the discussing. It is important to arrange the desks so that the teacher can move easily between groups and around the classroom to monitor groups while they are

discussing or working on projects. The most favorable position is to move the desks so that the students could face each other.

Collecting student information might also be helpful. Creating well-mixed heterogeneous groups contributes to effective learning. Teachers should place students with the same hometown, gender, likes/dislikes, etc. into different groups. To find out this information is easy from the students on the first day of class. Teachers may have students complete individual cards so they could rearrange groups by placing the cards on desk and dealing them out like a deck of cards. Students have the right to choose a study friend. Once they have chosen a partner they are assigned projects and get handouts to missing students. They do partner presentations in class, and each student has someone to prepare with.

The information collected on the cards is vital to forming heterogeneous groups and also helps the teacher make connections among students. Keeping track of groups helps students to have the chance to work with different classmates throughout the term, which makes it necessary to track who has worked together before. For this purpose cards should be marked so that to know who was in the previous group. This information allows arranging students into new groups.

When I took my first Coursera course on teaching based on projects I came across an article written by Gena Rhoades, who is an online faculty member at University of Southern California, and a teacher and mentor at Monash University. Dr. Rhoades works both internationally and in the U.S., helping teachers reach their full potential. I was highly impressed by her ideas and started to introduce them in my own practice .So I want to share this experience with everybody who is not lazy enough to read this information.

She recommends putting an “A” at the top of four cards for the first group, a “B” at the top of the four cards for the second group, and so on. In case the instructor wants to switch groups after some time, he sees which students have worked together before. Eventually, when the term comes to its end, the top of the cards look like this: C/E/A/A/C. What does it mean? The idea lies in the fact that letters themselves are of no importance. But they identify how it lines up with the groups. Thus a student with

E/C/C/A/A at the top of her/his card, is not likely to join a group with Student (B/E/B/D/A) because they worked together the second time when groups were switched (they were both in group E). If the class is smaller, students may have to work together more than once, but here the teacher makes sure that they have not worked with at least two students in the group.

Another strategy proposed is rainbow learning. What does it imply? Assigning a specific person to be the speaker for a group is commonly supported by a great number of teachers. However, it is more circumspect to rotate speakers to guarantee that all students participate and contribute to the class. One way to organize this is known as “Numbered Heads Together” (Kagan and Kagan 2009). In cooperative technique, you may assign a color to each person in the group. It might be a number, but from the point of view of psychologists, having a number “1” student in each group may bring the feeling that this student is a kind of superior, even though for these purposes it is just a number. To organize the colors, which match a rainbow, one student in each group is RED, another is ORANGE, another is YELLOW, and the fourth is GREEN. When you organize groups with a new class, it is recommended making sure that RED is in the front left seat, ORANGE in the back left, YELLOW in the back right, and GREEN in the front right seat. This tactics works best when the instructor works with lower-level students who might be confused by instructions. When the teacher asks all the GREENS to stand up, not all the students in that position do it. They are either do not understand the instructions or are afraid to speak, and so do not want to stand up. But once they realize that everyone in the class will be speaking and that making mistakes is part of the process, they readily stand up and answer the questions they are asked. The use of colors works well with students who are unwilling to demonstrate their initiative to speak and need encouragement. It also works well when there are students who like to dominate the group because they get their turn to speak, but they also realize that they need to let the other “colors” have a chance. The instructor has to explain the importance of participation to these dominant students and encourage working with their reluctant classmates. It helps them have more confidence, everyone in their group is learning and improving.

If it comes to a group of three people it's reasonable to select one person to be two colors or assign two students to share a color so that they could take turns being the spokesperson for the group when it is their color's turn. Another advantage of this labeling is that you do not have to learn students' names at the beginning of the term before you have had a chance to memorize names. Moreover, color designations make it much easier for you to get full participation from all students. When you break a large class into small groups it is much easier to memorize four names at a time than it is to keep in memory 20 or 25!

While using cooperative learning it is necessary to emphasize the importance of setting expectations, because if you intend to have an effective group work, you should clarify and set clear expectations of how students are to act in groups. Naturally it takes time to discuss expectations with them and decide together on consequences if an expectation fails to be followed, Students must know what happens if they are too loud or if some members of the group don't participate.

To boost expectations each student is given a role to help monitor the class, as well as to encourage responsibility and leadership. These roles can be attached to student colors and are easily rotated. RED: Topic monitor. This student has the role of keeping the group on topic. YELLOW: Language monitor .This person is in charge of reminding the group members to practice their English. Instructors should teach their students these two very useful phrases "How do you say _____ in English?" and "What does _____ mean?" By using these questions, even lower-level students when they use them can reach the target language effectively and build confidence. GREEN: Participation monitor. This student's responsibility is to make sure everyone participates and no one dominates the discussion. This balance among group members is particularly important when the students are in mixed group, where half of the students are confident in their speaking and the other half are not. This job becomes easier to supervise after all dominant speakers are aware of benefits they acquire after listening to other people's opinions and giving everyone a chance to practice. In order to prevent students from getting bored with their roles, great instructors may add other roles as needed. These additional roles can be assigned quickly and efficiently as

students already associate themselves with certain colors. For instance in the next activity you may want YELLOW to be the writer and ORANGE is the timer, RED can be in charge to collect everyone's papers, check that everyone on their team has remembered to write their names, and bring the papers to the front.

In addition to discussing expectations establishing consequences should also be talked over. Every student need to be informed what happens if one of the monitors in a group is not doing his or her job. It's up to students to decide what the consequences will be.

So, organizing classes using the techniques discussed in this article, teachers can effectively work with their students and they can learn from one another easily. Methods described here are especially actual for larger classes. As soon as students get accustomed to using group work and get to know each other better, they are able to get on task more quickly and stay engaged for longer periods of time. In fact they acquire responsibility for their own learning.

References:

1. Eskey, D. E. 1986. Theoretical foundations. In Teaching second language reading for academic purposes, ed. F. Dubin.
2. Jeanne Stone, Cooperative learning & language arts. San Clemente Kagan Publishing, 1994.
3. Kagan, S. and M. Kagan. 2009. Kagan cooperative learning.
4. San Clemente, CA: Kagan. Richards, J. C., and D. Bohlke. 2011. Creating effective language lessons. Cambridge: Cambridge University Press.

Tetiana Bochkarova,

PhD student, Sumy State University

A DISCRIMINANT ANALYSIS OF FINANCIAL SOUNDNESS OF DEPOSIT TAKERS: UKRAINE VERSUS ISRAEL CASE

Discriminant models for determining the financial soundness for Ukraine and Israel are discussed. These models determine the level of a financial soundness of deposit takers. In this paper The discriminant model based on twenty-four financial soundness indicators for deposit takers over the period from 2008 till 2018 is developed.

Though Ukraine and Israel are unitary states, Ukraine, being an industrial and agricultural country with a predominant production of raw materials, is a dynamic industrializing country, while Israel is an industrial country that is dynamically developing, that is why, they are comparable. According to Doing Business-2018, Israel ranked the 54th in the annual rating ease of doing business, while Ukraine did the 76th. Ukraine also ranked the 77th in the ranking of Best Countries for Business (Forbes), and Israel ranked the 74th. Ukraine's GDP was 112.2 billion USD in 2017, and Israel's GDP was 350.9 billion USD. This fact reflects national development, progress and living standards of both states, as well as differences between them. The period from 2008 to 2018 was chosen for analysis, because it covers crisis and post-crisis periods of the world economy.

Financial soundness indicators (FSIs) are defined as the best tool to monitor financial risks and vulnerabilities of the national financial systems [1]. In the article, it is emphasized that FSIs focus on the compilation of soundness and risk information. According to the authors, the specific feature of methodology is the combination of monetary statistics, bank supervisory frameworks, and international financial accounting standards. In addition, the authors described the main methodological differences between Monetary statistics and FSIs. All points of the article completely display the main aspects of framework and implementation of FSIs without any suggestions for improvement.

Though, an integrated approach for financial soundness assessment is missing in the article and, instead, the individual indicator (Capital Adequacy) is analyzed [2]. Despite the fact that it is one of the important indicators, it is not enough for an objective banking activity assessment.

Notwithstanding the fact that financial soundness indicators are determined, the holistic discriminant model for assessing and forecasting financial soundness for deposit takers has not been developed yet. The discriminant function allows to calculate an integral indicator for both Ukraine and Israel and, therefore, to provide an opportunity to determine the future level of financial soundness and to predict the probability of financial instability. In addition, it is easy to use, the necessary information is available, and the reliability of the assessment is rather high. The next step is highlighting the following hypotheses.

Hypothesis 1. The discriminant function is an effective instrument for forecasting of the financial soundness for both Ukraine and Israel.

Hypothesis 2. The discriminant function has a high level of quality.

The algorithm for constructing models for discriminant analysis of financial soundness is displayed below.

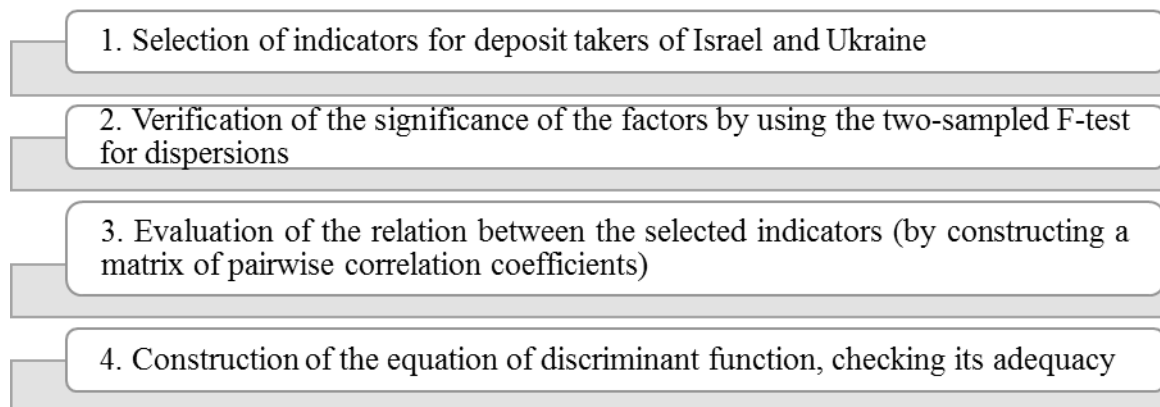

Figure 1. Algorithm for constructing models for discriminant analysis of financial soundness

The first stage. A representative sample includes FSIs for deposit takers of Ukraine and Israel from 2008 to 2018 (Table 1).

Table 1. The list of FSIs for deposit takers

№	Core FSIs	Encouraged FSIs
1	Regulatory capital to risk-weighted assets	Capital to assets
2	Regulatory Tier 1 capital to risk weighted assets	Large exposures to capital
3	Nonperforming loans net of provisions to capital	Gross asset and liability positions in financial derivatives to capital
4	Return on equity (net income to average capital [equity])	Net open position in equities to capital
5	Net open position in foreign exchange to capital	Customer deposits to total (noninterbank) loans
6	Liquid assets to total assets (liquid asset ratio)	Residential real estate loans to total loans
7	Liquid assets to short-term liabilities	Commercial real estate loans to total loans
8	Return on assets (net income to average total assets)	Geographical distribution of loans to total loans
9	Nonperforming loans to total gross loans	Foreign-currency-denominated loans to total loans
10	Sectoral distribution of loans to total loans	Foreign-currency-denominated liabilities to total liabilities
11	Interest margin to gross income	Trading income to total income
12	Noninterest expenses to gross income	Personnel expenses to noninterest expenses

The second stage. The two-sampled F-test verifies the null hypothesis that both samples come from two independent populations having the equal variances. It is run in Excel (Table 2).

Table 2. The calculations of the two-sampled F-test

Indicator	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇
-----------	----------------	----------------	----------------	----------------	----------------	----------------	----------------

F-criterion	7.17	3.57	50.94	336.13	1.12	0.10	5.88
Indicator	X ₈	X ₉	X ₁₀	X ₁₁	X ₁₂	X ₁₃	X ₁₄
F-criterion	10.59	1.59	1.12	196.46	101.71	13.08	1.44
Indicator	X ₁₅	X ₁₆	X ₁₇	X ₁₈	X ₁₉	X ₂₀	X ₂₁
F-criterion	231.80	283.8 4	15.01	27.88	1.30	0.52	0.14
Indicator	X ₂₂	X ₂₃	X ₂₄	X ₂₅	X ₂₆	X ₂₇	X ₂₈
F-criterion	23.23	1.91	0.00	33.63	5.22	447115863.40	5.82
Indicator	X ₂₉				X ₃₀		
F-criterion	2.91				1.41		

The tabular value of the F-criterion is 1.86 and it gives the levels of freedom with a probability of 0.95. The calculated values were compared with the tabular value. As a result, such variables: X₅, X₆, X₉, X₁₀, X₁₄, X₁₉, X₂₀, X₂₁, X₂₄, X₃₀ were excluded.

The third stage. The correlation matrix is used to investigate the dependence between multiple variables at the same time.

It has been proved that there are factors, which have a strong interconnection such as X₁, X₂, X₃, X₄, X₇, X₈, X₁₁, X₁₂, X₁₃, X₁₆, X₁₇, X₁₈, X₂₂, X₂₆, X₂₇, X₂₈, X₂₉. The new list of factors is the following: X₁ is Liquid Assets to Total Assets (Liquid Asset Ratio); X₂ is Cost Asset Position in Financial Derivatives to Capital; X₃ is Trading Income to Total Income.

The fourth stage. The equation of discriminant function is constructed. The discriminant function is described by the formula (1):

$$Z = -0.602 * X_1 + 0.629 * X_2 - 0.175 * X_3 , \quad (1)$$

Where X₁ is Liquid Assets to Total Assets (Liquid Asset Ratio);

X₂ is Cost Asset Position in Financial Derivatives to Capital;

X₃ is Trading Income to Total Income.

For assigning a country to a financially stable or financially insolvent one, the critical values of the integral indicator (C₁ and C₂) are determined. Then it is compared with a Z-value.

Thus, the scale of interpretation of the indicator Z is as follows:

a) $Z \geq 9.72$ – the level of financial soundness of the country is high;

b) $-6.69 < Z < 9.72$ – ambiguous conclusions about the level of financial soundness, so additional analysis is needed;

c) $Z \leq -6.69$ – the level of financial soundness of the country is unsatisfactory.

Its adequacy and reliability is checked by calculation of the Root Mean Squared Percentage Error (Formula 2):

$$\text{RMSPE} = \sqrt{\frac{100}{n} \sum_{j=1}^n ((y_j - \hat{y}_j)/y_j)^2}, \quad (2)$$

Finally, the Root Mean Squared Percentage Error is calculated and it makes 10.72%. It means that forecast has a good quality. Moreover, the model can be used for determination of the level of a financial soundness of deposit takers.

References:

1. Armida, S. J. Financial soundness indicators (FSIs): framework and implementation [Electronic resource] / S. J. Armida, A. Georgiou ; IFC Bulletin. – 2009. – 277–282. – Retrieved from <https://www.bis.org/ifc/publ/ifcb31v.pdf>
2. Fatima, N. Capital adequacy: a financial soundness indicator for banks [Electronic resource] / N. Fatima ; Global Journal of Finance and Management. – 2014. – 771–776. – Retrieved from https://www.ripublication.com/gjfm-spl/gjfmv6n8_12.pdf
3. Financial soundness indicators: compilation guide [Electronic resource] / International Monetary Fund. – 2006. – Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/fsiFT.pdf>
4. Financial soundness indicators: data and metadata tables [Electronic resource] / International Monetary Fund. – 2018. – Retrieved from <http://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA&sId=1411569045760>

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Svitlana Kononenko,

PhD student, Sumy State University

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO INTERPRETATION OF THE SYSTEMIC RISK CONCEPT IN THE FINANCIAL SECTOR

The concept of "systemic risk" is relatively new. Bibliographic search shows that its first mention in the title of scientific works on financial and economic issues dates back to 1994. Most often this concept is used without definition and a thorough interpretation of its essence. This is explained by the fact that the concept of "systemic risk" is not the result of financial and economic research, but was borrowed by the management of commercial banks from the sphere of political relations.

Today, the commonly accepted approach to the interpretation of the concept of "systemic risk of the financial sector" in either foreign or domestic science and practice of financial supervision has not been found.

This concept includes the investigation of the foreign experience in taxing. The International Monetary Fund and the Bank for International Settlements view systemic risk as "the risk of a financial service violation that is caused by a violation of the whole or a part of the financial system and has the potential to exert a serious negative impact on the real economy" [5].

In the Report on Consolidation in the Financial Sector prepared by the Group 10 in 2001, systemic risk is defined as the risk of an event (shock) that will result in a loss in the economic value of assets. As a result, uncertainty in the financial system will increase to a level that can cause negative effects in the real economy [3].

The European Central Bank considers systemic risk as a risk of an offensive occurrence and spread of adverse events that adversely affects most financial intermediaries or markets [4].

The Commodity Futures Trading Commission (CFTC) determines systemic risk as "the risk that the default of one market participant will have negative consequences for other market participants due to the interconnection of all its participants" [2].

Stephen Schwartz offers a more specific definition of systemic risk: "The risk that an economic shock, such as a financial institution's bankruptcy or a collapse of the financial market, will lead to a chain of bankruptcies of financial companies or a fall in markets or significant losses to financial institutions. This will affect the cost of capital and its availability, and in most cases, will lead to significant volatility in the financial markets "[8].

George G. Kaufman and Kenneth Scott explain systemic risk as "the risk or likelihood of a system failure because of the incapacity of its individual parts or components, is the consequence of parallel dynamics (correlations) between the majority or all elements of the system" [8]. The advantage of this approach is the presence of an indication of one of the main causes of systemic risk – the orientation of financial institutions to the formation of identical (collective) behavior in the financial market and the market of financial services.

Let us consider the development of domestic and post-soviet science on the interpretation of the concept of "systemic risk of the financial sector."

V.M Kreinjeld understands the systemic risk of the financial sector, firstly, as an unexpected failure in the financial sector, manifested primarily as a massive bankruptcy, and, secondly, as the dominance of super-large players in the financial sector, which can lead to fragility and weak adaptability of the financial sector as a whole. These two forms of risk are interconnected, since it is the large financial institutions that fall under the criterion too big to fail – the bankruptcy of a large company can threaten the entire financial sector [7].

P.V. Kallauhr emphasizes that the essence of "systemic risk" is close to the essence of the concept of "financial destabilization", since it affects a significant part of the financial system [6].

In the encyclopedic dictionary Capital, systemic risk is described as "the risk associated with the fact that failure by one of the parties to their obligations in the calculation entails the risk of problems of liquidity or non-fulfillment of settlement obligations from other participants. Consequently, the situation in the system of interbank settlements, when the inability of one participant to fulfill the monetary

obligation leads to the impossibility of meeting the obligations of other participants "[1].

O. G. Hovtwan and A. K. Mansurov see the systemic risk of the financial sector as the potential danger of situations in which the individual reaction of economic agents leads not to better distribution and diversification, but rather to increased overall unreliability.

It should be noted, that this definition characterizes a certain degree of narrowing and reflects rather the ability to transfer between banks individual risks –liquid, credit, operational, arising in the payment system. At the same time, it does not take into account the inherent systemic risk of properties associated with its ability. Started locally, risks spread and infect various components of the financial system, affecting the real sector of the economy.

Thereby, generalizing existing scientific and methodological approaches, we can argue that until recently, the systemic risk of the financial sector was mainly related. Firstly, they are related to large financial institutions –called "Too Big To Fail" (TBTF), i.e. they are too large for bankruptcy and, secondly, the role "domino effect" or "contagion effect", when the bankruptcy and collapse of one financial intermediary causes at least negative consequences for other financial intermediaries, and at the most, total collapse and bankruptcy.

Summing up, it is possible to conclude that under this notion the probability of crisis phenomena occurrence in the financial sector, the source of which may be the collective behavior of financial institutions; the tendency of financial institutions to assume excessively high external risks (credit, market, liquidity) during the phase of economic cycle growth; the presence of direct or indirect links between financial institutions; non-compliance with financial supervision requirements regarding the activities of financial institutions should be considered.

References:

1. Capital (2009) Encyclopedic Dictionary under Ed. VG Gavrilenko. Law and Economics [in Ukrainian].

2. CFTC Glossary Retrieved from http://www.cftc.gov/Consumer/EducationCenter/glossary_s.
3. European Central Bank, 2009. The concept of systemic risk. Special Feature in the December Financial Stability Report.
4. Feridun, M. Risk Management in Banks and Other Financial Institutions: Lessons from the Crash LTCM / Banks and Bank Systems. Volume 1, Issue 3, 2006
5. Herszenhorn, David and Sewell Chan. "Financial Debate Renews Scrutiny on Banks' Size" // April 21, 2010. The New York Times
6. Kallauhr P. V. (2007). Concept "Financial Stability". – The Belarusian Economic Journal, 1, 25–37 [in Ukrainian].
7. Kreindel V. M. Who will measure the systemic risk? Retrieved from http://www.ifs.ru/upload/systemicrisk_31july.pdf/ [in Ukrainian].
8. Schwarts, Steven. "Systemic Risk" // Duke Law School Legal Studies. Working paper No 163. March 2008.

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Yuliia Sribranets,

PhD student, Sumy State University

SPECIFIC FEATURES OF ECONOMIC TRANSFORMATIONS IN PUBLIC PROCUREMENT

Today, the volume of public procurement ranges from 8% to 21% of the gross domestic product in most developed countries of the world. In Ukraine, one of the successful examples of innovative solutions on the path to European integration is the introduction of an electronic procurement system.

The motivation for such innovation was, first of all, the prevention of corruption in public procurement and the development of fair competition in this area. It should

be noted that in the EU countries, electronic purchases are aimed at solving other problems, such as reducing operating costs of customers and suppliers, easier management of procurement through the introduction of automation [1].

At present, the transparency of the public procurement process is ensured at all stages of the procurement process - from planning to delivery of goods. Transparency implies the openness of the procurement procedure, the immediacy of its conduct, and the availability of information on public bidding. The reform has raised citizens' awareness, because they are the ultimate consumers of services and those who actually pay for them through taxation.

It should be noted that the information and software of the system of electronic public procurement is being improved constantly. The online analytics module services allow to analyze and monitor public procurement and its participants. The electronic procurement system has united nearly 34 thousands of organizers – customers of goods, works, services that provide the needs of the state or a territorial community, and more than 191 thousands of purchasers who offer their goods and services through the submission of bids [2].

At present, 24 trading platforms are authorized and operated, and their list is being updated constantly [3]. Increasing the number of decentralized commercial sites through the popularization of the electronic procurement system and the constant emergence of new entrants in particular, raises competition between them, prompting in this way the improvement of organizational, technical, and information tools. The work of the system is integrated with open state registries, which automates the process of obtaining relevant documents for participants.

The process is optimized by increasing the speed of public procurement. As a result, the number of actual purchases increased due to a shorter time frame needed for their organization and conduct. Provided there is a sufficient number of bidders (at least two) and their compliance with the requirements of the tender documentation, the electronic information exchange system made it possible to conduct tenders in 2-3 weeks, while paper tenders required more time - up to 60 days.

Electronic foreclosure available at all stages of its implementation has also reduced the time for receiving, processing and responding to such requests. It should be noted that it was very difficult to contest the tender before.

After the introduction of the system of electronic procurement, the new limits were set for the financing of public funds at which a tender procedure was conducted. To purchase goods and services for the amount of more than 200 thousand UAH, as well as works more than 1.5 million UAH, the customer is obliged to conduct open tenders through an electronic platform [4]. In addition, publication of concluded contracts is obligatory if the purchase amount exceeds 50 thousand UAH. In the past the contracts were published only on the amount of 1 million UAH. Such transparent reporting is seen as an instrument for preventing corruption and making it impossible to conduct an auction with only one participant.

We can see significant cost and time savings for both customers and contractors. For the interaction between the customer and the supplier, the Internet is used. New opportunities for private entrepreneurs and small firms have been opened to enter the public procurement market. This unequivocally raises market competition and ensures transparency in the spending of public funds.

The electronic system facilitated access to bidding for participants, reduced the cost of administering both the system on the part of the state and the cost of administering the process by the purchasers and participants, and generally accelerated the procurement process. In addition, monitoring of the procurement process covered by the electronic system has become simpler and more accessible.

Compared to 2015, in 2016, the total value of contracts increased by 17% and amounted to 10.4 billion dollars. The number of transactions increased more than four times. Open and simplified access to the system has increased the number of participants and suppliers. The number of unique suppliers has tripled. At the same time, the number of contracts per supplier decreased, thereby weakening the level of its monopoly power and the customer relationship. In the structure of suppliers, the share of individual entrepreneur has increased significantly (from 24% to 42%). The number of customers increased by 53% – up to 20 thousand.

However, technical and organizational innovations in the field of public procurement require the staffing of all participants engaged in the process: tender committees of customers, sales departments of enterprises, and directly private entrepreneurs, whose participation in tenders became more affordable. With the development of the system of vocational training of specialists in public procurement and professionalization of public procurement, the State Profession Classifier introduced a new profession "Public Procurement Specialist". In addition to trainings and short-term training programs, a number of higher education institutions have already made appropriate changes to the curriculum and started master's programs.

Consequently, the process of adapting all procurement participants to the new requirements is still ongoing. For the development of the electronic procurement system, which is backed up by powerful information and software, awareness of innovations by the organizers of procurement and active participation in tenders of small and medium-sized businesses is necessary. Implementation of the mandatory stages of electronic procurement in Ukraine will be carried out in subsequent years.

References:

1. Shatkovskyi, O. & Faivesh, H. Elektronni derzhavni zakupivli: poshuk ukrainskoho shliakhu [Electronic Government Procurement: Searching for the Ukrainian Way]. Portal of projekt EU «Harmonisation Of Public Procurement System Of Ukraine With EU Standards». Retrieved from <http://eupublicprocurement.org.ua/e-procurement-finding-a-way-for-ukraine.html> [in Ukrainian].
2. Sait Public Analysis Module. Retrieved from <http://bi.prozorro.org>.
3. Sait ProZorro: public procurement. Retrieved from <http://prozorro.gov.ua>.
4. Zakon Ukrainy Pro Publichni Zakupivli [The Law Of Ukraine On Public Procurement] (December 25, 2015 with the following amendmets and additions) (n.d.) zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Olena Ivakhnenko,

PhD student, Sumy State University

THE ESSENCE OF RATIONAL LAND USE

The earth has always had on enormous value, because it is not a product of human labor, it is created by nature, and its reserves cannot be increased. As the world practice confirms, land resources are the main source of prosperity for any country in the world.

Agricultural land is especially valuable because it performs a triune function: it is an ecological integral resource which creates conditions for the life and existence of the population; it is also a spatial basis for the placement of productive forces; it is the main means of agricultural production, that is, the object and means of labor at the same time. Land is also a powerful factor in identifying and realizing the role and place of land in economic security, history, culture, and social development of the country [3].

A lot of attention is paid to the rational use of land resources in modern scientific literature, since everyone knows that natural resources must be treated carefully and used rationally. But there is still no single interpretation of the term “rational land use”, and there are many disagreements in the current land legislative acts of Ukraine.

The objective of the study is to reveal the essence of rational use of land resources and to analyze scientific approaches to the interpretation of the term “rational land use”.

At present, the study on the land resources and their rational land use can be found in the works by many domestic and foreign scientists, such as: D.I. Babmindra, D.Becker, N.Berg, O.I. Bochko, V.M. Budziak, S.Yu. Bulygin, E.V. Butenko, T.A.Weber, O.M.Garanga, D.S. Dobryak , Y.M. Dorosh , O.S. Dorosh , A .G. Martin , R. Park , V.M. Rusan, A.M. Tretyak , D. Helms and many others. At present, the discussions on the rational use of land are becoming more acute.

In the broadest sense, the term “rationality” (from the Latin Ratio - mind) means intelligence, consciousness, and is the opposite to irrationality. In a narrower sense, it

means the characteristics of knowledge in terms of its conformity with some principles of thinking [7].

For the Ukrainians, land has always been of tremendous value. The Land Code of Ukraine (Article 5) specifies the requirement for rational use of land, which determines the provision of rational use and protection of land by the principle of land law [12]. The Law of Ukraine “On Environmental Protection” states that the use of natural resources is carried out with the observation of rational and economical use of natural resources on the basis of widespread use of advanced technologies [11]. But, in our opinion, the negative thing is that these concepts do not include the concept of “rational land use”. It complicates its commonly accepted understanding and proper use in practice.

The issue of rational use and protection of land resources in our society has always been given special attention. But in different times and at different stages of development, this problem was treated differently.

The very concept of “rational use of land” was developed even in the Soviet times. In the monograph “Legal maintenance of rational land use in the USSR”, the authors understood the rational use of land as achieving maximum effect in the implementation of land use objectives, taking into account the beneficial interaction of land with other natural factors, in protecting land as a specific condition of any activity, as well as the main means of production in agriculture [5].

As P.F.Vedenichev predicts, rational land use should be understood as expediency, completeness and degree of land use efficiency [10].

V.S. Shamanayev noted that the rationality of land use means the expediency of production and non-productive use of land. It involves not only the economical consumption of its production properties, but also the increase of its fertility by improving the structure of production, additional investments in labor and facilities, improving agricultural crop cultivation and other rational uses of land resources [8].

We share the more detailed definition of D.I.Gnatkovich, who sees the rational use of land resource as correct, appropriate, scientifically grounded land use in terms of the distribution of land between the categories of land and land users.[4].

A.M. Tretyak in his writings argues that the essence of rational land use consists in the application of aggregate investment and non-investment factors aimed at improving the soil fertility, protecting it and increasing the quantity of necessary social products, improving their quality and increasing productivity through motivational factors [9].

V.M. Rusan states that the rationality of land use means to obtain the largest economic effect of cultivating crops, which a land plot can give taking into account the natural and economic location [6].

In the view of O.I. Bochko, under modern economic conditions, rational use of land resources means maximum involvement of all lands involved in the economic circulation and their effective use due to their basic purpose function, creation of the most favorable conditions for high productivity of agricultural land and obtaining the maximum quantity of products per the unit of the area at the lowest cost of labor and money [1].

Considering the rational use of land, we are absolutely in agreement with the opinion of A.M. Moskalenko, who points out that this is a complex result of the economic, social and ecological effect derived from the use of land in human economic activity with the preservation of its natural properties [13].

From the perspective defined by O.M. Garanga, rational land use should be understood as the type of land use, which contributes to satisfaction of the economic interests of land users while simultaneously improving the productivity of land resources, preserving the possibilities for self-restoration of the potential of land resources, their reproduction, and ensuring the preservation of the target land use [2].

Thus, we see that today there is no unambiguous interpretation of the term “rational land use”. At the same time, the development of scientific principles in the field of land use requires qualitatively new approaches in the implementation of the concept of rational and sustainable land use in Ukraine.

Conclusions. With each new step, the process of studying the rational use of land resources opens up new horizons to researchers. Its diversity depends on the goals

and objectives of the study and changes over time. In our study, we tried to analyze the content and disclose the essence of rational land use concept.

References:

1. Bochko, O. I. (2010) Pytannia ratsionalnogo vykorystannia zemelnyh resursiv v suchasnyh umovah [The issue of rational use of land resources in modern conditions] *Economika APK - Economy of AIC*, 17 (1), (pp. 151–155) [in Ukrainian]
2. Garanga, O. M. (2016) Evolusia poniattia zbalansovanoho zemlecoristuvania [Evolution of the concept of balanced land use] *Globalni i natsionalni problem trjnjmiki - Global and national problems of the economy*, 10, (pp.627 – 630) [in Ukrainian]
3. Gilka, M. D. (2017) Ratsionalnoe ispolzovanie zemel selskohoziastvennoho naznachenia v Ukraine [Rational use of agricultural land in Ukraine] *Economicheskije voprosy razvitiia selschoho hoziastva - Economic issues of agricultural development*, (pp.275-278) [in Ukrainian]
4. Gnatkovych, D. I. (1986) Zemelnyy cadastr: ekonomika zemlepolzovania [*Land cadastre: land use economics*], Lviv: Vischa shkola [in Ukrainian]
5. Krasnov, N. I. (Eds.) (1969) Pravovoe obespechenie rasonalnoho ispolzovania zemli v SSSR [*Legal support for the rational use of land in the USSR*] Moskva : Nauka [in Russian]
6. Rusan, V. M. (2008) Teoretiko-metodolohichni aspekti rasonalnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Theoretical and methodological aspects of rational agricultural land use] *Economika APK - Economy of AIC* , 6, (pp.27-30) [in Ukrainian]
7. Rationality [Wikipedia]. Retrieved from : <https://uk.wikipedia.org> [in Ukrainian]
8. Shamanayev, V. S. (1979) Effektivnost ispolzovania zemli v usloviah industrializatsii selskoho hoziastva [*Land use efficiency in the conditions of industrialization of agriculture*]. Moskva : Kolos [in Russian]
9. Tretyak, A. M. (2004) *Economika zemlekoryctuvannia ta zemlevporiadkuvannia [Land use and land management economics]*. Kyiv : TOV SZRU [in Ukrainian]
10. Vedenichev, P. F. (1972) *Zemelnye resursy Ukrainskoy SSR i ih hoziastvennoe ispolzovanie [Land resources of the Ukrainian SSR and their economic use]*. Kyiv : Naukova Dumka [in Russian]

11. Zakon Ukrainy Pro ohoronu navkolishnoho seredovysha priyinatyi 25 chervnia 1991 roku [Law of Ukraine” On Environmental Protection” active from June 25 1991] *Vidimosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv : Parlam vyd-vo [in Ukrainian]

12. Zemelniy Kodeks Ukrainy [The Land Code of Ukraine] (October 25, 2001 with the following amendments and additions) (n.d.) *zakon4.rada.gov.ua* Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. [in Ukrainian]

13. Moskalenko, A. M. (2015) Principles and problems of agricultural land rational use *Economic Annals-XXI*, 5-6, (pp. 57–59). Retrieved from <http://soskin.info/userfiles/file/2015/5-6%202015/%CC%Eskalenko.pdf> [in Ukrainian]

English Language Advisor: A. M. Diadechko – PhD in Philology, Associate Professor of foreign languages department, Sumy State University

Olena Osipova,

A judge of the Sumy Regional administrative court,

PhD student, Sumy state university

THE LEGAL STATUS OF ASSISTANTS TO THE JUDGES IN UKRAINE AND IN POLAND (COMPARATIVE ANALYSIS)

Relevance of the topic. In the light of the ongoing judicial reform aimed at bringing Ukraine's legal proceedings in line with European standards, the issue of organizational support for the activities of courts as one of the guarantees of the independence of judges becomes of paramount importance. Recommendations for the effective implementation of the Basic Principles of Independence of the Judiciary adopted by the resolution of the Economic and Social Council of 1989/60 and approved by UN General Assembly resolution 44/162 on 15 December 1989, namely Recommendation 5, stipulate that the State should pay special attention to the need

provision of certain resources necessary for the functioning of the judicial system, taking into account the appointment of a sufficient number of judges for the level of detention, providing the courts with the necessary personnel and equipment, and providing judges with a decent level of personal security, retirement and wages [1]. The above recommendation is also embodied in the Ukrainian legislation of the years of independence. Thus, in accordance with Part 1 Article 130, Part 1 of Article 126 of the Constitution of Ukraine, the state is obliged to provide financing and proper conditions for the functioning of the courts and the activity of judges as an integral part of the constitutional guarantees of their independence and integrity. According to Part 1 Art. 146 of the Law of Ukraine "On Judicial System and Status of Judges" dated 02.06.2016, No. 1402-VIII, the state provides funding and proper conditions for the functioning of courts and the activity of judges in accordance with the Constitution of Ukraine [2].

The guarantees of independence of judges established by the Constitution and laws of Ukraine are an integral part of their status, apply to all judges of Ukraine and is a prerequisite for the administration of justice by an impartial and fair court. One of these guarantees is the organizational provision of the work of courts by its apparatus, which also includes assistants to the judges, whose task is to facilitate the implementation of justice and fulfill their respective powers.

The purpose of the study is to develop practical recommendations for improving the current legislation governing the legal status of assistants to judges, and **the task of the study** is to compare the norms of the legislation of Ukraine regulating the relevant relations, with the similar legislation of Poland, for the acquisition of positive experience.

The Institution of Assistants to the Judges was first legislatively enshrined in Part 6 of Art. 130 of the Law of Ukraine "On the Judiciary of Ukraine" on February 7, 2002, No. 3018-III, but the legal status of assistants to the judges was not regulated by law [3]. This uneasy mission relied on subordinate acts that failed to fully describe the powers of the assistant to a judge, to clearly distinguish between his duties and the duties of the secretary of the court session. Time has shown that the new legal

institution of assistants to the judges does not justify itself in the present realities, and it is the legislators, the reformers, who must take the blame for it, if not decisive. At the time of the writing of the thesis, the legal status of the assistant to a judge is regulated by Art. 157 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and Status of Judges" on 02.06.2016. No. 1402-VIII, Art. 62 of the Code of Administrative Justice of Ukraine [4], art. 92 of the Law of Ukraine "On Civil Service" dated December 10, 2015 [5], the Regulations on the Assistant to a Judge of the General Court, approved by the Decision of the Council of Judges of Ukraine dated March 25, 2011 No. 14 [6].

A comparative analysis of the above-mentioned normative acts indicates their lack of conceptual development, and in places, and the inconsistency between them, which alleviates their practical value and discredits the very idea of introducing the institution of assistants to the judges. In this regard, it should be noted that Art. 62 of the Code of Administrative Justice of Ukraine (as amended on 10.10.2017), in contrast to paragraph 20 of Section III of the Regulations on the Assistant to a Judge of General Jurisdiction, approved by the decision of the Council of Judges of Ukraine dated March 25, 2011. No. 14 (with subsequent amendments and supplements) defines the main duties of judge's assistants, which do not at all include the drafting of any procedural documents that are adopted by a judge. This approach is probably related to the position of those scholars who believe that the assistant to the judge, not taking part in the study of evidence in a court session, has no right to assess them, to establish the factual circumstances of the case and to give them a legal assessment. In my opinion, there is no stumbling block in the drafting of procedural documents by the assistant to the judge. A judge may instruct his assistant to draft a court decision on case materials, since the assistant to the judge in these cases does not replace the judge, but only facilitates his work, because the final right to accept the draft without modification or change it and sign the decision belongs exclusively to the judge.

For instance in Poland pursuant to the regulation of the Minister of Justice of 5 November 2002 on the detailed scope and manner of performing activities by the judges' assistants to independent activities, the assistant should draft judgments, prepare draft ordinances, prepare the case for consideration at the hearing or the

meeting, prepare projects orders regarding the formal conditions of the indictment, fitness check, timeliness and correctness of the judge's orders by the department secretariat, referral to people and institutions for information necessary to resolve the matter, control of the timeliness of expert opinions, preliminary analysis of files assigned to the judge's paper, preliminary analysis of allegations contained in the appeals, taking verifying activities in suspended cases and presenting to the judge the status of unrecognized cases, filling in statistical cards, collecting judgments and literature useful for the recognition of court cases and performing other activities related to the judicial activity of judges with whom he cooperates, resulting from the specifics of a given court department, drafting response projects letters affecting a given case, not consulting. In addition, the duties of the judge's assistant also include performing other activities affecting the efficiency and rationality of the proceedings ordered to be carried out at the order of the judge. Procedural motions and taking actions in the scope of enforcement of judgments in criminal and family matters [7].

Under the aforementioned conditions, when the assistant only participates in the preparation of court cases, he prepares letters, other materials, executive documents, copies of court decisions to be sent to the parties to the case, such a position in general loses any practical sense, since these duties actually duplicate the duties of the secretaries of court sessions, defined in Article 5, Article. 63 of the Code of Administrative Justice of Ukraine (in the new wording of 10/03/2017), namely, "registration of materials of administrative cases". Moreover, in paragraph 6 of this article, the secretary of a court session is obligated to perform other orders of the presiding judge in the case (not mentioned in clauses 1-5), which may include the preparation of draft requests, letters, other materials, executive documents, and as well as the execution of copies of court decisions to send the parties to the process, which in the sense of Part 2 of Art. 62 of the Code of Administrative Justice of Ukraine should be performed by an assistant, and according to the Part 3 of Art. 62 of the Code of Administrative Justice of Ukraine the assistant to the judge on behalf of a judge (presiding judge) may be entrusted with the authority of the secretary of the court session in his absence. Consequently, the bulk of the powers entrusted to the judge's

assistant by the applicable law is quite capable of meeting the secretary of the court (paragraphs 1-2 of Part 2 of Article 62 of the Code of Administrative Justice of Ukraine), and the control of the timely sending of court decisions copies by subordinate workers is carried out daily by the judges themselves.

Main results and research findings and their value. Therefore, in order to preserve the expediency of the position of the assistant to the judge, amendments should be made to Part 2 of Art. 62 of the Code of Administrative Justice of Ukraine, supplemented its paragraph with the following content, "on the instruction of a judge prepares draft judicial decisions, other procedural documents, which are adopted by a judge or under the chairmanship of a judge", because otherwise the category of posts should be reduced due to the independent drafting by the judges all the procedural documents, opportunities transfer responsibilities for the preparation and organizational provision of court proceedings for secretaries of the court session, and in order to save budget funds to pay them wages and the distribution of these payments to other employees.

Consequently, the establishment of the Institute of Assistants to Judges is meaningful and justifiable only if they will draft court decisions, and not perform purely technical functions on the registration and preparation of case materials for consideration.

References:

1. Recommendations for the effective implementation of the Basic Principles of Independence of the Judiciary adopted by the resolution of the Economic and Social Council of UN 1989/60 and approved by UN General Assembly resolution 44/162 of December 15, 1989 [Electronic resource]. – Access mode : http://sc.gov.ua/ua/mizhnarodni_standarti_u_sferi_sudochinstva_i_statusu_sudiv.html#
2. On the Judiciary and the Status of Judges: The Law of Ukraine dated 02.06.2016. No. 1402-VIII [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

3. On the Judiciary of Ukraine: Law of Ukraine dated February 7, 2002 No. 3018-III [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3018-14>.

4. Code of Administrative Justice of Ukraine [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

5. The Law of Ukraine "On Civil Service" of 10.12.2015. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

6. Regulations on the assistant judge of the court of general jurisdiction, approved by the Decision of the Council of Judges of Ukraine dated March 25, 2011 No. 14 [Electronic resource]. – Access mode : <http://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/pppsszu>.

7. Konieczna Diana. Obowiazki asystenta sędziego [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sprawnik.pl/artykuly,10246,14514,obowiazki-asystenta-sedziego>.

Віта Кузьменко,

студентка ННІ іноземних мов

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ЩО ТАКЕ ЕМОЦІЯ?

ПОНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОСТІ ТА ЕМОТИВНОСТІ

Емоції є регуляторами поведінки, соціальних контактів і багатьох психічних процесів.

Емоції – психічні стани людини, в яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання (задоволення, радість, страх) [7, с. 81].

У виховному процесі роль емоцій надзвичайно важлива, оскільки вони впливають на мотиви й потреби підростаючої особистості. Крім того, емоції утворюють основну мотиваційну систему особистості і сприяють вихованню у неї морально-духовних цінностей. Така функція у становленні смислово-ціннісної сфери особистості пояснюється їхньою природою [1, с. 87].

Емоція – складний феномен з нейрофізіологічним, нервово-м'язовим та феноменологічним аспектами. Емоції можуть по-різному впливати на людей. Це

виявляється зокрема у тому, що однакові об'єкти можуть викликати різні емоції не лише у різних людей, а навіть в однієї людини у різні моменти її життя. Результати соціальних досліджень свідчать, що певні емоції є універсальним, загальнолюдським феноменом. І кодування, і декодування низки емоційних виразів однакові для людей усього світу, незалежно від їхньої культури, мови або освітнього рівня. Проте соціокультурні фактори відіграють важливу роль у визначенні виражального компонента емоції. Можна говорити про вплив національного, соціального, культурного середовища на характер експресії емоцій, на появу в ній спеціальних забарвлень, поширених саме в цьому середовищі. У певному середовищі спостерігаються стереотипи вираження емоцій, вони властиві певним культурно-соціальним групам і є добре зрозумілими для них [2, с. 10].

За ознакою інтенсивності емоційні стани поділяють на емоції і афекти. Інтенсивність відображення в семантиці самих предикатів емоційних станів, наприклад: страх – жах, радість – тріумф та ін. [3, с. 237]. Нейтральним ступенем усіх емоційних станів є спокій. Спокій не передбачає відсутності емоцій, оскільки людині завжди притаманний певний рівень емоційного збудження. Інтенсивність емоційних станів, як самі емоційні стани, залежить від зовнішніх причин і внутрішнього стану суб'єкта [3, с. 238].

Не всі емоції рівноцінні у вихованні, розвитку й функціонуванні особистості. Тому їх і поділяють на позитивні й негативні.

Позитивні емоції сприяють внутрішній психологічній гармонії (врівноваженості як приємному для суб'єкта стану), негативні – призводять до психологічної дезорганізації, тому хворобливо переживаються суб'єктом. Від прояву цих видів емоцій залежатиме й характер взаємодії суб'єкта і його середовища [1, с. 90].

Серед позитивних емоцій особливе місце належить емоції радості, що переживається після реалізації соціально значущої дії. Вона характеризується почуттям впевненості у собі. Унаслідок цього радість забезпечує соціальну взаємодію і підсилює чуйність [7, с. 112].

Радість може фігурувати в таких комбінаціях:

а) радість і сором. Коли людина, яка збуджує і приносить радість іншій людині, не виявляє до неї інтересу чи задоволення від її присутності, то вона може стати причиною сорому;

б) радість і провина. Щоразу, коли радієш забороненим речам, відчуваєш провину. Якщо задоволення від "забороненого" суперечить совісті чи морально-етичним стандартам, це з великою вірогідністю породжує відчуття провини;

в) радість і зневага. Поєднання радості і зневаги може спричинити жорстокість. Регулярний прояв цієї комбінації емоцій може сформувати садистський характер [1, с. 92].

У дослідженні емоцій постає необхідність розмежування понять «емоційності» та «емотивності». Традиційно термін «емоційність» відносять до психологічної категорії, а термін «емотивність» – до лінгвістичної. Категорія емоційності може розглядатися у широкій та вузькій інтерпретації. У широкому сенсі, під емоційністю розуміють сукупність сфер вираження почуттів та емоцій суб'єкта. У вузькому розумінні, емоційність трактують як відображене та закріплене у семантиці слова почуття того, хто говорить, його ставлення до об'єкта мовлення [5, с. 130]. Слід зазначити, що терміни «емоційність» та «емотивність» застосовують як синонімічні [5, с. 137].

На думку В. М. Телія, категорія емотивності є психологічною, тому що вона пов'язана з емоційною сферою психіки та співвідноситься за змістом з певними типами емоцій – почуттів-відносин, які ми визначаємо у діапазоні схвальної чи несхвальної реакції на те, що позначається [7, с. 129].

«Емотивність – це емоційність в мовному відбитті, вираження мовними засобами почуттів, настроїв, переживань людини» [4, с. 153].

В. А. Маслова розмежовує поняття емоційності та емотивності. Під емоційністю дослідниця розуміє «психологічну характеристику особистості, стан та рівень розвитку її емоційної сфери. Емотивність же – це лінгвістична характеристика слова, речення, яка є здатною здійснити емоціогенний ефект, викликати у мовної особистості відповідні емоції» [6, с. 227]. Подібної точки зору

дотримується В. І. Шаховський, визначаючи емоційність – психологічною категорією, яка відображає психічний стан людини, а емотивність – лінгвістичною категорією, де емоції виражаються вербально [9, с. 130].

На думку В. І. Шаховського категоризація емоцій здійснюється за типами мовних та мовленнєвих знаків, емотивної семантики та її компонентів. Дослідник встановлює три типи вираження емотивності –

- 1) власне емотивність;
- 2) емотивність як одна із реалізацій семантики слова;
- 3) контекстуальна емотивність.
- 4) Відповідно до цього, встановлено 3 рівні вираження емотивності:
  - емотивне значення;
  - конотація, як компонент, пов'язаний з логіко-предметним компонентом значення;
  - рівень емотивного потенціалу [9, с. 131].

Отже, емоції – особливий клас суб'єктивних психологічних станів, що відбиваються у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного, ставлення однієї людини до іншої, до процесу і результатів її практичної діяльності. До класу емоцій належать афекти, настрої, почуття, пристрасті та стреси.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності (навчальний посібник) / І. Д. Бех. – К. : «Академвидав». – 2009. – 248 с.
2. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.02.04 / М. В. Гамзюк. – К., – 2001. – 34 с.
3. Гурко М. З. Категорія інтенсивності в сучасній німецькій фразеології (на матеріалі фразеологічних одиниць тематичної групи "інтелектуальні здібності людини") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / М. З. Гурко. – Запоріжжя, 2006. – 19 с.

4. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка [учеб. пособие] / А. В. Кунин. – М. : Высш. шк., 1986. – 189 с.
5. Курлова И. В. К изучению глагольных способов выражения эмоциональных состояний / И. В. Курлова. – М., 1996. – С. 128–139.
6. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – Минск : ТетраСистема, 2005 – 256 с.
7. Прохоров А. О. Методики диагностики и измерения психических состояний личности. / А. О. Прохоров. – М. : ПЕР СЭ, 2004. – 176 с.
8. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Телия. – М. : Наука, 1986. – 141 с.
9. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико- семантической системе языка. / В. И. Шаховский. – Воронеж : Изд-во Воронеж, ун-та, 1987. – 190 с.

Науковий керівник: В. А. Тесля – к. філол. н., доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Алла Дядечко,

к.філол.н., доцент кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

СТВОРЕННЯ РЕСУРСІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ CLIL-ПРОЕКТІВ У СУМСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У 2019 році англomовному проекту для викладачів СумДУ у його системному вигляді вповниться вже 10 років. За своєю методикою даний проект належить до так званих «CLIL (Content Language Integrated Learning) проектів», зазначених у вітчизняних джерелах як «Предметно-мовне інтегроване навчання». Їх суттю є вивчення окремих предметів нерідною мовою у ситуаціях, коли іноземна мова використовується як інструмент навчання, а не як його об'єкт.[4; 5]

Багаторічний досвід викладання даного курсу викладачами кафедри іноземних мов дозволив узагальнити і систематизувати як зусилля тих, хто навчає, так і типові складнощі, що постають перед тими, хто навчається. [1; 2;3] Саме з урахуванням обох аспектів у 2018 році було укладено і опубліковано видавництвом СумДУ в електронному форматі матеріали, зазначені у загальному реєстраторі бібліотеки СумДУ як 4454 “English for CLIL projects. Збірник навчальних матеріалів для підготовки викладачів СумДУ, які працюють з іноземними студентами в рамках англомовного проекту”.

Збірник складається з двох частин. Виконання завдань з першої частини націлене на опанування та багаторазове тренування такого мовного аспекту, як Classroom English. Практика показала, що викладачі найбільш впевнено почувають себе і поводяться, працюючи з лексикою та термінологією, пов'язаною з їх предметом, бо мають можливість спиратися на визнані авторитетні джерела, попередньо опрацьовані ними. При цьому інформація подається зазвичай у режимі монологу. Ті ж самі викладачі абсолютно губляться, коли ситуація потребує використання численного набору лексики, необхідної для організації та ведення заняття в цілому та окремих його складових, спілкуватися з окремими студентами у діалогах. Їм особливо важко імпровізувати, реагувати на незаплановане та непередбачене засобами нерідної мови. Численні підказки та шаблони-зразки, наведені у трьох розділах першої частини (усна мовленнєва практика, опрацювання граматичних аспектів, виконання тестів), допоможуть завчити необхідні слова та вирази, довести до автоматизму спілкування з іноземною аудиторією, зосередитися насамперед на змісті власного мовлення, а не на його формі, тобто уникнути напруги і стресу під час іншомовної комунікації, підвищити її якісний рівень.

Друга частина збірника містить 21 текст для індивідуального читання та обговорення у групі. Тексти підібрано з урахуванням проблем та інтересів викладацької аудиторії як представників сучасної академічно-наукової спільноти. В них йдеться про механізми, які відбуваються у мозку людини, яка вивчає іноземні мови, можливості пам'яті та її сприйняття, особливості CLIL-

методики, особливості сприйняття інформації сучасним поколінням студентів на відміну від їх попередників. Є також тексти про специфіку організації освіти в англomовних країнах - США, Великій Британії та її бувших колоніях. Включено також інформацію про найбільш популярні тренди у розвитку сучасної науки та її глобально відомі символи та бренди, а саме про МІТ у Бостоні, Силіконову долину та відоме звернення Стіва Джобса до студентів Стенфордського університету. Щоб не обмежувати ні викладача, ні слухачів курсів щодо їх особистого сприйняття та ставлення до інформації, її оцінки, не звужувати її змістовну значущість для аудиторії, що навчається мови, вказані тексти свідомо не супроводжуються конкретними завданнями до них, що надає більшого простору та свободи всім учасникам освітнього процесу.

Представлений збірник є багатофункціональним щодо його потенційних користувачів. Він скорочує час та зусилля викладачів кафедри іноземних мов, оскільки пропонує вже готові завдання, випробувані у часі та адаптовані саме до комунікативного середовища СумДУ, чого бракує багатьом зарубіжним джерелам. Окрім слухачів кожного поточного академічного року, завдання зі збірника можуть бути рекомендовані для самонавчання і самоконтролю для тих, хто успішно завершив курс англійської мови у попередні роки і навчає іноземних студентів. Він може також бути використаний будь-якими особами, зацікавленими в удосконаленні власних іншомовних навичок.

Збірник може стати об'єктом подальшого професійного обговорення з метою перетворення його у продукт, замовлений ФПК СумДУ згідно сучасних вимог і форматів, з подальшим перетворенням на його (ФПК) власність, тобто комерціалізацію.

Список використаних джерел:

1. Дядечко А. М. Про організацію процесу навчання іноземної мови викладачів немовних спеціальностей для викладання предметів в групах іноземних студентів / А. М. Дядечко, С. Г. Золотова // Матеріали міжнародної научно-

практической конференции «Международное сотрудничество в условиях глобализации». – 2012. – С.145–151.

2. Дядечко А. М. Особливості окремих етапів безперервного курсу іноземної мови у немовному вузі / А. М. Дядечко // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі. Збірник наукових праць. – 2014. – Випуск 16. – 2014. – С.29–35.

3. Дядечко А. Н. Разработка и реализация проектов по обучению английскому языку взрослых / А. Н. Дядечко, С. Г. Золотова // «Наукові записки» Ніжинського Державного Педагогічного університету ім. М. Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. – 2016. – Том 2. – С. 112–116.

4. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/languages/documents/studies/clil-at-school-ineurope_en.pdf

5. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf?sequence=1

Vicroriia Kurochkina,

senior teacher, FL Department, Sumy State University

Oksana Gladchenko,

senior teacher, FL Department, Sumy State University

TEAM TEACHING

Nowadays, when students have access to any information via the Internet, ‘live’ communication in the classroom, the opportunity to observe the other people’s behavior and emotions, to perform in public are those invaluable resources that attract students with their content and emotional coloring.

We have decided to highlight the issue of team teaching as we have our own teaching experience together with the Peace Corps volunteer who came to Sumy State University to work on the project “Teaching English as a Foreign Language”. The experiment lasted for two years. In the course of our collaboration we were able to observe the progress in students’ knowledge, increase in their linguistic competence, motivation and interest. Many students started attending weekly meetings of the English Club in order to improve their spoken English, broaden their worldview through intercultural communication and enrich vocabulary.

Now, when after a two-year stay at Foreign Languages Department our volunteer has gone home, we want not to forget the acquired experience, to save and share the achievements obtained over that period of time.

We wouldn’t say that team teaching is something new and unknown for us. We traditionally hold team competitions of the “Round Table” with the participation of two groups under the guidance of their instructors. In preparation for the annual conferences of the Faculty, our teachers first conduct class conferences, whose winners are nominated for participation in the above-mentioned conferences. In order to give this event the spirit of a competition and enhance the status of a classroom conference our teachers often combine their efforts and hold joint conferences.

In addition, one of the authors had the experience in team teaching while working abroad at Engineering Academy as an interpreter in pair with an experienced specialist. The second author taught the Ukrainian language to the Peace Corps volunteers, where special attention was given to joint teaching.

Meanwhile, we believe that the experience gained in working with the Peace Corps volunteer is a priority, first of all, due to the fact that it has a scientific and methodological basis. After all, our pair work began with a thorough study of the US Peace Corps Manual in Ukraine, developed by the Peace Corps volunteers and their Ukrainian counterparts. Consequently, our theoretical knowledge multiplied by the practical teamwork skills has provided a new vector not only to our professional activities, but, first and foremost, they have benefited our students.

What do we need to know about team teaching in English lessons? This is a team work of two teachers, one of which is a native speaker, most often a Peace Corps volunteer, and the other is a Ukrainian teacher of English.

Team teaching occurs when two professionals work together in one class at a time. Both teachers plan and conduct their lessons together using one of the methods of team teaching. Two teachers are equal partners who actively collaborate with students and achieve a common goal, namely, trying to make their students speak English better.

Team teaching has its advantages and disadvantages. Of course, there are many benefits to volunteers, but we will focus only on the benefits that our teachers and students can obtain from this technique.

Benefits of team teaching in English classes are as follows:

- When students see how two teachers work together, they learn the principles of teamwork themselves by observing their teachers' work.

- Both teachers are representatives of two different cultures and have their own thoughts on the topic being considered, thereby enriching the students' worldview and giving them the possibility to learn a lot in the process of learning English.

- Both students and teachers have the opportunity to gain valuable experience examining and analyzing all information from different points of view.

- If a team teaching method is used correctly, teachers will be forced to discuss different teaching styles and change their own habits and methods of teaching students.

- Team teaching provides the chance to teach students in small groups and individually.

- When two teachers work in the classroom and each of them has their own ideas, it allows them to find and use the best, most creative ideas during the lesson.

As for the disadvantages of team teaching, they include:

- There are potential difficulties when a Ukrainian teacher is trying to find a common language with a Peace Corps volunteer.

- Both teachers need to find additional time for their joint lesson planning.

- A Ukrainian teacher can fear of his English proficiency compared to a PC volunteer who speaks fluent English and Ukrainian teachers sometimes refuse to cooperate with a volunteer, because they do not want to lose credibility among their students due to this reason.

Here are some conclusions as to the employment of team teaching method:

1. Both teachers should attend the class and be confident in playing their roles in the team. It is important not to overuse this method and so hurt relationships with a teacher-partner and students.

2. To achieve all the learning goals successfully both teachers must be engaged with all the students in class without exception.

3. Both teachers-partners should participate in the assessment of the level of all students in the classroom.

References:

1. Збірник наук. праць за матеріалами XIII міжнар. науково-практ. інтернет-конф., 28 лютого 2019 р. / М-во Освіти і науки України, Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди, 2019. – С. 91–94.

2. Peace Corps Ukraine. Team Teaching Manual.

3. Amanda Morin. Collaborative Team Teaching: What You Need to Know.

[Електронний ресурс] Режим доступу : <https://www.understood.org/en/learning-attention-issues/treatments-approaches/educational-strategies/collaborative-team-teaching-what-you-need-to-know>

Yevheniia Golovanenko,

senior teacher of the Department of Language Training
for Foreign Citizens, Sumy State University

Olha Ignatieva,

senior teacher of the Foreign Languages Department,
Sumy National Agrarian University

ESTABLISHMENT OF AESTHETIC PRIORITIES AGAINST STUDENTS' PRAGMATIC OUTLOOK

Statement of the problem. In the process of updating Ukrainian higher education, aesthetic education is one of the urgent problems, an important aspect of which is the formation of the aesthetic culture of the personality.

Goal of the article. The main goal of this article is to analyze the influence of students' pragmatic outlook on their aesthetic priorities.

Objectives of the study: 1) to reveal the essence of aesthetic education: its goal, main tasks, significance.; 2) to substantiate the significance of aesthetic attitude to the world as the main function of the aesthetic education.

Aesthetics is a branch of philosophy that deals with the nature of art, beauty and taste and with the creation or appreciation of beauty [1, p.234]. Aesthetic education should be universal and diverse. It should penetrate all spheres of human life and activity, optimizing and enriching the world of its culture.

More broadly, scholars in the field define aesthetics as "critical reflection on art, culture and nature" [2, p.78].

Aesthetic ethics refers to the idea that human conduct and behaviour ought to be governed by that which is beautiful and attractive. John Dewey [3, p.275] has pointed out that the unity of aesthetics and ethics is in fact reflected in our understanding of behaviour being "fair"—the word having a double meaning of attractive and morally acceptable.

The students' community is heterogeneous in its nature, habits, general cultural level. Students from remote villages, districts and those who grew up in urban environments join the students' family. It is impossible not to take into account their different life experiences, different levels of the aesthetic education obtained.

The process of formation of students' aesthetic culture is limited within the bounds of the period of studies. During these years, the student should in addition to his professional knowledge achieve such level of aesthetic culture that would determine all the actions in his future life.

The teachers of higher education establishment should strengthen and develop those positive principles that were established in the family and at school as much as possible, and eliminate erroneous views and judgments that contradict the high requirements of aesthetic culture.

To achieve success in the aesthetic education of students the teacher should skillfully use the powerful potential of true culture. Without high artistic and aesthetic development there can't exist any true spiritual culture of a person. Spiritual culture can influence the formation of aesthetic views and judgments of a student, his aesthetic feelings and consciousness.

Without the developed aesthetic feeling and consciousness, the nobility of the soul, the sensitivity of the heart and compassion are impossible. Aesthetic underdevelopment generates moral deafness.

Aesthetic consciousness is an individual characteristic of a person who is the emotional-value and subjective-evaluative reflection of the surrounding aesthetic reality, in which various categories of aesthetics find their expression (aesthetic feeling, aesthetic taste, aesthetic perception, aesthetic judgment, aesthetic values, aesthetic ideal, views, etc.).

The period of studies is a transitional one linking childhood and adulthood. The social status of the individual is being changed. First and foremost, this is manifested in the formation of the inner position of a young person. There appears a necessity for independent activity, life goals and the desire to evaluate one's own "me" are determined.

Young people belong to the most dynamic social group in society. The representatives of this age category are still at the stage of social formation, in the process of their political, moral and aesthetic development.

Such psychological moment as imitation plays a huge role in the formation of young people. In general, they are eager to imitate something new, unusual, that goes beyond the traditions.

The results of numerous social and psychological studies confirm that the formation of a personality depends largely on the influence of society, i.e., it is just the team that becomes a provider of professional, moral and aesthetic education.

Student years are the most important ones in the development of a person as a personality. The destruction of spiritual ideals in Ukrainian society, the value system of generations is taking place nowadays.

Numerous sociological youth studies indicate that aesthetic priorities have shifted to the periphery of value orientations, have become almost imperceptible against the background of pragmatic outlook, and this phenomenon is gradually involving larger and larger groups of young people. The latter negatively affects the emotional state of young people, their attitude towards each other, those around them, and themselves.

"Aesthetic" in this situation exists as a kind of a fashion or a hobby. It goes out of touch with such values as "truth" and "good", and therefore cannot fully ensure the initial aesthetic attitude of a person towards reality.

The return of young people to real rather than illusive aesthetic values is a goal, without solving which it is impossible to talk about the development of creativity, high spiritual atmosphere, universal human values.

The information revolution introduces radical changes in all spheres of public and private life. The sphere of its aesthetic tastes, experiences and feelings is not an exception. Being influenced by rapidly changing information, the "well-established aesthetic" that has developed in the spiritual world of a person in the past is being actively destroyed; the "new aesthetic" which should be born as a reproduction of a

new socio-cultural reality, is behind time. But then the "virtual aesthetic reality" comes, replacing the truly aesthetic by the artificial, imaginary formations.

People, especially young ones, lose the opportunity to feel and experience beautiful, they are deprived of their taste, and after that – their mood, creativity, social activity, optimistic outlook. Therefore moral, intellectual, spiritual essential properties of a person deteriorate, they are replaced by hopelessness and moral depravity, sex, alcohol, robbery, etc. Of course, this is a by-product of the information revolution. However, it exists, and therefore it must be replaced with real, not imaginary values.

Technological orientation, which prevails in the modern youth environment, is absolutely natural (the consequences of video revolution, the development of computer graphics, the phenomenon of "virtual reality"), but its redundancy creates the danger of spiritual and aesthetic vacuum.

The problem of aesthetic education of modern students is associated with a change in the priorities of value orientations. This is due to processes of constant transformation not only in the country, but also in the world; globalization, the result of which is the loss of national traditions, and of culture to a large extent. The mass media is advocating new values, young people are revising spiritual values and their only desire is the accumulation of material values. As a result, spiritual and moral values are depreciated. A lot of students dream of running their own business. Today's students consider businesslike approach, efficiency to be the most important qualities. The priority is given to higher education ensuring success in life. The students are interested in higher education as a necessary tool for pursuing a career goals and acquiring material welfare.

Conclusions and prospects for further research. The aesthetic educational process in the modern youth environment faces a number of problems the essence of which is expressed by the following:

- The problem of quality in aesthetic education. On the one hand, acquisition of a large extent of aesthetic information (virtual visits to exhibitions, galleries, familiarization with aesthetic values through the Internet) and on the other hand such

factors as superficiality, poor quality, lack of consistency in gaining aesthetic knowledge result in spreading the ignorance.

- Reappraisal of old aesthetic values, their rejection and the creation of new ones, sometimes unrelated to life, i.e., pseudo-values. The modern values of most young people are pragmatism, economic benefit, prestige and shocking behaviour.

- The problem of blurring the distinction between aesthetic ideals and virtual reality. The problem of aesthetic upbringing lagging behind general education. Aesthetic education is provided with by outdated methods and means provoking rejection among young people which leads to definite problems between the educator and the person being educated.

- The problem of disbalance of high technical and low aesthetic development of modern youth. The computerization of the entire educational cycle leads to a loss of interest in true human values and aesthetic ideals.

Aesthetic education is universal and diverse. It runs through all spheres of human life and activity, optimizing and enriching the world of his culture.

Thus, based on the above given remarks, we can state that the aesthetic attitude to the world is one of the main functions of aesthetic education, an essential component of a socially mature personality. It is formed in the process of socio-historical practice, has an emotional nature and humanizes a person's attitude towards the world, society, and himself.

References:

1. T. Dickie, George (1993), Letta Cole, Barbara; et. al., eds., "aesthetics", Encyclopedia Americana, Danbury : Grolier, 1, p. 234.
2. Riedel, Tom (Fall 1999). "Review of Encyclopedia of Aesthetics 4 vol. Michael Kelly". Art Documentation: Journal of the Art Libraries Society of North America. 18 (2): 48. doi:10.1086/adx.18.2.27949030.
3. Dewey, John. (1932)'Ethics', with James Tufts. In: The Collected Works of John Dewey, 1882–1953. Edited Jo-Ann Boydston: Carbondale: Southern Illinois University Press. p. 275.

Anna Lavrenko,
student, Sumy State University

POLITICAL PARTICIPATION

Citizens' participation in the political processes is one of the indicators of the quality of the political system, level of democracy and openness, creation of conditions with equal opportunities. In democratic societies, such participation is an effective mechanism in resolving issues that deal with essential interests of citizens and are a part of their current competences. Thus, political participation is a means of achieving goals and serving interests of the community, implementing the needs of individuals in self-expression and self-affirmation.

Political participation is a multilevel system of citizens' recruitment into politics. It begins with the simplest forms of participation and develops up to higher levels, such as political leaders.

The most all-embracing definition of political participation was proposed by American researcher J. Nogel, who understands it as «actions through which ordinary members of any political system influence or try to influence the results of the activity» [5, p. 20]. It means that participation is a real action of an individual in politics.

S. Verba and N. Nay define political participation as «the legal actions of individual citizens aimed at influencing the choice of the government staff and/or its activity» [2, p. 146]. Thus, the field of the theoretical analysis was narrowed to individual forms of political participation.

German scientist M. Kaazze analyses political participation extensively. He understands this concept as «free activity of citizens, addressed to direct or indirect influence on the improvement of any options or alternatives at different levels of the political system». So, scientist binds it with the influence of citizens not only on the government and its structures, but on the whole political system [5, p. 20]. In addition, the researcher interpreted political activity as a free activity of citizens, emphasized its voluntary and autonomous nature. This definition covers all activities that are

voluntarily carried out by citizens in order to influence the decision-making process at different levels of the political system.

Fundamental analysis of the political participation was made by D. Goncharov. The political participation, in his opinion, is at the same time the institution and complex sociocultural phenomenon. At the same time the researcher emphasizes such important theoretical and methodological aspects of political participation as nature and content of social and political activity in the structure of participation. He defines political participation primarily as an instrumental activity «through which citizens try to make government do what is necessary for them» [2, p. 146]. D. Goncharov notes that political participation belongs to the sphere of actions of citizens, not considering psychological components which characterize political behavior. He identifies the citizen as «any person whose activity of a particular issue is not related to his official duties» [2, 148]. Thus, he divides the notion of political participation and political activities that belong to actions in politics. But political participation characterizes the actions of citizens outside the official duties, while political activity characterizes the actions of professional politicians. [3, p. 10].

According to the opinion of M. Piren, «political participation is involvement of the members of the socio-political community into the political relationships inside it and the structure of the government" [4, p. 10].

A. Bielov sees political participation as «facilitating political system in the implementation of its functions, an influential manifestation of the citizens' interests and position related to the authorities» [1, p. 233]. But, according to the researcher, political participation is primarily a non-professional political activity.

Ukrainian scientist V. Bebyk also believes that political activities can be carried out on a public or professional basis. P. Shliakhtun also binds the sphere of political participation of citizens with non-professional political activity, the most common forms of which are elections and referendums. Political activity, in his opinion, is a common notion that reflects all the variety of people's actions in the sphere of politics in both personalized and institutionalized forms [6, p. 417].

The most widely theoretical and methodological base for studying the problem of political participation is presented by the works of Western political researchers and sociologists, American ones in particular. In modern foreign political science ways and methods of studying political participation are developed and generalized, the nature of political participation under different socio-political conditions is analyzed. The most outstanding among them are the works by G. Almond, S. Verba, R. Dal, R. Klovard, R. Mills, L. Milbright, B. Barber, D. Tsimmerman, J. Nagel, N. Nay, R. Patnam, K. Peytman, S. M. Linset and others.

The problem of attracting citizens to the sphere of political relations is becoming more and more appealing to national researchers. They are I. Alekseyenko, N. Dembitska, V. Rechytsky, L. Ugryn, O. Chemshyt, I. Voronov, V. Bortnikov, N. Rotar, etc.

So, political participation is the actions, which are used by the social community, individual citizens and those, who have a purpose to influence state politics, management of state affairs or to choose political leaders at any level of political power, local or national.

References:

1. Белов А. Г. Политология : Учебное пособие. – М. : ЧеРо, 1996. – С.233.
2. Гончаров Д. В. Теория политического участия. М., 1997. – С.146.
3. Пірен М. І. Основи політичної психології: Навч. посібник. – К. : Міленіум, 2003. – С.6–19.
4. Ротар Н. Зазнач, праця. – С.31. 9. Пірен М.І. Цит. праця. – 162 с.
5. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: Монографія. – Чернівці, 2007. – 209 с.
6. Шляхтун П. П. Політологія (Теорія та історія політичної науки): Підр. для студ. вузів. – К. : Либідь, 2002. – 457 с.

Scientific Supervisor: Andriana Kostenko – PhD, Sumy State University

English Language Advisor: Svitlana Mikhno – PhD, Sumy State University

Світлана Міхно,

к. пед. н, викладач кафедри іноземних мов

Сумського державного університету

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Сучасні світові інтеграційні процеси зумовлюють потребу в оновленні професійної підготовки майбутніх фахівців, здатних навчатися упродовж життя, постійно вдосконалюючи власну професійну компетентність. Успішність вирішення зазначених завдань значною мірою залежить від сформованості у студентів умінь і навичок самостійно планувати, здійснювати й оцінювати пізнавально-творчу діяльність у професійній сфері.

Формування пізнавально-творчої самостійності студентів, згідно із діяльнісним підходом [2], здійснюється в процесі навчальної діяльності. Навчальну діяльність, спрямовану на опанування професії, називають, професійною підготовкою майбутніх фахівців [1; 3].

В. Тюріна вважає професійну підготовку, особливо організацію навчально-пізнавальної діяльності, необхідною умовою адаптації фахівців до майбутньої професійної діяльності. На її думку «професійна підготовка – це процес і результат діяльності, спрямованої на оволодіння певним запасом професійних знань, умінь та навичок, а також якостей особистості, необхідних для успішного виконання професійної діяльності» [7, с.5].

О. Павлик, досліджуючи діяльність перекладачів, встановила, що «професійно-педагогічна підготовка – це організований систематичний та цілеспрямований процес формування психолого-педагогічних знань, навичок і умінь, необхідних для майбутньої професійної діяльності» [4, с.18].

Професійну підготовку розуміємо як процес формування особистості фахівця, який здійснює свою професійну діяльність відповідно до набутих знань, умінь та навичок, професійно важливих якостей.

У сучасних умовах якість професійної підготовки визначається не лише рівнем знань, але й інтелектуальним, творчим потенціалом, прагненням пізнати нове, що підкреслює важливість пізнавальної діяльності у процесі професійної підготовки.

Таким чином, пізнавально-творча самостійність є складовою професійної підготовки майбутніх фахівців.

Здійснений теоретичний аналіз проблеми дослідження [1; 4; 5; 6; 7] дозволяє стверджувати, що формування пізнавально-творчої самостійності майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення педагогічних дисциплін має ґрунтуватися на загальнодидактичних принципах.

До загальнодидактичних принципів, на нашу думку, необхідно віднести такі: науковість, наступність, зв'язок теорії з практикою. Також важливим є принцип самоосвіти студентів. Самоосвітня діяльність забезпечує неперервність і ефективність професійного зростання, вона сприяє виникненню стійкої потреби щодо управління студентами власною професійною компетентністю. Ці принципи забезпечують засвоєння студентами теоретичних знань на основі практичних умінь та навичок.

У процесі формування пізнавально-творчої самостійності студентів нами успішно використовується «занурення» як форма навчання, яка стимулює зосередженість на предметі пізнання, що є особливо актуальним для пізнавально-творчої самостійності особистості. Підготовчий етап передбачає озброєння студентів знаннями про самостійну роботу, в результаті якої формується їх самостійність, та умови її успішного виконання: навколишнє середовище, внутрішню вмотивованість студента, дидактичні засоби тощо.

Необхідним для практичної організації даної форми навчання в умовах сучасного ЗВО вважаємо ранжування навчального матеріалу відповідно до обраної освітньої домінанти.

Евристичне навчання, метою якого є створення власної студентської освіти на основі взаємодії внутрішнього світу тих, хто навчається зі змістом освіти, що задається ззовні, має глибоку діалогічну основу. Тому діалог, що нерозривно

пов'язаний з евристичним навчанням, має безпосереднє відношення до творчості, яка з точки зору психології є результатом взаємодії логічної і наочно-образної складових мислення людини.

Евристичне завдання, внутрішньо-діалогічне по своїй суті, оформлене у вигляді зовнішнього діалогу, є певний згусток творчості, а тому сприяє розвитку не тільки когнітивних, але також і креативних, і оргдіяльнісних евристичних якостей студентів. Сучасна наука незаперечно визнає діалогічну природу мовлення та мислення як його природного атрибуту та діалогічність буття, спілкування, взаємодії людей як «міри людськості» – основу гуманізму [5].

Розглядаючи діалог у різних площинах інтерпретації, І. Проценко визначає його як:

- а) первинну, родову форму людського спілкування;
- б) провідну детермінанту розвитку особистості;
- в) принцип та метод вивчення людини;
- г) певний психічний стан, що розгортається у міжособистісному просторі спілкування;
- д) процес, що розгортається за своїми внутрішніми законами та динамікою;
- е) вищий, найбільш оптимальний для розвитку особистості, рівень організації відносин та спілкування між людьми;
- є) найбільш ефективний метод педагогічних, психокорекційних та інших впливів;
- ж) творчий процес [5].

Різні підходи до визначення змісту терміна «діалог» та різноаспектність його тлумачення в мовленнєвій практиці призводять до суперечливого розуміння діалогічних ситуацій, їхньої природи, закономірностей виникнення, розвитку і функціонування. Тому є потреба чітко розмежувати діалог як форму спілкування, форму й засіб проблемного навчання та діалогічну взаємодію як психолого-педагогічну умову гуманізації сучасного освітнього процесу.

О. Скафа зазначає, що однією з умов ефективності евристичної бесіди є

оптимізація та демократизація стилю спілкування суб'єктів навчальної взаємодії, що, на нашу думку, досить нечасто зустрічається у навчальних закладах. Ефективна евристична бесіда сприяє зростанню діалогічності всього процесу навчання [6].

Отже, використання евристичної бесіди як у формі питання-відповіді, коли викладач не повідомляє студентам готових знань, а, задаючи проблемні питання, змушує їх самих, на основі вже існуючих знань, на підставі спостережень, особистого життєвого досвіду, засвоювати нові поняття, висновки і правила:

- 1) активізує розумову діяльність студентів;
- 2) дозволяє підвищити їх інтерес і сприяє глибокому засвоєнню матеріалу;
- 3) ефективна для систематизації і закріплення знань;
- 4) допомагає здійснити поточний контроль і діагностику засвоєння знань.

До навчально-методичного інструментарію формування пізнавально-творчої самостійності відносимо комплекс засобів програмно-змістового і навчально-методичного забезпечення процесу навчання, а саме:

- проблемні лекції, семінарські та практичні заняття, відеолекції, інтерактивні методи (диспути, дискусії, круглі столи, мозковий штурм, модерація, прийоми саморегуляції), пошукові, дослідницькі та рефлексивні методи, створення проблемних ситуацій і професійних портфоліо, кейс-метод, розроблення проектів;

- відвідування тренінгів і майстер-класів, робота з інформаційними джерелами, додатковою літературою, вивчення перспективного досвіду.

З'ясовано, що особливістю формування пізнавально-творчої самостійності студентів у процесі професійної підготовки є здатність студентів до самореалізації, самоактуалізації, самонавчання, самоконтролю, самооцінки, самоуправління й самоорганізації.

До перспективних напрямків подальших наукових розвідок відносимо розроблення засобів оптимізації процесу формування пізнавально-творчої самостійності студентів у професійній підготовці й аналіз відповідного зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Варецька О. В. Теоретичні і методичні засади розвитку соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. К., 2015. 630 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1975. 303 с.
3. Малоіван М. В. Дидактичні умови індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей засобами інформаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2016. 222 с.
4. Павлик О. Б. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх перекладачів до використання офіційно-ділового мовлення : дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2004. 204 с.
5. Проценко І. І. Евристичний діалог у формуванні професійно-творчих умінь майбутнього вчителя гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Суми, 2012. 226 с.
6. Скафа О. І. Теоретико-методичні основи формування прийомів евристичної діяльності в процесі вивчення математики в умовах впровадження сучасних технологій навчання : автореф. дис. ... доктора пед. наук : 13.00.02. К., 2004. 40 с.
7. Тюріна В. О., Горбач Н. Л. Формування пізнавальної самостійності курсантів вищих навчальних закладів МВС як основа підвищення їх професійної підготовки. К., 1998. 38 с.

СЕКЦІЯ 5
РЕЛІГІЯ І КУЛЬТУРА В ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

Hanna Dyadchenko,

Senior teacher, candidate of Philological Sciences,

Sumy State University

Yuliia Klipatska,

Teacher, Sumy State University

**EVALUATIVE NOMINATIONS OF A WOMAN IN THE UKRAINIAN
POETIC TEXTS OF THE END OF XXTH – BEGINNING OF THE XXITH
CENTURIES**

Lexical and semantical field "woman" turns to be one of the most active in the modern Ukrainian poetry. The aim of the work is to observe functioning of the evaluative (both positive and negative) nominations of a woman in the modern Ukrainian poetic texts. The present aim is supposed to be revealed through such tasks as analyses of the secondary nominations, syntactic forms of poetic speech as well as positive and negative nominations review. Among its most frequent implementors the images of *a mother, girl, Poetry, Muse* can be named. The poetic images named below create the micro paradigms of their own: **mother** – *mummy, great mother, Blessed Virgin, Holy Mother*; **girl** – *girl, young woman, daughter, dolly, heifer, maiden, child-woman*, etc. The special type of the associative and imaginative correlation is represented by the images of the *Poetry, Muse*, by the proper name *Melpomene* and by the image of the *poetess*.

Explicated row of the secondary nominations of a woman is created by the characteristic nominations motivated by the type of her social implementation. Such nominations belong to the presented row:

– lexemes meaning profession and occupation (*nun, priestess, second-hand dealer, woman merchant, seamstress, midwife, shepherdess, waitress, pay mistress, woman student, senior girl, chorus girl, ballerina, woman-acrobat, model, hetaerae, geisha, pole dancer, prostitute, whore, beggar woman*);

– verbal markers of the social standing (*empress, czarevna, monarchess, maid of honour, princess, daughter of a priest, countess, queen, petty bourgeoisie, lady, member of Komsomol, pioneer, Pharaoh Lady*);

– nominations pointing on the family relations (*mother, mummy, mother-in-law, wife, mistress, fiancée, widow, young lady, daughter, sister, amie, grandmother*).

Such nouns as *princess, queen* pointing on the high social position are often functioning in the structures of compellation, e.g.: *Чого ж сумна, княгинє люба?* (М. Розумний); *Жінко, гойна моя княгинє,/ Кров холоне, і тіло стигне* (М. Савка). Such linguistic means as pet forms *granny, grandmother* create diminutive-hypocoristic colour of the poetic statement, e.g.: *бабуня у синій кофтині/ сидить під зеленою яблунею/ і рахує золоті яблука/ мого дитинства* (С. П'ятаченко); *самотня бабуся, така стара,/ що ледве видима в сутіні* (В. Кордун). Secondary nomination *half* has ironic colour in the present context: *Бомжі в ошатненьких фраках/ З половинами – шик і шарм* (С. Процюк).

Large amount of linguistic formulas are built through the syntactic relations of the alternation, interchangeability of the attributes. On the syntactic level such meaning is created through similar parts of the sentence connected with the disjunctive conjunctions, e.g.: *і ось вона – малина в лісі Пана/ чи відьма чи хрещатикова панна* (В. Неборак); *не то свята не то вакханка/ великий пишик/ маленьке “щось”/ чи просто Лідія якось/ народжена о шостій ранку* (Л. Мельник). Dominant stylistic approach applied in such contexts is irony and self-irony [3, p. 4]. Relations of the interchangeability are emotionally underlined by the sentences built as rhetorical questions, e.g.: *вона – богиня, звір чи прірва?/ вона – гумова лялька? Шкіра?/ чи морем створена Венера?* (В. Неборак); *Хто ця жінка для нього? Наруга, надія, спасіння?* (С. П'ятаченко). To our mind, such choice of poetic

statement actualization creates the impression of inner perplexity, uncertainty of the author in the final characterization of the imaginative structure.

In the lexical and semantic paradigm of the woman's image a few amount of the Old Church Slavonic lexemes can be fixed. These ones are lingual signs of the sublime style, e.g.: *там відслонять заслону/ пурпуровій діві в червоній короні/ яка вбрана у шурхіт шовків* (В. Махно); *Зліни собі із марева жону,/ Таку, із сяйвом місячним, спрозорену* (М. Савка); „*Пречиста, зглянься на зимні душі й тіла*” (С. Жадан). Elevated-poetic connotation of the substantive nomination *Most Holy Mother of God* is underlined by means of spelling, including writing in big letters. As a rule, such contexts are marked with the ameliotory colour. Vocative may also play the attributive role of attitude to somebody. Including, such lingual means as substantivized adjective *sweet*, nouns and word combinations *goddess, seductive woman* which are secondary nominations of a woman are also pointing on the positive-evaluative attitude of the author, e.g.: *Люба!// то всього лиш інстинкт не мерзти/ біля кострищ содомітніших ужитків* (Б. Нечерда); *Ізрони сльозу, берегине,/ На мої трояндові стигми* (М. Савка). So, nominations built by the type of the mythological female images demonstrate traditional poetic verbal means with the innovative ones collection.

Nomination *beauty* as well as cognominal adjective manifesting beauty of a woman is also positively marked. E.g.: *Красуня в мудрім спокої завмерла* (Л. Мовчун); *Лев – той, що квіти крові випускає, –/ красунь за ґрати подихом вдихає* (В. Неборак); *Доля гарних – сприймати себе, як „її”* (О. Горкуша). Such imaginative word usage are episodic as against of more distinct tendency to the active usage of the low-stylistic lingual means (vulgarisms, colloquialisms, obscene words) [1, p. 6]. Such tendency also depicts contrast of the neutral and positively connoted nominations with the lingual units having low stylistic colour. The last ones illustrate caricatural approach to the woman's image depicting. Such approach may also be traced in the nominations *jade, baggage, floozie, whore, witch, silly woman, slut, bitch* used in the process of woman's artistic portrayal: *баба спродала шаблі/ купила низочку намиста/ а дітям чорні окуляри* (В. Цибулько); *Хвойдо русява у*

світлому плацику (О. Ірванець); приходьте панни золоті/ приходьте **шльондри** і святі (В. Неборак); Корчуваті констеблі/ перепрошую менти/ шманають готельних **шалав** (С. Пантюк); впиралися зором/ у нецноту/ лівобережних **профур**/ і веслувати на хвилях сигаретного диму (Ростислав); це підвальні вокали це **курви** фригідні мов льох (А. Бондар). Negative connotations accumulated in the lexemes listed are motivating general scornful colour of the woman's poetic portrayal. Such tendency may also be revealed through the woman's mental abilities estimation [4]. As a rule such imaginative structures are created in the scornful, negatively-evaluative stylistic way: *Дурепа-жінка* киди матюки/ Дисгармонійні клемоту річному (В. Коваль).

To create all out semantic, stylistically embossed artistic image of a woman poets of the new generation demonstrate active usage of the secondary nominations – names of the animals, e. g. *nag, bitch wolf, panther, pussy cat*. In the notional structure of the woman's image depicted in such stylistic approach the seme 'sexual object' appears and often dominates, e.g.: *Дичину на таці/ з очима сарни піднесе служниця,/ вина подасть утіхами вустам,/ введе руками, пестячи, в іслам,/ і вигне стан тугий, немов вовчиця* (О. Гуцуляк); *Ти цю пантеру* взяв на віру,/ встромляєш в неї спис тюльпанний (В. Неборак); *ти – чорна кішка/ плід валторни й ночі* (С. П'ятаченко). Such secondary nominations usage imparts to the context coarseness colour [2, p. 11]. Contrariwise, noun *pussy cat* which also belongs to the secondary nominations is used to create pet-form colour of the poetic phrase (sometimes together with the possessive pronoun *my* which is used to provide function of intimacy), e.g.: *Десь загубилась моя киця/ Поміж різдвяних мартоплясів* (С. П'ятаченко); *Вовча хода бортпровідниці./ Старшокласниці-киці* (В. Коваль).

In the process of the investigation we came to the conclusion about realization of the woman's artistic image in the modern Ukrainian poetry (end of the XXth – beginning of the XXIth centuries) in the low stylistic, in-your-face vulgarized way. Such approach is contradictory to the national poetic tradition. The artistic image of a woman depicted in such a way demonstrates associative and notional complexity. The

results of the investigation give the possibility to cognize the figurative system of the language in its time and individual-style dynamics.

References:

1. Berest T. M. Semantyka khudozhnoho slova v poezii 80-90 rr. (na materialy tvoriv molodykh ukrayinskykh avtoriv) [Semantics of the artistic word in the poetry of the 80-90 years of the XX centuries (on the material of the works by the young Ukrainian authors)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. Nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova" [extended abstract of dissertation given to the competition of the scientific degree of the candidate of Philological Sciences : specialty 10.02.01 "Ukrainian language"] / T. M. Berest. – Kharkiv, 2000 – 20 p. (in Ukr.).
2. Dyshliuk I. M. Leksyko-semantychne vyrazhennia kontseptu "pryroda" u poetychnii movi Liny Kostenko [Lexical and semantical expression of the "nature" concept in the poetic language by Lina Kostenko] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. Nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova" [extended abstract of dissertation given to the competition of the scientific degree of the candidate of Philological Sciences : specialty 10.02.01 "Ukrainian language"] / I. M. Dyshliuk. – Kharkiv, 2003. – 16 p. (in Ukr.).
3. Yeshchenko T. A. Metafora v ukrayinskii poezii 90-kh rokiv XX st. [Metaphor in the Ukrainian poetry of the 90th the XXth century] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. Nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova" [extended abstract of dissertation given to the competition of the scientific degree of the candidate of Philological Sciences : specialty 10.02.01 "Ukrainian language"] / T. A. Yeshchenko. – Zaporizhia, 2001. – 17 p. (in Ukr.).
4. Gender and language. – London : Equinox, 2007 (in Eng.).

References:

1. Antolohiia alternatyvnoi ukraïnskoi poezii zminy epokh. Druha polovyna 80-h – pochatok 90-h rr. [Anthology of the alternative Ukrainian poetry of the epoch change. The second half of the 80th – the beginning of the 90th]. – Kharkiv : Maidan, 2001 (in Ukr.).
2. Bondar A. Istyna i med : poezii [Truth and honey : verses] / A. Bondar. – Odesa : Astroprynt, 2001 (in Ukr.).

3. Zhadan S. Istoriia kultury pochatku stolittia [History of culture of the beginning of the century] / S. Zhadan. – Kyiv : Krytyka, 2003 (in Ukr.).
4. Zhadan S. Tsytatnyk [Quotation book: (verses for the mistresses and lovers)] / S. Zhadan. – Kyiv : Smoloskyp, 1995 (in Ukr.).
5. Moskalets K. Nichni pastukhy buttia : poezii [Night shepherds of existence : verses] / K. Moskalets. – Lviv : Kalvariia, 2001 (in Ukr.).
6. Orfei-2001. Almanakh molodoi poezii Sumshchyny [Orpheus-2001. Almanac of the young Sumier poetry]. – Sumy : Sobor, 2001 (in Ukr.).
7. Piatachenko S. Zhyttiepys zmii. Virshi [Biography of a snake. Verses] / S. Piatachenko. – Sumy : Sobor, 2001 (in Ukr.).
8. Fedorak N. Siesta. Poezii [Siesta. Verses] / N. Fedorak. – Kharkiv : Maidan, 2003 (in Ukr.).
9. Tsekh poetiv : antolohiia virshiv [Guild of the poets : anthology of verses]. – Ivano-Frankivsk : Lileia NV, 1999 (in Ukr.).

Іван Мозговий,

д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії

Сумського державного університету

НОРМАНСЬКА ТЕОРІЯ: ВИТОКИ Й ЗНАЧЕННЯ

Однією з гіпотез походження України-Руси є “норманська “теорія”, прихильники якої пов’язують державотворчі процеси в Східній Європі з експансією скандинавів. У результаті скандинави-нормани, яких на Сході називали вікінгами, оголошені засновниками Русі, її культури, панівної еліти й князівської династії. Від скандинавів виводилася навіть назва народу русів, його політичне ядро. Центральною ж стала теза, за якою засновник князівського роду Рюрик уже в 862 був запрошений на князювання саме зі Скандинавії. На користь такого твердження наводилися інтерпретації деяких документів (західних, східних і руських).

На противагу цій “теорії” постала антинорманська теорія, суть якої полягала в тому, що домінуючим фактором у створенні Русі оголошувалися слов’яни, а присутність скандінавського компонента заперечувалася або зводилася до ролі дружинників чи торговців. Якщо норманісти говорили про *північне* (чужоземне) походження Русі, то антинорманісти стверджували, що етимологія назви Русь пов’язана не з Ладогою, Новгородом чи Скандінавією, а з Києвом на *півдні*, який і став місцевим осередком формування держави.

Уперше тезу про походження варягів зі Швеції висунув король (1569–1592) Юхан III у дипломатичному листуванні з Іоанном Грозним. У 1615 цю думку спробував розвинути шведський дипломат П. П. де Ерлезунда (1570–1622) у своїй книзі “*Regin Muschowitici Sciographia*”. Його почин у 1671 підтримав королівський історіограф Ю. Відекінд (1619–1675) у “*Thet svenska i Ryssland tijo åhrs krijgs historie*”. Значний вплив на норманістів справила “Історія шведської держави” О. Далина (1708–1763). Норманської “теорії” дотримувалися, починаючи з М. М. Карамзіна (1766–1826), багато російських істориків. А засновником “теорії” серед цих істориків у серед. XVIII ст. став В. М. Татищев (1686–1750), хоча легенда про покликання Рюрика включалася в усі твори з історії Московії вже протягом ряду століть.

Першими німецькими істориками-норманістами були Г. З. Баєр (1694–1738) та Г. Ф. Міллер (1705–1783), які працювали в Росії на запрошення Петербурзької АН у часи правління Анни Іванівни (1730–1740), а пізніше – Ф. Г. Штрубе-де-Пірмонт (1704–1776), І. Е. Тунман (1746–1778) та ін. У добу біронівщини багато посад при дворі в Петербурзі обіймали німецькі дворяни. Академік Петербурзької АН Баєр у 1736 написав “Твір про варягів”, де наполягав на скандінавському походженні князівської верхівки Русі.

У 1749 М. В. Ломоносов (1711–1765) у праці “Зауваження на дисертацію Г. Ф. Міллера” піддав критиці ідеї Міллера і Баєра, і це стало першим зіткнення антинорманістів і норманістів. Противником “норманської теорії” в XVIII ст. був В. К. Тредіаковський (1703–1769).

Учень Міллера А. Л. Шльоцер (1735–1800) продовжив справу свого вчителя у Петербурзі. Його дослідження обґрунтовували “нижчість” слов’ян поряд із варягами, які нібито принесли на східноєвропейські землі “зерна просвітлення”. Вчений зазначав, що лише з приходом скандинавів слов’яни “почали бути схожими на людей”. Зрозуміло, такі твердження німецьких вчених не могли бути сприйняті росіянами, які теж хотіли бачити себе слов’янами, тож у своїй полеміці вчені в стані емоцій опускалися до особистих образ.

У XIX ст. норманська “теорія” розвивалася в контексті мінливої політичної ситуації. Так, після війни з Наполеоном у Росії посилювався антинорманізм, побічним “продуктом” якого постала шовіністична думка про те, що саме росіяни покликані домінувати над іншими. Та невдовзі панівною знову стала школа норманістів, проти якої було висунуто надто мало заперечень – наприклад, Г. Еверса (1781–1830) в 1808. Найбільш відомими норманістами в цей час були П. Й. Шафарик (1795–1861), Ф. Миклошич (1813–1891), А. А. Кунік (1814–1990) та ін.

До 30–50-х XIX ст. боротьба між норманістами і антинорманістами була одночасно боротьбою “західників” і “слов’янофілів”. Вона загострилася в 60-х XIX ст. у зв’язку зі святкуванням у 1862 “тисячоліття” Росії. Противником норманізму виступив В. Г. Василевський (1838–1899). Цікавою була дискусія в 1860 між українцем М. І. Костомаровим (1817–1885) та росіянином М. П. Погодінім (1800–1875), яка стала другою великою сутичкою антинорманістів із норманістами.

Надалі вже С. М. Соловйов (1820–1879) визнавав походження перших князів і дружини від норманів, хоча й оцінював їх вплив як незначний. При цьому двома найбільш відомими представниками антинорманістського напрямку як реакції на німецький ультрапатріотизм були С. О. Геденов (1816–1878) та Д. І. Іловайський (1832–1920). І саме в II пол. XIX ст. закладені концептуальні основи сучасного норманізму та антинорманізму. Каменем спотикання між ворогуючими таборами знову стала постать варяга Рюрика, якого називали то фрісландцем, то данцем, то слов’янином, то вікінгом.

Українська історіографія традиційно не була прихильна до норманізму. В першу чергу це пояснюється тим, що історична наука в Україні розвивалася в рамках однієї школи, започаткованої В. Б. Антоновичем (1834–1908) та його учнем М. С. Грушевським (1866–1934). Вироблена останнім концепція уперше обґрунтовувала історію України як історію самобутнього народу, що розвивався окремо від польського й російського етносів. Історик аргументував тяглість нашої державності від Антського союзу, що згодом перейшов у Русь, правонаступником якої є Галицько-Волинське князівство. За такої концепції варязьке питання не могло братись до уваги.

А в російській історіографії до початку ХХ ст. перемога норманізму була очевидною. Навіть відомий фахівець із давньоруської літописної текстології та археографії О. О. Шахматов (1864–1920), встановивши пізній і недостовірний характер розповіді про покликання варязьких князів, схилився до ідеї “вирішального значення” скандінавських племен у процесі державного будівництва в Русі. Саму ж назву Руської держави він виводив із фінської лексеми “руотсі”.

Кінець ХІХ ст. характеризувався розвитком історичної науки, коли дослідження середньовічної історії відбувалося в різних напрямках. У цей час норманська “теорія” найбільш повно була викладена данським лінгвістом і істориком В. Томсеном (1842–1927). Ще в 1876 він виступав у Оксфордському університеті з лекціями про ранню Руську державу. Згодом ці лекції були опубліковані та перекладені німецькою, шведською і російською мовами. В Томсен не ввів нічого принципово нового, проте зібрав і систематизував висновки своїх попередників і наголосив, що літописні варяги були скандінавського походження. Після його праці “Початок Російської держави” (1891) скандінавські витоки руської державності вважалися фактично “доведеними”.

Отже, перші століття ідейної боротьби мали політичний характер, а історичні факти притягалися до бажаної концепції. На рубежі ХІХ–ХХ ст. норманська “теорія” зазнала значної модифікації у працях істориків Ф. О. Брауна

(1862–1942), К. Пандера, С. Рожнецького, Ф. Вестберга. Не відмовляючись від традиційної концепції норманського завоювання, неонорманісти Г. Янкун, Г. Штокль, А. Стендер-Петерсен, Р. Пертнер, Т. Капелле, Х. Арбман, В. Мошин, М. Таубе, Ю. В. Вернадський (1887–1973) та ін. запропонували ідеї послідовної зміни іноземного панування над слов'янами, мирної норманської “колонізації”, вирішальної ролі варягів у формуванні соціальної верхівки Русі, їх визначального впливу на економічний розвиток країни. А першим дослідником скандинавських старожитностей у Східній Європі на поч. ХХ ст. став шведський археолог Т. Арне (1879–1965), який займався руською історією.

З перших днів Радянської влади норманська “теорія” походження Русі нібито не вписувалася в ідеологічну доктрину режиму, тому дослідники часом “маскували” свій норманізм для того, щоб їхні праці могли бути опубліковані. Але потім більшовики змінили своє ставлення до норманізму, який утвердився на хвилі зростання ідей інтернаціоналізму, тож на його позиції став навіть провідний більшовицький історик М. М. Покровський (1868–1932). Одним із перших радянських скандинавістів була О. О. Ридзевська (пом. 1940-х). Проте з новою зміною ідеології більшовиків змінилося й їх ставлення до норманської “теорії”. Ще до початку війни постулати Покровського піддані критиці. Війна з гітлерівською Німеччиною повернула вектор “теорії” походження Русі від норманізму до слов'янської концепції. Радянські дослідники сталінського періоду Б. Д. Греков (1882–1953), С. В. Юшков (1888–1952), М. М. Тіхоміров (1893–1865), В. В. Мавродін (1908–1987), Б. О. Рібаков (1908–2001) почали досліджувати історію початкової Русі з метою підважити норманську “теорію”. Деякі з них потім багато років представляли радянський антинорманізм. Наприклад, Б. О. Рібаков з 1940-х ототожнював русів і слов'ян, розташовуючи першу давньослов'янську державу, попередника Київської Русі, в лісостепу Середнього Подніпров'я.

У 1960-х відбулося нове поступове відродження ідей норманізму, оскільки відхід від офіціозу сприймався як свого роду наукове дисидентство. Щоправда, характерною рисою в історіографії стало те, що науковці цього часу не називали

себе норманістами, навіть якщо їхні висновки інколи прямо на це вказували. З 80-х років ХХ ст. має місце формула “компромісного” радянського норманізму який розвивався в дослідженнях молодих науковців. А от серед відомих дослідників норманського питання в Західній Європі стали Д. Шепард (Велика Британія), А. Стальсберг (Норвегія), І. Янссон (Швеція), В. Дучко (Польща), Т. Нун та ін.

Предметом дискусії в науці була локалізація союзу русів на чолі з каганом. Сходознавець А. П. Новосельцев (1933–1995) схилився до північної дислокації “каганату”, тоді як археологи М. І. Артамонов (1898–1972) та В. В. Сєдов (1924–2004) поміщали його на півдні, від Середнього Подніпров'я до Дону. Не заперечуючи впливу норманів на півночі Східної Європи, вони виводили етнонім Русь із іранських коренів. Історію ранніх слов'ян вивчали Г. Г. Літаврін (1925–2009) і А. Г. Кузьмін (1928–2004).

Деякі російські радянські історики, які намагалися маскувати свій норманізм, мали вплив і авторитет у серед молодих людей, студентів, які гуртувались навколо них. Таку школу сформував Л. С. Клейн (нар. 1927), послідовниками якого були археологи Г. С. Лебедев (1943–2003), І. В. Дубов (1947–2002) та ін. Не менш помітною в радянській науці стала школа В. Т. Пашуто (1918–1983), до якої належить А. В. Назаренко (нар. 1948). До школи скандинавістів у Радянському Союз входили Т. М. Джаксон (нар. 1951) і Г. В. Глазиріна (1952–2016), що досліджували рунічні надписи, географічні трактати й саги ісландців, хоча вони прямо й не називали себе прихильниками норманізму.

О. О. Мельникова (нар. 1941) і В. Я. Петрухін (нар. 1950) дотримувалися помірковано-норманістської “теорії”, до якої радянська історіографія повернулася в 1960-их. У ній визнається обмежений характер впливу династії варягів на зародження Русі і акцентується увага на ролі народів, які мешкали на південний схід від Балтики. Стверджується, що варяги зробили серйозний вплив на давніх слов'ян, але будучи нечисленними, швидко засвоїли слов'янську мову і культуру своїх сусідів.

Не завжди позиціонують себе як норманісти, хоча й роблять реверанс у їх бік, такі українські історики, дослідники походження Русі, як О. Й. Пріцак (1919–2006, професор Гарвардського університету), М. Ю. Брайчевський (1924–2001), М. Ф. Котляр (нар. 1932), П. П. Толочко (нар. 1938), Л. В. Войтович (нар. 1951), В. М. Зоценко (1953–2009), Ф. О. Андрощук (нар. 1970, Стокгольмський університет) та ін.

На сьогодні норманська теорія, так і не отримавши історичного підтвердження, втратила наукову актуальність, її політичний контекст не набув доказів. Звісно, вплив норманів на розвиток Русі мав місце. З їх приходом тут активізувалися кораблебудування й мореплавство, поведження з вітрилом і навігація по зірках, розширилися торговельні відносини і військова справа, юриспруденція і закони.

Проте Русь як державне утворення постала без них і до них. Іноземне походження правлячої династії в Русі було типовим для Середньовіччя. Легенда про покликання варягів у Русь не є винятком (німецькі династії теж беруть початок від династій римських, британські – від англо-сакських і т.п.). Проте держава Русь сформувалася на внутрішній суспільно-економічній основі. Варяги майже не залишили слідів у багатій матеріальній та духовній культурі нашого регіону, тому що ті з них, які жили в Русі, згодом просто асимілювалися (ослов'янилися).

Анатолій Макогон,

аспірант Сумського державного університету

ЕСХАТОЛОГІЯ ДОСОКРАТИКІВ

Есхатологія як вчення про кінець і мету буття світу і людини унаочнює головні вектори розвитку тієї чи іншої культури, цивілізації, спільноти. Так, наприклад, європейський шлях розвитку суспільства був зумовлений

християнською есхатологічною парадигмою, яка в свою чергу будувалася на тлі протиставлення еллінській циклічній моделі. Найглибше есхатологічне вчення у лоні християнства було розроблено видатними філософами, богословами і містиками Григорієм Ніським, Августином Аврелієм, Максимом Сповідником та ін. Щоб зрозуміти всі тонкощі протистояння двох різних метафізичних світоглядів необхідно розглянути засадничі принципи європейської есхатологічної традиції, підвалини якої були сформульовані ще на зорі народження філософії у досократичній думці. Метою розвідки є виявлення головних мотивів досократичної есхатології для того, щоб можна було визначити ті парадигми, які спростовувалися християнськими полемістами. Спеціальних монографій про есхатологію досократиків не існує, розглядання проблеми побіжно обмежується лише деякими статтями і уривками, що й зумовлює актуальність нашої розвідки. Переклади текстів досократиків є нашими власними і подаються за класичним виданням Дільса [4], окрім деяких, посилення на які здійснюються за Лебедєвим [3].

Кінцевим речам досократики приділяли значно менше уваги, ніж первинним причинам, бо вони були фізіологами і зосереджувалися на началах речей та їх виникненні. Саме начало зумовлює кінець і погибель речей через темпоральне існування у колах вічного повернення. Одне з найдавніших філософських висловлювань європейського людства, що належить іонійцю Анаксимандру промовляє: “З чого речі виникають, туди і погибель їх іде згідно з необхідністю (κατὰ τὸ χρεῶν), позаяк вони платять один до одного справедливе відшкодування за своє безчинство (ἀδικία) згідно зі встановленим терміном” [4, 1960 с. 89]. Речі безперервно з’являються та зникають у субстанції, яка зветься “безмежне” (ἄπειρον). Все повертається до свого онтологічного начала. У іншому фрагменті Анаксимандра розповідається про нескінченність світів і їх обертання [3, с. 117–118]. Причина повернення речей до свого початку є необхідністю (κατὰ τὸ χρεῶν), в якій можна углядіти долю або фатум (μοῖρα). Необхідність ввергає все суще у коло вічного повернення. Ще першому філософу Фалесу за Діогеном приписують твердження, що необхідність сильніше за все [2, с. 65].

Припускають, що розуміння процесу розвитку світу, який періодично повторюється, і його поглинання апейроном, або обгортання (від дієслова περιέχω – оточувати, обгортати, обіймати, охоплювати, огороджувати, бути прив'язаним) було запозичено Анаксимандром від східних вчень. Безкінечність обертів світу пояснюється тим, щоб ніколи не завершувалося виникнення речей. За Анаксимандром, як і за Фалесом існує лише одне начало, що породжує світ завдяки вічному рухові, який таким чином є причиною темпорального існування космосу. Цей рух ніколи не перестає створювати нові й нові світи, і тому причина цього руху повинна бути безмежною. Вищенаведене висловлювання Анаксимандра (В-1) зумовлює всі інші рефлексії давньогрецької думки.

Є свідчення про оновлення космосу через низку змін та обертань у Анаксимена [4, с. 93]. Один з образів такого космосу є постійне обертання млинового жорна. Така ж сама ідея по відношенню до індивідуальної душі яскраво присутня у поглядах Піфагора, у його вченні про реінкарнацію (метемпсихоз) і вчення про відродження космосів через рівні проміжки часу [3, с. 142]. Душа може перевтілюватися не тільки в людей, а й в тварин. Діоген Лаертській наводить свідчення про те, що Піфагор навіть пам'ятав свої минулі життя [2, с. 308]. Деякі античні коментатори приписують йому не тільки вчення про вічне повернення, а й те, що у цих поверненнях не буде відбуватися нічого нового [3, с. 143]. Учням Піфагора (напр. Гіппасу) приписувалося вчення про виникнення речей із вогню і загибель їх у вогні. Ще у Піфагора міститься перша рефлексія в філософії еллінів про безсмертя душі. Згідно з Дж. Барнзом теорія Анаксимандра ще припускає родові відновлення і повернення, тоді як у Піфагора вбачається вже індивідуальне повернення [1, с. 22].

Найбільш рельєфно виникнення та загибель космосу у світових пожежах, і нове його народження міститься у фрагментах Геракліта: “Цей космос, той же самий для всіх, не створив ніхто з богів чи людей, але він завжди був, є і буде вічно живим вогнем, що певною мірою ($\mu\acute{\epsilon}\tau\rho\alpha$) займається та певною мірою згасає” [4, с. 157–158]. Такі зміни відбуваються вічно, через певні проміжки часу. Діоген Лаертський каже, що все це відбувається згідно з долею, тобто давній

фаталізм нікуди не зник, проте трансформувався у інші форми мислення, яке почало раціонально осмислювати витoki речей, їх причини, а найголовніше їх цілі. Геракліт за свідомством Клімента Александрійського був родоначальником вчення про спалення вогнем (ἐκτύρωσις), яке потім запозичили стоїки [4, с. 157]. Геракліт вважає вогонь навіть суддею: “Адже все, каже, прийшовши вогонь буде судити (κρίνει) і охопить (καταλήψεται)” [4, с. 165]. Ще один фрагмент Геракліта має есхатологічний характер: “Шлях угору й униз є тотожним” [4, с. 164]. Одні філософи (Марк Аврелій, Плотін) тлумачили цей вислів стосовно всього космосу, а інші (Ямвліх, Еней з Гази) - стосовно мандрівок душі. Та найбільш загадковим є наступний вислів ефеського філософа: “Людей очікує після смерті те, на що вони ані сподіваються, ані уявляють” [4, с. 157]. Тут вбачається відсутність жорсткого детермінізму і схематизму стосовно посмертної долі розумних істот. Космос і віки Геракліт розуміє як вічну гру дитини: “Вік (αἰών) є дитиною, яка грає у пассею: царювання дитини” [4, с. 162]. Геракліт є філософом, який мислить буття як становлення, і таке розуміння він відносить до найвищої причини. Гра, становлення, відсутність стабільності, надихають нові есхатологічні мотиви у давньогрецькій думці, пов’язані із ідеєю свободи, цнотливої як маленька дитина, яка створює світи у своїй грі. Не оминув Геракліт і етичних мотивів відплати після смерті за добродесні вчинки: “Адже кращі долі (μοίρα) випадають тим, хто краще помер (μόροι)” [4, с. 162]. Таким чином він принизив градус фаталізму, хоча і не відмовився повністю від цього концепту.

Елеати, на відміну від іонійців і піфагорійців, менше цікавилися есхатологічними проблемами, хоча і їх не оминула підлеглисть концептам необхідності (ἀνάγκη) та долі (εἰμαρμένη). Парменід має на увазі циклічність, коли каже, що йому все одно звідки починати, позаяк він прийде туди знов [3, с. 288]. Зазначимо лише, що вся філософія Парменіда - це філософія буття. Він вважав, що небуття (ніщо) не існує, і з «ніщо» нічого виникнути не може. [4, с. 235–236].

Періодичне відновлення постає у філософії Емпедокла: “І вони [речі] ніколи не припиняють змінювання, іноді всі Любов’ю (Φιλότητι) сходяться у

єдине, іноді ж знову ненавистю Ворожнечі (Νείκεος) носячись кожен нарізно. [...] Оскільки ніколи не припиняють постійного змінювання (διαλλάσσοντα), вони вічно існують нерухомі у колі (κύκλον).” [4, с. 315–316]. Емпедокл також засвідчує, що насправді у речей нема ні народження (φύσις), ні кінця рокової смерті (οὐλομένου θανάτοιο τελευτή), а є тільки суміш (μίξις) і розподіл змішаного [4, с. 312]. Це люди й називають природою, або народженням (φύσις). Подібні кругові зміни відбуваються по черзі згідно із колом (κύκλοιо), та згідно із долею [4, с. 322]. Циклічне кружляння речей таким чином вважається Емпедоклом вічним, воно ніколи не закінчиться як і не було йому жодного начала. Згадує Емпедокл і необхідність (Ανάγκης), справа якої є давнім рішенням богів, і всі виникнення і смерті відбуваються згідно із нею [4, с. 357]. Космос почергово виникає і знищується, та потім народившись знов зникає, і такий процес є нескінченним. Емпедокл запроваджує моральний закон і кару за вбивство. Той хто з даїмонів згрішить вбивством, буде покараний довгостроковим поневірянням, вдалині від блаженних, серед смертних істот [4, с. 357–358]. Довгострокове поневіряння (ἀλάλησθαι) означає прожиття різноманітних життів, сповнених лиха, а місце, де живуть блаженні – це місце, в якому знаходяться душі, що уникнули кола метемпсихозу. Тут ми бачимо ту саму парадигму, яку ми помітили у Анаксимандра, але детальніше розроблену, із залученням таких категорій як єдине, множинне, любов, ворожнеча.

Якщо ми звернемося до інших досократичних шкіл (Демокрит і атомісти, Анаксагор, софісти), то зрозуміємо, що нічого суттєвого вони в есхатологію не принесли. Ці школи або взагалі не цікавилися питаннями останніх речей, або повторювали уривчасто вже згадувані нами концепції. Тому зробимо висновки стосовно досократичної думки в царині есхатології: 1. В досократичній думці постала чітко висловлена Анаксимандром парадигма “вічного повернення”, яка починає рефлексуватись у подальших філософських спекуляціях. 2. Питомою до вищезазначеної парадигми постала концепція метемпсихозу, або реінкарнації, яскраво втілена у філософії Піфагора і Емпедокла. 3. Затвердилась циклічна картина світу, де кружляння у колах “вічного повернення” постає етично

негативною ознакою, натомість вихід з цих безкінечних кружлянь залучає душу до щасливого вічного життя із блаженними. 4. Посмертна доля душі становить етичну мету життя істоти, скеровуючи її до здійснення тих чи інших моральних вчинків. 5. В філософії Геракліта з'являються мотиви, які послабляють жорсткий детермінізм і фаталізм, розвиваючи діалектику гри і становлення. 6. Відсутня доктрина есхатології волі, яка вперше буде теоретично обґрунтована Аристотелем.

Список використаних джерел:

1. Греческая философия т. I / Канто-Спребер М. (ред.) – М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2006, 500 с.
2. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. – М : “Мысль”, 1986. – 571 с.
3. Фрагменты ранних греческих философов. Часть I / под ред. Лебедева А. В. – М. : Наука, 1989. – 576 с.
4. Diels H., Kranz W. Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und Deutsch. Erster Band / Diels H., Kranz W. // Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1960. – xii + 504 p.

Вікторія Гавриленко,

аспірантка Сумського державного університету

Євген Лебідь,

професор кафедри філософії

Сумського державного університету

ПОГЛЯДИ НА УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ XVII-XVIII СТОЛІТЬ

Спроби творення української державності у XVII-XVIII століттях та розквіт козаччини, як потужної військово-політичної сили, безперечно, мусили вплинути на світосприйняття тогочасних українців. Саме в середині XVII

століття, за твердженням сучасних істориків В. Смоля та В. Степанова, сформувалася нова управлінська вертикаль, спрямована на «закріплення політичних та соціальних завоювань повсталі нації з перспективою розбудови нового політичного організму» [8, с. 48]. Втім, важливо враховувати, що сьгоднішні уявлення про націю не тотожні самоусвідомленню українців ранньомодерної доби. Тому осмислення дійсних тодішніх поглядів на управління є актуальним. Відповідно, метою розвідки є окреслення головних поглядів на управління, зафіксованих у зразках духовної культури XVII-XVIII століть.

Безпосередня оцінка явищ міститься, передусім, у духовній культурі, витвореній представниками різних верств. Зокрема, джерелом осягнення тогочасних поглядів на управління (поряд з історичними пам'ятками) можуть слугувати зразки народної творчості та красного письменства. Як засвідчують тексти епосу та народних пісень XVII-XVIII ст., у свідомості козацької верстви та простолюду (посполитих) сформувалися досить чіткі погляди на особисті якості керманича, лідера чи ватажка. Проте його управлінська функція, очевидно, не піддавалася осмисленню чи аналізу. Тому маємо яскраві образи ключових осіб козащини, витворені саме в думках чи історичних піснях. Так, у текстах козацьких дум містяться такі характеристики керманича (а по-суті, управлінця) війська запорозького: мужність, звитяга та благочестивість, готовність до прийняття рішень, аскетизм тощо. Ці риси не викликають здивування і є загальноприйнятими та певною мірою стереотипними військово-лідерськими якостями.

Хоча у текстах дум та історичних пісень доби козащини не віднайти, і це природно, поглядів на управління, але можна побачити оцінку його результатів. Часто управлінські рішення гетьмана чи козацького лідера оцінюються лише з точки зору покращення чи погіршення становища й повсякденного життя козацтва і простолюду. Так, видатний гетьман Богдан Хмельницький, палко оспіваний як борець за християнську віру та рідну землю, осипаний такими ж палкими прокльонами після невдалих рішень, що призвели до утисків

посполитих. Протилежні оцінки його діяльності представлені в думках, що постали в сучасному гетьманові середовищі. Так, думи «Хмельницький і Барабаш», про Жовтоводську й Корсунську битви, про смерть Богдана тощо містять сплеск сподівань і народного захоплення державним лідером [2]. А в думі-відгуку на результати білоцерківської угоди знаходимо розчароване й розпачливе запитання:

«Батьку Зінов наш Чигиринський!

За що ти на нас такий гнів положив?» [2, с. 111].

І, врешті, забрані в татарський полон невільники «ідуть, сильно ридають, Да Хмельницького проклинають» [2, с. 116].

Конкретні погляди на управління та його мету містяться в «Роздумах про війну з московитами 1634 року» козацького полковника Юрія Немирича. За спостереженням автора, сходами службової кар'єри піднімається багато хто, тільки дехто прагне здобути владу, і кожен «вважає себе у вищій мірі непересічною особистістю, сподівається, що слава про його подвиги, шанована як святиня, перейде до нащадків» [5]. Досягнення слави бачиться головною метою, кінцевим пунктом керманіча та найвищою нагородою. Це доводить і ранньобарокова літературна пам'ятка «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича-Сагайдачного» Касіяна Саковича (1622). Увагу загострено на тому, що гетьман, якому присвячені вірші, «Умѣл мудре тымъ силным войском керовати», за що і здобув вічну славу [7]. Такий мудрий управлінець бачиться гідним «Несмертелной славы» [7]. Цей погляд, безперечно, був вагомою часткою українського барокового світогляду, адже епілогом мало не кожної козацької думи є фраза «слава не вмре, не поляже».

Погляди на управління, сформовані в бароковій поезії, перебувають у руслі релігійної віри в Боже сприяння управлінцю. Таке бачення відображене у вірші «Про урядових людей» Климентія Зіновіїва, який стверджує:

«Сам собою чоловік влади не приймає,

Бо від Бога та йому послана буває» [3].

Водночас знецінюється особистісний фактор лідера, адже вважається, що будь-які прагнення до влади будуть задоволені лише з Божої волі. Бог же й керує через свого ставленика, представника земної влади: «Ти ж, владико Боже, у тих владах управляй» [3]. Ідея богообраності лідера висловлена й у анонімному «Короткому описі Сіркових діянь від 1681 року» з рукописної хроніки другої половини XVII століття. Тут легендарний козацький ватажок, отаман війська запорозького, позиціонується як посланий Богом лідер для порятунку власного народу:

«Отож Бог його вибрав, Сірка, і до того його призначив,
Щоби святого куша овечат видирати був він гарячий» [1].

Саме з появою такого богоугодного предводителя «Бог став вождем війська того» [1]. Ідея впливу вищих сил через особу управлінця була актуальною й у першій третині XVIII століття, коли з'явилася драма «Милость Божія», приписувана І. Неруновичу (1728). Повністю назва цієї пам'ятки звучить так: «Милость Божія, Україну от неудобоносимих обид людських чрез Богдана Зіновія Хмельницького, преславногo воиск запорозьких гетьмана, свободившая» [4]. Тобто не сам гетьман здобуває вольності для народу, а Божа милість, що діє через нього.

Нарешті, у «Порадах правителю» із книги «Багатий сад» Івана Орновського (1705 р.) зустрічаємо пряму вказівку на ключову якість, необхідну керманичу:

«В віках у царстві людським той, власне, панує,
Хто мудро сам собою й серцем керує.
Не штука – карту світу в ланцюг закувати,
А спробуй свого серця повіддя тримати» [6].

Ця ідея вочевидь належить українській філософії серця, яка згодом так яскраво виявилася в поглядах Г. Сковороди, а пізніше – у П. Юркевича.

Отже, у пам'ятках ранньомодерної духовної культури зафіксовані опосередковані чи прямі світоглядні уявлення про мету, походження, та особливості управління. Водночас, світогляд простолюду та козацтва, що у вигляді живого відгуку на злободенні події відобразився в думках та історичних

піснях, не сформував чітких поглядів на процеси та функції управління. Проте емоційно виражене душевне сприйняття та надані своєрідні оцінки наслідків управлінських рішень. У зразках красного письменства яскраво виявилася ідея богообраності лідера, уявлення про нього, як про божого ставленика та інструмент впливу вищих сил. Паралельно з цим найвищою метою керманича вважається надбання вічної слави, і це прагнення – вагомий складник козацької героїки, міцно закріпленої в духовній культурі доби.

Список використаних джерел:

1. Анонім. З рукописної віршованої хроніки другої половини XVII століття. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus132.htm>
2. Антонович В. Историческія песни малорусскаго народа. Т.2. / В. Антонович, М. Драгоманов. – Київ : Типографія М. П. Фрица, 1875. – 166 с.
3. Зіновійв К. З рукописного збірника другої половини XVII століття. [Електронний ресурс] / Климент Зіновійв – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus134.htm>
4. Милость Божія. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу : http://litopys.org.ua/old18/old18_27.htm
5. Немирич Ю. Роздуми про війну з московитами, 1634 року. [Електронний ресурс] / Юрій Немирич – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus64.htm>
6. Орновський І. Із книги «Багатий сад». [Електронний ресурс] / Іван Орновський – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/suspil/sus151.htm>
7. Сакович К. Вѣршѣ на жалосный погреб зацного рыцера Петра Конашевича Сагайдачного, гетмана войска его королевскои милости запорозкого. [Електронний ресурс] / Касіян Сакович – Режим доступу до ресурсу : <http://litopys.org.ua/ukrpoetry/anto37.htm>
8. Смолій В. Влада в українській державі: сутнісний зміст та вектори позиціонування / В. Смолій, В. Степанков // Українська держава другої половини XVII-XVIII століть: політика, суспільство, культура. / В. Смолій, В. Степанков. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 41–88.

Вікторія Гавриленко,

аспірантка Сумського державного університету

ДУХОВНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ДОБИ БАРОКО ЯК ДЖЕРЕЛО ОСЯГНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ

Національний світогляд постає як збірна система поглядів, ідей, настанов, уявлень, що має об'єднавчу властивість і є маркером кожного окремого народу. Великий інтерес із точки зору виявлення світоглядних доміант українців викликає ранньомодерна доба – адже цей період відзначений активним національним самоутвердженням. Питання національного характеру, менталітету та світогляду, що порушувалося в працях М. Костомарова, Д. Чижевського, І. Мірчука, О. Кульчицького, М. Шлемкевича, С. Кримського, не втрачає своєї актуальності й донині.

Оскільки світогляд є метафізичним явищем і відображає сприйняття навколишньої дійсності, ставлення до світу та розуміння його явищ, то виникає питання: у яких пам'ятках закарбовується саме його національна специфіка? Безперечно, найбільш сприятливою сферою вираження світоглядних рис є духовна культура, що вбирає мистецтво, релігію й філософію. Водночас, найкращими ресурсами для осмислення світогляду є нематеріальні об'єкти культурного спадку, зокрема музика, література, філософія.

Як стверджував М. Шлемкевич, українська пісня є “відповідь світові на всі його, нерозгадані трагічно-грізні запитання” [3, с.51]. Це твердження можна застосувати не лише до пісні, а й до музики взагалі. Адже саме барокова музична культура є одним із найвагоміших складників особливого культурного образу доби. А тому мета розвідки – окреслити сутність музичної духовно-культурної спадщини як джерела осмислення національного світогляду Барокової доби. Для цього необхідно визначити роль духовної культури як форми вираження національного світогляду та розглянути жанрове розмаїття барокової музики в контексті виявлення загальних світоглядних уявлень доби.

Аналізуючи спроби характеристики українського національного характеру та світогляду, здійснені у попередніх філософських, культурологічних і психологічних розвідках, зазначимо, що дослідники завжди надавали великого значення духовній культурній спадщині. Так, у концепції Д. Чижевського серед шляхів характеристики національного типу – дослідження народної творчості, характеристика яскравих історичних епох, характеристика видатних представників народу [4, с.15]. Тому духовно-культурна спадщина однієї з найвиразніших епох – українського Бароко – дає багатий матеріал для осмислення національного світогляду. Синтетичність народної творчості, згідно з думкою Д. Чижевського, є однією з головних перепон у цій справі. Тому, на нашу думку, виокремлення й аналіз національної культурної спадщини конкретної доби сприятиме більш точним висновкам щодо світогляду, аніж загальний.

Показовими для осмислення барокового світогляду є мистецькі жанри, що з'явилися, викристалізувалися й утвердилися саме в XVII–XVIII століттях і є породженням доби. До таких належать: партесний концерт, кант, лірична й козацька пісня, активно побутуючий епос (думи й історичні пісні) тощо. Другим основоположним джерелом є філософська думка доби Бароко. Таке оновлене (у порівнянні з минулими епохами) творення духовної культури невіддільне від формування нового типу людини. Саме тому, як підкреслює Д. Чижевський, з'явився вираз “барокова людина”, що означає спільну забарвленість усіх сфер культурного життя, за якого “навіть творець культури, людина, так само просякнений тими самими стилістичними елементами, як і вся культура його часу” [5, с.67].

У характерологічній концепції О. Кульчицького серед головних умов формування національного характеру зустрічаємо культуроморфічні. Так, культура розглядається, як чинник впливу на формування національної психіки, а від себе додамо, що і світогляду також. Водночас варто підкреслити і зворотність впливу: саме оновлення світоглядних настанов веде до оновлення духовно-культурного образу епохи. О.Кульчицький вказує на встановлення

характерного для українського народу “лицарсько-козацького” типу людини “підпорядкованої ідеалові оборони честі, волі і віри, героїчній формі життя” [2]. Проте, наголошує й на існуванні “авантюрицько-здобичницького” козацького типу, який, все ж, не був основним у творенні образу козаччини.

Співвідношення цих двох типів світоглядних настанов виявляється більш за все в епосі та козацьких піснях. Саме їхній зміст може допомогти визначенню не ідеалізованого чи романтизованого образу верстви, що мала великий вплив на формування національного світогляду, а дійсний, з усіма протиріччями й суперечностями. Адже, як наголосив М. Шлемкевич, український епос “обертається не в уявному, але в реальному, історичному світі” [3, с.50]. І дійсно, епічні твори спираються на показ історичних подій та відповідного становища. Так, завдяки жанрово-змістовим особливостям історичних пісень та дум – оповідності, фактичності та історичній обумовленості – маємо яскраві характеристичні портрети найвиразніших представників (у збірних епічних образах) і ключових постатей козацької спільноти: Коновченка, Хведора Безрідного, Самійла Кішки, Богдана Хмельницького тощо. Але епос – це ще й відгук, вираження сприйняття, розуміння і критичної оцінки подій, ставлення до оспіваних героїв (а воно не завжди є позитивним), тобто відображення дійсності через призму світогляду.

Згідно з концепцією О. Кульчицького, є два характерні типи українського національного характеру: “*vita maxima et heroica*” і “*vita minima*” [3, с.16]. Це ж твердження, відповідно, є справедливим і для світогляду, як глибшого поняття. Закономірно, що підтвердження “*vita maxima*” слід шукати саме в епічних творах та почасти в козацьких піснях. Але “*vita minima*”, що відображає схильність до “притаєного існування” (за Кульчицьким), виражено в інших формах духовної культури. Щодо музичних жанрів, то відображенням цього *vita minima* може бути партесний концерт. Питомо бароково-українські партесні концерти релігійного змісту, створені музикантами-професіоналами для супроводу відправлення церковних богослужінь, утверджують диктовану християнством смиренність. Водночас релігійні сюжети, пишно оформлені в партесних

концертах величним, багатоголосним звучанням хорів, що перегукуються і зливаються в повнокровні співзвуччя, набувають притаманного добі драматизму.

Секуляризація релігійних ідей у XVII–XVIII століттях виявилася у формуванні й побутуванні мирських пісень релігійного чи моралізаторського змісту – кантів та псалмів. Творені освіченим українством та духівництвом, такі пісні, переходячи в усне народне побутування, наповнювалися новими трактуваннями й відтінками змісту. Так, музика церковної сфери та позацерковні, мирські релігійні пісні створювали середовище для припинення суспільного протистояння й заглиблення у власний внутрішній світ, де ведеться вже суб'єктивна боротьба. Закономірно, що як у партесних концертах, так і в малих музичних формах, зокрема релігійних кантах і псалмах, переломлення християнських установок відбувається через національне сприйняття.

Ще одним ресурсом для осягнення світогляду широких мас населення є українська народна пісенність. Прагнення оспівати, і в такий спосіб осмислити й закарбувати ключові моменти селянського життя призвело до формування груп необрядових пісень. Зазвичай, у піснях кожної з цих груп порушуються важливі і злободенні питання, актуальні в повсякденності простого люду. За Л. Корній, основний фонд українського фольклору устаткувався вже в середині XVIII століття [1, с.203]. У кожному з пісенних жанрів, безперечно, варто шукати світоглядні основи барокової людини. У ліричних піснях відображено широкий спектр переживань та ставлення до кохання; у чумацьких – життя й побут чумаків, котрі мандруючи степом міркували над власною долею, нерідко завершуючи своє життя в дорозі, на чужині; у баладах – трагічні перипетії буденних відносин; у рекрутських та солдатських – ставлення до неминучості військової служби та родинна жалоба тощо.

Отже, різні аспекти національного світогляду можемо визначити, як такі, що підпорядковуються філософському закону єдності й боротьби протилежностей. Так, героїчний і смиренний типи світогляду закарбовані в пам'ятках духовної культури доби Бароко в Україні. Хоча ці типи і є полярними,

у взаємодії та сукупності вони витворюють особливий драматичний та суперечливий бароковий світогляд. Світоглядні відповіді людини бароко на вічні питання: життя і смерті, багатства та аскетизму, вірності, чесноти, кохання й долі, варто шукати у зразках духовної культури, зокрема в музиці, як сфері нематеріального. Подальший пошук конкретних світоглядних ідей, уявлень, настанов у зразках духовної культури XVII–XVIII століть сприятиме виявленню найзагальніших тенденцій, характерних для національного світогляду взагалі.

Список використаних джерел:

1. Корній Л. Історія української музики. – Київ – Харків – Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1996. 314 с.
2. Кульчицький О. Риси характерології українського народу. URL <http://litopys.org.ua/encycl/eui063.htm>
3. Українська душа / за ред. М. Шлемкевича. – Нью-Йорк-Торонто : Ключі, 1956. 63 с.
4. Чижевський Д. Філософські твори в чотирьох томах. – Т. 1 / під заг. ред В. Лісового. – К. : Смолоскип, 2005. – 402 с.
5. Чижевський Д. Філософські твори : в 4 т. – Т. 2 / під заг. ред В. Лісового. – К. : Смолоскип, 2005. – 264 с.

Науковий керівник: І. П. Мозговий – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Сумського державного університету

Сергій П'янзін,

к. філос. н., доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

ПРИНЦИПОВА ХРОНОТОПІЧНІСТЬ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Простір і час – це "форми самої реальної дійсності" і відповідно "необхідні форми всякого пізнання, починаючи від елементарних сприйнятів і уявлень" [1, с. 235]. Людство, створюючи соціальну реальність, діє в цих формах. В людстві наявне "злиття просторових і часових прикмет в осмисленому й конкретному цілому" [1, с. 235]. Відповідно, людина – це просторово-часова істота, для якої простір і час існують особливим чином, а саме – як хронотоп. Причому онтологічні категорії простору і часу в хронотопі принципово не дорівнюють поняттям соціального простору і соціального часу. Наприклад, в одному соціальному просторі людина знаходиться як в чомусь чужорідному. Тут вона розташовується певним чином, зокрема, на соціальних щаблях. А соціальний час для неї – постійна, безперервна зміна "зараз". У ньому народжуються, вмирають і т.п., але його не творять. А інший соціальний простір людина сприймає як свій, справжній, реальний. І час для неї тоді принципово не просто історичний, але такий, що твориться, а радше спів-твориться.

Поняття хронотопу як "закономірний зв'язок просторово-часових координат" [3, с. 347], уведене фізіологом О. О. Ухтомським в розуміння сприйняття, оскільки "з точки зору хронотопу, існують уже не абстрактні точки, але живі й незабутні з буття події" [3, с. 342]. А згодом завдяки працям М. М. Бахтіна хронотоп закріпився в гуманітарних науках.

У наш час розрізняють соціальний, культурно-історичний, психологічний, біологічний типи хронотопу. Однак хронотоп як ще одну підсистему суспільства поки що ніхто не розглядав, що і буде **метою** нашого дослідження. При цьому слід акцентувати особливу увагу на тому, що якщо соціальний, психологічний та

біологічний простір і час мають власний онтологічний статус, то і хронотоп як підсистема суспільства з необхідністю має його.

Хронотоп як підсистема суспільства принципово відрізняється від інших форм існування простору і часу, де вони мають свої особливості прояву і разом з тим пов'язаний з ними. Більше того, якщо хронотоп як поняття відображає щось, то це "щось" існує об'єктивно. А якщо існує явище, то воно певним чином проявляє якусь сутність.

Хронотоп як підсистема суспільства є об'єктивною реальністю, яка характеризується, перш за все, особливою єдністю матеріальної і духовної реальності; єдністю часу й простору, що пов'язано з духовним і смисловим виміром історії; єдністю, в центрі якої знаходиться людина і яку вона принципово творить сама. Разом з тим, такий хронотоп у певному сенсі теж творить людину. Звідси – ціннісно-смислова фундаментальність цього хронотопу, багат шаровість (поліфонія) його структури, діахронічність і діапросторовість. А існування різночасових явищ і процесів, у свою чергу надзвичайно ускладнює розуміння історичного розвитку людства й соціальної реальності через появу додаткової системи суспільних і ціннісно-смислових координат "частина-множина". Тут прикмети "часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється і вимірюється часом" [1, с. 235]. Наприклад, Куликовське або Бородинське поле, Ватерлоо або Аустерлицька битва.

Відповідно до діалектичної схеми "загальне-особливе-одичне" на рівні "загального" хронотопи охоплюють великі проміжки історичного часу і значний історичний простір. Наприклад, Захід, Схід, Європа і т.д. На рівні "особливого" відбувається звуження простору-часу. Тут проявляються Романський світ, Німецький світ, Античність, Середньовіччя і т.п. Причому в силу діахронічності та діапросторовості особливі хронотопи можуть співіснувати і дійсно існують одночасно в межах одного соціуму. А на рівні "одичного" проявляються франкофонія і франкофобія, портофонія портофобія, русофілія і русофобія, германофілів і германофобія і т.п.

Співвідношення матеріального та ідеального в хронотопі слід розглядати і як співвідношення загального та окремого оскільки: "Загальне ... існує не тільки в свідомості, але й в об'єктивному світі, проте тільки інакше, ніж існує окреме. І ця інакшість буття загального складається зовсім не з того, що воно утворює особливий світ, що протистоїть світу окремого. Немає особливого світу загального. Загальне існує не само по собі, не самотійно, а тільки в окремому і через окреме. З другого боку, і окреме не існує без загального" [2, с . 77].

На рівні одиничного, *по-перше*, хронотопи звужуються до часу-простору одного покоління. Наприклад, втрачене покоління.

По-друге, при такому звуженні іноді виникає цікава ситуація, коли немов "втрачається" соціальне сьогодення при його реальному історичному існуванні. Наприклад, втрачений час.

По-третьє, або превалює історичне минуле (золоті часи), або історичне майбутнє (рай на землі, світле майбутнє). Відповідно, в першому випадку істина історії не має самотійного значення, вона маніпулятивна, а в другому – підпорядковується певним "великим проектам".

По-четверте, відносини між хронотопами складають особливий тип відносин. Вони також хронотопічні.

Однак в цілому саме із-за хронотопів соціальний час – це час здійснення, а не існування, і соціальний простір – місце звершення людства, а не того ж існування.

Таким чином, хронотоп як підсистема суспільства є типологічною формою ціннісно-сміслового об'єднання часових і просторових координат як індивідів, так і соціальних колективів. І якщо людство не існує поза соціальним хронотопом, то й усі соціальні виміри кожної окремої людини також не існують поза визначеним хронотопом. Звідси, по-перше, природничо-історичним чином впливає, що **мовна особистість принципово хронотопічна**. А по-друге, ця хронотопічність мовної особистості є **джерелом і формою недогматичного роз'яснення** гуманітарної думки. У природничих науках не те, що полілог, але й діалог неможливий із-за того, що їхні об'єкти – це саме об'єкти, а не суб'єкти.

Тому й форма роз'яснення природознавчої думки монологічна і в певному відношенні догматична.

Разом з тим і більше того, якщо стверджувати, що місцем і часом здійснення, розгортання історичного людства є хронотоп як такий, хронотоп взагалі, то тоді з необхідністю з'являється можливість по-новому, інакше осмислювати самих себе, історію, форми культурного буття тощо. Звісно, це потребуватиме нових і філософських, і міждисциплінарних пошуків. Проте, якщо спиратися на висновок Л. Фейербаха: "Хто не має в якості вихідного певне поняття, тому навіть не даний об'єкт" [4, с. 10], то ми і можемо, і повинні розпочати з того, що таке вихідне поняття у нас вже є, а отже є і даний нам об'єкт, а саме – хронотопічність мовної особистості. А звідси само собою випливає неминуче завдання сучасної науки – перевести це поняття з розряду "певне" в розряд "визначене".

Список використаних джерел:

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / Михаил Михайлович Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Художественная литература, 1975. – С. 234–407.
2. Семёнов Ю. И. Марксова теория общественно-экономических формаций и современность / Юрий Иванович Семенов // Философия истории: проблемы и перспективы. – М. : КомКнига, 2007. – С. 68–105.
3. Ухтомский А. А. Доминанта. Статьи разных лет. 1887-1939 / Алексей Алексеевич Ухтомский. – С-Пб. : Питер, 2002. – 448 с.
4. Фейербах Л. Гегелевская история философии / Людвиг Фейербах // История философии. Собрание произведений в трех томах. – М. : Мысль, 1974. – Т. 2. – С. 5–22.

Наталія Німенко,

викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян

Сумського державного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ (М. О. МАКАРЕНКО)

Сучасний ритм життя, розвиток науки, техніки і технологій докорінно змінили уявлення людини про себе і навколишній світ. Тепер вже не лише бажанням, а й необхідністю обумовлено здобуття людиною інформації з різних джерел. Інтернет і телебачення багатьом замінили бібліотеки, архіви, музеї. Проте, так було не завжди. Століттями чи не єдиним джерелом знань були книжки. Їхнє створення потребувало часу, знань, досвіду, художньої майстерності, смаку, вміння вдало поєднати текст з ілюстративним наповненням, яке презентувало зміст видання. Ці, без перебільшення, шедеври створювалися вручну. Вони певним чином віддзеркалювали свою епоху, відповідали мистецьким та естетичним уподобанням сучасників, а зараз є унікальним джерелом інформації й об'єктом дослідження для нащадків.

Одним з тих, хто досліджував старовинне мистецтво створення української книжки XVI-XVIII ст., був видатний вчений-енциклопедист, археолог, мистецтвознавець, пам'яткоохоронець і організатор музейної справи Микола Омелянович Макаренко (1877-1938) [5]. За першою освітою – художник, він закінчив Центральне училище технічного малювання ім. барона А. Штиглиця у Санкт-Петербурзі. Серед доробку вченого – численні малюнки, ескізи, креслення, які відображали й ілюстрували різні напрями його діяльності та періоди життя. Роботи вченого прикрашали й твори його колег [1]. Низка статей М.О. Макаренка присвячена дослідженню українського орнаменту [2].

Тож не дивно, що вчений захоплювався й старовинними книжками, відносячи їх до творів мистецтва, в яких текстовий матеріал вдало поєднувався з ілюстративним, причому останній був не лише окрасою видання, а й змістовно

та естетично доповнював зміст тексту. Результати досліджень, власні міркування і висновки М.О. Макаренко виклав у роботах «Мистецтво книжки» [3] і «Орнаментация української книжки XVI-XVIII ст.» [4].

Досліджуючи особливості створення українських книжок у XVI-XVIII ст., М.О. Макаренко довів взаємозв'язок між формою і змістом видання. Метою авторів було продемонструвати широкому колу читачів усю велич друкованого видання. У книзі вони вбачали «... остільки велике і поважне явище, що не розуміли її голу без одежі ...». Такою «одежею» були яскраві форми і кольори заставок, вузлів, заголовних літер. Вони ж розкривали зміст друкованого слова неосвіченому загалу, підштовхуючи до опанування абетки. Саме від автора залежали «душа ... і певне фізичне обличчя твору». Проте, лише поєднання зусиль автора і видавця сприяли тому, щоб книга з'явилася на світ «в здоровому і красивому вигляді, в гарній фізичній формі, а не в неможливих, непотрібних ганчірках» [3, с. 95].

Робота над створенням видання проходила у два етапи. На першому вирішувалися питання вибору формату книги, її «берегів», розміщення тексту, основного шрифту, а також заставок, заголовних літер, вузлів. На другому - до справи залучалися художники, які створювали фронтиспис і окремі деталі видання. Саме вони повинні були надати змісту книжки остаточної естетичної форми, задовольнити потреби і смаки широкого кола читачів з різних прошарків суспільства.

Найбільшою окрасою видання був титульний аркуш. Його, як правило, прикрашала декоративна рамка, в середині якої розміщувався релігійний або алегоричний сюжет. Цей сюжет ілюстрував загальний зміст текстового наповнення і підбирався настільки ретельно, що складалося враження, ніби «вся книга друкувалася для цього листка». Зворотній бік титульного аркуша прикрашав герб особи, якій присвячувалася книга або яка сприяла її появі. Для більшої виразності навколо герба створювалася рамка з гірлянд, переважно рослинного орнаменту.

Кожна глава, розділ або стаття стародруків відокремлювалися особливою заставкою, яка складалася з малюнку, оповитого рослинним орнаментом. Далі

промальовувалася велика літера, з якої починалося перше слово. Вона, як правило, була червоного кольору чорному фоні. Проте, зустрічалися й монохромні червоні зразки з різними відтінками літери й тла.

Закінчувався структурний елемент книжки кінцівкою або вузлом рослинного чи геометричного орнаменту. На думку М.О. Макаренка, особливості техніки виконання, сюжетних ліній, колористики усіх структурних елементів художнього оздоблення книжки українські майстри запозичили у європейських майстрів, додавши національного колориту і особистих естетичних уподобань.

Розглядаючи малюнки, що прикрашали друковані творів, вчений звернув увагу на те, що вони залежали від типу видання і мали біблійні, історичні, алегоричні, символічні або портретні сюжети. Переважали релігійний сюжети, які повторювалися, з деякими відмінностями, у різних виданнях не лише однієї друкарні, а й запозичувалися іншими.

На відміну від релігійних, історичні сюжети вводилися у видання лише як доповнення до тексту.

Алегоричні та символічні композиції також були переважно запозиченими з європейських видань і розкривали певні риси характеру героїв книги. Проте, художники використовували лише загальні композиційні шаблони. В українських виданнях герої сюжетів демонстрували національний колорит: були вдягнені в сучасний авторам одяг, за їхніми спинами – традиційні українські пейзажі, будівлі, елементи побуту. Однак, відповідно до канонів, усі ці елементи побутового мистецтва у книжкових малюнках тісно перепліталися з фантазійними мотивами, надаючи певного містичного сенсу.

Порівнюючи стародруки, М.О. Макаренко звернув увагу не лише на зразки європейських видавництв, які багато у чому стали еталонними для тогочасних митців. Його зацікавили й книжки московських друкарень. Проаналізувавши художнє й мистецьке наповнення українських і московських старовинних видань, вчений дійшов висновку, що композиційно вони схожі, оскільки базувалися на спільному європейському досвіді. Проте, поступово формувалася

особливий, притаманний лише цій культурі та національній традиції стиль видання [6]. Українські художники більш вільного ставилися не тільки до сюжету, а й до самої композиції. На відміну від московських, вони все частіше використовували декоративні герби, алегоричні сюжети, побутові й історичні сцени, портрети.

Протягом XVIII ст. в Україні продемонстрував з'являлися нові друкарні, значно збільшилася кількість книжок, художники знаходили нові й яскраві форми втілення сюжетної лінії тексту в декоративних елементах оздоблення видання. Українських майстрів усе частіше запрошували до Московської держави для «переносу всього того культурного що малось на півдні і чого не вистачало на півночі» [3, с.100].

Проте, у середині XIX ст. розпочався занепад мистецтва створення книжки. Як зазначив М.О. Макаренко, видання поступово перетворилися на «зброшурований папір безнадійно зіпсований літерами».

Нині друкарська справа також переживає не найкращі часи і слова видатного вченого як ніколи є актуальними. Книга в руках дорослого читача - скоріш виняток із правил. Проте, деякі зрушення відбуваються. Серед видань дитячої літератури усе частіше з'являються книжки, у створенні яких проглядаються давні українські традиції.

Варто більш детально вивчати свою культурну спадщину. І, можливо, незабаром книжки знову стануть взірцем особливого мистецтва, яке віддзеркалює епоху і характеризує її сучасників.

Список використаних джерел:

1. Абрамов Иван. Что говорят забытые могилы / Иван Абрамов. – СПб. : Типография Б. М. Вольфа, 1912. – 175 с.
2. Макаренко М. Етюди з обсягу трипільської культури / М. Макаренко // Трипільська культура на Україні. – К. : Друкарня УАН, 1926. – Вип. 1. – С. 165–186.
3. Макаренко Микола. Мистецтво книжки / Микола Макаренко // Бібліологічні вісті. – 1924. – Січень-березень. – С. 94–100.

4. Макаренко Микола. Орнаментація української книжки XVI-XVIII ст. / Микола Макаренко // Окремий відбиток з: Труди наукового інституту книгознавства. – К., 1926. – Т. 1. – С. 1–70.

5. Німенко Н. А. Велет українознавства (Макаренко Микола Омелянович) / Німенко / Н. А. Німенко // Реабілітовані історією: науково-документальна серія: у 27 т.: Реабілітовані історією. Сумська область: у 3 кн. – Кн. 3, ч. 1. – Суми : ТОВ «Мрія», 2015. – 496 с. – С. 215–226.

6. Німенко Н. А. Дослідження української книги XVI-XVIII ст. у науковому доробку М. О. Макаренка / Н. А. Німенко // Глобалізація / європеїзація і розвиток національних слов'янських культур: матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 24 травня 2016 р.). – К. : НВЦ НБУВ, 2016. – 420 с. – С. 387–391.

Анна Зінченко,

викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

Анастасія Острокоморець,

Студентка Сумського державного університету

КИТАЙСЬКИЙ ІЄРОГЛІФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗІВ ОБ'ЄКТІВ РЕАЛЬНОСТІ

За останні десятиліття азіатські країни часто фігурують на глобальній арені, що природно привертає увагу світової спільноти до культури цих держав. Осягнення культури Китаю, а тим паче, ієрогліфіки як основи вивчення китайської мови набуває усе більшого значення, зважаючи на стрімко зростаючу впливовість КНР.

Ідея важливості китайської каліграфії для розвитку національної культури пронизує наукові доробки із синології [2, с. 109], постаючи у фокусі досліджень значної когорти представників лінгвокультурологічних, соціологічних та

філософських шкіл сходознавства (Т. П. Григор'єва, Н. А. Кірносова, М. А. Коливай, Є. В. Маєвський, В. В. Малявін, В. Резаненко та ін.).

Актуальність поданої розвідки обумовлена дослідницьким інтересом автора до китайських ієрогліфів як можливості візуалізації об'єктів оточуючої реальності. Метою доробку є визначення властивостей китайських ієрогліфів, які дозволяють їм передавати у собі риси образів реальних об'єктів. Досягнення поставленої мети можливе завдяки виконанню наступних завдань: 1) визначення поняття «ієрогліф» у межах синології; 2) виділення властивості до реалізації образів на прикладі загальновідомих ієрогліфів. Об'єктом нашого дослідження слугують китайські ієрогліфи, предметом – їх здатність до вираження образу об'єкта дійсності у межах одного знаку китайського письма.

Відмітно, що, термін «ієрогліф» і досі не має чіткого визначення, незважаючи на п'ятитисячолітнє існування та трохи меншу за тривалістю історію його вивчення. Серед найпопулярніших назв виявлено такі як «фігурний знак», «символ», «графема» або ж «графічний образ». Ми підтримуємо визначення Н. А. Кірносолової, що ієрогліф - це система окремих знаків, які складаються з певної кількості рис, вписаних у стандартний квадратний простір, із рис утворюються ключі, місце яких у цьому просторі може бути різним і які в поєднанні між собою та з іншими компонентами (фонетиками) утворюють різні ієрогліфи [1, с. 48-49]. Загалом, сучасні КІ поділяються за походженням та написанням, складаючись із рис (24 шт.) та ключів (графем) (314 шт.). Одні ключі можуть існувати як самостійні слова, інші лише у складі деяких рис та графем.

Очевидною особливістю китайської писемності постає, перш за все, її опора на візуальне прийняття суб'єктом. Хоча тяжіння до економії текстового простору з-рештою стало причиною еволюції КІ від складних малюнків до їх сучасного вигляду, вони так і не позбавилися здатності до відтворення позначуваного предмета у своїй формі. Це дає нам підстави розглядати КІ, насамперед, як символічне відображення предмету реальності.

Більшість учених підтримують думку, що одним із шляхів створення КІ було просте змалювання образу об'єкту, інформацію про який треба було передати [2, с. 111]. Зауважимо: у поданому дослідженні ми звертаємося до базових КІ, які у подальшому дали початок сучасним символам. Одним із найпоширеніших прикладів є ієрогліф «жінка» - 女. Для людини, ознайомленої із особливостями китайської культури, зв'язок між формою ієрогліфу та його семантичним наповненням отримує логічне пояснення: своєю формою він відтворює контури жіночої фігури, коли та сидить на колінах. Вочевидь, у часи створення ієрогліфу, жінку асоціювали саме із такою позою. Ми допускаємо, що це не поза підкорення, у супереч поширеній в азіатських країнах думці стосовно соціального положення жінки. Оскільки переважно жінки займалися домашнім господарством, то, вірогідніше, це положення, у якому зручно було поратися біля вогнища. Зрештою, образ жінки було зображено ієрогліфом «女». що повністю співвідноситься із закріпленим у культурі образом. Досить розповсюдженим є вживання ієрогліфів, що будуються на повторенні однакових графем : 女 - «жінка», 姦 - «скандалити, плітки», 姦 - «розпуста, безлад».

У плані інтерпретаційних можливостей КІ докорінно відрізняються від звичного для європейців способу мислення способу мовної кодифікації дійсності. Кожен КІ містить в собі етимологічну візуалізовану інформаційну складову, а тому має більш глибокі асоціативні семантичні зв'язки, аніж лексеми європейських мов.

З точки зору образності особливий інтерес викликають знаки-ідеограми – ієрогліфи, які позначають абстрактні поняття [1, с. 48-49]. Основою для їх творення слугувало поєднання двох або більшої кількості конкретних предметів, які в поєднанні актуалізували абстрактну ідею.

До прикладу, розглянемо ієрогліф 安- «спокій». Якщо перекладати по ключам, то отримаємо значення «жінка під дахом». Культурологічна розвідка продемонструвала наступне: у Китаї вважається, що задля досягнення спокою чоловікові потрібно тримати жінку (女) в домі та не випускати її з-під даху (宀).

Іншим яскравим прикладом може слугувати ієрогліф 忠. – «вірність», особливо, одна з його частин. Створений на основі асоціативних зв'язків між ідеєю та об'єктами реальності, він складається з ключів «середина» (中) та «серце» (心). Звернімо особливу увагу на верхню частину (中), у якій змальована фігура із чітко визначеним центром, що рефлектує філософію «золотої середини», гармонії без відхилень ліворуч чи праворуч.

Сучасна китайська ієрогліфіка має у своїй основі зображальний характер. Аналіз деяких базових КІ продемонстрував їх здатність до візуалізації образів у своїй формі, хоч у ході еволюції письма візуальна схожість ієрогліфа із позначуваним предметом дійсності не збереглась достоту. Зауважимо, що на відміну від китайського письменництва, європейським писемним знакам не властиві подібні ознаки, що окреслює перспективу нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Кірносорова Н. А. Китайський ієрогліф : проблема визначення / Н. А. Кірносорова // Сходознавство. – 2013. – № 61. – С. 47–54.
2. Кірносорова Н. А. Китайський ієрогліф як художній феномен / Н. А. Кірносорова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2016. – Вип. 83. – С. 109–115.

Алла Васюріна,

к. філос. н., доцент кафедри філософії

Сумського державного університету

Анастасія Часовських,

студентка Сумського державного університету

МАНПУЛЯЦІЇ В ПОЛІТИЧНІЙ РИТОРИЦІ: СУЧАСНИЙ АСПЕКТ

Ніби невидима сфера, яка сплетена із звуків та слів, огортає простір людського існування, створюючи певні смисли її буття. Слова рикошетять від стіни відчуження, долітають до відкритої людської душі, імпульсним випромінюванням уражають розум і змушують серце битися частіше. Ми відчуваємо кожне слово, фразу, пропускаємо через себе їх емоційне забарвлення, формуємо відповідне враження, робимо висновки, які нам здаються обдуманими, логічними, раціональними. Людина не може жити без спілкування ні хвилини, воно є так само важливим для неї як повітря та вода. Спілкування – це ціннісний фундамент людських відносин. Це враховують і політики, коли віртуозно слово перетворюють в засіб маніпуляції. Той, хто навчився створювати відповідну словесну мелодію, збагачуючи її досконалим аранжуванням, той має перспективу стати переможцем в політичних змаганнях.

Сьогодні можна багато почути або прочитати про маніпуляції, риторичні виверти, які вводять в оману людину. Але розум нібито втрачає слух. Слова його не досягають. Слово стає зброєю масового ураження, яке здатне зламати давно усталені принципи і переконання, перетворившись на ефективний гачок політичного мисливця за прибічниками.

Попереджений – значить озброєний. Наведемо лише кілька прикладів маніпуляцій в політичному дискурсі, взявши за основу уривки промов кількох українських політичних риторів та їх закордонних колег.

Першим стане фрагмент з резонансного блогу про презумпцію правоти поліцейських чинного міністра внутрішніх справ України А.Б. Авакова.:

«Презумпція правоти поліцейського повинна працювати, як це відбувається в Німеччині, США, Великобританії, Франції, Італії, Канаді та багатьох інших країнах» [1]. Це просте, на перший погляд, речення має на меті спонукати до ухвалення такої презумпції, що нібито дасть народу життя, як в найуспішніших країнах світу, спеціально перелічених для наочності.

Не менш цікавим є перший виступ В. А Ющенко. після отруєння (18.09.04). Його слова для тих, хто зібрався того дня на Європейській площі, звучали, як грім: *«...Хотів би сказати окремі "компліменти" до влади: ви нас не отруїте! У вас не вистачить куль та КАМАЗів! Нас вам не зламати! ...Ми хочемо змін!» [2]. При цьому основним прийомом переконання слугувало узагальнення. Політик ніби говорив не від себе, а від лиця цілого народу. Такого ефекту вдалося досягти завдяки непримітних займенників «ми» та «нас».*

Спроби маніпуляції не обминули і Ю.В. Тимошенко. Під час інтерв'ю телеканалу «112 Україна» (10.04.17) голова депутатської фракції «Батьківщина» для того щоб показати теперішню владу в негативному світлі, акцентує увагу на числах, порівнюючи показники, що «неймовірно» змінилися за такий короткий період часу: «... Тільки за півроку більше 320 тисяч злочинів скоєно в Україні. Я думаю, що треба порівнювати з періодом до війни. І там втричі були нижчі ці показники. І саме головне. 36% від усіх цих злочинів – це тяжкі і особливо тяжкі злочини. Отакого не було ніколи в житті в нашій державі. Так, як і такої кількості злочинності.»[3].

Такої тактики не цураються іноземні політики, до прикладу, колишній президент Америки, Барак Обама (20.01.15) під час одного із своїх виступів у Вашингтоні зміг переконати американців у правильному курсі своєї політики завдяки хитрому прийому подання суб'єктивної думки у формі об'єктивного факту або істини: «We know where to start... We can use that money to help more families pay for childcare and send their kids to college... We know where to start. The best measure of opportunity is access to a good job... Of course, to reach millions more, Congress does need to get on board».

Він не лише наголосив на тому, що є таким же американцем, як і присутні і ставить за мету досягнення тих же цінностей «We can», але й підкреслив безумовну істинність своїх тверджень фразами на кшталт: «We know» та «Of course»[4].

Канцлер Німеччини Ангела Меркель також інколи користується подібним прийомом, наголошуючи на патріотичному ставленні до батьківщини і світлому майбутньому для її громадян: «Der Weg nach oben, zuruck an die Spitze, mag manchmal beschwerlich sein. Aber es lohnt sich, ihn zu gehen. Unser Land ist auf dem richtigen Weg» [5].

Сьогодні в політичній риторичі відбуваються суттєві зміни. Нові комунікаційні можливості змінюють методи політичної маніпуляції. Віртуальний світ формує специфічні риторичні моделі впливу. Спочатку неочікувана перемога Дональда Трампа. Його риторика спантеличила світовий політичний істеблішмент. Але українські сюрреалістичні політичні реалії дивують ще більше: «Не голосуй по приколу», «Стадіон так стадіон» тощо. Соціальні мережі стають активним простором впливу.

Президентські перегони 2019 року вже привернули увагу дослідників, митців. Так, Оксана Забужко написала у себе на Facebook, що "Зеленський" - це не політик, "Зеленський" - це технологія. Вона зазначила, що вперше в електоральній історії сучасної цивілізації застосована з таким успіхом системна технологія телевізійної розкрутки "віртуального кандидата" - чистого, бездомішкового медіапродукта, який можна назвати "набором пікселів". Святослав Вакарчук на своїй сторінці зауважує, що протягом всієї президентської кампанії зміст підміняється формою: «Йде постійне змагання кольорів і слоганів. Пафос проти гумору. Білборди проти Інстаграму. Молебен проти серіалу».

Безперечно, нові цивілізаційні виклики суттєво впливають на зміни в політичній риторичі, що є цікавою проблемою подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел:

1. Імператив презумпції правоти поліцейських [Електронний ресурс] / Pravda.com.ua. – Режим доступу : <https://blogs.pravda.com.ua/authors/avakov/57e8c379c7361/>
2. 10 найпопулярніших висловлювань українських політиків у 2017 році [Електронний ресурс] / Realist.online. – Режим доступу : <https://realist.online/article/10-najpopulyarnishih-vislovlyuvan-ukrayinskih-politikiv-u-2017-roci>
3. Юлия Тимошенко, глава депутатской фракции "Батьківщина" в "Вечернем прайме" телеканала "112 Украина", 10.04.2017 [Электронный ресурс] / 112.ua. – Режим доступа : <https://112.ua/video/yuliya-timoshenko-glava-deputatskoj-frakcii-batkiyvshhina-v-vechernem-prayme-telekanala-112-ukraina-10042017-233073.html>
4. Remarks of President Barack Obama – The State of the Union, January 20, 2015 [Electronic resource] / [https:// Voanews.com](https://Voanews.com). – Access mode : <https://learningenglish.voanews.com/a/state-of-the-union/2606992.html>
5. Reden von Bundeskanzlerin Angela Merkel ever [Electronic resource] / Bundeskanzlerin.de. – Access mode : <https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/angela-merkel>

Наталія Іванова,

к. філол. н., ст. викладач кафедри російської мови,
зарубіжної літератури та методики навчання

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Ірина Коломієць,

студентка Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

МИСТЕЦТВО ЯК РЕЛІГІЯ В СИСТЕМІ НІМЕЦЬКОГО РОМАНТИЗМУ

Романтизм як епоха великих розчарувань, змін і звершень став етапом надзвичайного розвитку мистецтва, зокрема, літератури, музики та живопису.

Художня система романтизму неодноразово ставала предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Більше, ніж за півтора століття, вона була вивчена в різних аспектах: філософсько-естетичному (В. Ванслав, Є. Миропольська, Дж. Вільямсон, А. Гамільтон), історико-генетичному (С. Сідяков, О. Александров, Ю. Грузін), компаративному (В. Жирмунський, Д. Наливайко, О. Гугнін, Д. Хапаєва), культурологічному (Н. Берковський, Н. Соловйова, Н. Ніконова, В. Сахаров, В. Шуляр). Проте актуальними, на наш погляд, залишаються питання романтичного потрактування мистецтва, тісно пов'язаного з образом творця, художника як виняткової особистості, як деміурга. Відповідь на поставлені питання дозволить більш повно і глибоко осягнути особливості романтичного світорозуміння, принципи творення романтичного героя, зокрема образу митця, та простежити взаємозв'язки творчості з філософськими та естетичними засадами свого часу.

Мета нашого дослідження – визначити місце та роль мистецтва і художника в філософсько-естетичній системі німецького романтизму. Такий вибір можна пояснити тим, що саме німецьким романтикам – філософам, письменникам – довелося першим формулювати світоглядні та естетичні засади усього руху.

Творчість німецьких художників тяжіла до міфологічної форми мислення, до інакомовлення, до фантастики. Основи нової естетики розробили брати Шлегелі, а уподальшому їх естетичні погляди доповнювали інші письменники, зокрема, представники Ієнської школи німецького романтизму (Новаліс, Л. Тік), а також філософи – Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, К. Зольгер. Вони були далекими від життєвої практики та більшою мірою цікавилися життям духа, піднявши художню натуру на неймовірну висоту [8]. За твердженням А. Ботнікової, романтики вважали, що митець є носієм божественної іскри та істини, прихованих від очей натовпу [1, с. 8-16].

Джерела такого відношення до художньої творчості сягають міфології. М. Берковський, досліджуючи міфологічну культуру романтиків, говорить про те, що міфологія для них була не тільки відображенням уявлень первісної

людини, а потрактовувалась як основа будь-якої творчості. Відповідно, художник є творцем нової власної міфології. Як приклад, автор наводить лист Новаліса до Ф. Шлегеля, в якому зазначається про наміри заснування нової релігії, яка має бути виключно магією [2, с. 99]. Не важко збагнути, що під «релігією» Новаліс розумів міф як поезію. А це вповні відповідало настроям епохи. Отже, у такому потрактуванні міфу як несвідомої поетичної творчості, пов'язаної з ритуалами та магією, романтики вбачали не просто фантазію. Вони, згідно із думкою В. Римського, «відмічають і генетичний зв'язок міфу (поезії) з релігією, і їхнє подальше відокремлення, не втрачають з поля зору їхню специфіку – міф видається органічним для культури, більш живучим, ніж історичні форми релігії, і проявляється в сучасності як актуальність» [7, с. 33]. Отже дослідник констатує, що романтичний погляд на мистецтво можна назвати історичним. Таким чином, первісна пізнавальна система – міф, вона ж релігія і водночас поезія, стає джерелом натхнення і ідеалом в романтичну епоху.

Сама ж творчість розуміється романтиками як щось високе, сокровенне, непоясненне і таке, що не завжди залежить від волі митця. І. Кронеберг зазначає, що у момент творчості художник, «находится, подобно магнетизированному, в состоянии ясновидения» [5, с. 295]. Про такі властивості, притаманні особливій, обраній, геніальній людині, говорили і самі романтики, наприклад, Новаліс: «Поет воистину творит в самозабутті, через що у ньому все можливе <...> Чуття поезії є близькоспорідненим чуттю пророчому та релігійному чуттю провидіння взагалі» [6, с. 325]. Усе це породжує думки про генія як «нечто божественное в человеке, которое, проявляя везде творческую свою силу, стремится внутренним своим миром изобразить творениями, созерцаемыми внутренним и внешним чувством. <...> Гений – творческое начало, чреватое идеями, понуждаемое внутренней силой к порождению оных в чувственных творениях» [5, с. 296]. «Інакшість» художника полягає, на думку І. Кронеберга, у його винятковості: «Обыкновенные люди думают, что потребны чрезвычайное побуждение извне <...> чтобы видеть что-нибудь значительное. <...> ...гений в них менее нуждается потому, что он сам собою так богат! Имея, так сказать, двойные

органы, другое зрение, другой слух, он несравненно более видит, проникает виденное и воспринимает в свою глубину» [5, с. 296].

Проте така «винятковість» художника завжди супроводжується невідвратною трагічністю. Оскільки митець не здатен пристосуватися до законів і правил суспільства. Адже їх прийняття, як правило, означає втрату таланту. Причини трагічності долі митця, на думку Ю. Ковальова, полягають не стільки в конфлікті з суспільством, скільки в самій специфіці творчої свідомості, котра робить художника «несхожим» на інших, відчужуючи тим самим його від людства [4, с. 19]. Не випадково романтики обирали героями своїх творів художників, музикантів, архітекторів, поетів.

Наприклад, більша частина творів Е. Т. А. Гофмана зосереджена на особистості художника – від музичних новел («Кавалер Глюк», «Дон Жуан») до роману «Життєва філософія kota Мурра» – присвячена темі зіткнення між художником і вульгарним середовищем, яке його оточує. У першій книзі «*Fantasiestücke in Callot's Manier*» (1814–1815) автор стверджує, що художник – не професія, а спосіб життя. Таким є Ансельм із новели «*Der golden Topf*» (1814). Уже ця рання новела демонструє основні особливості творчості Гофмана: зображуючи матеріальний світ, він майстерно передає колорит через естетичну деталь (дія новели відбувається у Дрездені, місто легко впізнається), реально передає тенденції, які існують у світі німецького бюргерства (мрії Вероніки є типовими мріями духовно обмеженої особистості жіночої статі) [3]. У новелі «*Klein Zaches, genannt Zinnober*» автор доходить висновку, що багатство й людська глухота, а також те, що люди забувають закони природи й краси, призводить до панування безглуздості й вульгарності [3].

Отже, тема мистецтва та митця в літературі епохи романтизму стала однією із головних, пов'язуючи різноманітні аспекти творчості. Такий інтерес романтиків до природи творчого процесу продиктований їх філософією та естетикою, а головною причиною можна назвати принципово нове уявлення про роль і місце мистецтва у житті суспільства. Мистецтво, у розумінні романтиків, – категорія, яка не залежить від політики, науки, економіки; вона здатна

перетворити світ і допомогти людині досягти ідеалу. Відповідно, романтизм робить із мистецтва своєрідний культ, а митця проголошує творцем.

Список використаних джерел:

1. Ботникова А. Б. Немецкий романтизм : диалог художественных форм / А. Б. Ботникова. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 352 с.
2. Бурковський М. В. Міфологічна культура епохи романтизму / М. В. Бурковський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Теорія культури і філософія науки. – 2013. – № 1057, вип. 49(1). – С. 98–102.
3. Гофман Э. Т. А. Житейские воззрения кота Мурра. Новеллы. Сказки : Роман, новеллы, сказки / [пер. с нем. И. Миримского, И. Лаврентьевой] / Э. Т. А. Гофман. – М. : Эксмо, 2008. – 800 с.
4. Ковалев Ю. В. Искусство новеллы и новелла об искусстве в XIX веке / Ю. В. Ковалев // Искусство и художник в зарубежной новелле XIX века. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1985 – С. 5–24.
5. Кронеберг И. Я. Отрывки / Русские эстетические трактаты первой трети XIX века. В 2-х т. Т. 2. – М. : Искусство, 1974. – С. 294–297.
6. Новалис. Фрагменти : [пер. з нім. О. Фешовець] / Новалис // Мислителі німецького романтизму. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – С. 306–334.
7. Римский В. П. Миф и религия : к проблеме культурно-исторической специфики архаических религий : [монография] / В. П. Римский. – Белгород : Крестьянское дело, 2003. – 184 с.
8. Hampton Alexander. Reception, Religion and the Problem of Subjectivity in Early German Romanticism / Alexander Hampton // Journal for the History of Modern Theology / Zeitschrift für neuere Theologiegeschichte. – Volume 22. Issue 1. – 2015. – P. 35–58. DOI: <https://doi.org/10.1515/znth-2015-1003>.

Богдан Фесенко,

студент Сумського державного університету

«БУТИ ВЛАДОЮ» ЧИ ВОЛОДІТИ ВЛАДОЮ (АНАЛІЗ ФЕНОМЕНІВ ЗА Е. ФРОММОМ)

«Влада – здатність і можливість того, хто нею володіє, за допомогою авторитету, і (або) заохочення, і (або) примусу впливати на дії інших» [1]. Вона є невід’ємною частиною людського суспільства і тому не дивно, що багато видатних людей намагалися пояснити значення цього слова. Одним із таких людей був німецький філософ Еріх Фромм. У своїй роботі «Мати чи бути?» він виклав своє розуміння цього терміну.

Фромм не давав якогось одного визначення влади, оскільки поділяв її на поняття «володіти владою» та «бути владою». Перше відноситься до випадку коли людина володіє засобами які наділяють її владою. Друге поняття відноситься до людей для яких такі засоби не потрібні, адже їх власні внутрішні якості забезпечують їм цю владу. Також я з’ясував, що поняття «бути владою»[2] відноситься до осіб які володіють компетентністю, або ж просто «випромінюють авторитетність»[2], що і робить їх самою владою. А поняття «володіти владою»[2] відноситься до осіб які отримали владу в спадок, набули її аморальним шляхом чи за допомогою грошей, тобто володіють тим, що наділяє їх цією владою.

У своїй роботі Фромм писав: «термін «влада» має два різних тлумачення: адже вона може бути або раціональною, або ірраціональною»[2]. За його словами «ірраціональна влада полягає в експлуатації того хто їй підлягає»[2]. Зазвичай вона заснована на примусі і здійснюється силою. «Раціональна влада базується на компетентності певної особи»[2]. Ця особа володіє тими якостями які роблять її більш компетентною за інших у певній сфері. Фромм пояснював це на прикладі примітивних суспільств. Наприклад у суспільстві землеробів чи скотарів керування здійснює найбільш компетентна особа у цій справі. У більш

розвинених суспільствах існують декілька різновидів влади в кожній з яких керування здійснюється різними особами, будь то у військовій, релігійній, судовій чи іншій сфері. Проте Фромм також вважає, що «влада спирається не лише на наявність компетентності у претендента, а й на вимогу його високого особистісного розвитку»[2]. Такі особи одним лише виглядом справляють враження авторитетної людини. Їм не треба доводити свою силу в чомусь, адже вони немов «випромінюють авторитетність»[2]. Проте таких людей дуже рідко можна зустріти. Фромм пов'язує це з проблемами виховання дітей. Тобто якби батьки самі були більш розвиненими і послідовними людьми, то вони б краще виховували своїх дітей. Лише в такому випадку суспільство отримає таких людей якими були «великі Вчителі людства»[2].

З цією думкою важко не погодитися, оскільки батьки найбільше впливають на формування дитини як особистості і дають їй необхідні навички для життя в суспільстві, і в більшій мірі від батьків залежить яке місце буде займати їх дитина в цьому суспільстві. З цього можна зробити висновок, що влада присутня і у сімейних відносинах. Батьки користуючись своїм вищим статусом виховують дітей. Вони дають настанови, де в чому обмежують дітей (встановлюють деякі правила), здійснюють покарання за порушення. Проте все це робиться з метою захистити їх і наділити необхідними знаннями, які можна буде використовувати в різноманітних ситуаціях. Це і є прояв влади в сім'ї.

В ієрархічно організованих суспільствах все частіше зустрічається влада соціального статусу. Її можна спостерігати в монархічних державах де влада передається в спадок. Тобто «компетентність монарха визначається випадковим поєднанням генів»[2]. Проте владу може забрати собі і «аморальна людина за допомогою підступних методів»[2] таких як вбивство чи зрада. А в більш сучасних демократичних суспільствах владу набувають люди з широким гаманцем. Гроші в усі часи символізували владу, і чим багатшою є людина тим більше у неї влади. В історії бували випадки коли навіть монархи підпорядковувались людям з набагато нижчим статусом у суспільстві лише через те, що в них було більше грошей. Гарним прикладом є буржуазна революція у

країнах Європи, коли збідніле дворянство почало втрачати позиції в суспільстві, а люди без статусу (але з грошима) набирали владу.

Фромм вважав серйозною проблемою, коли «при владі заснованій на компетентності, керівник обізнаний тільки в одній галузі»[2]. Або відмінний керівник втрачає свої гарні чесноти, «чи то не встоявши перед спокусами влади, чи то з плином часу»[2]. В підсумку це може призвести не просто до падіння влади такого керівника, а і до занепаду всього суспільства яке йому підвладне. Також Фромм писав, що «маленькому суспільству легше оцінювати наділеного владою представника»[2]. Також він відзначив, що «послаблення або зникнення чеснот і потужностей, на яких тримається влада, веде до її занепаду»[2]. Тобто влада доволі крихка, достатньо дати хоча б один привід і суспільство засумнівається в компетентності особи яка здійснює владу, що може призвести до її краху.

З цього можна зробити висновок, що влада в більшій мірі тримається на тих над ким вона здійснюється і представник цієї влади повинен завжди виправдовувати очікування які на нього покладають. Також може статися так, що суспільство над яким влада здійснюється силою, може повстати проти свого кривдника. Проте зазвичай таке суспільство підвладне іншій особі, яка направляє і згодом очолює його.

Список використаних джерел:

1. Влада // Wikipedia [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0>
2. Фромм Е. Мати чи бути? [Електронний ресурс] Еріх Фромм. – К. : Укр. письменник, 2010 – Режим доступу : https://hromadolib.files.wordpress.com/2015/12/fromm_2010_have.pdf

Науковий керівник: Т. О. Козинцева – к. філос. н., доцент кафедри філософії Сумського державного університету

Богдан Дудник,

студент Сумського державного університету

РОЛЬ СПОРТУ В ПРОЦЕСІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Існує безліч визначень самореалізації, які досить чітко описують даний термін але основними характеристиками її можна вважати наступні: «Самореалізація – це процес реалізації природних здібностей людини та потенціалу, набутого в результаті цілеспрямованої діяльності людини; також самореалізація – це результат досягнутий особистістю при втіленні в життя талантів, здібностей, навичок, знань, який сприймається особистістю як важлива складова його існування» [1, с.22]. З наведених визначень, перше більш актуальне, тому, що самореалізація це життєвий процес, а не досягнутий результат, адже самореалізовуватися можна все життя, це безкінечна дія, яку можна постійно удосконалювати.

В наш час дуже актуальною є проблема інвалідності, адже непередбачена ситуація може статися з кожним. Загальновідомо, що відмова людини від реалізації можливостей свого потенціалу може призвести до різних захворювань, психічних та фізичних розладів, проявів стресу, спроб суїциду. Особливо гостро це стосується людей з обмеженими можливостями, адже ці люди в силу своїх фізичних недоліків не завжди можуть знайти в собі сили або бажання для самореалізації. Отже, безумовно, дана тема є цілком актуальною.

Велике значення в самореалізації людини з обмеженими можливостями відіграє спорт, саме спорт є основним способом самореалізації тому, що людина не тільки самореалізовує себе, а ще і має можливість постійно тримати себе в гарній фізичній формі, правильно харчуватися, дотримуватися певних правил та звичок - це дуже важливі складові для життя та здоров'я людини. В процесі заняття спортом загартовується воля, характер, вдосконалюється вміння управляти собою, швидко та правильно орієнтуватися в різноманітних складних

ситуаціях, своєчасно приймати рішення. Найголовніше те, що через спорт людина з обмеженими можливостями соціалізується.

З іншого боку, участь у спортивних змаганнях дає можливість таким людям відчувати себе повноцінними, відчувати перемогу над своїм суперником, над самим собою, над своїми слабкими сторонами та недоліками, також завдяки спорту можна знайти однодумців та друзів. Гарним прикладом є наша параолімпійська збірна.

Самореалізація людини це довгий шлях, на початку якого стоїть самопізнання. Без самопізнання не обійтись, адже в спорті людина є об'єктом своєї праці, а без знання об'єкта навряд чи можна гарно працювати. Скульптор знає особливості мармуру, глини; художник властивості акварелі, олії, гуаші, і так скрізь. Майстер – це той, хто знає свою справу, знає об'єкт своєї праці, той, хто володіє відповідними знаннями та навиками. Пізнаючи себе, ти поступово рухаєшся вперед, плавно наближаючись до своєї мети. З впевненістю можна сказати, що спорт для людей з обмеженими можливостями це не тільки можливість зміцнення свого тіла. Це можливість довести всім, а в першу чергу самому собі, що які б не були проблеми в житті, навіть в самій важкій ситуації можна домогтися багато чого і вийти переможцем. Починаючи з самого дитинства людина поступово пізнає себе. Перші досягнення, перші перемоги – це і є маленькі кроки до самореалізації, адже, людина все життя реалізує себе в суспільстві, кожен день нові кроки, нові труднощі, нові перемоги, а саме тому, що немає кінцевої крапки в процесі самореалізації. Все це і є шлях до самореалізації. Отже для людей з обмеженими можливостями спорт є одним із основних напрямків для самореалізації, а перемоги, як ніщо інше дають стимул для майбутніх звершень.

Список використанх джерел:

1.Цой Л. П. Самореализация лиц с ограниченными возможностями в современных социокультурных условиях // Молодой ученый. – 2017. – № 13.2. – С. 22–25.

Науковий керівник: Т. О. Козинцева – к. філос. н., доцент кафедри філософії Сумського державного університету

СЕКЦІЯ 6

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Валерія Санатарчук,

студентка Запорізького національного університету

СПІВПРАЦЯ ВИДАВНИЦТВ ІЗ КНИЖКОВИМИ БЛОГЕРАМИ ЯК СПОСІБ ПРОМОЦІЇ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

Актуальність теми. Перехід видавничого бізнесу в мережу Інтернет сприяв пошуку нових каналів інформування населення про діяльність його суб'єктів і просування видавничої продукції. Таким чином, одним із сучасних способів промоції видавничої продукції стає співпраця з книжковими блогами, автори яких виступають в ролі «лідерів думок» (термін в соціологічну науку ввів Габрієль Тард у ХХ ст.). Це дозволяє поширювати інформацію про видавничу продукцію на масову аудиторію і сприяє підвищенню зацікавленості потенційних покупців.

До теоретичного осмислення категоріального апарату інтернет-промоції зверталися Я. Влодарчик, О. Скібан, О. Скочинець, В. Теремко, Д. Фіалко та інші, але особливості промоції книжкової продукції через співпрацю з книжковими блогерами всебічно не досліджувалися.

Метою нашої статті є дослідження співпраці видавництв з книжковими блогерами як способу промоції видавничої продукції.

Завдання дослідження – визначити роль книжкових блогів у промоції видавничої продукції і охарактеризувати основні способи співпраці видавництв із блогерами.

В. Теремко дає таке визначення блогів – «це періодично оновлювані присвячені певній темі ресурси, що розкривають коло інтересів автора,

створюють можливості для спілкування з прихильниками, опонентами тощо» [2, с. 228].

Серед основних типологічних ознак блогу, що відрізняють його від інших інтернет-ресурсів, І. Тонкіх виділяє «авторський, суб'єктивований характер інформації, розташування записів у хронологічному порядку, інтерактивність, доступність і відкритість для широкої аудиторії, періодичне оновлення» [3]. Авторка наголошує на тому, що за своєю природою блоги – це особисті щоденники, а тому «особа автора має бути чітко ідентифікованою» [3].

В. Теремко зазначає, що «блогосфера ... генерує і розвиває різноманітні дискусії, в яких може брати участь і видавництво, ініціюючи актуальні для своєї діяльності теми. Через блоги шукають і знаходять лідерів думки» [2, с. 228].

Таким чином, реалізується двоступенева модель комунікації, запропонована П. Лазерфельдом (комунікант – лідери думок – камунікат). При цьому роль комуніканта, яку виконують видавництва, значно спрощується, оскільки його задача полягає передачі інформації обмеженій аудиторії – лідерам думок (блогера), які в свою чергу поширюють її на масову аудиторію [1].

Книжкові видавництва ретельно обирають блогерів для тривалої співпраці. Так, видавництво «Віват» звертає увагу на загальну естетику блогу, оригінальність контенту і активність аудиторії.

«Клуб сімейного дозвілля» перш за все звертає увагу на ресурс, де розміщено блог. Видавництво не зацікавлене у співпраці з авторами блогів на окремих платформах і віддає перевагу просуванню продукції у соціальних мережах («Instagram», «YouTube», «Facebook»). Важливими критеріями вибору блогерів є якість подачі матеріалу, кількість підписників і активність аудиторії.

«Видавництво Старого Лева» спирається на наступні критерії вибору блогів:

- 1) загальна естетика блогу;
- 2) відповідність цінностей блогера і видаництва;
- 3) активність аудиторії;
- 4) авторський стиль подання інформації;

- 5) вміння зацікавити аудиторію;
- б) грамотність.

Представники проекту «#Книголав» наголошують на тому, що блогери повинні мати спільні із видавництвом цінності. Також важливим є рівень залучення аудиторії до ресурсу: відвідуваність, кількість лайків і коментарів. Для кожної книжки видавництво складає окремий список блогерів із релевантною обраному твору аудиторією.

Спираючись на критерії видавництв, можемо запропонувати власний перелік вимог до книжкових блогів для співпраці з видавничими організаціями:

- 1) відповідність ресурсу маркетинговій стратегії видавництва;
- 2) цінності авторів не повинні суперечити цінностям видавництва;
- 3) аудиторія блогу має відповідати обраній книжці;
- 4) активність підписників і наявність зворотного зв'язку;
- 5) якість подачі матеріалу і авторський стиль;
- б) загальна естетика блогу.

Однією із форм співпраці видавництв із блогерами є семплінг.

В. Теремко визначив семплінг як «безплатне роздавання, надсилання зразків, примірників видань, використання їх у цільовій аудиторії з метою стимулювання продажів» [2, с. 247].

Дослідник відзначає, що «його цілями є підтримка рекламних акцій, привернення уваги до видавничих новинок, стимулювання продажів. За певних умов він є своєрідною опосередкованою рекламою, коли на продукт поширюються емоція, комунікаційні здібності осіб, які його представляють цільовій аудиторії, а також подальші розповіді про неї» [2, с. 247].

Вважаємо за потрібне уточнити, що блогер, якому видавництво надіслало безкоштовний примірник книги, не зобов'язаний рекомендувати її своїм підписникам або писати рецензію. Автор електронного щоденника вільний у своїх діях і має право висловлювати будь-які думки з приводу отриманої книги (її оформлення, змісту, якості тощо) або взагалі не згадувати про неї у своєму блозі.

Ще одним із видів співпраці між блогерами і видавництвами є спільні розіграші. Автор електронного щоденника розіграє книжку на власному ресурсі, а видавництво може виступати в ролі спонсора. При цьому обов'язковими умовами участі в розіграшах є підписка на організаторів (блогера і видавництво) і поширення інформації про акцію на власній сторінці в соціальній мережі. Це сприяє підвищенню інформованості аудиторії про видавничий продукт і зацікавленості в конкретному виданні. Існує висока ймовірність, що читач, який не виграв книжку, але зацікавився нею, придбає її самостійно у книгарні чи на офіційному сайті видавництва.

Одним із найвідоміших книжкових блогерів в Україні є Анна Лисенко-Гурська, яка має власний канал на «YouTube» (AnnikaBlog). Аудиторія каналу складає близько 3800 підписників. Блог поділений на рубрики, серед яких найчастіше оновлюються «Огляди книжок», «Книжкові покупки», «TAGs», «Влоги» і «Суб'єктивно про книги». Остання рубрика присвячена негативним відгукам. Відео, розміщені у ній, завжди отримують більше зворотного зв'язку, ніж позитивні відгуки.

Авторка блогу активно співпрацює з видавництвом «Наш Формат» і робить огляд новинок, які виходять у ньому. Часто на каналі Анни проходять розіграші книг цього видавництва. Така співпраця сприяє підвищенню впізнаваності книг цього видавництва і зацікавленості аудиторії.

Доволі відомим українським блогером є і Людмила Дмитрук, яка також має свій канал на «YouTube» («Вишневий Цвіт»). Аудиторія каналу складає близько 3500 підписників. Найпопулярнішими рубриками на каналі Людмили є «Прочитане», «Ad Profundis», «Книголови», «Дитячі книги» та «Підбірки».

Авторка блогу активно співпрацює з популярними видавництвами «Клуб сімейного дозвілля» і «Віват» та менш відомими гравцями українського книжкового ринку «Моноліт-Bizz», «АССА», «Апріорі» та «Видавництво 21». Усі книги, отримані від видавництв, Людмила Дмитрук позначає знаком «*».

Рубрика «Ad Profundis» присвячена спільним читанням. Щомісяця авторка обирає конкретну тему, і учасники мають прочитати хоча б одну книгу і

залишити відгук на неї із посиланням на організатора. Людмила Дмитрук в останній день місяця обирає переможця.

Блогерка також регулярно проводить розіграші книжок спільно з видавництвами «Віват» і «Моноліт-Bizz», а також спільно з книгарнями «Yakabo» і «Книжкова хата». Це сприяє підвищенню інформованості аудиторії про діяльність цих видавництв і книгорозповсюджувачів, їхній впізнаваності серед потенційних клієнтів і зацікавленості у конкретних виданнях.

Отже, співпраця видавництв із книжковими блогерами є одним із ефективних способів промоції видавничої продукції. YouTube-канали «AnnikaVlog» і «Вишневий Цвіт» можна вважати якісними каналами для просування книжкових видань. У них можна простежити такі форми книжкової промоції як семплінг, спільні з видавництвом розіграші книжок, а також публікування рецензій у співпраці з книговидавцями. Така співпраця підвищує рівень інформованості масової аудиторії про видавничу продукцію і сприяє підвищенню зацікавленості потенційних покупців.

Список використаних джерел:

1. Почепцов Г. Теория коммуникации. Київ : Ваклер, 2001. 656 с. URL : <http://socium.ge/downloads/komunikaciisteoria/pochepcov%20teoria%20komunikacii.pdf>
2. Теремко В. Видавничий маркетинг. Київ : Академвидав, 2009. 271 с.
3. Тонкіх І. Функції блогів на сайтах українських інтернет-ЗМІ. URL : http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1011/1/Tonkikh_Functions_of_blogs.PDF

Науковий керівник: І. Ф. Горбенко – к. філол. н., доцент кафедри видавничої справи та редагування Запорізького національного університету

Марина Ключєва,

студентка Запорізького національного університету

Анастасія Кондрико,

к. н. із соц. ком., доцент кафедри видавничої справи та редагування

Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ЖІНКИ НА ШПАЛЬТАХ ЖУРНАЛЬНОГО ВИДАННЯ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ «GQ»

Гендерні стереотипи зародилися із самою цивілізацією, а формувалися та утверджувалися у масовій свідомості століттями. Причому медіа відіграли у процесах їх поширення одну з найважливіших ролей, дозволивши набути загальноприйнятності.

Мета дослідження – виявити пріоритетні образи жінки, що описані у науковому дискурсі, з одного боку, та презентуються у журнальних ЗМІ – з іншого. Результати роботи допоможуть визначити рівень відповідності теоретичних напрацювань та об'єктивного інформаційного простору.

Щодо полікультурних стереотипних образів жінок, систематизованих вченими, то, зокрема, науковець С. Філоненко вважає, що до них належать:

1) жінка-Барбі. Жіночий світ Барбі обмежується дверима власного дому, салонами краси та нічними клубами. Жінка-Барбі – прикраса, іграшка та власність чоловіка;

2) попелюшка. Попелюшка прекрасна, весела та завжди усміхнена, наділена винятково позитивними рисами характеру. Саме через те, що Попелюшка є ідеальною жінкою, вона може «здобути» справжнього принца;

3) гламурна дівуля. Героїня глянцевого журналі «Vogue», «Glamour», «Elle» та інших, у якої у житті завжди все чудово: вона носить одяг модних брендів, у неї ідеальні фігура, макіяж та зачіска, дороге авто, завжди є гроші. І це все, що їй треба для щастя;

4) жінка-стерва. Така собі еволюція гламурної дівулі та Барбі: за бездоганим і нерідко милим зовнішнім виглядом ховається жорстка натура.

5) супержінка. Цей стереотип часто зустрічається у західній культурі (жінки-супергероїні у коміксах «Marvel» та «DC», наприклад), але в Україні майже не знайшов популярності;

6) космо-жінка. Вона частково схожа на героїнь журналу «Cosmopolitan» – незалежна, існує у рамках великого міста, її середовище – це урбаністична культура. Головна мета космо-жінки – не пошуки кохання, а реалізація себе як особистості;

7) феміністка. В українській культурі жінка-феміністка часто зображується негативно;

8) берегиня. На тлі останніх подій у країні образ берегині став надто розкрученим у медіа. Берегиня зараз – це не просто матір та дружина, це жінка, яка бере на себе соціальну відповідальність за уся націю, громаду;

9) мілітарна жінка. Майже в кожному батальйоні, які воюють в зоні АТО, зараз несуть службу жінки. Тому для сучасної культури образ мілітарної жінки, такої, як, наприклад, Надія Савченко, став актуальним [3].

Варто зазначити, що теоретик Ю. Маслова виділяє ще один стереотип, що визначає моделі гендерної ідентичності сучасної української жінки, це стереотип ділової жінки. Цей стереотип акумулював у собі риси образу берегині і дещо взяв від Барбі: це особистість з красивими жіночими рисами, наділена розумом та безліччю вмінь, що притаманні берегині [2].

Визначити нинішні пріоритетні образи жінки на шпальтах журнальних видань ми вирішили на прикладі чоловічого видання «GQ». Це щомісячний журнал про бізнес, спорт, історії успіху, моду, здоров'я, подорожі, жінок, еротіку, автомобілі і технічні новинки. Заснований в 1957 році як щоквартальний додаток про моду до журналу «Esquire», неодноразово визнавався найбільш впливовим журналом у світі. Випускається видавничим будинком «CONDÉ NAST» в 11 країнах (за ліцензією): Австралії, Південній Африці, Іспанії, Франції, Китаї, Італії, Японії, Тайвані тощо [4].

Предметом нашого дослідження стали фотоілюстрації у журналі, на яких зображено жінок. Ми порахували кількість світлин та образів, які найчастіше використовуються у виданні. Для цього обрали п'ять номерів журналу: за грудень 2018 року та січень, лютий, березень, квітень 2019.

Варто зазначити, що на початку кожного номеру після змісту подають постійну підрубрику «Питання до автора» (до рубрики «Автори»), серед дописувачів є жінки, тут розміщують і фотографії. Але ці зображення ми не аналізували, адже вони, на нашу думку, не уособлюють жоден із образів, які ми намагаємось виявити, а виконують лише інформаційну функцію. Також ми не враховували фотокадри з фільмів чи обкладинки книжок, фото їх авторок, що опубліковані у відповідних рубриках.

Наступною складовою контенту видання є постійна рубрика «Backstage». Відомі журнали для «зірки» номеру зазвичай самі влаштовують фотозйомку. Тому у цій рубриці за допомогою фотографій показано буквально роботу «за лаштунками», знімальний процес. На зображеннях видно і жінок, які поправляють грим чи виконують інші доручення поза кадром. Жінки на таких світлинах сконцентровані на роботі. Таке уособлення нагадує образ Попелюшки – спокійної дівчини, що натхненно займається буденними справами, ніби намагаючись цим комусь догодити.

Також однією із постійних рубрик є «Вектор» – це досить значний за обсягом розділ, що має свої підрубрики. Наприклад, «Етикет», де автор на прикладі життєвих ситуацій розповідає, як шукати оптимальне рішення у складних ситуаціях. У номерах за лютий і квітень продемонстровано ситуації, пов'язані зі спілкуванням із жінками. Супроводжуються такі тексти шаржами, а представниці жіночої статі, судячи із заголовку і зображень, уособлюють образ «жінки-стерви», дещо агресивної та жорсткої.

У матеріалах, що висвітлюють аспекти моди, декору тощо, інколи використовують світлини дизайнерів. Жінок-дизайнерів тут зображено в образі «ділової жінки».

У чоловічому журналі «GQ» є і рубрики, присвячені жінкам. Так, у розділі «Обличчя» розповідається про знаменитих жінок. Зазвичай велика за розміром фотографія супроводжується лаконічним текстом, де розповідається про «зірку». У випусках, зміст яких ми опрацювали, ця рубрика є у номерах за грудень, січень, лютий, березень. Тут молодих дівчат показано у образі «гламурних дівуль».

Рубрика «Люди, з якими нам цікаво» складається з 15 думок знаменитостей. Наприклад, у квітневому номері цю рубрику присвятили жінці, яка уособлює образ «ділової жінки» – самодостатньої, успішної, яка нічого не потребує. А у рубриці «Премія» лютневого випуску показано 11 відомих жінок у образах легендарних особистостей: від королеви Англії до Наполеона. У такий спосіб вони позиціонуються як «супержінки».

Наприкінці кожного номера є рубрика «Світське життя», тут розповідається про певну подію, яку відвідали відомі люди. Загалом ця рубрика складається із ілюстрацій: зображено багато жінок, практично всі уособлюють образ «космо-жінки» – успішної, яка встигає і працювати, і доглядати за собою, і відпочивати. Таких світлин у кожному проаналізованому випуску більше тридцяти.

У шаржах до оповідань психологічного спрямування жінку змальовано в образі легковажної, недалекої «Барбі». Також у поодиноких випадках подаються зображення жінки, але без прив'язки до певних тексту чи рубрики.

Отже, у результаті дослідження ми проаналізували та виявили пріоритетні образи жінки, що описані у науковому дискурсі та презентуються у журнальних ЗМІ на прикладі чоловічого журналу «GQ». Серед основних стереотипних образів жінок, які найчастіше використовуються у медіапросторі, на думку дослідників, присутні жінка-Барбі, попелюшка, гламурна дівуля, жінка-стерва, супержінка, космо-жінка, феміністка, берегиня, мілітарна жінка, ділова жінка. На прикладі чоловічого журналу «GQ» ми з'ясували, що найчастіше дублюється образ «космо-жінки» – 276 зображень (табл. 1). Також жінок зображено в образах ділової жінки, Барбі, попелюшки та стерви, рідше – в образах гламурної дівулі та супержінки.

Місяць, рік	Всього світлин у номері	Кількість фотографій з жінкою	Космо-жінка	Ділова жінка	Барбі	Жінка-стерва	Попелюшка	Без прив'язки до образу
Грудень 2018	252	49	34	5	4	1	2	3
Січень 2019	250	69	53	3	3	0	2	8
Лютий 2019	294	92	73	8	3	1	2	5
Березень 2019	341	61	38	1	3	9	2	8
Квітень 2019	439	78	78	6	1	1	1	7
Всього	1576	349 (22 %)	276 (79 %)	23 (6,6 %)	14 (4 %)	12 (3,4 %)	9 (2,6 %)	31 (8,9 %)

Табл. 1. Домінуючі образи жінок на шпальтах номерів журналу «GQ»

за грудень 2018 – січень, лютий, березень та квітень 2019 року

Загалом, перевага надається пропаганді позитивного жіночого образу. Варто зазначити, що у результаті нашого дослідження образи, виділені теоретиками, знайшли своє відображення на шпальтах журнального медіа, тому їх типологію можна вважати актуальною.

Список використаних джерел:

1. Лавлінський Р. Механізми формування соціальних стереотипів у суспільстві засобами мас-медіа / Р. Лавлінський // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філософія». – 2010. – № 7. – С. 164–175.
2. Маслова Ю. Моделі гендерної ідентичності жінки на сторінках друкованих ЗМІ / Ю. Маслова // Науковий блог Національного університету «Острозька академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naub.oa.edu.ua>.
3. Філоненко С. Образ жінки в сучасній культурі : як побороти стереотипи / С. Філоненко // Повага – кампанія проти сексизму у політиці і ЗМІ. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://povaha.org.ua>.
4. GQ / Сайт журналу «GQ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gq.ru>.

Анна Захарченко,

студентка Сумського державного університету

УНІВЕРСИТЕТ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

Актуальність. Становлення людини, як особистості неможливе поза соціумом. Великий вплив на цей процес належить освіті, а, особливо, навчальним закладам вищої освіти, головною метою яких є створення сприятливих умов для навчання, самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення в обраних сферах, сприяння встановленню міжособистісних контактів, сприяння в оволодінні сучасними інноваційними технологіями тощо.

Пріоритетом університету завжди було і залишається прагнення формувати вільно мислячу творчу особистість, яка здатна самостійно вирішувати світоглядні та професійні завдання. А професійне становлення індивіда залежить від організації навчального процесу, самостійної роботи, виховної діяльності тощо. Значна частина в цьому процесі відводиться організації самостійної роботи, вільного часу студентів та дозвілля. Така організована взаємодія на теренах університету об'єднується єдиним соціокультурним простором, що формує позитивне відношення до майбутньої професійної діяльності, сприяє оволодінню професійними компетенціями та формуванню духовно розвинутої особистості.

Метою даної роботи є розгляд соціокультурного простору як потенціалу університету, як системи зв'язків навчання, виховання, закладів культури та мистецтва, громадських організацій, роботодавців тощо.

Основні результати дослідження. Соціалізація індивідів відбувається під впливом різних чинників, таких як елементи соціального середовища, конкретні події, явища і процеси, а також від конкретного регіону та від соціального оточення.

Здебільшого випускники шкіл мають недостатній рівень соціалізованості, а саме слабо сформовану життєву позицію, нерозвинуті соціальні здібності, що не дає змогу адаптуватися у соціумі. Це означає те, що в школі був сформований простір, де перевагу надавали навчанням аніж всебічному розвитку особистості. Особливо гостру потребу в такому просторі відчувають підлітки, оскільки підлітковий вік є вирішальним етапом у соціалізації особистості. І саме університет, завдяки його соціокультурному простору, допомагає молоді адаптуватися та інтеріоризуватися у суспільстві [1]. При цьому, на сучасному етапі лідируюча роль університету полягає в зміні його місії і функцій [3].

Взагалі складовими простору університету є освітній, соціальний та культурний. Так, у суспільстві освітній простір має декілька видів: співіснування та взаємодія будь-яких можливих освітніх сфер та їхніх компонентів; освітній простір відрізняється в різних епохах і культурах; освітній простір може бути локалізованим, наприклад, освітній простір вищого навчального закладу.

Таким чином поняття «освітній простір» охоплює всі можливі системи освіти, а також інші характеристики, які дозволяють спостерігати за динамікою, станом та структурою освітнього процесу.

На освітній простір впливає зовнішній чинник, тому що будь-який вищий навчальний заклад не може існувати поза соціальною сферою і виникає в результаті людських відносин. Отже, простір в якому ми живемо є соціально визначеним та сконструйованим. Тому, для виконання основних функцій, університету необхідна соціальна сфера, яка створена та регулюється самим вишем. Така сфера повинна мотивувати студентів та працівників на отримання та засвоєння нових знань.

Культурний простір - це комплекс переваг населення, зосереджених у межах певного простору. Дані культурні переваги проявляються в суспільній поведінці людей. Структурно культурний простір складається з чотирьох складових:

1. Символічної діяльності, що виконує функція навчання людей нормам поведінки в суспільстві;
2. Нормативно-соціальна поведінка, що є формою взаємодії;
3. Мова, за допомогою якої здійснюється соціальна взаємодія;
4. Мораль, за допомогою якої здійснюється регулювання соціальної взаємодії.

Символічна діяльність є важливою складовою культурного простору в цілому і зокрема університету. Вона поділяється на вербальну, наприклад, релігійні та фольклорні тексти, філософські та наукові праці, літературні та публіцистичні праці; невербальні - скульптурні, образотворчі, музичні, хореографічні, архітектурні, кінематографічні та інші; релігійне мистецтво та ритуали; соціальний етикет; мода, зачіски, макіяж; прикраси; політичні символи та знаки.

Таким чином символічна діяльність формує культурний простір, крім того, грає важливу роль у формуванні психіки людини та її інтелектуального розвитку. І, тим самим, створює сприятливі умови для розвитку особистості у просторі університету.

Нормативно-соціальна поведінка, що формує культурний простір, а отже і простір університету, є нормативною, ситуативною, ігровою. Але саме повсякденна нормативна поведінка, що підтримується історично традицією затверджується владними структурами. Нормативна поведінка регулює не виробничі, а побутові взаємодії між людьми. Таким чином, поведінка відіграє важливу роль у становленні культури й культурного простору. Завдяки чому люди здійснюють соціальну взаємодію, знаходять спільні інтереси, встановлюють ієрархічні порядки.

Мова і її словниковий склад є прикладом культурного порядку. За допомогою мови визначається стійкий порядок словосполучення і слововживання. Мова — це форма культури, яка втілює властиві їй риси: соціальна поширеність, повторюваність, стійкість. При цьому, словниковий запас є основою культури. Мова відображає, те що є в культурі та показує, як

функціонують і взаємодіють різні складові культури. Вона є основним засобом спілкування та передачі, отримання й розуміння інформації. Тим самим, культурне середовище формується через інтенсивне, постійне та вільне спілкування людей.

Мораль - це комплекс засобів, за допомогою яких здійснюється культурна регуляція соціальних взаємодій і комунікацій та без яких не можливе існування будь-якого культурного простору, а особливо соціокультурного простору університету.

Отже, культурний простір - це динамічне утворення, яке змінюється зі свідомістю суспільства. Він є соціальною сферою свідомості людей. Збереження культурного простору - дуже важливий аспект у розвитку суспільства. Це збереження не тільки традицій і звичаїв, а перш, за все, самосвідомості людського суспільства.

Взаємозв'язок соціального та культурного середовища університету, що опосередковано діяльністю різних суб'єктів, породжує особливу реальність, що фіксується поняттям «соціокультурний простір», де «соціальне» вказує на суб'єкт діяльності, а «культурне» — на якість і сферу його активності [2].

Соціокультурний простір, можна охарактеризувати такими властивостями, як: багатофакторність (культурні, соціальні, навчальні, виховні та інші); ресурсність, тому що кожен чинник простору має або може впливати на об'єкт освіти; структурованість; конструйованість; керованість.

Соціокультурний простір університету є конкретним освітнім простором, культурно й соціально організованим навколо суб'єктів і об'єктів освіти вишу, і тим самим впливає на розвиток індивіда, формує його індивідуальність та особистість.

Основні висновки дослідження. Розглянувши такі складові соціокультурного простору університету як соціальний, культурний простори та їх структурні елементи, можна зазначити, що соціокультурний простір включає соціально-культурні об'єкти, пов'язані зі створенням і поширенням культурних цінностей; характеризується своїм впливом на різні сторони культурної

діяльності особистості; дозволяє зберегти відому стійкість структурних утворень і підтримувати стан постійної готовності до змін та відновлення, а також закріплює й накопичує ті знання, способи, вміння, які традиційно знаходили застосування, котрі передавалися наступним поколінням; репрезентує культурну сутність побуту, спосіб життя, його рівень і якість; є посередником між особистістю й навколишнім світом, відповідаючи потребам студента, забезпечує йому можливість найбільш адекватно увійти в соціокультурний простір суспільства.

Список використаних джерел:

1. Алексеева О. Р. Роль соціокультурного простору освітнього закладу в соціалізації підлітків.// Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць. Вип. 30 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; редкол. : О. І. Курок (відп. ред.) [та ін.]. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2016 – 204 с. – (Серія :Педагогічні науки; вип. 30).
2. Флиер А. Я. Культурная среда и ее социальные черты [Электронный ресурс] / Флиер А. Я. // Знание. Понимание. Умение. – 2013. - №2. – Режим доступа : http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/2/Flier_Cultural-Milieu/
3. Chatterton P., Goddard J. The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs // European Journal of Education. – 2000. – Vol. 35, – № 4. – P. 475–496.

Карина Глущенко,

студентка Сумського державного університету

СОЦІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ГАЛУЗЬ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність. Вплив сучасного туризму на різні сфери соціуму глобалізованого суспільства викликає потребу у філософському осмисленні цього феномену. Спочатку туризм був локальною соціальною практикою, яка

реалізувалася обмеженою соціальною спільністю. Але сьогодні, туризм, який досяг глобальних масштабів стосується різноманітних сфер суспільного життя та впливає на її соціальні аспекти. При цьому розгляд людини як найвищої цінності суспільства, та її діяльності щодо задоволення фізичних і духовних потреб як надзавдання будь-якого соціального інституту зумовило актуалізацію рекреативно-оздоровчої функції туризму.

Отже, туризм є важливим інструментом соціального розвитку, а його вміле використання дає можливість виводити економіку країни на якісно новий рівень, забезпечує державам розвиток територій, залучення додаткової робочої сили, швидкі та високі прибутки, відчутний прогрес у всіх сферах суспільного життя. Особливо слід звернути увагу на універсальну природу туризму як багатовимірного явища та типу людської діяльності, комплексність і всеосяжність яких зумовлюється сукупністю складових психофізіологічної організації, внутрішнього світу, духовного життя та світогляду самої людини, її прагненням до пізнання навколишнього світу, саморозвитку, встановлення гуманного контакту з іншими народами та культурами.

Метою даної роботи є розгляд соціального туризму саме як галузі туризму.

Основні результати дослідження. Туризм – форма прояву соціально-культурної активності, що відображає потребу особистості в пізнанні навколишньої дійсності, новизні вражень і кола спілкування, поєднанні рекреаційного та духовного розвитку та усвідомлення ефективності використання для цього подорожей, екскурсій та інших динамічних видів вільного проведення часу. Туристів цікавить внутрішня сторона життя людей. Так, наприклад, на думку Дж. Уррі, туристський погляд фокусується на об'єктах, які відрізняються від повсякденного життя (пейзаж, ландшафт), з іншого боку, об'єкти туристської уваги містять у собі “різні форми соціальної стереотипізації” [3, с. 2].

Пересування у фізичному просторі, ритуально-ігрова складова туризму як можливість примірки невластивих людині в звичайному житті соціальних масок, метафорично співзвучні таким важливим явищам соціальної культури

суспільства, як соціальна мобільність і соціальна стратифікація. Відповідно ідеям Ж. Бодрійяра про “новий гуманізм”, споживання, масовий туризм, якраз і є втіленням теорії споживчого “праксису”: 1) суспільство споживання (речей, товарів, реклами, туристських послуг, різноманітних дозвілєвих форм тощо) вперше в історії дає індивіду можливість розкріпачитися та реалізувати себе; 2) система споживання йде далі чистого споживання, даючи можливість особистості виразити себе [1, с. 37].

Але туристична сфера, як і будь-яка інша, потребує регулювання. Необхідність будь-якого регулювання як спеціально організованої цілеспрямованої діяльності виникає тоді, коли "природні" регулятивні механізми того чи іншого процесу не забезпечують бажаний результат. Ускладнення сучасного суспільного життя, викликане загальним розвитком культури і науково-технічним прогресом, породжує безліч нових проблем, які передбачають цілеспрямоване регулювання. Сказане повною мірою відноситься до дозвілля сучасного суспільства, що супроводжується цілим рядом соціальних ефектів і становить одну із сфер суспільного життя. Подібно до того, як діяльність людини в умовах виробництва підлягає регулюванню, так і дозвільна діяльність і, безпосередньо туризм, що має свою власну специфіку і що здійснюється за своїми законами, також потребує спеціального регулювання.

Розвиток туризму правомірно пов'язують з його високою прибутковістю, з можливістю завдяки йому збільшити приплив валюти, розширити число робочих місць, ефективно використовувати функціонуючі готелі, музеї, парки, театральні – видовищні та розважально – ігрові установи. Але при цьому не можна не враховувати, що масовий приплив туристів порушує екологічну рівновагу, змінює спосіб життя місцевого населення, ускладнює виховання молоді, адже постійно гуляє маса приїжджих, що пробуджує у підростаючого покоління споживацьке ставлення до життя. У зв'язку з цим постає проблема раціонального і рівномірного розміщення туристських баз; подолання перевантаженості окремих центрів культури і відпочинку; залучення в інфраструктуру туризму нових регіонів, де є історико – культурні пам'ятки та

можливості ефективно організації групового та індивідуального відпочинку, розрахованого як на відпускний період, так і на короткочасні подорожі.

Домінуюча роль туризму в дозвіллевих перевагах у сфері духовного життя пов'язана з наявністю різноманітних мотивів, які здійснюють вплив на вибір певного виду дозвілля. Протягом всього періоду існування туризму його потреби постійно трансформувалися. Якщо раніше люди мандрували, щоб ознайомитися з культурою інших країн, побачити світ, відпочити від звичного ритму життя, то зараз туристи, крім знайомства з культурою іншої країни, прагнуть більше дізнатися про побут людей, повсякдення життя, звички, традиції. Звичними стали поїздки в інші країни під час національних свят, карнавалів. Турист – модель сучасної людини “взагалі” (modern-man-in-general), що є характерною для статистичного представника середнього класу західного світу, який “прочісує світ у пошуках досвіду та вражень” [2, с. 14].

Туризм - одна з найбільш ефективних галузей економіки. Самоокупність готелів чи інших баз туристського дозвілля досягається через 2-3 роки. Однак реальна ефективність туризму досягається при його масовості, при безперервному і досить повному завантаженні його інфраструктури, а це можливо лише за умови широкого розвитку соціального туризму, яке фінансується державою, профспілками, різними громадськими інститутами. Туризм в Європі, США, Канаді, Японії та інших розвинених країнах світу, високоефективний в силу всебічного розвитку і технічного оснащення його інфраструктури, але дуже істотну роль відіграють і численні соціальні програми, відповідно до яких мільйони людей щорічно подорожують за рахунок держави або громадської підтримки.

Отже, враховуючи, що турист як соціальний суб'єкт виступає в ролі складової соціальної структури суспільства, потрібно враховувати всі соціальні складові і та всі прошарки населення. Так, для розвитку соціального туризму в сучасній економічній ситуації необхідно:

- 1) створити регіональні фонди підтримки цієї безприбуткової форми туризму;

2) забезпечити сприятливий податковий клімат для установ та організацій, що сприяють розвитку соціального туризму;

3) використовувати "Пенсійний фонд", "Фонд Чорнобиля", "Фонд підтримки інвалідів" та інші соціально орієнтовані фонди для фінансування туристично – пізнавальних, спортивно – оздоровчих та інших програм для пенсіонерів, дітей, інвалідів та інших, які потребують суспільної уваги груп населення;

4) надати певні пільги в транспорті, в готелях, закладах культури, спорту і дозвілля для соціально незахищених груп населення;

5) здійснити підготовку фахівців, здатних з урахуванням специфіки контингенту організувати його ефективно туристичне дозвілля.

Вивчення наукових публікацій, директивних документів та методичних посібників з проблем туризму звертає увагу на те, що в центрі аналізу теорії і історії питання життєво стають проблеми інфраструктури, сервісних послуг, предметів споживання для подорожуючих і, як це не парадоксально, за межами наукового осмислення залишається головне, вирішальна перевага і умова успішного функціонування туризму – матеріалізовані в ландшафті, архітектурі, музейних експонатах, в діяльності установ мистецтв і центрів дозвілля, в менталітеті населення - культурні цінності народів і епох. Розвиток туризму безсумнівно вимагає вирішення комплексу правових, економічних, технічних, організаційних та інших проблем, але в першу чергу для успішного функціонування туризму необхідне збереження і послідовне відтворення культурного надбання, культурних традицій, культурної унікальності регіону, який став об'єктом уваги відпочиваючих.

Основні висновки дослідження. Туризм у сучасних умовах є невід'ємною частиною життя людини і одним з ефективних засобів реалізації соціокультурних цінностей у сфері дозвілля. Про це можна впевнено говорити, здійснивши аксіологічний аналіз сучасного стану туризму, оскільки цінності входять до основних компонентів мотивації людської діяльності, багато в чому

детермінують специфіку сприйняття індивідом навколишньої дійсності і особливості його поведінки.

Список використаних джерел:

1. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть [Текст] / Ж. Бодрийяр. – М. : Добросвет, 2006. – 387 с.
2. Muenchmeier, R. Bildung als Ressource der Lebensführung [Text] / R. Muenchmeier. – Leonberg, 2001.
3. Urry, J. Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies [Text] / J. Urry. – London : Sage, 1990. – P. 152.

Andrii Yusiuk,

student, Sumy State University,

student, Prague University of Economics

THE MODERN LANGUAGE ETIQUETTE OF CZECHS AND UKRAINIANS

The topicality of the chosen topic of study is determined by the growing role of communicative competence of youth in various socio-cultural environments in view of European integration of Ukraine, intercultural cooperation of communities, active migration processes. **The aim** is to provide a comparative analysis of language routines used by Ukrainians and Czechs in stereotypical communicative situations, such as addressing and attracting attention, greetings and farewells, acquaintance, expressing compliments. Achieving this goal involves the following **tasks**: 1) to determine the most typical linguistic rotations, that operate in Czech and Ukrainian language etiquette; 2) to characterize lexical, semantic, and grammatical features of the analyzed linguistic units; 3) to identify common and distinctive features of Ukrainian and Czech language etiquette on examples of the studied units. **The source of the research** is its

own observation of daily speech practices of various Ukrainian and Czech social groups, media and artistic texts, radio and television programs.

The main content of the work. 1. Addressing on "ти" or "Ви". An appeal to another person has several degrees of respect and proximity to the addressee in both Czech and Ukrainian languages. Czechs and Ukrainians distinguish these two forms, guided by strict rules, who and in what situations should address on "ти" or "Ви". It distinguishes the mentioned languages from others, for example, English, where there is no difference between "ти" or "Ви", but they always use "you". Czech researchers believe that this tradition came from German language, which also has a form of appeal to "ти" (du) and the form of appeal to "Ви" (Sie), which is guided by the Germans, Austrians, Swiss and other German-speaking people.

The appeal to "Ви" expresses a higher degree of respect for the addressee, than the appeal to "ти". The choice of this or that form of communication relates to conditions, situations of speech etiquette. Also, it depends on the degree of familiarity between interlocutors: "Ви" is used to an unfamiliar interlocutor, "ти" - to a well-known friend. During the further acquaintance, there are possible transitions from "Ви" to "ти". Despite long acquaintance, relationships may not be friendly, so the transition from "Ви" to "ти" may not happen. Even for friendly relations among people of middle and older generation, especially in intelligent environment, is used sometimes an appeal to "Ви". In this case, the transition to "ти" is associated with a loss of high respect, the manifestation of a certain familiarity. The choice also depends on the situation: "Ви" corresponds to official situations, "ти" - unofficial. If a stranger turned to you for "ти", this may indicate his familiar style of communication or demonstration of contempt and rudeness. In Czech language, we can divide the degree of respect and proximity to the addressee:

1. The most formal appeal to "Ви" with the addition of Mr / Ms and last name (*Pane Smutný, mohl byste na minutku? Mister Smutný, can you for a moment? Пане Смутний, можна Вас на хвилинку?*)

2. The transition to more trusting communication is the reference to "Ви" with the addition of a name (*Petře, mohl byste na minutku? Peter, can you for a moment? Петре, можна Вас на хвилинку?*)

3. An appeal to "you" (*Petře, mohl bys na minutku? Peter, can you for a moment? Петре, можна тебе на хвилинку?*) is used in a family environment, in a school between classmates, among friends, and can also be heard at work, if it is determined by the leader. The transition to "you" takes place with the consent of two people, but the initiative belongs to a person who has a higher social level.

2. **An appeal** plays an important role in social communication, as it is usually the first communicative action between partners and determines, whether the next conversation will take place and how it is - formally or informally.

2.1. **An appeal to a stranger** is characterized by a minimal dialogue, which involves addressing, attracting attention (in the form of a question), the information part of the message, the answer. The first step is to attract the attention of an unknown person. The most common forms of attention in Czech language are verbs *promiňte* and *omlouvám se*, which are translated as *excuse me* and *sorry* (*неперпрошую і вибачте*). Also, in Czech language, when it comes to attracting attention, is used the verb *prosím*, the Ukrainian equivalent of which *please* (*будь ласка*) is not used in this situation. Opportunities for contacting unknown person: *Byl byste tak laskav* (*Be nice to...Будьте ласкаві (люб'язні)*), *Promiňte, že obtěžuji* (*I'm very apologize. Перепрошую, що турбую*) - these forms of language etiquette are a manifestation of politeness, incline the companion to courtesy and the expression of kindness in response; *Poslouchejte!* (*Послухайте!Listen!*) - Familiar form of attraction attention; *Přátelé! Kolegové!* (*Друзи! Колегу! Friends! Colleagues!*) - get together as a friendly and trustworthy appeal to the audience; *Dámy a pánové* (*Пані та панове! Ladies and gentlemen!*) - An accepted form of application in the diplomatic sphere, in daily life to unfamiliar person is addressed as: *Paní(Ms), Pane(Mr)*;

Slečno! Chlapče! (*Дівчино! Хлопче! Girl! Boy!*) - a stylistically neutral appeal to youth; A group of young people is often referred to as: *Děti! Mládeži!*(*Children!*).

Babičko! Dědečko! (Бабуся! Дідусю!) (Grandmother! Grandfather!) - Addressing children and adolescents to elderly.

2.2. An appeal to a familiar person. When referring to a familiar person, in both languages are often used names. In Ukrainian, addressing by name can be either complete or shortened. Full form: the name and patronymic are used less often, especially when it comes to formal form of communication (*Максиму Івановичу, Оксано Миколаївно*). A shortened form appears more often, especially when appealing to a familiar person, a close friend or a family member. Instead, in Czech language, words *Paní, Pane* together with a surname, for example, *Pane Novotny* are used in the formal pronunciation, but *Paní, Pane* together with a name *Pane Martine* are used in the informal pronunciation.

In both languages, in situation of communication with relatives: the exchange of courtesies is not necessary, mainly the following forms of language etiquette are used: *Маріє! Оксанко! Миколо! Мишко! Мамо! Ненько! Тато! Бабуся! Дідусю! Сину! Дочко! Онучо! (Slečno! Chlapče! Babičko! Dědečko! Tatínku! Maminko! Girl! Boy! Grandmother! Grandfather! etc)*

2.3. Response to the appeal. If a person, you are referring to, wants to know if you are really talking to him/her, he/she may ask: *Mluvíte se mnou? (Говорите до мене? Do you talk to me?); Chcete mi něco říct? (Хочете говорити зі мною? Do you want to talk to me?); Ptáte se mě? (Питаєте у мене? Do you ask me?); Potřebujete něco ode mne? (Вам щось потрібно від мене? Do you need something?).*

3. Greeting expresses respect, joy to see a person. That's why people say: *Ahoj. Dobrý den. Dobrý večer. (Привіт. Добрий день. Добрий вечір. Hello, Good afternoon, Good evening)*. As a rule, in Ukraine and in Czech Republic, familiar people always greet each other, and are welcome to strangers, for example, in the corridor of a building, as well as when entering a smaller room where our arrival will not remain imperceptible, for example, a dentist's reception room, a school class. People are not welcome, when entering a large room, such as a train station, supermarket, airport lounge. A person with lower social status greets always first, as well as man with woman, younger person with senior, subordinates with a leader.

In Ukraine, an integral part of a greeting at every meeting between men is a handshake, in Czech Republic a handshake occurs mainly at a meeting between good friends, during a new acquaintance or agreement reached between business partners.

The most typical greetings: *Dobrý den!* (*Good day! Добрий день!*); *Dobré ráno!* (*Good morning! Добрий ранок!*); *Dobrý večer!* (*Good evening! Добрий вечір!*); *Ahoj/Čau!* (*Hello! Привіт!*). Sometimes in Czech official forms of greetings can be:

Vítám Vás! (*I congratulate you! Вітаю Вас!*); *Dovolte mi, abych Vás přivítal!* (*Let me greet you! Дозвольте Вас привітати!*); *Jsem rád, že Vás mohu přivítat!* (*I'm glad to greet you! Радий з Вами привітатись!*).

4. Expressions used after greetings. After the greeting, people ask others how they are doing, how they feel, etc. The etiquette of Czech and Ukrainian languages are very similar to the expressions used in this situation.: *Velmi rád, že tě vidím!* (*Very glad to see you! Дуже радий(-а) Вас бачити!*); *Jak žijete?* (*How are you? Як Вам живеться?*); *Jak se máš?* (*How are you? Як Ваши справи?*); *Co je nového?* (*What's new? Що нового?*); *Co je slyšet?* (*What is heard? Що чуємо?*).

5. Farewell. According to accepted etiquette norms, an elder person farewell to the younger, more socially status able person farewell to the socially less status person and those who leave the event, say goodbye to those who remain.

The most common form of farewell is Ukrainian: *До побачення!* (*Na shledanou! Goodbye!*) The Ukrainian preposition specifies a separation interval: *До зустрічі / До завтра / До суботи / До вечора* (*Until meeting / Until tomorrow / Until Saturday / Until evening*). Instead, this preposition is not used in Czech language, however, when it is necessary to indicate this interval, say: *Na shledanou zítra / Na shledanou v neděli / Na shledanou večer* (Literally: *До побачення завтра/До побачення в неділю/До побачення ввечері*; *Good bye until tomorrow / Goodbye until Sunday / Good bye until evening*). Also, a polite form of farewell is the best wishes: in Ukrainian - *на все добре* (all the best), in Czech language, wishes should be added to the goodbye, otherwise it is not clear that this is a farewell: *Na shledanou, všechno nejlepší!* (*Goodbye, all the best!*). Often, both in Czech Republic and in Ukraine, saying goodbye, say: *Držte se!* (*Тримайтесь*). Farewell at the end of the day is expressed

like: *На добраніч!* (*Good night!*) and the wishes of beautiful dreams: *Dobrou noc, krásných snů!* (*Good night, sweet dreams!* *На добраніч, солодких снів!*) Farewell to friends, relatives, acquaintances, unlike Ukrainian *Бувай!* (*Bye!*), in Czech sounds the same as greetings *Ahoj/Čau!*

6. Acquaintance. So that people in society know each other, they need to meet. You can get acquainted with a mediator or without him/her. The correct process of dating is as follows: firstly, a person with a lower social status represents himself/herself, but a person with a higher social status is the first to extend his/her hand.

6.1. Acquaintance without an intermediary usually takes place at work, at university, at school, in the business environment. Most often use the following forms: *Dovolte, abych se s Vámi seznámil* (*Let me meet you. Дозвольте з Вами познайомитись*); *Dovolte, abych se představil* (*Let me introduce myself. Дозвольте представитися*); *Chtěl bych se s Vámi seznámit* (*I would like to meet you. Я б хотів з Вами познайомитися*); *Seznamte se* (*Let's get acquainted. Давайте познайомимось*).

6.2. Acquaintance with the intermediary occurs in companies where certain people are familiar with each other. At least three people participate in an indirect acquaintance: one of them is an intermediary, the others are people who are introduced.: *Seznamte se (prosím) s (kým)* (*Познайомтеся, будь ласка, з*); *Chtěl bych Vás seznámit s (kým)* (*I would like to introduce you to smb /Я хотів би познайомити Вас з*); *Chtěl bych Vás představit (komu)* (*I would like to introduce you / Я хотів би представити Вам*); *Dovolte, abych Vás seznámil* (*Let me introduce you / Дозвольте Вас познайомити*).

7. Compliments, approval, as well as compassion are a kind of speech actions, that encourage an interlocutor and create a good mood for him/her. Both endorsements and compliments are realized in freely constructed expressions of language etiquette. Comparing Ukrainian and Czech etiquette, compliments are much more common in the Ukrainian language.: *Ви прекрасні, чарівні, розумні.* (*You are beautiful, charming, and intelligent*); *Ви добре (молодо) виглядаєте.* (*You look good (young)*); *Ви гарна людина (спеціаліст, лектор, керівник, господар тощо)* (*You are a good person (specialist, lecturer, manager, owner, etc)*); *Ви добре (чудово) граєте,*

співаєте. Ви розумні, добрі, чуйні тощо (*You are smart, kind, sensible etc*); У Вас (тебе) гарна усмішка (волосся, фігура, очі, руки, постава тощо) (*You have a good smile (hair, figure, eyes, hands, posture, etc)*); У Вас гарний (здоровий, свіжий) вигляд (*You have a beautiful (healthy, fresh) look*); У Вас гарний (прекрасний, тонкий) смак (*You have a beautiful (fine, delicate) taste*); З Вами цікаво (приємно) спілкуватися, розмовляти, говорити, мати справу, зустрічатися тощо. (*It's interesting (pleasant) to communicate with you, to speak, to speak, to deal with, to meet, etc*).

The most common compliments in Czech language: *Sluší ti to!* (*It's nice to you!* *Тобі це гарно пасує!*); *Toužím po tobě!* (*I'm missing you!* *Мені тебе не вистачає!*); *Bez tebe nechci prožít ani jeden den!* (*I do not want to live without you!* *Без тебе не хочу прожити жодного дня!*); *Ty jsi důvod, proč ráno vstávám!* (*You are the reason why I wake up early!* *Ти є причиною, чому я рано прокидаюся!*). Often, in response to compliments, say: *Děkuji!* (*Thanks!* *Дякую!*); *Díky za kompliment!* (*Thank you for the compliment!* *Спасибі за комплімент!*); *Vy mi lichotíte!* (*You flatter me!* *Ви мені лестите!*); *Jsem rád, že se vám to líbilo!* (*I'm glad you liked it.* *Я радий (-а), що Вам сподобалося*) etc.

Conclusion. The analysis allows to draw the following conclusions.

The functioning of robust language expressions in standard etiquette situations based on communicative tradition of each of the peoples. All expressions of speech etiquette perform the role of an obligatory communicative framework for further successful communication. They are intended to demonstrate the courtesy of interlocutors. For each etiquette situation in Ukrainian and Czech languages there are several synonymous units, that serve as a means of transmitting the same content.

In both languages, using of one or another shortcut statement is influenced by the tone of communication and the status of communication participants.

Despite minor differences, Ukrainian and Czech speech etiquette demonstrate a lot in common.

Ignorance or ignoring of the accepted rules and norms of communication threatens the loss of reputation and social defeat.

References:

1. FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT. Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. Vyd. 1. Praha: ACADEMIA, 1985-2008. ISBN 978-802-0015-723.
2. SMEJKAL, Vladimír a Hana SCHELOVÁ BACHRACHOVÁ. Velký lexikon společenského chování. 2., rozš. vyd. Praha: Grada, 2011, 400 s. ISBN 978-80-247-3650-1.
3. ŠPAČEK, Ladislav. Nová velká kniha etikety. 2., rozš. vyd. Praha: Mladá fronta, 2008, 268 s. ISBN 978-80-204-1954-5.
4. <https://studopedia.org/12-96779.html> "Український мовленнєвий етикет"

Науковий керівник: А. Г. Ярова – к.філол.н., доцент кафедри журналістики та філології Сумського державного університету

Віта Березенко,

д. н. із соц. ком., професор кафедри теорії комунікації,
реклами та зв'язків із громадськістю
Запорізького національного університету

Тетяна Іванець,

к.філол.н., доцент кафедри теорії комунікації,
реклами та зв'язків із громадськістю
Запорізького національного університету

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Мета нашої роботи – розглянути різні підходи до інтерпретації терміну паблік рилейшнз (PR), що склалися в сучасному науковому дискурсі і виявити головні риси цього феномену. Французький дослідник Ф. Буарі свого часу писав: «Public relations <...> Ці слова використовувалися для опису стількох

речей, на них витратили так багато чорнила і вони викликали таку кількість суперечок, що легко зрозуміти, чому так важко скласти про них чітке уявлення і чому вони викликають стільки питань <...>. Вельми важко позбавити PR тієї строкатої клаптикової ковдри Арлекіна, в яку їх звикла рядити погано інформована публіка» [1, с. 35]. Не можна не погодитися із цією думкою, адже визначень феномену PR в науковій літературі представлено більше тисячі, і проблема пошуку універсальної дефініції залишається актуальною. Порушивши питання визначення паблік рилейшнз, вважаємо доцільним почати розгляд цього питання з виявлення основних підходів до тлумачення зазначеного феномену. Проаналізувавши роботи сучасних українських та зарубіжних вчених, ми визначили наступні головні ознаки паблік рилейшнз та підходи до його визначення..

Найбільш вагомими, на наш погляд, є розуміння паблік рилейшнз як феномену комунікації, як комунікаційного менеджменту та як феномену культури.

По-перше, комунікаційна сутність феномену паблік рилейшнз є його першою і головною ідентифікаційною ознакою, і саме ця його сутність дозволяє віднести PR до явищ соціально-комунікаційного характеру. На думку сучасного американського дослідника феномену паблік рилейшнз У. Стефенсона (W. Stephenson), в основу розуміння PR має бути покладена перша й універсальна потреба людської істоти – потреба спілкування (комунікації) «Все людське буття ґрунтується на потребі «встановлювати відносини» («open up relations»), мати щось спільне, розподіляти щось між собою [7, с. 7]. Це набір певних способів, які застосовуються для моделювання людського спілкування. Розуміння феномену PR доповнюються різними визначеннями, сутність яких пов'язана із комунікацією різного рівня, що функціонує у публічному просторі.

По-друге, вся діяльність у сфері PR зосереджується навколо проблеми управління комунікаційними потоками, які виникають навколо базисного суб'єкта PR та громадськістю, яка так чи інакше з ним пов'язана. Науковці у своїх дослідженнях звертають увагу на той факт, що «управління» або

«менеджмент» слід розуміти широко, як управління інформаційно-комунікаційними потоками, як керування інформацією через її виробництво та розповсюдження. Результатом ефективності/неефективності комунікативної PR-акції слід вважати наявність або відсутність запланованих (бажаних) змін в поведінці цільових груп, тобто тих, на кого ця інформація була спрямована. Це означає, що фахівець з PR має керувати (управляти) процесом комунікації, починаючи із створення повідомлення і послідовно на всіх наступних етапах і на всіх ланках комунікаційного ланцюга задля забезпечення максимального комунікативного ефекту.

Саме тому американські дослідники сучасності в галузі PR Дж. Грюніг (J. Grunig) і Т. Хант (T. Hunt) вважають, що більшість визначень публік рилейшнз включають такі два елементи як комунікація і менеджмент. Вони, наприклад, визначають PR як управління комунікацією між організацією та громадськістю [5]. Їх підтримує і інший американський дослідник М. Менчер (M. Mencher): «PR – це функція менеджменту, яка вивчає і оцінює ставлення громадськості, ідентифікує політику й дії індивіда чи організації з інтересами громадськості і реалізує програму дій для здобуття суспільного сприйняття і розуміння» [6, с. 108] В. Королько також розглядає публік рилейшнз як управлінську функцію, «що покликана оцінювати ставлення публіки, ідентифікувати політику і дії приватної особи або організації стосовно до громадських інтересів і виконану програму діяльності, спрямовану на досягнення розуміння і сприйняття її масами» [3, с. 120].

По-третє, PR в сучасному науковому дискурсі розглядається і як певний феномен культури, багатовимірне ментальне утворення, що кодує знання про соціально та культурно значущу сферу людської діяльності. За визначенням сучасних британських дослідників К. Ботана і В. Газлетона, публік рилейшнз є певною культурою, в першу чергу, частиною культури взаємовідносин у суспільстві, це культурна практика сама по собі. PR є досягненням загальної культури і вважається культурною практикою. Соціум є результатом діяльності організованої на конкретному етапі історичного розвитку сукупності індивідів,

що об'єдналися на підставі характерних саме для них відносин, а PR науковці іноді схильні вважати професійною субкультурою. Ми погоджуємося з думкою Т. Лещенко, що зв'язки з громадськістю мають реалізовувати свій культууроутворюючий потенціал у субкультурі певних соціальних спільнот завдяки продукуванню, відтворенню і трансляції цінностей цих спільнот, культивування відкритості, інтегративності й стійкості відносин, розвитку здатності моделювати суспільний настрій [4].

Для виявлення сутності паблік рилейшнз важливо звернути увагу й на той факт, що цей феномен набуває певних ознак, адаптуючись у різних культурах і, відповідно, мовах. Відомо, що сам термін «PR» був запроваджений американськими фахівцями в галузі суспільних комунікацій, але згодом відбулася його адаптація і в інших країнах світу. Це поняття та його функції модифікуються і набувають у інших культурах певних рис, відмінних від американської. Так, наприклад, зв'язки з громадськістю в Японії розуміються як «зв'язки з пресою», в японській мові немає терміна для позначення цього феномену, немає відповідного терміна і в німецькій мові, у Румунії термін «зв'язки з громадськістю» нерідко плутається з позначенням «інформаційна довідка», – послуги, яка надається покупцям в якості сервісної довідки [2, с. 135].

Отже, проблема визначення феномену PR в сучасному науковому дискурсі залишається дискусійною і потребує подальшого пошуку шляхів її вирішення. Одним із кроків до розв'язання цієї проблеми ми вважаємо виділення основних наукових підходів, що покладені в основу розуміння феномену PR.

Список використаних джерел:

1. Буари Ф. А. Паблік рилейшнз или стратегия доверия / Ф. А. Буари. – М. : Консалтинговая группа “ИМИДЖ-Контакт” : ИНФРА-М, 2001. – 178 с.
2. Дадькова О. Концептуальне визначення міжнародних зв'язків із громадськістю / О. Дадькова // Освіта регіону. Серія: Політологія. Психологія. Комунікації. – 2009. – № 1. – С. 134–137.

3. Королько В. Г. Основи публік рилейшнз : посібник / В. Г. Королько. – К. : Інститут соціології НАНУ, 1997. – 335 с.
4. Лещенко Т. А. Связи с общественностью как элемент субкультуры российского бизнес-сообщества : социологический анализ: дис. на соиск. учен. степ. канд. социолог. наук : спец. 22.00.04 “Социальная структура, социальные институты и процессы” / Т. А. Лещенко. – М., 2010 – 171 с.
5. Hunt T. Public Relations Techniques / T. Hunt, J. Grunig. – New York : Harcourt Brace Coll, 1994. – 324 p.
6. Mencher M. Basic Media / M. Mencher. – Writing Medison, Wissonsin : Wm. G. Brown Communications, 1993. – 457 p.
7. Stephenson W. The Play Theory of Mass Communication / W. Stephenson. – Chicago : Chicago Press, 1967. – 225 p.

Руслан Керімов,

аспірант Запорізького національного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ ДВОСТОРОННІХ МОДЕЛЕЙ PR-КОМУНІКАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ НОВИХ МЕДІА

Актуальність теми. Побудова громадянського суспільства в Україні передбачає втілення таких моделей комунікації, які відповідають запитам суспільства в створенні транспарентних відносин між різними групами громадськості, між громадянським суспільством і владними структурами, між різними прошарками населення та ведення діалогу по усіх принципових суспільних питаннях. Інтерес до вивчення комунікативних процесів в інтернет-середовищі, до практики застосування в ньому PR-технологій відмічається у дослідженнях багатьох науковців, серед яких роботи В. Березенко, Л. Городенко, І. Захарова, А. Калініна і Ю. Логвіної, Р.Ріпки та інших представників наукової спільноти. Отже, мета нашої розвідки – розглянути

переваги впровадження двосторонніх моделей PR-комунікації за допомогою нових медіа.

Основні результати та висновки нашого дослідження, їх цінність полягають у наступному.

Зв'язки із громадськістю розглядаються нами як саме той інструмент, який може активно використовуватися задля розв'язання суспільних проблемних питань, адже їх мета - встановлення діалогової комунікації, результатом якої має стати суспільний консенсус. Отже, однією із потужних площадок здійснення діалогової комунікації є нові медіа. Вони є найпотужнішим інструментом сучасної «інфраструктури» соціальних комунікацій і ознакою становлення інформаційного суспільства – нової епохи розвитку людства, результатом комп'ютеризації суспільства та активного використання цифрових технологій. Л. Городенко зазначає, що характеристикою сучасних соціальних комунікацій є різка зміна інструментарію та каналів донесення і поширення інформації у зв'язку з поширенням і популяризацією нової комунікаційної формації — мережевої [2, с. 152].

Р. Ріпка слушно зауважує, що побудова повноцінного інформаційного суспільства передбачає «обов'язкову підтримку формування та розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, яка має забезпечувати процеси створення, зберігання, розповсюдження й використання інформації та широкий доступ до неї» [3, с. 37]. Впровадження двосторонніх моделей PR-комунікації можливо завдяки залученню нових медіа, які з'явилися в кінці ХХ століття як інтерактивні електронні видання і нові форми комунікації виробників контенту. Крім того, в науковій літературі цим терміном позначають і сам процес розвитку цифрових, мережевих технологій і комунікацій.

Головна перевага нових медіа для PR-комунікування полягає, перш за все, у їх інтерактивності. Це їх головна риса, яка дозволяє впроваджувати на лише двосторонню асиметричну модель PR-комунікації, але й двосторонню симетричну модель. Завдяки можливості висловлювати власні думки споживачами контенту в режимі он-лайн стає реальною діалогова комунікація,

завдяки якій посилюється донесення думки громадськості з приводу актуальних суспільних питань. Споживач контенту стає і автором контенту, співучасником процесу PR-комунікації.

Інтерактивна природа новітніх медіа характеризується високою ефективністю у представленні та засвоюванні інформації і значно підвищує можливості публік рилейшнз у посиленні взаємозв'язків базисного суб'єкта PR із цільовими групами громадськості. Виходячи з цього, можна констатувати той факт, що відбувається певний вплив нових медіа на практику публік рилейшнз. Інтерактивних формат нових медіа дозволяє розглядати зв'язки із громадськістю як управління комунікаційними потоками шляхом виявлення зон поєднання і створення умов для узгодження інтересів, як з боку громадськості, так і з боку базисних суб'єктів, які ініціюють PR-комунікацію. Це такий спосіб досягнення PR-цілей, при якому «суб'єкти комунікування існують не як різнополюсні, розділені субстанції, але як взаємозалежні суб'єкти суспільних відносин, так само зацікавлені один в одному і знаходять «момент узгодження інтересів» як внутрішній імператив свого існування, свого успіху» [1, с. 285].

Характерною рисою моделі комунікацій з громадськістю, що пропонується новими медіа, стає зміна управлінської парадигми керування комунікативними процесами на колаборативну, яка передбачає спільну діяльність суб'єктів комунікації і цілком позитивною для сфери соціальних відносин. Нові медіа дозволяють робити перехід в системі суспільного комунікування від суб'єкт-об'єктної парадигми до гетерархічної суб'єкт-суб'єктної завдяки саме інтерактивності.

PR-практика передбачає виробництво інформаційно-комунікаційного продукту в системі «суб'єкт-суб'єктних» відносин, що складаються в результаті спільної діяльності в інтелектуальній сфері двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, і при якому відбувається аналіз комунікаційної ситуації, прийняття тактичних і стратегічних рішень по ефективному засвоюванню, накопиченню, продукуванню, розповсюдженню та інтенсивному обміну знаннями між суб'єктами PR-комунікації.

Цінність нових медіа для практики PR полягає у наступному: вони розширюють можливості комунікації, представляють собою безкоштовний форум для обміну ідеями, інформацією та думками, надають нові можливості для прямої взаємодії з цільовою аудиторією. Ризик негативної інформації існує, але аудиторія все одно відвідує інтернет, тому PR-практика повинна охоплювати і нові медіа, хочуть цього творці контенту чи ні. Це уможливорює комунікацію в режимі реального часу і створює платформи для вираження громадської думки з різних питань. Використання блого-сфери дозволяє PR-повідомленням безпосередньо досягти цільової аудиторії з найменшими витратами, полегшує доступ до нової, більш молодшої аудиторії, до якої не завжди можливо потрапити через традиційні медіа. Крім того, коли мова заходить про нові медіа - блоги, соціальні мережі, медіахостінги, Твіттер та інші сервіси, які визначають обличчя сучасного інтернету, як правило, в голові фахівця з комунікацій починають виникати асоціації з вірусним і партизанським маркетингом, незвичайними інтерактивними кампаніями та іншими видами діяльності, які складають основу поточної «моди» в PR. Оскільки споживання комунікаційного продукту, який представляють нові медіа, невіддільне від процесу їх виробництва, тому і сам процес виробництва є спільним і для виробника, і для споживача комунікативної послуги. А це особливо актуально для сучасної практики в сфері паблік рилейшнз.

Ще один важливий момент: тим, у кого було обмежене уявлення про те, що таке зв'язки з громадськістю, нові медіа допомогли зрозуміти, що PR не зводиться лише до зв'язків із засобами масової інформації. В системі нових медіа переміщується фокус з PR-інструментарію на процес побудови відносин, який, власне, і є метою зв'язків з громадськістю.

Отже, нові медіа перевершують традиційні мас-медіа з точки зору доступності аудиторії і створення діалогу, дозволяють компаніям оперативно дізнатися про те, що аудиторія думає про їх продукти та послуги, більше того, це сучасний спосіб спілкування в умовах запровадження прозорих стосунків між базисним суб'єктом PR та його цільовою аудиторією.

Список використаних джерел:

1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання: Монографія / В. В. Березенко; За загал. наук. ред. В. М. Манакіна. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. – 359 с.
2. Городенко Л. М. Трансформація інформації у мережевій комунікації / Л. В. Городенко // Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник / за ред. В. В. Різуна; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – Т. 51. – Квіт. – черв. – С. 152–155.
3. Ріпка Д. О. Формування системи управління знаннями підприємства / Д. О. Ріпка // Управління розвитком. – 2011. – Вип. 22 (119). – С. 37–39.

Надія Подоляка,

к. н. із соц. ком., ст. викладач кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету

Дарія Теницька,

студентка Сумського державного університету

ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАВНИЦТВ У СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ INSTAGRAM

Сучасна видавнича діяльність майже не можлива без інноваційних способів комунікації з читачами. Одним із таких способів є соціальні мережі. Варто зазначити, що не всі українські видавці користуються соціальними мережами задля комунікації з читачем та просування своєї продукції. Але, ті хто розуміють необхідність присутності в соціальних мережах ведуть доволі активне Internet-життя і таким чином розширюють коло своїх клієнтів.

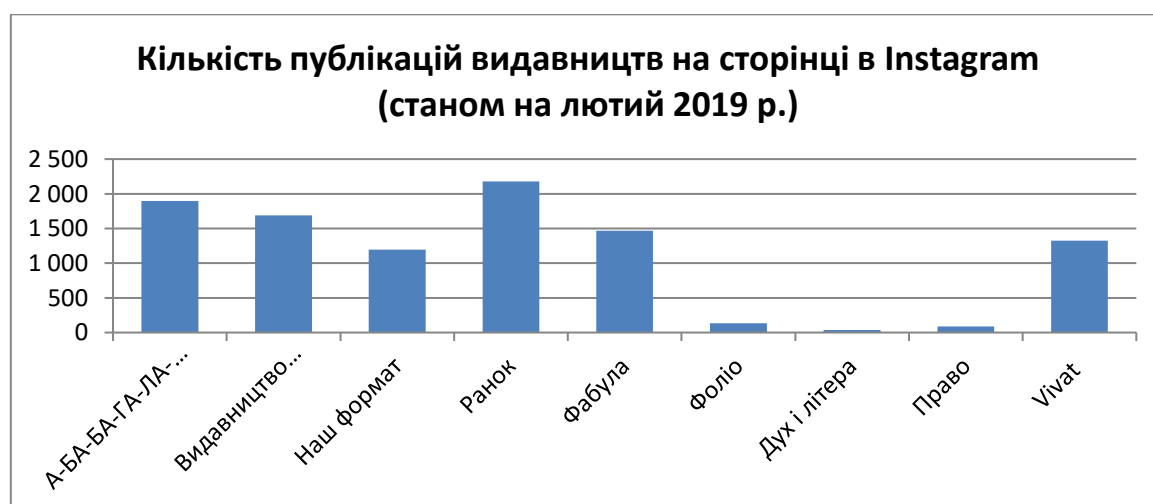
Засобам промоції українських видавництв в соціальних мережах присвячені публікації М. Женченко, Т. Гринівського, В. Теремка, І. Копистенської, А. Попової та інших [1]. У 2018 р. вийшла монографія М. Женченко, присвячена векторам цифрових трансформацій видавничої галузі [2].

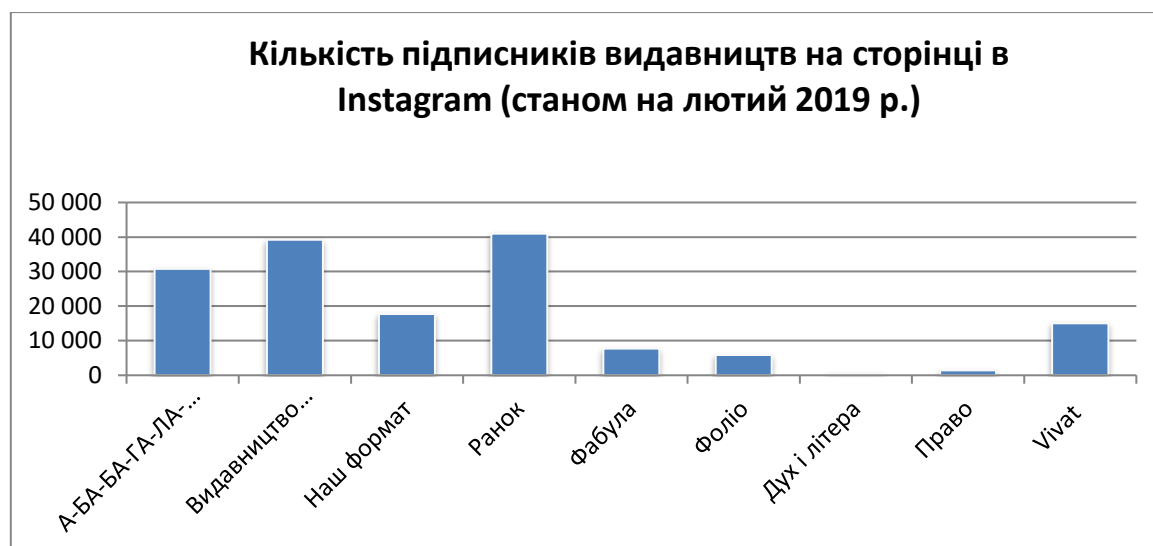
Загалом, можна визначити кілька завдань, які ставить перед собою видавець при створенні аканту у соціальних мережах: по-перше – ознайомити читачів з асортиментом видавничої продукції, новинками, культурними заходами, авторами, цінами тощо; по-друге – соціальні мережі є дуже легким способом реалізації продукції. Покупки в Internet доволі легка процедура, що передбачає заощадження часу, а іноді і коштів. Книги не є винятком.

Багато сучасних видавництв позиціонують свої сторінки в соціальних мережах як Internet-магазини; по-третє – видавці в будь-який момент можуть дізнатися про побажання чи невдоволення клієнтів. Адже маючи зворотній зв'язок читач завжди може звернутися до видавця з проханням, написавши в директ чи залишивши коментар. Таким чином, поява в соціальних мережах сприяє розширенню кола споживачів і більш активній реалізаторській діяльності.

Видавництва, що ведуть доволі розгорнуту діяльність реєструють сторінки у кількох мережах, щоб привернути увагу більшої кількості їх користувачів. Однією з найпопулярніших соціальних мереж у світі, що налічує більше мільярда користувачів є Instagram. Основним принципом роботи є обмін фотографіями та відео між користувачами. Кожен користувач має свій профіль (особисту сторінку), де робить публікації. Інтерфейс Instagram дуже простий та легкий саме тому соціальна мережа так популярна серед користувачів.

Із 20 проаналізованих відомих українських видавництв лише 9 мають профіль в Instagram. Зупинимось на кожному окремо.

А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА. Видавництво має офіційний інстаграм, який налічує 30,8 тис прихильників. Також на сторінці видавництва користувачі можуть знайти інформацію про місцезнаходження видавництва, контактні дані, посилання на сайт, де можна замовити книги. За весь час з моменту реєстрації сторінки було зроблено 1898 публікацій. Нові пости публікуються щодня і носять, головним чином, інформаційний характер: про вихід нових книг, а також про поетів, письменників та ілюстраторів, з якими співпрацює видавництво. Посты, які повідомляють про вихід нової книги містять також коротку рецензію на книгу й інколи інформацію про автора. Кожен такий пост містить посилання на інтернет-магазин та адресу офісу, де також можна придбати книги.

На своїй сторінці видавництво повідомляє про знижки, які діють у книгарнях та інтернет-магазині. Також є багато постів з ілюстраціями, які ввійдуть в книги та інформація про ілюстраторів.

Варто зазначити, що всі фото та відео матеріали сторінки мають гарну якість відтворення та естетичну довершеність.

Видавництво Старого Лева. Офіційна сторінка в Instagram налічує 39,2 тис користувачів, що підписані на її оновлення. За весь час існування сторінки було зроблено 1690 постів. Більшість з них має коротку інформацію про нове видання, фото самої книги, а також посилання на інтернет-магазин. Деякі публікації розповідають про книгарні видавництва, їх атмосферу і місцезнаходження.

Оскільки видавництво випускає сувенірну продукцію (термогорнятко, чашка тощо) під своїм логотипом, то на офіційній сторінці подається інформація про сам продукт та місце, де його можна придбати чи замовити.

Наш формат. На офіційну сторінку видавництва підписано 17,7 тис користувачів Instagram. Зроблено 1197 публікацій. У шапці профілю вказується, що видавництво є лідером на ринку ділової та світоглядної літератури. А також повідомляється, доставка книг можлива у будь-який куточок світу. Окрім звичних публікацій про книги та авторів, на сторінці розміщені цікаві пости про електронний додаток для е-книжок і особливості його використання, цікаві події, які відбуваються у Книгарні «Є», а також оригінальні еко-упаковки від видавництва.

Vivat. На сторінку підписані 15 тис користувачів. Зроблено 1324 публікації. Видавництво публікує інформацію про книги, які є в наявності та можливі шляхи їх замовлення а також про книги, що заплановано видати чи вже готуються до друку. Особливістю сторінки є те, що видавництво публікує ТОП-10 продажів книг у різних категоріях. Користувачі також мають можливість дізнатися про розіграші, знижки, час і місце презентацій тощо.

Ранок. Видавництво «Ранок» має сторінку, на яку підписалися 41 тис користувачів. Зроблено 2177 публікацій, які містять фото та інформацію про книги, що відкриті для продажу, а також інформацію про відомих авторів і нейтральні пости, які не пов'язані з рекламуванням книг (типу «Доброго ранку» чи «Вдалого дня»). Видавництво позиціонує сторінку як офіційний інтернет-магазин. Це означає, що замовлення можна зробити відразу в Instagram, а не на сайті видавництва, що є комфортним для користувачів соціальної мережі.

Фабула. Видавництво представляє свою інста-сторінку як офіційний інтернет-магазин, де можна придбати найкращі твори вітчизняних і зарубіжних авторів. Наявно багато публікації, що повідомляють про знижки на певні видання, а також публікуються фото та інформація про книги, які є в продажу чи готуються до публікації. Сторінка має 7 753 користувачів, що підписані на її оновлення. Зроблено 1467 публікацій.

Фоліо. Instagram-акаунт налічує 5 870 користувачів та 136 публікації. На сторінці публікуються пости про новинки видавництва, в інформації до постів подається інформація про можливості замовлення та доставки, ціна (якщо є наявна, то і знижка) і короткий опис книги (автор, короткий зміст, історія написання тощо).

Дух і літера. На сторінці видавництва крім постів про книги подається інформація про культурні заходи, що були організовані видавництвом або в яких видавництво брало участь. Загалом таких публікацій 36. Кількість підписаних користувачів – 449.

Право. Сторінка видавництва нараховує 1 447 користувачів та 86 публікацій. Публікації інформують користувачів тільки про видання, які вже відкриті для доступу з короткою характеристикою та фото.

Отже, соціальна мережа Instagram є доволі актуальним і простим способом популяризації видавничої продукції, що дає можливість розширити коло споживачів, а також слідкувати за всіма новинками у книжковій справі. Щодня інформація про сторінки в соц. мережі оновлюється і тому здійснити остаточний аналіз трансформації процесів промоції видавництв практично неможливо. Але теоретичне осмислення та систематизація інноваційних видавничих практик надасть можливість накреслити шляхи розвитку видавничої галузі.

Список використаних джерел:

1. Попова А. Засоби промоції видавничої продукції через соціальну мережу Instagram / А. Попова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bdpu.org/wp-content/uploads/2019/03/35.pdf>.

2. Женченко М. Цифрові трансформації видавничої галузі / монографія / за наук. ред. В. Різуна. – Вид. 2-е виправл. – К. : Жнець, 2018. – 436 с.

Vitaliia Kholod,

student, Sumy State University

DIGITAL VS INTERNET MARKETING: SPECIFIC DIFFERENCES

Intensive quantitative and qualitative growth of Internet users since the late 80-ies provided it with communication functions and possibilities of economic interaction. Enterprises started to create sites and implement electronic forms of doing business. The continuous growth of Internet users, each of whom is a potential consumer, has led to an adequate increase in the turnover of the electronic economy. Virtual goods and electronic money are unique phenomena of electronic economy, which do not exist separately from the productive forces of the electronic economy (computer devices and telecommunication facilities).

Topicality. The theoretical principles of the formation of marketing technologies in the virtual environment have been reflected in the scientific works of such scholars as R. Abdeyev, D. Bell, G. Vasiliev, V. Golik, F. Gurov, D. Zabegalin, M. Zuev, M. Ivchenko, E. King, T. Kozlov, etc.

At the same time, theoretical awareness and scientific substantiation of the place of marketing in the conditions of informatization of society remains the subject of scientific discussion. Since the digital economy is, on the one hand, derived from the electronic economy, and on the other, the next stage of development, it is unsettled to isolate the fundamental differences in marketing in the digital economy.

Objective. Determining the specific differences between digital and Internet marketing.

Research results. New digital methods for processing and using information become the main source of increased effectiveness and effectiveness of marketing activities. In a society, where information plays important role, the Internet and other digital channels change the forms and methods of marketing activity, they become the impetus for the emergence of a new form of marketing activity – digital marketing.

The first phase – Internet Marketing (1995-2003), which was distributed through stationary computers, laptops, functioned in a virtual environment, and the target audience was only the owners of computers and laptops with Internet access.

The second phase – digital marketing (2003 to present) spreading through all mobile devices and other devices that have access to the Internet, the scope is expanding through the transition to the real environment.

Danko T., Kitova O. believe that «digital marketing provides interaction with clients and business partners with the use of digital information and communication technologies and electronic devices, in a broader sense» [1, p. 261].

Digital marketing is closely intertwined with Internet marketing, but it has already developed a number of techniques that allow reaching the target audience, even in offline environments. He solves the following tasks: 1) support brand image; 2) support the withdrawal of a new brand or product on the market; 3) increase of recognition; 4) promotion of sales [2].

Digital marketing is derived from Internet marketing, while leaving, beyond the limits of computer communication. Interaction with target audiences comes from mobile devices, digital TV, interactive screens, POS terminals. If Internet marketing uses one channel – the Internet, then in digital marketing, the number of channels is quite large and will grow in the future.

Digital marketing uses five digital channels:

- 1) the Internet and the devices providing access to it;
- 2) local networks (Extranet, Intranet);
- 3) mobile devices;
- 4) digital television;
- 5) interactive screens, POS terminals.

The main methods of digital marketing are: contextual advertising of the Google AdWords or Yandex Direct; technology Big Data – arrays of large volumes; retargeting – redirection; mobile marketing; Email; viral marketing; RTB (real time bidding); SMM – social media marketing; SMO – social media optimization; SEO – search engine optimization; SEM – search engine marketing.

The frequency of the use of digital marketing methods: first place – SEO (site optimization in search engines) – this method is used by 90% of enterprises; the second place – SMM (social media marketing) and SMO (optimization for social networks) – 65% of enterprises; the third place – contextual advertising – 60% of enterprises; fourth place – SEM (search marketing) – 33% of enterprises [3]. In 2019, according to eMarketer, companies around the world are planning to spend \$135 billion on digital marketing. In 2020, according to WebDAM Solutions, digital marketing will occupy 25% of the total marketing budgets, while advertising revenue in the print media is indicative of the level of the middle of the twentieth century and this trend will increase [4].

Digital vs Internet marketing:

1) new possibilities of mobile communication: text messages (SMS); voice automatic menu (IVR); multimedia messaging (MMS); local radio communication between communication devices (Bluetooth); wireless data transfer protocol (WAP); Mobile code (combination of numbers that allows you to make payments or receive discounts); QR-code – a picture on the printed product, which allows a quick transition to the virtual environment; Click To Technology, Flash SMS, Location Based Services (LBS) – technology for easy downloading of software products;

2) new possibilities of television: technology of augmented reality;

3) new features of interactive screens: 3D-projection (3D-mapping) – technology of projection of the image on the object of the surrounding environment;

4) new possibilities of POS-terminals, video cameras: biometric technologies – technology of automated identification of consumers, based on physiological (fingerprints, facial recognition, DNA, eye iris, palm or ear shape, smell) or behavioral (handwriting or keyboard handwriting, voice, movement of lips, stroke) characteristics. For example, with the help of biometric technologies, you can pay for goods, with a finger (eye, ear) to the scanner. Relevant cameras allow you to conduct marketing research on the relation to the product or advertising messages in the form of observations of demographic and behavioral characteristics of consumers (turns of the head, blink of eyes, movements, facial expression, stroke, emotional reactions). Based

on this technology, some outlets already use face recognition to create customer databases;

5) new e-mail capabilities.

Conclusions. Digital marketing has enriched Internet marketing, first and foremost, with mobile communications. This allowed to break the closed space of the virtual world and enter the real world environment. As a result, additional opportunities for expanding the audience of marketing influence at the expense of owners of mobile communication with the simultaneous provision of targeting and personification of such influence, increased the effectiveness of marketing activities in the conditions of society`s information.

References:

1. Данько Т. П. Количественные методы анализа в маркетинге: монография / Т. П. Данько, И. И. Скоробогатых. – СПб. : Питер, 2005. – 384 с.

2) Карпіщенко О. О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент комунікаційю. [Електронний ресурс] / О. О. Карпіщенко, Ю. Е. Логінова // Електронний архів Сумського державного університету. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua>.

3) Спеціалізоване агентство контент-маркетингу Content Marketing. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://contentmarketing.com.ua/tsifroviy-marketing-10-golovnih-problem>.

4) Тренды digital-маркетинга 2014 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vkurse.ua/ua/business/trendy-digital-marketinga.html>.

Academic supervisor: I. Bashlak – senior lecturer, Department of Foreign Languages, Sumy State University

Вадим Яременко,

аспірант кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету

СТОРИТЕЛІНГ У СУЧАСНИХ СПОРТИВНИХ PR-КОМУНІКАЦІЯХ

Актуальність дослідження полягає у тому, що в сучасних комунікаційних технологіях чільне місце посів сторітелінг як технологія реалізації іміджевих комунікацій. Сьогодні багато науковців вивчають це унікальне явище та дають його визначення й характеристики. Воно потрапило у поле зору таких сучасників як М. Вікмана, А. Градюшка, А. Досенка, І. Парфенюк, П. Родіна, О. Тодорової, Я. Яненка та багато інших по усьому світу.

Метою розвідки було вивчення особливостей сторітелінгу як комунікаційної технології у спортивному PR.

Завдання - з'ясувати технології створення вдалого спортивного сторітелінгу (на прикладі історій Т. Шелестюка та Ю. Джими).

Основні результати дослідження. Для того, щоб вивчити як саме сьогодні трактується сторітелінг варто проаналізувати думки сучасних науковців. Наприклад, як зазначає О. Тодорова «...це інструмент, що сприяє підвищенню іміджу компанії, шляхом надання цікавої інформації про створення, функціонування та діяльність компанії, цікаві факти з історії її розвитку» [3, с. 34]. Отже, як ми бачимо, ця комунікаційна технологія стає фундаментом певної комерційної пропозиції, основою формування позитивного іміджу спортивної зірки (чи будь якої іншої медійної особи), основою рекламного звернення тощо.

Унікальність цієї технології ґрунтується на тому, що піарник здатен генерувати поняття чи уявлення про щось чи когось, й, тим самим, викликати у цільової аудиторії ті емоції, на які було розраховано попередньо. Такої ж думки дотримуються і сучасні теоретики: «Створюючи різні персонажі, ми наділяємо їх такими властивостями, які повинні викликати у них відповідні емоції» [3, с. 38].

Нині у центрі сучасного спортивного сторітелінгу побутує враження, що центральною тут є форма сприйняття фанатами об'єкту у певних ситуаціях, тобто низки історій, що здатні здійснити позитивний вплив на життя чи побут аудиторії.

Для детального вивчення сторітелінгу як комунікаційної технології у спортивному PR ми обрали двох сучасних українських спортсменів, випускників-магістрів Сумського державного університету: боксера Тараса Шелестюка та біатлоністку Юлію Джиму. Сьогодні кожен з них є популярним у спортивних колах та має PR-фахівців, які працюють над їхніми позитивними іміджами. Разом з тим, наші медіагерої представлені як унікальні та неповторні особи, талановиті та добрі, але досить звичайні та людські. Такі риси наближають об'єкт сторітелінгу до маси фанатів, що прагнуть бути до них ближчими, відчувати ритм їхнього життя.

Зауважимо, що у сторітелінгах обох персонажів ми помітили спільні риси: поглиблення у начебто незначні дрібниці, які з першого погляду не становлять для споживача жодної інформаційної цінності. Але, акцент на деталях допомагає створити потужний та позитивний портрет медійної особи, що відобразиться на іміджі.

Наступна риса – конкретність. Усе, про що говориться, носить не абстрактний характер, а, навпаки, демонструється конкретизація обговорюваного. Це конкретна людина, зі своїми звичками та рисами характеру, вадами та вподобаннями, які ми бачимо продемонстрованими у певних життєвих ситуаціях та перипетіях. Наприклад, одного разу Т. Шелестюк зазначав: «Я істинний воїн із України. Я боксирую за себе, свою родину, свою країну і свою мрію» [1]. Така позиція показує його як виключно позитивного героя, якому не байдуже, як через нього дивитимуться на його країну. У часи інформаційної війни це важливо для багатьох українців.

Наступна риса – цікавість. Сторітелінг обох, обраних нами, героїв є досить цікавим та правильно структурованим з позиції мультимедійного жанру. Сторітелінг як медійний текст не нав'язує те, про що розповідається, а навпаки –

заохочує читати та дізнаватись далі. Саме це є цікавим для дослідження – механізм залучення уваги аудиторії до спортивної тематики, навіть тих українців, які не позиціонують себе як такі, що цікавляться спортом.

Яскравим прикладом тут можуть слугувати слова успішної біатлоністки Юлії Джими, яка повідомляла, що першочергово взагалі навіть не розглядала пропозицію її родини, щоб знайти себе у спорті: «Спершу я плакала і говорила ні, тільки не спорт» [2]; «Перші півроку-рік мене просто «випроваджували» на тренування» [2]. Читачеві стає цікаво, а що ж далі, що стало причиною бажання Юлії займатись спортом активно та якісно, які фактори призвели до її сьогоденного успіху.

Подібні історії мають особливу потужність через те, що вони цікавіші за інші та здатні захопити аудиторію на більш глибокому емоційному рівні. Така тенденція запроваджена фахівцями через необхідність підбурення аудиторії до активного та жвавого обговорення медійної особи (у нашому випадку спортсмена, адже мова йде про спортивну індустрію). Відповідна позиція допоможе піарниками побудувати саме той портрет спортсмена, який є бажаним для фанатів, якого прагне бачити цільова аудиторія.

З цього випливає, що історія мусить бути глибокою, емоційно насиченою, не абстрактною. Саме через це, у таких спортивних сторітелінгах звертаються до конкретних ситуацій та речей, які здатні підтвердити сказане. Така побудова сторітелінгу допомагає не лише позитивній побудові іміджу персонажа, але й нейтралізувати його конкурентів, якщо такі маються.

Ми окреслюємо тенденцію лідерства, яка проявляється у рядках сторітелінгів Тараса Шелестюка та Юлії Джими. Представлення героїв не відчуженими, а навпаки тими, хто потенційно здатен сформувати позитивний імідж не лише українського спорту, але й держави, як такої, на міжнародній арені. Як правило, такі історії закінчуються добре, чого й очікує фанат, але, разом з тим, вони не полишені елементу боротьби – за спорт, за подальшу діяльність (наприклад, Т. Шелестюк мусив працювати вантажником, але прагнення бути спортсменом перемогло тощо), за майбутнє кожного українця.

Наступна тенденція, яка впливає з окремого – це надихання, адже саме такі історії здатні підняти дух цільової аудиторії та спрямувати їх бажання на досягнення успіху, продемонструвавши, що кожен українець здатен робити сильні та потужні справи.

Висновки. Варто відзначити, що спортивний сторітелінг комунікаційно-новий жанр, що нині в Україні лише починає набирати обертів та посилювати власні позиції. Дослідивши сторітелінги спортсменів Ю. Джими та Т. Шелестюка, ми побачили спільні тенденції написання якісного сторітелінгу, виокремили технології створення успішної історії. Загалом, проаналізувавши загальні технології створення гарної історії, ми побачили, що сьогодні в українському медіапросторі не існує уніфікованої точки зору на розвиток та функціонування цього поняття.

Список використаних джерел:

1. Кожедубова Г. Тарас Шелестюк: «Я бросал бокс, чтобы помогать семье. Был грузчиком, работал на заводе. Но все же очень скучал по любимому виду спорта» [Електронний ресурс] / Г. Кожедубова // Факти. – 19.10.2011. – Режим доступу : <https://fakty.ua/141816-taras-shelestyuk-ya-brosal-boks-chtoby-pomogat-seme-by-l-gruzchikom-rabotal-na-zavode-no-vse-zhe-ochen-skuchal-po-lyubimomu-vidu-sporta>.
2. Осолодкина М. Юлія Джима: «Сперва я плакала и говорила нет, только не спорт» [Електронний ресурс] / М. Осолодкина // Офіційний сайт федерації біатлону України. – 12.03.2012. – Режим доступу : <https://www.biathlon.com.ua/comments.php?id=4749>.
3. Тодорова О. Інновації в комунікаціях: Інноваційний PR-інструментарій в соціальних комунікаціях сучасного бізнесу / О. Тодорова. – Київ: Інтерконтиненталь України, 2015. – 176 с.

Maryna Sadivnycha,

PhD student, Sumy State University

REFLECTION OF THE AUTHOR'S PERSONALITY IN JOURNALISTIC CREATIVITY

Journalism is a perfect example that influences the psychological behavior of people through mass media. Psychology and mass media are the keys to promote the cultural perspective of a civilization. Cultural changes that happen through mass media are always interrelated with Psychology. The merging of methods of journalism and psychology is characteristic for participants in mass communications. Senders always use psychological theories and practices to target the most effective audience among the public audience. Furthermore, psychology is used to make the information more attractive to the receivers.

The psychology of literary creation and the analysis of its products in order to cognize the author's personality became the subject of the study of many scholars. In particular, V. Belyanin, E. de Bono, J. Gilford, E. Ilyin, B. Kedrov, B. Korman, V. Molyako, N. Rogers, S. Rubinstein, Z. Freud, K. Jung and many others. The research of the problem of the psychology of journalistic creativity is found in the works by V. Gorokhov, M. Zhytaryuk, B. Zdorovega, V. Kostyuk, O. Kryvopishina, G. Krivosheya, G. Lazutin, V. Oleshko, E. Prokhorov, O. Tertychny and others.

«Journalism is at the intersection of Science Rivers, – says M. Zhytaryuk. – On the one hand, it seems to be saturated with their water and fueled by their energy, on the other – journalism by itself becomes an unquenchable source» [7, p. 62].

However, communication which happens through mass media always starts with a human as the sender, and the area of our work is the study of the personality of this person.

The purpose of our work is to demonstrate the connection between journalistic texts and psychological features of their authors.

Research tasks: to establish that the peculiarities and individual psychological features of a character are reflected in articles due to the influence of unconscious mental processes. Using content analysis to reveal the connection between the text as a creative product and certain psychological features of its author.

Thus, in the present research a focus is placed on personality features that may show domain specificity in terms of their involvement in creativity.

«Modern journalism is a very creative profession, – writes O. Kryvopishina. – Problems of journalistic creativity are always in the field of view both theorists and practitioners. These problems are reflected in various scientific works. On the level of the human psyche and action there is an obvious connection between social psychology and journalism. However there are moments that really bring closer, combine psychology and journalism, for example, the concept of the image, once discussed among psychologists» [3, p. 4].

The personality of the author of a journalistic work usually hides behind the formalized rules, determined by genre, editorial task and the purpose of creating the text. Though, the product of creativity reflects the journalist's psychological characteristics. The most noticeable influence of personality characteristics is observed in essays. The presence in these works of not only reportage or analytical, but also artistic foundations makes them a source of knowledge of the author's personality.

The influence of the unconscious as the most creative part of the psyche determines the use of methods for collecting information, styles of filing, assessments of the subject of reflection and methods of artistic expression.

According to T. Khomenko, text takes a definite place in the sphere of communication, because it is impossible to determine its position without correlating it with others. The journalistic text implies a response to another recipient / other recipients as well as active relevant understanding that can have different effects, e.g. educational effect on a recipient, his/her beliefs, critical responses, influence on followers. It determines the corresponding positions of others in the difficult conditions of the present [6, p. 28].

The regularities of the psychological processes which underlie individual creativity and mass communication determine the influence of personal characteristics and internal states on the product of journalistic creativity, the perception of the texts of the authors different psychological types by the reader's audience, the possibility of conscious use by the author his own psychological features and mental states in order to improve the quality of journalistic texts and so on.

Analyzing any journalistic material, it is possible to isolate the details that point to the psychological characteristics of the author, in particular - the type of perception, extraversion or introversion, the features of the functioning and interaction of the left and right brain hemispheres, etc.

The scientists of the world have convincingly proved and recorded in all manuals on psychology and neurology information about the domination of the right or left brain hemispheres. This is what affects the way of author`s representing reality (factual, analytical, visual-image). So the peculiarities of the functioning of the brain of the creator are determined by the predominance in the work of analytical or artistic beginning.

The method of visual-image reflection of reality is directed to the emotional and artistic synthesis of the information. This way is preferred by journalists of artistic type. Such authors' works will be more emotional, filled with bright details and figures of speech. Mental-type authors use the analytical method. Such works are clearer and more logical, the emphasis is on facts, not on feelings and emotions.

Analyzing journalistic articles, we can draw attention to the means of artistic expression, which point to the leading analyzer of the author. Visuals, audials and kinesthetics use different figures and images in their work, but the predominant part of them is presented through the prism of the author's perception type.

The materials of the audials are marked by the presence of quotations, dialogues. Their texts are rich with the sounds, they do not draw a picture but transmit the heard information.

For visual authors visual holding of the information is necessary, the significance of trifles that others do not pay attention to, they are characterized by words-links

pointing to the visual analyzer. Such authors often divide their publications into parts, use lists, numbering. The works are full of visual images, they pay attention to the colors of the form, the sizes – all that allows you to «see» the event.

Kinesthetics are people who perceive the world through feelings. Works of their authorship are full of impressions, feelings, emotions.

About extroversion or introversion it is judged by the fact that the person primarily uses in his activity – the focus of activity and interests on the outside world and people, or images, ideas, thoughts of his inner world. Extrovert is open to external influences, and the introvert, on the contrary, is closed to everything that exists outside of his world [1, p. 265]. The author's attachment to the extrovert or introvert type determines not only the style and construction of his text, but also the sources of information that he will use during the preparation of the material. Thus, extroverts will rather prefer methods that involve communicating with people: interviews, surveys. In contrast, introverts choose more relaxed, secluded methods: work with documents, watching. Whereas creative people may be able to deliberately switch between introversion and extraversion, they still have a stronger inclination towards introversion.

This research touches on only a small part of the study of the author's reflection in the text. In addition, the author fills the text with his own emotions, feelings and assessments of objective reality. In this way, he transmits to the reader not only certain information, but also his own vision and part of his own inner world.

The study of the psychology of displaying the author's personality in journalistic writings – the influence of personal characteristics and internal states on the product of journalistic creativity, analysis of the texts perception of different psychological types authors by the reader's, the possibility of the author to use his own psychological features and mental states in order to improve the quality of journalistic texts becomes actuality in journalism to understand the whole complex of creativity problems. In this field there are prospects for further research.

References:

1. Белянин В. П. Основы психолингвистической диагностики. (Модели мира в литературе) / Белянин В. П. – М. : Тривола. – 2000. – 248 с.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості [підруч.] / В. Й. Здоровега . – 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : ПАІС, 2004. – 267 с.
3. Психологія журналістської творчості: Конспект лекцій / Укладач О. А. Кривопишина. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 131 с.
4. Садівнича М. В. Психологічні особливості відображення особистості публіциста в подорожніх нарисах (на прикладі «Forbes Україна») [Текст] / М. В. Садівнича // Молодий вчений. – 2018. – №7. – С. 463–467.
5. Тертичний А. А. Жанры периодической печати [учеб. пособ.] / А. А. Тертичный. М. : – Аспект Пресс, 2000. – 310 с.
6. Khomenko T. (2018) Dialogical foundation of the publicist's communicative ethics: dialogical levels of the "Communicative pyramid". Social Communication Volume 1, 25–32.
7. Zhytaryuk M. (2016) Cognitive theories and the concept of journalism. Social Communication. Volume 1, 59–65.

Марія Малецька,

студентка Київського університету імені Бориса Грінченка

ВІДЕОГРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У сучасному інформаційному суспільстві комунікативний аспект постає невід'ємною складовою всіх форм суспільної взаємодії. Науковий аналіз соціальних комунікацій представлений міждисциплінарними та мультидисциплінарними дослідженнями, в основі яких розглядаються як правило соціально-психологічні чинники комунікаційної взаємодії. Малодослідженим напрямком соціальної комунікації наразі є відеоігри, як особливий засіб взаємодії суб'єктів соціального середовища. У вітчизняному науковому дискурсі феномен відеоігри досліджений найбільше у сфері

психології, до того ж, часто редукується до його негативних сторін. Актуальним сьогодні є різнопланове дослідження відеогри, у тому числі й розгляд відеоігор як засобу соціальної комунікації. Мета нашої розвідки – з'ясування феномену відеогри як специфічного засобу соціальної комунікації.

На сьогоднішній день поняття «комунікація» має безліч визначень, окреслених провідними науковцями різних фахових спрямувань на основі багатьох взаємопов'язаних підходів, кожен з яких окреслює певну передумову становлення, розвитку і функціонування соціальних систем, взаємодію з метою накопичування і передачі соціального досвіду. Найпоширенішим є визначення терміну «комунікація» як процес обміну інформацією між двома або більше особами [7, с. 600].

Відомий вітчизняний дослідник соціальних комунікацій Г. Почепцов у праці «Соціокомунікації і соціосистеми» називає соціальні комунікації «соціокомунікаціями» і пропонує визначення соціальних комунікацій у такому формулюванні: «соціокомунікації, або соціальні комунікації, є об'єднуючим поняттям для всіх комунікацій соціосистеми – приватних і публічних. Будь-яка комунікація сприяє соціалізації, оскільки збільшує область загальних знань і дій людей» [6].

У тлумачному словнику подано таке визначення соціальної комунікації: це процес, завдяки якому ідея передається від джерела до отримувача з метою зміни поведінки, соціальних знань та соціальних настанов останнього.

На думку Н. Білан, основними функціями соціальної комунікації постають:

1. Поширення суспільних цінностей, знань, інформації;
  2. Формування суспільної свідомості;
  3. Поширення та розвиток соціокультурних норм, здійснення соціокультурного обміну;
  4. Інтеграція та регулювання суспільних відносин, зокрема соціальних;
  5. Підготовка та сприяння участі громадськості у суспільній діяльності
- [4, с. 173].

Джерелом, яке передає певну ідею, може бути будь-який комунікативний продукт: книга, кінострічка, інформаційний буклет, інтернет-джерела, реклама тощо. Серед інших джерел відеогра як комунікативний продукт та засіб соціальної комунікації має певні особливості, що дозволяє виокремлювати її серед інших.

Специфічність відеогра як засобу соціальної комунікації закладене у множині її визначень. Дослідники відеоігор підкреслюють, що вона вимагає від гравця певної взаємодії. Саме тому, найбільш визначною рисою відеоігор є те, що вони інтерактивні. Перебіг подій розрахований на певний вплив гравця, рівень якого обумовлюється жанровою приналежністю та апаратним забезпеченням. До прикладу, у дослідженні «A Gameplay Definition through Videogame Classification», відеогра подається автором як «інтерактивна програма, що входить у взаємодію з гравцем» [2, с.1].

Дослідники К. Сален та Е. Зіммерман зосереджують свою увагу на формальній системі правил як параметрі, що визначає структуру відеогра та робить можливим її аналіз. Наявність такої системи також вимагає інтеракції, адже гравець має виконувати певну дію відповідно до правил або нехтуючи ними, якщо це можливо чи розраховано самою грою [3, с.99].

Наразі одним з найбільш комплексних досліджень, присвячених пошуку єдиної дефініції відеогра, є стаття Рафаелло Бергонсе, у якій він демонструє різні підходи до визначення відеогра, а потім подає їх синтез, який найбільш широко охоплює відеогра як складний феномен.

Р. Бергонсе охоплює так звані людологічний та наратологічний підходи до дефініції відеогра. Різниця між цими підходами полягає у дослідженні відеогра як наративу, оповіді, або як ігрової діяльності.

Після аналізу підходів до визначення Г. Фраски, Крофорда, Тавінора, К. Салена та Е. Зіммермана, Р. Бергонсе синтезує дефініцію та п'ять параметрів, які її складають.

Таким чином, відеогра це спосіб взаємодії між гравцем, машиною з електронним візуальним дисплеєм, та по можливості з іншими гравцями,

посередником для якої є значимий вигаданий контекст, та яка підкріплена емоціональним зв'язком між гравцем та результатами його дії у цьому вигаданому контексті [1].

Ця дефініція синтезована з п'яти ключових тез:

1. Відеогра це спосіб взаємодії між гравцем, машиною та, можливо, іншими гравцями;
2. Цей спосіб взаємодії підтримується вигаданим контекстом, засобами якого гравцем розподіляються смислові атрибути;
3. Вигаданий контекст формується у свідомості гравця через розпізнання та інтерпретацію візуальних паттернів на електронному дисплеї, так само як зв'язок між цими паттернами та діями гравця, введеними у пристрій з допомогою певної форми апаратури;
4. Візуальні паттерни та їх зв'язок з діями гравця пояснюються набором об'єктивних інструкцій, що у вигляді коду працюють на пристрої або вбудовані у технічне забезпечення;
5. Взаємодія, підкріплена емоціональною прив'язкою гравця до результатів його дій у поданому контексті [1].

В українському науковому дискурсі у дефініціях та дослідженнях відеогри увага акцентується на інших характеристиках феномену, хоча вони й мають спільний фундамент з прийнятими світовою наукою визначеннями. Комунікативному аспекту приділяється мало уваги, хоча інтерактивність відеогри у ряді визначень підкреслюється.

К. Кислюк, зазначає, що у результаті спеціальних наукових досліджень, зокрема, засвідчено, що комп'ютерна гра є жанром художньої творчості, адже інтегрує сучасні художні тенденції та відкриває інтерактивні форми взаємодії глядача з мистецьким середовищем [5].

Як можна побачити з поданих визначень, інтерактивна взаємодія гравця та відеогри виділяється як важлива характеристика цього феномену. Завдяки цьому відеоігри відкривають нові можливості комунікації та впливу на реципієнта, що досі були недосяжними для більшості комунікативних продуктів.

Іншим важливим комунікативним аспектом відеогри постає можливість грати з іншими гравцями з допомогою технічних засобів. Таким чином, відеогра формує особливий комунікативний простір, що дає можливість віртуальної комунікації за певними своїми правилами та законами, притаманними саме цій відеогрі.

Таким чином, відеогра це певний спосіб взаємодії між гравцем, програмою, у певних випадках – іншими гравцями, що за допомогою візуальної, аудіальної, тощо взаємодії з гравцем, встановлення емоційного зв'язку, передає гравцю певну інформацію. Ключовою характеристикою відеогри, що обумовлює специфічність відеогри як засобу комунікації, є інтерактивність, яка включає учасників у більш активну взаємодію із комунікативним продуктом.

Список використаних джерел:

1. Bergonse R. Fifty Years on, What Exactly is a Videogame? An Essentialistic Definitional Approach / Raffaello Bergonse // *The Computer Games Journal*. 6. 10. – 2017.
2. Djaouti D., Alvarez J., Jessel J-P. A gameplay definition through videogame classification / Djaouti, Damien and Alvarez, Julian and Jessel, Jean-Pierre and Methel, Gilles and Molinier, Pierre // *Int. J. Comput. Games Technol.* — Hindawi Publishing Corp., 2008. – Т. 2008. – С. 4:1-4:7.
3. Zimmerman, E., Salen, K. Rules of play – Game design fundamentals / Zimmerman, E., & Salen, K. // Boston, MA MIT Press, 2003
4. Білан Н. І. Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві / Н. І. Білан // *Наукові записки Інституту журналістики*. – 2014. – Т. 56. – С. 171–175. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_56_35
5. Кислюк К. Перспективи комп'ютерних ігор у медіа-культурі ХХІ ст. / К. В. Кислюк // *Культура України*. – 2014. – Вип. 47. – С. 40–48.
6. Почепцов Г. Социальный инжиниринг: социо- и психотехники управления большими массами людей / Г. Почепцов. – К. : Альтерпрес, 2010. – 254 с.
7. Яремчук Л. В. Соціальна комунікація: становлення термінологічних засад галузі / Л. В. Яремчук // *Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної*

конференції, 11–12 вересня 2013 року, Львів / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет "Львівська політехніка", Науково-технічна бібліотека ; [редколегія : О. В. Шишка, Н. Е. Кунанець, Д. О. Тарасов, І. О. Белоус, Р. С. Самотий, А. І. Андрухів]. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 599–603.

Науковий керівник: О. В. Горбань – д. філос. н., професор кафедри філософії
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка

Людмила Овсянкіна,

к. філос. н., доц., доцент кафедри філософії

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДІАЛОГУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Актуалізація проблеми соціальної інтеграції та чинників, що консолідують сучасний український соціум і забезпечують його політичну стабільність, не є випадковою. Вона, безумовно, є відображенням усіх кардинальних змін як у суспільстві, так й у свідомості людей, зростаючої суспільної потреби вийти на відкритий діалог для подальшого вдосконалення соціальних відносин.

Сьогодні проблема кризи моральних цінностей та належного ставлення до історичного минулого в Україні є важливою соціально-філософською проблемою, що потребує уваги усієї громадськості. На наш погляд, для створення дієвого механізму консолідації українського соціуму необхідно виявити його актуальні соціальні потреби, інтереси, цінності та розробити механізми побудови чіткої національної ідеї.

Проблему соціальної інтеграції та консолідації українського суспільства перехідного типу й відповідних соціальних змін порушують у своїх працях Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко [3], В. Горський [1], Г. Касьянов [2], М. Попович [4], М. Розумний [5], М. Рябчук [6], М. Степико [7] та інші науковці.

Сучасні дослідники зазначають, що протягом історії український народ недооцінював належної ролі власної культурно-історичної спадщини у зміцненні ідеї державотворення, ідей демократії та прав людини. У радянські часи та за роки Незалежності поступово втрачалися культурно-історичні пам'ятки, що неминуче призводило й до величезної духовної втрати всього українського народу. Проте, не дивлячись на складні соціально-політичні умови, міжгрупові конфлікти та кризу ідентичності, поступово в українському соціумі завдяки організаційним та самоорганізаційним процесам формується психологічна готовність людей до діалогу, примирення та суспільної злагоди.

Метою розвідки є виявлення чинників соціальної інтеграції сучасного українського суспільства. Основним завданням дослідження у цьому контексті є розробка дієвого механізму консолідації українського народу та виявлення його актуальних соціальних потреб, консолідуючих інтересів та цінностей.

Аргіорі людина у суспільстві може бути зрозумілою тільки в контексті конкретних історичних умов та суспільних відносин, певного конкретно-історичного періоду. Адже людина – це складна відкрита система, яка постійно знаходиться у стані адаптації, формування та діалектичного розвитку. Особистість свідомо підкоряє свої дії моральним законам, вимогам, цінностям і нормам даного суспільства, ставить перед собою моральні цілі, самостійно оцінює власні вчинки та вчинки оточуючих. Мораль у цьому розумінні є системою індивідуально-суспільних відносин, що забезпечує не тільки функціонування суспільства в цілому, але й кожної людини.

Людина, і народ у цілому, є головними носіями, суб'єктами і творцями національної свідомості, національної ідеї, історії та національної пам'яті. Протягом історичного розвитку держави у процесі взаємодії між людиною та

суспільством, а також у виникненні консенсусу між ними можна простежити таку закономірність: людина, реалізуючи свої різноманітні потреби, вступає в соціальні, моральні та інші відносини з іншими людьми; якщо суспільство йде назустріч її бажанням та вимогам, – між ними виникають соціальні відносини позитивної взаємодії, злагоди. У свою чергу, соціальне середовище теж прагне отримати від людини певні цінності та ресурси через формування в неї базових морально-соціальних якостей, таких, як патріотизм, працелюбство, законослухняність, дисциплінованість, відповідальність тощо та їхнє ефективне практичне втілення у різноманітних сферах життєдіяльності. Якщо це досягається, то між людьми та соціальним середовищем, яке надає їм бажані блага, завдяки процесу самоорганізації складаються соціальні відносини конструктивної співпраці та консенсусу. Якщо ж суб'єкти соціальної взаємодії не отримують один від одного бажаних благ, відносини між ними стають конфліктними.

На наш погляд, в остаточному підсумку кожна людина прямо чи опосередковано прагне до згоди із соціумом, із самою собою, а також до внутрішнього морального задоволення та бачить у цьому власний моральний інтерес. Отже, соціальні відносини виявляються у різних формах, але у будь-яких випадках вони складаються на основі прагнень людей до різноманітних матеріально-економічних й моральних благ та цінностей. Зрештою, відповідне прагнення викликається потребами як людей, так і суспільства в цілому. Результат цього прагнення залежить від взаємного врахування тих моральних засад та принципів, що історично сформувалися у соціумі і стали складовою частиною його історичної пам'яті.

Своєрідний підхід щодо розуміння ролі людини у системі моральних відносин запропонував свого часу В. Пазенок, який розглядав її функцію у виробленні нової парадигми справедливості та солідарності. На думку вченого, для того, щоб створити нову парадигму соціального буття, необхідно розробити концепцію своєрідної справедливої солідарності людей «... за умов збігу солідарності та моральності ... своєрідного доповнення раціональності

чуттєвістю, розуму – почуттям» [8, с.150]. Суб'єктивне поєднання морально-чуттєвого з раціональним у життєдіяльності людини призводить до їхнього збігу. Прийняття і практична реалізація такої моделі поведінки, на наш погляд, вимагає від людини певних моральних зусиль. Саме цей інваріантний зміст може стати підвалиною парадигми справедливої солідарності і основою нової соціальності, що становитиме онтологічне підґрунтя нового, постсучасного українського суспільства, в якому людина зможе досконаліше розвивати свою моральність. На нашу думку, саме такий підхід сприятиме майбутньому державотворенню й інтеграції сучасного українського соціуму, створює умови для зміцнення, збагачення його історичної пам'яті та забезпечення спадкоємності поколінь.

У цьому контексті ми згодні із означеною стратегією М. Розумного у сфері суспільної свідомості та інформаційної політики в нашій державі на утвердження концепції «Україна – спільний дім», що виключає будь-яку дискримінацію громадян за етнічною, конфесійною чи мовною ознакою щодо історичної участі у соціально-політичному житті, але покладає на них моральну відповідальність за престиж своєї держави, її безпеку та відстоювання національних інтересів [5, с. 192].

Отже, основні результати нашого дослідження та висновки дають підстави стверджувати, що будь-які історичні зміни в суспільстві так чи інакше проходять через внутрішній світ людини, її мораль. Вони знаходять своє відображення в її моральній та історичній свідомості, світогляді, співвідносяться з її особистими уявленнями про світ і взаємини в ньому. Суспільство складається з безлічі індивідуальностей зі своїми потребами, інтересами та цінностями. Інтегрувати соціум на нові прогресивні дії та зрушення – важливе завдання у будь-яку епоху. Проте, ці ідеї можуть опанувати людиною зовсім не тоді, коли вони відповідають її інтересам, а коли вони адекватні шкалі моральних цінностей особистості. Для того, щоб людина усвідомила певну історичну подію та засвоїла нову моральну (національну) ідею, ця ідея повинна бути зрозумілою для індивіда, і тільки тоді, коли кожен індивід відчує потребу у цій ідеї, вона може бути реалізованою.

Адже поведінка людини залежить від гармонійного поєднання її вітальних, соціальних і духовних потреб, між якими завжди відбувається діалектична боротьба.

Список використаних джерел:

1. Горський В. Біля джерел [Текст]: нариси з історії філософської культури України / В. Горський. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 257 с.
2. Касьянов Г. Державотворчий процес в Україні 1991–2006. Політичний досвід самостійної України. Київ : Наукова думка, 2007. – С. 160–223.
3. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність : запасний гравець Європи. Дрогобич : ВФ "Відродження", 2004. – 488 с.
4. Попович М. Проблеми теорії ментальності / відп. ред. М. В. Попович. К. : Наук. думка, 2006. – 407 с.
5. Розумний М. Виклики національного самовизначення: монографія. М. Розумний. К. : НІСД, 2016. – 196 с.
URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Rozumniy_druk-915a0.pdf (дата звернення 23.01.2019).
6. Рябчук М. Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації. К. : К.І.С., 2012. – 288 с.
URL: <https://bookland.com/download/1/10/107312/sample.pdf> (дата звернення 23.01.2019).
7. Степико М. Українська ідентичність: феномен і засади формування / Національний інститут стратегічних досліджень. К. : НІСД, 2011. – 336 с.
URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Ident-62307.pdf> (дата звернення 23.01.2019).
8. Суспільство на порозі ХХІ століття: філософське осмислення плинного світу / За ред. В. С. Пазенка. К. : Український центр духовної культури, 1999. – 268 с.

Наталія Романюк,

к.філол.н., доцент кафедри видавничої справи та редагування

Запорізького національного університету

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У ІНТЕРНЕТ-ВИДАННІ «ЗАПОРІЗЬКА СІЧ»

Актуальність теми. Нині в умовах політичної боротьби, воєнного та інформаційного протистояння важливого значення набуває політична комунікація, зокрема на сторінках періодичних інтернет-видань, оскільки саме вона формує громадську думку, впливає на розвиток суспільства і є засобом протидії пропаганді за умови її правдивості та об'єктивності. На сьогодні вивчення політичного дискурсу відбувається в напрямку окремих систем ЗМІ та у сфері інтернет-ресурсів, що потребують більш детального розгляду, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження. Метою дослідження є виявлення особливостей подачі матеріалів зі сфери політики на сторінках інтернет-видання, об'єктом – публікації на політичну тематику інтернет-видання «Запорізька Січ». Завдання дослідження – окреслити місце політичного дискурсу в інтернет-виданні «Запорізька Січ».

Основні результати дослідження. Поняття «політичний дискурс» був у центрі уваги багатьох науковців (І. Клименко [2], Н. Кондратенко [3], Є. Шейгал [4] та ін.). Так, І. Клименко стверджує, що політичний дискурс є складним комунікативним явищем, метою якого є боротьба за владу способом формування суспільної думки, яке включає текст як вербалізований результат мовлення, контекст – ситуативний і соціокультурний, а також спеціальні мовні засоби, які відповідають цілям і завданням дискурсу [2], Є. Шейгал вказує, що будь-який матеріал, у якому йдеться про політику, слід називати «політичним дискурсом» [4]. У центрі нашої уваги – політичний дискурс, з яким ми стикаємося практично в усіх засобах масової комунікації. ЗМІ, незважаючи на відсутність політичного нейтралітету, залишаються й залишаться ще надовго

звичним для мас інститутом політичної соціалізації [1, с. 135] Саме це й зумовлює важливість аналізу політичного дискурсу на сторінках інтернет-видання «Запорозька Січ».

Друковане видання газети «Запорозька Січ» засноване в 1991 р. і відразу зарекомендувало себе як перше непартійне в Запоріжжі та області. Інтернет-версія почала функціонувати з травня 2012 р. На сьогодні це періодичне видання Запорізької міської ради, що є основним джерелом інформації про затвердження нових законопроектів і ухвалення рішень місцевою владою. Провідна тематика і друкованого, і електронного видання – це події та проблеми міста Запоріжжя, області, держави. «Запорозька Січ» перемогла у Всеукраїнському конкурсі на краще висвітлення економічних, політичних реформ, у різних обласних конкурсах. Це свідчить про високий рівень вираження політичного дискурсу на сторінках видання. Однак «Запорозька Січ» є каналом лише розповсюдження інформації, оскільки на сайті відсутня інтерактивність, отже, політика редакції закрита для обговорення.

На головній сторінці сайту представлено 11 великих рубрик, кожна з яких певною мірою розкриває політичні теми. Наприклад, рубрика «Новини» є основною стрічкою сайту з високою частотою оновлення, містить публікації з усіх сфер життя суспільства, зокрема політики (у країні та в області) – 66%, суспільство – 5%, події – 7%, на інший контент припадає близько 22% матеріалів (це тема культури, спорту, шоу-бізнесу). Наповненість блоку «Суспільство» поділимо на такі теми: політичний вплив на суспільне життя регіону – 25% (політична тематика простежується в підрубриках «Проблеми», «Особистість і суспільство», «Екологія і здоров'я», «Споживач»), проблеми міського транспорту й дороги в Запорізькій області та країні з політичним підтекстом – 12%, життєві поради (господарство, дім, сім'я, краса, здоров'я) – 15%, історії з життя людей Запоріжжя, зірок, спортсменів – 9%, 39% публікацій рубрики – це публікації розважально-ознайомчого характеру, зокрема анонсування, опис подій.

Оскільки видання «Запорозька Січ» є інформаційним каналом Запоріжжя та регіону, то цілком доречним є поділ рубрики «Політика» на підрубрики «Місцеве самоврядування», «Депутатська трибуна», «Документи». Кожна з них наповнена публікаціями політичної спрямованості. Так, політика в Запоріжжі та в регіоні займає 45% новинної стрічки розділу, політика в країні та за її межами – 15%, окремо виділяємо тему «Воєнний стан в Україні», що становить 10%, самостійно функціонує тематичний блок «Документи», де подані електронні версії законопроектів, законів, що набули чинності (розміщують у первинному вигляді для ознайомлення з ними громадськості), та становлять 20%. 10% – це «Дебати», у якому коротко висвітлюють зміст засідань уряду й місцевої влади.

Рубрика «Економіка» містить великі за обсягом публікації, тому оновлення стрічки відбувається не так швидко, як в інших блоках сайту. Економіка країни загалом є дотичною до політичного дискурсу, тому можемо говорити про абсолютну належність розділу до політичної тематики. Контент тут поділяємо на такі теми: економічне життя м. Запоріжжя й регіону – 35%, економічні проблеми країни та світу – 29%, фінансування громадських установ і волонтерських організацій – 21%, решта 19% іде на висвітлення економічних проблем, пов'язаних безпосередньо з воєнними діями на Донбасі.

Рубрика «Кримінал» наповнена матеріалами соціально гострого характеру. Подані вони відповідно до чинного законодавства та з дотриманням етичних норм журналістики. Тут представлені сфери соціального життя, у яких вчинено протиправні дії, фінансові злочини – 20%, політичні злочини (корупція, перевищення повноважень урядовцями) – 13%, побутове насильство – 25%, злочини на дорогах (ДТП) – 22%, розповсюдження на вживання наркотичних виробів – 15%, решта злочинів – 5%.

Слід виділити і блок матеріалів, який редакція видання «Запорозька Січ» помістила окремим сектором на головній сторінці сайту, – це новинна стрічка з підбором матеріалів, що описують сьогодення м. Запоріжжя та регіону в усіх сферах соціальної діяльності. Стрічка «Пульс Запоріжжя» містить у собі постійно оновлювану підбірку публікацій зі сфери транспорту, доріг,

будівництва в регіоні. Подають тут і рішення Запорізької обласної ради стосовно цих сфер життя мешканців.

Інші рубрик («Кіно», «Мода», «Театр», «Туризм», «Візуал», «Конкурси») без вираженого політичного спрямування й виконують розважальну функцію.

Інтернет-видання «Запорозька Січ» виділяється і великою кількістю мультимедіа (наявні відео- та фотоматеріали), але відсутня можливість коментувати чи ставити запитання редакції.

Політичний дискурс у виданні функціонує переважно в таких журналістських жанрах, як м'яка замітка (65%), інтерв'ю (15%) та фоторепортаж (10%), решта 10% – це короткі замітки, звіти.

Як уже наголошувалося, редакція аналізованої газети працює під патронатом державного органу влади, а саме Запорізької міської ради, тому можемо говорити про суб'єктивність політичного дискурсу у виданні, оскільки тут беззаперечній критиці піддається політична опозиція до діючої влади.

Проаналізувавши тематику матеріалів сайту «Запорозька Січ», можемо виділити такі блоки політичного дискурсу:

«Вибори 2019 року в Україні» – це питання є досить актуальним на сьогодні, тому редакція сайту акцентує на цьому увагу громадськості. Деякі публікації гостро критикують кандидатів у президенти через призму колишньої політичної кар'єри (теж зумовлено скерованістю редакційної політики на протиставлення діючої влади). Тема висвітлена в рубриці «Політика» (підрубрика «Депутатська трибуна»).

«Загострення конфлікту «Воєнний стан» – важливий тематичний блок у період воєнних дій на Донбасі. Тексти тут є оглядовими, без явної критичної точки зору. Це свідчить про те, що редакція намагається не збурювати негативних настроїв серед населення. Однак тут постійний акцент на протистоянні російської влади в особі Володимира Путіна та української в особі Петра Порошенка. Наприклад, у замітці на тему «Спецпредставитель госдепартамента США: Путину нужна только власть, а Порошенко сосредоточен на развитии государства», подано думки закордонних політичних діячів

стосовно конфлікту на Донбасі. Редакція порівнює двох президентів з метою збереження авторитету діючого Президента нашої країни (застосовано метод іміджевої пропаганди).

«Здорожчання комунальних тарифів» – лінія соціально-політичного дискурсу, що виражена через трансляцію прийнятих законопроектів і подальшого обговорення цієї гострої теми суспільством. Ця тема є актуальною у зв'язку із здорожчанням цін на комунальні послуги, зокрема на газ.

Отже, інтернет-видання «Запорозька Січ» є новітнім медіа-продуктом (наявність гіпертекстуальності та мультимедійності), який орієнтований на висвітлення суспільно-політичних питань (понад 75% публікацій). За тематичним наповненням переважають матеріали про воєнні дії на Донбасі, підняття цін на комунальні послуги, проїзд, продукти, а також активно обговорюють кандидатів на пост Президента України.

Список використаних джерел:

1. Кіслов Д. Роль ЗМІ у формування політичного дискурсу як засіб державного маркетингу [Електронний ресурс] / Д. Кіслов // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 1. – С. 133–137. – Режим доступу : http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/Kislov/Rol_ZMI_2015_1_30.pdf
2. Клименко І. Теоретичні засади лінгвістичного аналізу політичного дискурсу / І. Клименко // Лінгвістичні студії. Донецьк : ДоНУ, 2009. – Вип. 19. – С. 182–186.
3. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс : текстуалізація реальності : монографія / Н. В. Кондратенко. – Одеса : Чорномор'я, 2007. – 156 с.
4. Шейгал Е. И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса [Електронний ресурс] / Е. И. Шейгал // Жанры речи. – Саратов, 2002. – С. 205–214. Режим доступу : <http://www.philology.ru/linguistics1/sheygal-02.htm>.

Людмила Кулішенко,

к. філол. н., доцент кафедри мовної підготовки
іноземних громадян Сумського державного університету

Аліна Рибалко,

студентка Сумського державного університету

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ПРАЦІ ЮРІЯ ЛИПИ

«ЛІКИ ПІД НОГАМИ»

Здоров'я людини і нації в цілому – це найважливіша проблема сьогодення для українського суспільства, оскільки на потенціал країни впливає стан здоров'я населення держави. Лікування лікарськими рослинами відоме з давніх часів. Фітотерапія, тобто лікування травами, широко використовується із профілактичною метою, однак вона може носити й лікувальний характер. Поет і лікар Юрій Липа у праці «Ліки під ногами» використовує дуже велику кількість назв лікарських рослин, тим самим пояснюючи ефективність фітотерапії.

Дослідженням творчої та наукової спадщини Юрія Липи займались: У. Самчук, Д. Масюк-Полюга, Ю. Кіндратович, Н. Левицька-Холодна, Ю. Мовчан тощо.

Для студентів медичних закладів актуальними є питання, присвячені вивченню значення біологічних термінів, зокрема слів-назв рослин, які використовуються як нетрадиційні засоби лікування хворих у медицині.

Мета роботи: охарактеризувати медичні терміни та слова-назви рослин за їх фармакологічною дією у праці Ю. Липи «Ліки під ногами».

Завдання: з'ясувати значення слів, що є біологічними, медичними термінами та власними назвами лікарських рослин у зазначеній праці.

Медичні терміни – це спеціальні слова або словосполучення, що дають точне визначення чи пояснення предметам, діям у галузі медицини.

Однією з особливостей медичної термінології є поділ її на групи.

I група – анатомічні терміни – назви частин людського тіла та їх складових органів: кістка, м'яз, нижня кінцівка, скелет, стопа.

II група – клінічні терміни – слова чи словосполучення, що вказують на назви захворювання та методи обстеження, діагностику, лікування. Наприклад, хірургічні терміни: апендицит, виразка, непрохідність, грижа, гострий холецистит.

III група – фармацевтичні – назви хімічних речовин, лікарських препаратів, їх функції та дія на людський організм: тусупрекс, нітрогліцерин, мукалтин [2].

Під час виконання роботи було досліджено значення 14 клінічних термінів (29%), 8 анатомічних термінів(16%), 7 фармацевтичних(15%), 7 власне біологічних (15%), 12 термінів-назв лікарських рослин (25%).

Наведемо приклади медичних термінів.

I Клінічні терміни:

1. «Не було чим гальмувати кровотечі, обнижувати гарячку, гоїти запалені кишки і рани» [1, с. 4]:

- кровотеча – це витікання біологічної рідини крові із кровоносних судин через порушення їхньої цілісності;

- гарячка – це стан, при якому спостерігається високе підвищення температури;

- рана – це наслідок травми з порушенням цілісності шкірних покривів, що може супроводжуватись ушкодженням глибоких тканин.

2. «Так само донедавна ще (в минулім столітті) над Доном і Дніпром лікували заблукану холеру» [1, с.14]:

- холера – це гостре діарейне захворювання, яке за відсутності лікування може через декілька годин закінчитися смертю.

3. «Останні дослідження довели, що відвар з тих ягід забиває без остатку бактерії черевного тифу» [1, с. 29]:

- черевний тиф – гостре інфекційне захворювання, характеризується переважним ураженням лімфатичного апарату тонкої кишки, високою гарячкою, вираженою інтоксикацією.

4. «Збирати її треба тільки для зовнішнього лікування: з кори роблять горілочаний настій (1:10) до натирання в ревматичних болях» [1, с. 37]:

- ревматизм – запальне захворювання суглобів, серцево-судинної системи, а також ЦНС.

II Анатомічні терміни:

1. «Напар з ложки цвіту мачка та ложки липового цвіту на склянку окропу - даємо, осолоджений, на ніч проти безсоння та на заспокоєння нервів» [1, с. 36]:

- нерв – тонке волокно, яке відходить від головного мозку або спинного і є складовою ЦНС людини й більшості хребетних тварин.

2. «Тоді починає жалітися, що пече її в роті, що слина йде без кінця, а в шлунку чує спазми» [1, с. 36]:

- слина – це змішаний секрет усіх слинних залоз, в'язка, злегка замутна рідина.

- шлунок – це непарний порожнистий орган, зазвичай з товстими м'язовими стінками, що знаходиться в середній частині шлунково-кишкового тракту.

3. «Напар з них даємо при запаленні міхура і частім віддаванні сечі» [1, с. 40]:

- жовчний міхур – це тонкостінний орган травної системи, що є резервуаром жовчі.

III Фармацевтичні терміни:

1. «Люди вмирили і недалеко від фронту, і в самому Кам'янці від нестачі найпотрібнішого – саліцилу, таніну» [1, с. 4]:

- саліцил – попередник саліцилової кислоти, що є безбарвною кристалічною органічною кислотою, яка широко використовується в органічному синтезі;

- таніни – група сполук рослинного походження, що містять велике число гідроксильних груп.

2. «Кнорр у 1883 р. вперше дав новий лік – антипірин, лік, подібний до аспірину» [1, с. 6]:

- антипірин – жарознижуючий і беззаспокійливий препарат. Застосовується при невралгіях, мігрені, ревматизмі.

3. «Отже, ще раз доведено, що в рослинах, головнім місці перебування вітамінів і провітамінів, таки є джерело життєвої сили» [1, с. 6]:

- вітаміни – це органічні речовини, яким властива інтенсивна біологічна активність. Вони відрізняються за своєю структурою. Не синтезуються організмом або синтезуються недостатньо, тому повинні надходити з їжею.

IV Біологічні терміни:

1. «Адже рослина, сама будує із мало зложених підстав, як вода і вуглекислота – дуже складні молекулярні будівлі, наладовані енергією» [1, с. 8]:

- молекула – здатна до самостійного існування, електрично нейтральна частинка речовини, що має її основні хімічні властивості, які визначаються її складом та будовою. Молекули складаються з атомів.

2. «Бо ніби місяць уповні викликає приплив соків у надземних частинах рослин» [1, с. 14]:

- надземні частини рослин (пагін) – вегетативний орган рослини, що являє собою систему, елементами якої є стебло, листок, брунька, квітка й плід.

3. «Соснові бруньки брати не довші від 3-4 см завдовжки» [1, с.19]:

- брунька – це зародок пагона рослин, що забезпечує його верхівкове наростання та галуження.

Таким чином, у роботі було виявлено використання медичних та біологічних термінів, зокрема власних назв лікарських рослин, які застосовуються у галузі нетрадиційної медицини та домашньому лікуванні, у праці лікаря-поета Липи Юрія Івановича.

Детальний розгляд термінології, використаної у праці Ю. Липи «Ліки під ногами», дозволяє зробити такі **висновки**:

- у праці вживаються медичні терміни, найбільшу групу складає клінічна термінологія;

- доступне роз'яснення лікувальних властивостей найважливіших лікарських рослин дозволяє використовувати працю для приготування відварів, спиртових настоянок з лікарських рослин для профілактики та лікування деяких хвороб;

- виклад короткої характеристики лікувальних властивостей рослин у праці дозволяє її використання лікарями, які схиляються до методів фітотерапії, для призначення належного лікування пацієнтів.

Список використаних джерел:

1. Липа Ю. І. Ліки під ногами / Юрій Іванович Липа. – Дрогобич : Відродження, 1943. – 120 с.

2. Термін. Види термінів. Основні ознаки терміна. Стандартизація термінології. [Електронний ресурс] – 2016. – Режим доступу до ресурсу : <https://studfiles.net/preview/5119665/page:11/>.

3. Черкаська Г. Юрій Липа – один з найкращих синів України [Електронний ресурс] / Ганна Черкаська. – 2014. – Режим доступу до ресурсу : <https://uamodna.com/articles/yuriy-lypa-odyn-z-naykraschyh-syniv-ukrayiny/>.

Людмила Кулішенко,

к. філол. н., доцент кафедри мовної підготовки
іноземних громадян Сумського державного університету

Алла Гречка,

студентка Сумського державного університету

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ У ТВОРЧОСТІ М. М. ТКАЧА

Актуальність дослідження цієї теми полягає у важливості збагачення мови різноманітними художніми засобами для мелодійності мови, посилення емоційного враження на слухача. Аналіз творів українського поета Михайла Миколайовича Ткача дозволить у повній мірі зрозуміти використання тих чи інших засобів виразності.

Михайло Миколайович Ткач очолює когорту найкращих українських поетів-піснярів ХХ – ХХІ століття. У його доробку, крім пісень, є й інші жанрові роботи. Автор виділяється вмінням уловити новизну буденності, філософським осмисленням вічних цінностей, створенням неповторних образів з тонких зорових і серцево-відчуттєвих асоціацій, оригінальністю письма.

Творчість поета досліджували: В. Мельников, Д. Павличко, В. Дячкова, С. Телешман та інші.

Недослідженим залишається питання функцій засобів виразності у творах М. М. Ткача та можливості їх використання сучасним мовцем.

Мета роботи – проаналізувати художні засоби у творах М. М. Ткача та визначити їх мовленнєві функції у світлі змістового розбору і з позицій сьогодення.

Досягнення мети передбачає виконання низки **завдань**:

- проаналізувати поетичну творчість М. Ткача та з'ясувати своєрідність пісень митця через призму засобів виразності;
- дослідити розмаїття художніх засобів лірики поета, дати кількісний аналіз.

Творчий доробок автора значний, хоча й відомим Ткач Михайло Миколайович став завдяки пісням, але не можна не згадати про ліричні вірші. Один з них – «Тарасова мрія». Цей патріотичний твір присвячений Т. Шевченку, у ньому автор себе розкриває як національний поет, котрий щиро вболіває за долю України-неньки. Звучання цих мотивів досягається великою кількістю тропів.

Перш за все, серед них такі *епітети*: «блаженна мріє», «теплі води», «вишневі зорі», «вдумливе чоло», «тій маленькій благодаті», «благословенному раю», «мрії голубої», «вишневим первоцвітом», «високим заповітом», «насущним хлібом» [1, с. 101].

Безперечно, вірш насичений *метафорами*: «курличеш журавлино», «зболеного кличеш в переліт», «змордованого в зморі», «лелієш хатою в полях», «визрів терен з того болю», «спокутав за гріх волю», «за крила взявши пензель і перо», «летить на отчу Україну», «поставити хатину, щоб вікнами дивилась на Дніпро», «рятується думками», «рвучи ланці полону самоти», «будує хату з мрії голубої», «і сам себе в тім слові возвелич» [1, с. 101].

Метафора «рятується думками» у контексті «отак щодня рятується думками, рвучи ланці полону самоти, а нишком плаче, що наріжний камінь йому одному, ох, не донести» [1, с. 101] означає мрії Тараса Григоровича про краще життя не тільки для себе, а й усієї України. Людина ХХІ століття може «рятуватися думками» не лише коли говориться про фантазії та поривання. На думку автора, доля Батьківщини повинна турбувати кожного пересічного українця.

Півтори сотні пісень Михайла Ткача сприймаються українцями як народні. *Пісня «Марічка»* також серед них. Важливим є те, що її написав 22-річний

студент Медичного інституту, який ще не мав власних збірок і навіть не мріяв про те, щоб стати піснярем.

По-перше, у творі містяться такі постійні *епітети*: «неспокійна річка», «чарівна Марічко», «зелений бір» [2]. Читач може знайти поєднання «епітет+звертання» – «чарівна Марічко». Такі звертання сприяють мелодійності української мови, допомагають душевно зблизитися з співрозмовником. Є й інше звертання в контексті «не питайте, хлопці, чом я самотній».

По-друге, Михайло Ткач пише про неспокійну річку, яка «в'ється, наче змійка» [2]. Порівняння виконують зображальну і емоційно-оціночну роль. Безперечно, цей художній засіб популярний і в розмовному стилі.

За традицією попереднього твору в пісні наявні такі *метафори*: «тулиться до підніжжя гір», «в хаті, що сховалась», «блищить красою широчінь ріки», «з-під лоба гляне», «загубив я спокій», «сміється неспокійна річка», «до твого серця кладку прокладу» [2].

Зрештою автор уживає і словоформу «близенько» [2], що є зменшено-пестливим словом, яким користуються для художнього зменшування величини, сили, значення зображуваного предмета чи явища. Зменшено-пестливі слова дозволяють підкреслити певну думку, загострити увагу на образі, виявити його несподівані сторони — загалом, усе для того, щоб посилити емоційне враження на читача або слухача.

Крім того, у «*Марічці*» актуалізовано ще кілька традиційних семантичних наповнень концепту вода, представлених лексемами вода й річка (ріка): «вода – дзеркальна поверхня» (віддзеркалює вроду дівчини), «вода – перешкода» (між ліричним героєм і Марічкою): «а на тому боці – там живе Марічка»; «там, на тому боці, загубив я спокій» [2] і «вода – жива істота» («неспокійна річка»; річка «сміється» [2]). Тож вода постає символом, що теж може знайти застосування в діалозі чи полілозі згідно з ситуацією спілкування.

Очевидно, у порівнянні з попередніми творами пісня «*Моя Україна*» є своєрідною, бо автор використовує й нові художні засоби.

Початок знаменується *алітерацією* «на росах, на водах, на всіх переходах» [3] для більшого емоційного поглиблення.

Безперечно, великого значення набувають звертання в пісні. «Моя Україно», «родима країно», «каліно-каліно», «моя Україно – білявко хатино» [3] підсилюють любов автора до своєї Батьківщини, таким чином він персоніфікує її. Крім того, «каліно-каліно» – конструкція «звертання + рефрен+символ», яка вжита Михайлом Ткачем для підкреслення значимості названого. У віршах Михайла Ткача калина асоціюється з деревом роду, з образом рідної землі. «Моя Україно – білявко хатино» – також символ. Наша країна – це й є ті білі хати зі стріхами з глибин історії.

«З твого вікна світить сонце мені» [3] – *алегорія*. Властивість сонця переноситься на будинок, останній використовується в значенні усієї України (символ). Семантичне наповнення «хата – держава» абстрагується в національну ідею.

Крім того, є й *епітети*: «журавлиних ключах», «ясні небеса», «материнських очах» (постійний епітет), «пшеничний твій колос», «гірка моя мука» [3] .

Традиційно М.М. Ткач уживає *метафору* та *символ* «печаль журавля» в контексті «печаль журавля без гнізда в чужині» [3]. Відомо, що в християнстві образ журавля пов'язують із духовним і тілесним єднанням, відродженням, воскресінням душі. Крім того, це ще й символ вірності, такого значення надав і автор цьому образу. Тож говорячи про відданість, можна використовувати символічне значення журавля.

Наступною є пісня «*Мамина сльоза*», яка розпочинається *риторичним запитанням* «куди, куди?» [4]. *Метафори* «росою вмиласть» і «зацвіла сльозою» [4] підкреслюють стривожений настрій звучання «*Маминої сльози*». «З віком відбули», «ніколи час не жде» відображають плин часу. *Алітерація* «мені в житті бува, що може бути» [4] взагалі ніби вирвана з розмови звичайних людей. *Асонанс* «коли, коли? - тужив за мною голос» [4] підкреслює музичність твору.

Урешті-решт, у цій поезії образ матері пов'язаний з мотивами чекання й

прощання, дорослішання, повернення. Традиційними є *епітети*: «ясна година», «мамина сльоза», «серце молоде» [4], у яких йдеться про час і материнську любов.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити такі **висновки**:

1) твори М. Ткача мають високо поетичну «оболонку» (художні засоби). Автор використовує різноманітні тропи: символи, які визначаються психологічним сприйняттям, багатозначні метафори, численні епітети, риторичні звертання, порівняння та ін.

2) в аналізованих творах використано 65 художніх засобів, серед яких найбільше метафор та епітетів.

Аналіз пісень та віршів Михайла Ткача відкриває цінність його творів для сучасного мовця. Читання творів поета сприяє збагаченню мовлення, оскільки вони містять метафори, конструкції з декількох тропів та символи (творчість автора реконструює концепт українського світу зі споконвічно сакральними атрибутами). Усе це значною мірою зумовлює популярність пісенного доробку Михайла Миколайовича Ткача.

Список використаних джерел:

1. Ткач М. М. Небо твоїх очей : вірші, поеми / М. Ткач. – К. : Рад. письменник, 1982. – 101 с.
2. Ткач М. М. Марічка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nashe.com.ua/song/15362>
3. Ткач М. М. Моя Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pisni.org.ua/songs/4162287.html>.
4. Ткач М. М. Мамина сльоза [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pisni.org.ua/songs/769666.html>
5. Художні засоби, що роблять літературу яскравішою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://znoclub.com/mova-ta-literatura/551-khudozhni-zasobi-literaturi-tablitsi.html>.

Марина Колінько

к. філос. н., доцент кафедри філософії

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ГЕТЕРОТОПІЧНИЙ ХАРАКТЕР ВІРТУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Зростання ролі інтернет-комунікації в сучасному суспільстві ставить нас перед новими проблемами. Віртуальна комунікація – це простір, який водночас накопичує і скасовує час. З розвитком Інтернету була створена нова форма комунікативного простору, яка дедалі активніше існує в сучасному суспільстві. Інтернет складається з величезного масиву інформації, доступної для тих, хто має доступ до інформаційних технологій, здатний входити у ці нові простори. Інтернет стає гетеротопією – «місцем у місці», окремим значеннєвим простором, оскільки «кіберпростір легко обіймає поняття іншого, обмежує доступ і представляє протиріччя цілі, ілюзії, уяви та девіації» [3] і формується як інфраструктура інтерактивної світової комунікації. Ця точка зору була створена публікаціями і статтями, які подали Інтернет як ідеальний світ. Не тільки в цілому, інтернет або кіберпростір вважається гетеротопією, але простори, які існують в Інтернеті, також можна розглядати як гетеротопії. Йдеться про шари різних просторово-часових відносин, які виникають в інформаційному суспільстві. Актуальний аспект проблеми пов'язаний з інтерпретацією соціальних мереж як локальних, фрагментованих гетеротопій, де у віртуальному плані моменти буття заморожуються назавжди.

Мета статті – довести гетеротопічність сучасного віртуального комунікативного простору. Завдання дослідження: визначити поняття «гетеротопія», проаналізувати гетеротопічні ознаки віртуальної комунікації, виявити роль інтернет-комунікації у сучасній культурі.

Засновник гетеротопології М. Фуко розглядає *гетеротопію* як простір, який порушує безперервність і нормальність звичайних повсякденних місць [2]. Оскільки вони руйнують кордони всередині і між місцями в просторах

«інакшості» (*des espaces autres*), Фуко назвав їх *гетеротопіями*. У методологічному відношенні ідея гетеротопії видається доцільною для дослідження полікультурного простору, в якому співіснують і переплітаються різні культурні світи, цінності, традиції та уявлення.

На думку Н. Лумана, сучасна комунікація у зв'язку з її віртуальною спрямованістю характеризується принципово гетерархічним порядком і відмовою від просторової інтеграції громадських операцій [1]. Просторова дезінтеграція, властива світу електронних комунікацій, приносить з собою «синдром дисконунікації», що у сучасному дискурсі артикулюється як «розірвана комунікація», «ускладнена комунікація», «незавершена комунікація», «конфліктна комунікація», «квазі-комунікація». Наприклад, у засобах масової інформації дезінтегративні процеси відображені у тенденції переходу від хвали прогресу до риторики катастроф. У соціальних мережах анонімні комуніканти конструюють ілюзорний світ. Дискурсивні практики, що реалізуються за допомогою різноманітних сучасних засобів масової комунікації (соціальні мережі, сайти знайомств, Skype, смс-повідомлення), спрямовані, перш за все, на конструювання моментальних, таких, що постійно виникають і розпадаються конкретних, чуттєво-сприйманих ситуацій взаємодії. Вербальний компонент в них далеко не завжди є основним. Багато в чому це обумовлено тим, що відбувається зміщення мети мовної комунікації з досягнення порозуміння на самопрезентацію, тобто експресивна функція комунікації явно починає переважати над інформативною.

На відміну від оффлайнних, суворо регламентованих структур, для мережевої структури віртуального простору характерні наступні риси: відсутність чіткої ієрархічної структури, низький ступінь формалізації, конструювання специфічної реальності зі своїми власними законами і структурами організації. У цьому просторі проходить як комунікація між різними суб'єктами (індивідуальними та груповими), так і взаємодії правил і цінностей, формування організаційних структур, процесів внутрішньо культурного структурування на різних рівнях.

Віртуальний простір не є матеріальним, але він також не є суто суб'єктивною реальністю, оскільки існує об'єктивно і має відповідні соціальні просторові характеристики, зокрема, місце комунікації (форум, блог, сайт тощо). Це місце має чітко визначену адресу, до нього суб'єкт може дійти, використовуючи певну мережеву топологію, що уможлиблює переміщення користувачів. Віртуальний простір є неоднорідним, має різну щільність, різний ступінь відкритості. Так, існують закриті або відкриті особисті сторінки чи спільноти, різна кількість друзів, передплатників, ступінь популярності того чи іншого форуму або блогера. Головним способом комунікації в інтернет-мережі є повідомлення, із чого випливає основна особливість віртуальної комунікації – відсутність акту мовлення. Замість цього відбувається друк повідомлення через гаджети. Часто ці повідомлення не персоніфіковані, що позбавляє від відповідальності як за комунікацію у цілому, так і за смислову складову. Глобальний простір інтернет-мережі уможлиблює анонімне розчинення у ньому суб'єктів комунікації. Семантичний розгляд комунікації у інтернет-мережі показує примітивізацію свідомості комунікантів, оскільки меседжі вимагають виключення об'ємних текстів із глибокими смислами. Замість них у такому роді комунікації переважають односкладні висловлювання, які часто свідомо спотворюються, перетворюючись на інтернетні сленги. Білл Гейтс ще на початку ХХІ століття у якості основного тренда розглядав простоту.

Віртуальний простір все більше набуває рис симулякра. У ньому усе більше посилюється контекстуальна невизначеність, незрозумілість мети комунікації. Нечіткість кордонів, незрозумілість культурної ідентичності, загальний соціокультурний контекст ускладнюють комунікативну компетентність. Переважання такої комунікації може бути вкрай негативним для самого комуніканта – він може позбавитися власної соціокультурної ідентичності, здатності розрізнявати себе реального й віртуального, відокремитися у віртуальному кіберпросторі. Суб'єкт у просторі віртуальної комунікації може приймати образ представника будь-якої культури як специфікації різних соціальних спільнот (уявити себе, наприклад,

представником американської молодіжної рок-культури або реалізуватися у іншому образі). Для віртуального суб'єкта не існує обмежень у віртуальному просторі.

Поява Інтернету знаменує виникнення якісно іншого віртуального простору, структура якого відтворює топіку реального культурного простору – систему правил і місць гри, її традицій, ролей. Реальний і віртуальний культурні простори існують паралельно і демонструють можливість переміщення з одного до іншого простору. Варто відзначити таку соціальну роль інтернет-культури як навчання. Новий віртуальний простір, у якому суб'єкт навчається, можливо, є одним із шляхів виходу із кризи освіти. Сучасна людина має навчатися усе життя, але лише сьогодні це стало технічно можливим. Принципи Інтернету суперечать принципам поєднання єдиного авторитетного джерела знань із владою. Віртуальний простір нівелює реальний простір, представник одного континенту може ділитися знаннями із представником іншого у режимі реального часу, що сприяє вирівнюванню не тільки самих континентів, а й, наприклад, міст і сіл, оскільки у селі складно знайти відповідного фахівця і наявність інтернету врятовує. Здатність людей до оперування знаковими системами створює інформаційний світ з усіма його перевагами й небезпеками.

Отже, гетеротопії відкривають інвенцію прихованих світів, відмінності, нових зв'язків, соціальних і культурних експериментів. Як соціальний топос, вони стимулюють культурну активність. Гетеротопічний аналіз може бути інструментом критичного мислення, який підкреслює взаємозв'язки, уникає постулювання універсалізму, наполягає на множинності й різноманітності у світі.

У дослідженні виявлено, що віртуальний простір є специфічною семіотичною реальністю, структура якої відтворює топіку реального комунікаційного простору – систему правил і місць комунікації, відповідних ролей тощо. Для нього характерний певний тип неієрархічної структурованості, різний рівень відкритості, власна динаміка щільності та розпаду комунікацій, певна кількість комунікативних зв'язків, направленість повідомлень. Віртуальні

соціальні мережі не мають фізичного місця й підтримують режим анонімності, але вони є реальністю сучасного світу, набувають все більшого культурного значення і впливу. Віртуальна комунікація більшою мірою, ніж інші її види, забезпечує людині поєднання безпеки, комфорту та гри. Вона інтегрує людство у єдиний інформаційний простір. Вона надає можливість спілкування безлічі людей, що є великим досягненням, але й створює зону ризику інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Луман Н. Невероятность коммуникации. Перевод с нем. А. М. Ложеницина, под редакцией Н. А. Головина / Н. Луман // Проблемы теоретической социологии. Вып 3. Отв. ред. А. О. Бороноев. – СПб. : Издательство СПбГУ, 2000. // [Электронный ресурс] Режим доступа : URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2972>.
2. Фуко М. Другие пространства / М. Фуко // Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. Пер. с франц. Б. М. Скуратова под общей ред. В. П. Большакова. – М. : Праксис, 2006. – Ч. 3. – С. 191–204.
3. Young S. Of Cyber Spaces: The Internet & Heterotopias / S. Young // A Journal of Media and Culture. – 1998. – Vol. 1.4. Available at : <http://www.uq.edu.au/mc/9811/hetero.php>.

Ірина Жиленко,

к. філол. н., доцент кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету

ТРАДИЦІЯ ТА ОНОВЛЕННЯ ЖАНРУ ЛЕГЕНДИ У ПЕРІОД ЛІТЕРАТУРНОЇ ЕМІГРАЦІЇ 1919–1939 РР.

Актуальність розвідки. Легенда як один із найдавніших жанрів української неказкової прози була предметом уваги І. Франка, В. Жирмунського, В. Гнатюка, М. Грушевського, М. Драгоманова, С. Мишанича, А. Нямця та ін.

Довідкова література називає легендою (лат. *legenda* – те, що необхідно прочитати) «один із прозаїчних жанрів фольклору, фантастичне оповідання про події, які могли бути в минулому» [1, с. 60]. Під це визначення відпадають легенди у представників української еміграції періоду між двома світовими війнами – Кліма Поліщука, Наталени Королеви, Сильвестра Калинця, Дмитра Тягнигоре, Юрія Липи, Антіна Чекмановського та інших, які, віддаючи належне історичним подіям минулого й релігійним аспектам, у період міжвоєнного двадцятиліття зверталися передусім до національної тематики.

Мета роботи полягає у дослідженні проблематики легенд у творчості Наталени Королеви і Сильвестра Калинця періоду літературної еміграції 1919–1939 рр. *Завдання розвідки* – виявити традиційні й нові особливості легенди у міжвоєнне двадцятиліття на прикладі творів зазначених авторів.

Основні результати та висновки дослідження. Наталена Королева (Кармен-Альфонса-Фернанда-Естрелья-Наталена Дунін-Борковська, 1888–1966), не українка за походженням, завдяки своєму чоловікові, В. Королеву-Старому, опинилася «на шляхах українського письменства», продовжила традицію Лесі України. Як зазначала О. Копач, вона «вийшла з середовища, так би мовити, світового за своїм аристократичним народженням, всесторонньою освітою по різних центрах європейської культури, багата в життєвий досвід завдяки численним подорожам по світу – збагатила нашу літературу світовою

тематикою» [3, с. 10]. Хоча Н. Королева й «не належить до української еміграції» [6, с. 633], але за своїми світоглядними орієнтирами знаходиться близько до нашого дискурсу, а її творчість варта уваги.

У євангельських легендах, що склали основу збірки «Во дні они» (1935), Н. Королева по-своєму інтерпретувала деякі епізоди життя Ісуса Христа, розкрила морально-етичний сенс подій тієї епохи. Екзотичні оповідання збірки «Інакший світ» (1936), у яких переплітаються реальне й трансцендентальне, – це розповіді про надземне, що відбулося у далекому минулому у різних народів. Два світи – видимий і невидимий – зазвичай пронизують канву екзотичних оповідань авторки, у яких поєднуються жанри новели, казки, легенди. Її надихала язичницька, антична, християнська історія і сучасність.

З огляду на достатню аналітичну розробку малої прози Н. Королеви з боку С. Андрусів, К. Буслаєва, Х. Венгринюк, І. Голубовська, Н. Мафтин, О. Мишанич, Л. Табачин, проаналізуємо лише два твори, що так чи інакше мають відношення до нашої теми. Пов'язані вони з «циклоном революції» («Гонта») [4, с. 14] і «злиднями еміграції» («Дідусь») [5, с. 13].

Легенду «Дідусь» Наталена Королева розпочинає присвятою преподобному Патерові А., який «першим відчув і зрозумів злидні еміграції й своєю ініціативою започаткував допомогу вигнанцям». Жахливе існування поза межами батьківщини показане письменницею через сприйняття хлопчиком, який щиро вірить в існування дива. Петрусь, який прийшов у лікарню до брата, не встиг на останній потяг і вирішив знайти прихисток у монастирі. Недружньою змальована й природа у творі, що відповідає настрою героя: «змерзлий лихий вітер», що бив у обличчя й заповзав за комір блаженного одягу хлопчика, «страшні, чорні пазури» – тінь від дерев, «беззуба зима», що «зашамкала сухим листям» [5, с. 13–14, 24]. Понуру картину доповнюють байдужі, сторонні люди у лікарні, які не пропустили Петруся відвідати брата. Він щиро молиться біля зачиненої брами: «Дідусю Святий! Ти ж не допустиш, щоб сталося мені щось лихе біля самого твого дому» [5, с. 21]. І трапляється диво. Хлопчик не лише отримує бажану милість, а й зустрічає Святого. Ось як Наталена Королева

інтерпретує духа Св. Венедикта: «Екстаза молитовності й безмірної вдячності захоплює їх усіх. Бо їхній монастир поблагословив своєю появою Святий Патріарх!». Він навчає прихожан найбільше уваги приділяти вбогим і чужинцям, адже «Господа бо Ісуса приймаєте в них» [5, с. 28].

Інший твір Н. Королеви, «Гонта», має специфіка наративу – з точки зору дівчинки. Письменниця дає образ легендарного національного героя і його «втілення» в сучасності. Вона вдало поєднує минуле й сучасне, живиться спогадами дитинства. Образ-портрет Гонти у яскравому жупані, у якого «обличчя й голова – виголені; тільки чорні, як дві гадюки, вуса та довгий оселедець», «чорні, іскристі очі», «тонкі вуста з веселим усміхом», але героїні запам'ятався сміх і веселість «страшні, як блиск ножа» [4, с. 10]. Н. Королева вказує на незнання людьми власної історії. Дівчинка запитала про Гонту у виховательки, яка «усе на світі знала», однак та нічого докладного не могла розповісти, пояснивши, що це постать зі старих народних легенд, як Роб-Рой чи Робін-Гуд. Героїня про них знала досить, «але не про Гонту». У часи «кривавої війни» саме такий зовні Гонта двічі рятує дівчину від голодної смерті зі словами «Підкріпись, сестро», «Ось півхліба, сестро», «Ну як же не допомогти своїй сестриці?». Перед нею – лагідний, «приятний погляд гострих очей» [4, с. 14–15]. Авторка влучно перекинула місток від загадкової, майже містичної постаті невідомого легендарного героя до сучасного козака, лицаря. При цьому портрет Гонти залишається майже незмінний: «гострий погляд чорних очей», «напрочуд чисте й розумне обличчя», але «на вустах ледве вловимий, добрий і приятний усміх», а «чорні вуса, мов гадючки, над тонкими вустами». Сучасний український Гонта впевнений, що все буде добре, «буде праця, буде й за працю...» [4, с. 15].

Національно-патріотичний дискурс є також головним у легендах малознаного прозаїка, фольклориста Сильвестра Калинця (1886–1945). Він народився у м. Ходорів, освіту отримав самотужки, володів кількома європейськими мовами. Служив у Відні в австрійській армії. Під час Першої світової війни два роки перебував на фронті, потрапив у полон. У повоєнний час жив у Відні, де й отримав систематичну освіту і вдосконалював свої творчі

можливості в жанрах поезії, прози й драматургії. З 1921 р. повернувся у Ходорів, а в 1931 р. емігрував до Бразилії (штат Парана, м. Курітіба), де займався активною діяльністю. Серед його поетичних і драматичних творів помітне місце займають прозові збірки «Легенди з уст народу» (1921) й «Було, та мохом поросло. Народні легенди і перекази» (1922). Якщо перша – зібрані фольклористом твори, то друга вийшла під іменем автора.

С. Калинець дає власне визначення жанру легенди: «історичні оповідання», «історичні казки з давньої бувальщини»; «казка із старинних віків» [2, с. 7–18]. Збірку складають різнотематичні твори. Національно-патріотичного спрямування легенди «Козацька могила» й «За віру і вітчизну» поєднують у собі героїчне минуле і криваве більшовицьке сьогодення. Старі пророкували: «Ого, аж теперечки ця кононада пробудить завзятих Хмельницького козаків!». Наратор, раз у раз перериваючи оповідь, нагадує: «Большевики вже близько», і люди починають тікати, щоб «укритися від граду куль», «збожеволівши з жаху» [2, с. 4]. Косар із легенди «За віру і вітчизну» повідав сумну історію втрати сім'ї. Найстарший син, що воював за Австрію, «десь був засланий до Росії», рік писав із Сибіру, але вже немає чутки від нього; середній син пропав без вісти на війні, був у італійському полоні; наймолодший «був при січових стрільцях», потім в українському війську і десь «над Дністером поклав голову». З гіркотою звучать і авторські відступи: «А сьогодні чим є наша країна? Одно цвинтарище. Кругом руїни й могили» [2, с. 17, 21].

П'ятнадцять козаків Б. Хмельницького витримали кривавий бій із турками. Коли закінчилися кулі, бійці вирішили не здаватися ворогові, а «радше отрутою покінчити своє молодецьке життя». Легенда прославляє героїв: «...на лицах погибших малюється радість, що так геройською смертю померли. А на устах їх, неначе завмерли слова: як то солодко умирати – за віру і вітчизну!» [2, с. 11–12]. Геройськи загинула й галичанка з іншого твору. Потрапивши до полону, Оля не підкорилася лестошам кримського Хана Ісляма Герая. Дівчина сміливо й рішучо дала йому гнівну відповідь: «О підлий Хане! Я вчинити цього не можу, щоби я свою святу віру покинула, а прийняла вашу бисурменську, щоби я свою

дорогу країну, зрошену кров'ю батьків забула; я за віру свою і за вітчизну і життя кожної хвили готова віддати! Для мене нічим є твоя ласка, нічим є твій замараний кров'ю золотий трон. Не хочу бачити твого добра, ані не вільниць, яких маєш без числа, і мов звір без серця спрягаєш їх в ярмо, і як хижий лев обходишся з ними, а плач і сльози їх за родиною – не зворушать твого закаменілого і лукавого серця!» [2, с. 29]. Мученицьку смерть молодої дівчини, «гарної, як Дністрова Русалка» й «любимої, як Маруся з Богуслава» з тугою в серці оспівує старий дід-лірник на її могилі. Наближуючи свої легенди до реальності, С. Калинець вживає топоніми (Ходорів, Полтава, Київ), власні імена (Микола Наконечний, Михайло Підсадочний). Дидактизм легенд надто виразний: «...як глянеш оком на руїни й могили, пригадай собі, брате, оцих борців, що свої голови покладали за рідний край, то полюби цю нашу безталанну країну так, як любили її ці всі герої, що кістками своїми рідні поля засіяли» [2, с. 21–22].

Отже, у міжвоєнне двадцятиріччя Наталена Королева і Сильвестр Калинець, звертаючись до жанру легенди, осучаснили її: до традиційної тематики додали актуального змісту й розробили нову проблематику, у якій акцентовано релігійні й національно-патріотичні мотиви.

Список використаних джерел:

1. Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л. Сучасний словник літератури і журналістики / М. Ф. Гетьманець, І. Л. Михайлин. – Х. : Прапор, 2009. – 384 с.
2. Калинець С. Було, та мохом поросло: народні легенди і перекази / Сильвестр Калинець. – Львів : Селянська бібліотека, 1922. – 56 с.
3. Копач О. Наталена Королева / О. Копач. – Вінніпег, 1962. – 36 с.
4. Королева Наталена Гонта / Наталена Королева // Літературно-науковий вістник. – 1928. – Т. 95–97. Кн. 1. – С. 10–15.
5. Королева Наталена Дідусь // Королева Н. Подорожній / Наталена Королева. – Торонто : Добра книжка, 1953. – С. 13–28.
6. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої // Королева Н. Предок: істор. повісті; Легенди старокиївські. – К. : Дніпро, 1991. – СМ. 633–653.

Yuliia Bondarenko,

PhD in Sozialer Kommunikation, Sumier Staatliche Universität

Dariia Lobanok,

Studentin, Sumier Staatliche Universität

AUSGABEN VON RANDGRUPPEN IM KONTEXT DER ALTERNATIVEN PRESSE DEUTSCHLANDS

Die alternative Presse ist eine einzigartige Art von Zeitschriftenmedien, die die intra-typologischen Merkmale besitzt. Die wichtigsten typologischen Merkmale alternativer gedruckter Publikationen sind ihr Aussehen, Periodizität, Verbreitungsgebiet, Funktions- und Verwendungszweck. Die Untersuchung der deutschen Erfahrung im Zusammenhang mit der Entwicklung alternativer Zeitschriften ist für die ukrainische Wissenschaft wichtig, da sie in den Massenmedien des europäischen Raums einzigartig ist.

Alternative Ausgaben richten sich sowohl an ein breites als auch an ein individuelles Publikum: Mitglieder von Bürgervereinigungen, Anhänger der politischen Ideologie der Linken, Fachleute aus der Industrie, die wissenschaftliche Gemeinschaft, spezifische (Randgruppen), Anhänger der Untergrundkunst, Flüchtlinge, Migranten sowie Männer, Frauen, Jugendliche und Kinder[1,S.13].

Der Zweck dieser Arbeit ist, die Funktionsmerkmale und die bestimmenden Merkmale der redaktionellen Richtlinien einer bestimmten (Rand-) Alternativpresse in Deutschland herauszufinden. Das Ziel dieser Arbeit ist, alternative Printmedien, insbesondere Systemspezifikationen und Redaktionsrichtlinien, zu beschreiben. Ausgaben, die auf bestimmte Gruppen abzielen oder Themen behandeln, die sich auf die oben genannten Gruppen beziehen, sind auf dem deutschen Medienmarkt weit verbreitet. Zu diesen Gruppen gehören sozial schwache Bevölkerungsgruppen - Gefangene, Obdachlose, LGBT-Gemeinschaften, Menschen mit Behinderungen, Flüchtlinge usw. [1, S. 13]

Eine der bekanntesten Ausgaben in dieser Gruppe ist die Zeitschrift «ohrenkuss ... darein, daraus». Dies ist die einzige deutsche Ausgabe, deren Autoren der Texte Menschen mit Down-Syndrom sind. Sogar der Name der Veröffentlichung ist eine Fantasie einer der Autoren. Etwa 20 Redakteure arbeiten mit der Zeitschrift zusammen. Die wird seit 1998 alle sechs Monate veröffentlicht. Die Zeitschrift ist zu einem Forum für Menschen mit Down-Syndrom geworden, was zweifellos zur Stärkung ihres Selbstbewusstseins beigetragen hat. Jede Ausgabe enthüllt ein bestimmtes Thema, zum Beispiel: Liebe, Arbeit, Musik, Sport, Lesen, Brief, Mode. Die Themen werden von der Redaktion ausgewählt, die aus den Autoren zusammengesetzt ist. Beispielsweise widmet sich № 15, im Jahr 2005 dem Thema "Mongolei", das bei den Autoren M. Browze, V. Lama, A. Fritzen nach dem Besuch dieses Landes erschienen ist; № 13 im Jahr 2004 - dem Thema "Mode", dessen Idee entstand, nachdem das Foto-Shooting mit den Autoren durchgeführt wurde. Der Zeitschrift wird auch online vertreten [2].

Die Zielgruppe «KIDSaktuell. Magazin zum Down-Syndrom» sind Eltern, Angehörige und medizinisches Personal, die sich mit Kindern beschäftigen, die an Down-Syndrom leiden. Die Zeitschrift wird zwei Mal im Jahr herausgegeben und kostenlos an Ärzte, Schulen und Kindergärten im Raum Hamburg verteilt. Die Ausgabe ist in Abschnitte unterteilt: «Schule, Bildung», «Freizeit», «Geschlechtsreife», «Gesundheit» und andere. Die Zeitschrift zeigt ein breites Themenspektrum: rechtliche, medizinische und soziale Unterstützung von Familien, in denen es Kinder mit der oben genannten Krankheit leben: «Inklusion in die Hamburger Schulen: Ist es wirklich?», «Menschen mit Behinderungen: Welche Probleme haben sie und welche Rechte haben sie» (№ 29, 2014); «Hamburger Union zur Inklusion in Schulen», «Unterstützung bei der Berufsorientierung», «Mit Down-Syndrom auf dem Arbeitsmarkt» (№ 32, 2015). Die Ausgabe ist online präsentiert [3].

Seit 1989 erscheint die Jahreszeitschrift «IRRTU (R) M». Seine Leser sind Menschen mit psychischen Erkrankungen, die für Depressionen und Krisen anfällig sind. Die Zeitschrift hat 155 Seiten. Die veröffentlicht Materialien, in denen die Erfahrung des Kampfes von Autoren mit psychischen Krankheiten dargestellt wird.

Der Zweck der Zeitschrift ist Ängste und Vorurteile in der Gesellschaft zu beseitigen, Diskussionen über Psychiatrie und psychische Probleme anregen und unterstützen [4].

Der größte Teil alternativer Medien für bestimmte Gruppen veröffentlicht Publikationen für solche Gruppen als Gefangene und Obdachlose. Die Zeitschrift «BISS» ist die erste Ausgabe in Deutschland für Obdachlose. Sie stammt aus dem Jahr 1993. Das ist eine monatliche Ausgabe. Der Zweck der Zeitschrift ist zu ermutigen Bürger, die sich in sozialen Schwierigkeiten befinden, sich selbst zu helfen. Das Vorbild für die Nachahmung war die Londoner Zeitung der Obdachlosen «London Road The Big Issue ». Im Gegensatz zur Londoner Ausgabe arbeiten in der Münchner Zeitschrift freiberufliche Obdachlose, die da mit Profis tätig sind (sie sind Fotografen und freie Journalisten).

Die Zeitschrift «BISS» hat Auflage von 38.000 Exemplaren, wird auf den Straßen von etwa 100 Verkäufern verteilt, von denen 51 fest angestellt sind. Die Zeitschrift ist Mitglied des internationalen Netzwerks von Straßenausgaben. Der Verkaufspreis beträgt 2,20 Euro, davon verdienen die Verkäufer 1,10 Euro. Der Umsatz der Veröffentlichung beträgt 500 Tausend Euro. Weitere 500.000 Euro in Jahr werden dank Spenden und Sponsoren verdient [5]

Die Zeitschrift «Respekt!» in Deutschland ist die einzige überregionale Zeitschrift der Vertreter der LGBT-Gemeinschaft, das unregelmäßig seit dem Jahr 2005 herauskommt (2-3 einmal im Jahr) in Köln, die Auflage beträgt 12 Tausend Exemplare. Der Umfang der Ausgabe beträgt 24 Seiten. Die Zeitschrift wird in Beratungsstellen und Geschäften für LGBT-Gemeinschaft erhalten und mehr als viertausend Leser abonnieren diese Zeitschrift. Der Zweck der Ausgabe ist die Unterstützung der gleichgeschlechtlichen Ehe, das Recht die Kinder zu adoptieren, die systematische Eingliederung solcher Begriffe als Homosexualität und Familie in die Gesellschaft, die Förderung angemessener Wahrnehmung der Familien ihre homosexuellen Kinder. In der Ausgabe vom 4. März 2006 wurden zum Beispiel folgende Materialien veröffentlicht: "Der Triumph der Transsexuellen: Das Bundesverfassungsgericht fordert Änderungen der Gesetze", "Homophobie in Europa", "Homosexuelle Proteste in der DDR aus Sicht des Staatssicherheitsdienstes",

Wege zum Familienleben: Vormundschaft und Adoption"; Nr. 21, Dezember 2014: "Freiheit ist ansteckend: das Manifest in Berlin gegen Homophobie", "Gender ist das Recht von jedem", "Gleichgeschlechtliche Ehen und ihre Rechte", "Das Recht auf Adoption: die unentschlossenen Handlungen der Leiter".

Eine kleine Anzahl auf dem Markt der alternativen Medien ist durch die Veröffentlichungen für solches Publikum wie Flüchtlinge und Migranten vertreten. Ein markantes Beispiel ist die Zeitschrift «Asylmagazin». Die Ausgabe richtet sich jedoch auch an Migranten und Flüchtlinge sowie Richter und Anwälte, Personal für Einwanderungsberatungszentren, Verwaltungen, Verwaltungsgerichten, Wohltätigkeitsorganisationen, Kirchen, Gewerkschaften und Universitäten. Die Zeitschrift erscheint neunmal im Jahr in Berlin 1,4 Tausend Exemplare. Die Ausgaben enthält Informationen über die rechtlichen und sozialen Fragen: neue Urteile zu Anmeldungen und Wohnsitzen der Migranten, Flüchtlings- und Asylgesetze, Staatsbürgerschaft, Änderungen im Sozialrecht, Die Informationen werden regelmäßig aktualisiert laut der neuen Entscheidungen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Die Zeitschrift hat solche Überschriften: «Arbeit und Erfahrung», «Projekte und Initiativen», «Bildung», «International Veranstaltungen», «Aufenthaltsrecht», «Sozialrecht», «Andere Rechte»[6].

Der Inhalt der regionalen Zeitschrift «Der Schlepper» richtet sich auch an Flüchtlinge. Die erscheint viermal im Jahr in Kiel seit 1997. Der Name der Zeitschrift wird von der Redaktion erklärt: "The Shlepper (von einem deutschen Wort Schlepper) ist ein kleines Boot, das an der Küste liegt und ist bereit zu helfen, den ausländischen Schiffen erfolgreich im Hafen festzumachen. Auf diese Weise soll Der Schlepper Menschen helfen, die aufgrund von Kriegen oder politischer Verfolgung in einem fremden Land Asyl suchen und hoffen, ein Bleiberecht und die Solidarität der aufnehmenden Partei zu finden. Die Zeitschrift informiert über rechtliche und soziale Fragen: "Wer hat das Recht, Asyl zu gewähren", "Flüchtlingsunterbringung", "Flüchtlingskinder", "Flüchtlingsarbeit", "Europäische Flüchtlingspolitik" usw.

Alternative Printmedien verlieren nicht an Relevanz, bleiben in der deutschen Gesellschaft gefragt, werden jedoch nicht mehr mit einer stark oppositionellen

Medienstruktur identifiziert, sondern gelten als immanenter Teil des Massenmediendiskurses. Die Bildung des alternativen Medienmarktes ist noch nicht abgeschlossen. Daher gehört das Problem der Untersuchung der Besonderheiten der Funktionierung alternativer Ausgaben, unserer Ansicht nach, zu Perspektiven der sozialen Kommunikationsforschung und erfordert wissenschaftliche und theoretische Untersuchungen.

Literatur:

1. Hüttner B., Leidinger C., Oy G. Printmedien, Freie Radios, Archive & Verlage in der BRD, Österreich und der Schweiz. Neu-Ulm: AG SPAK Bücher, 2011. S. 13
2. [Elektronische Resource]: <http://ohrenkuss.de>
3. [Elektronische Resource]: <http://www.kidshamburg.de/doc/magazin-kids-aktuell.php>
4. [Elektronische Resource]: <http://www.irrturm.info/>
5. [Elektronische Resource]: <http://biss-magazin.de>
6. [Elektronische Resource]: <http://www.asyl.net>

Yuliia Bondarenko,

PhD in Sozialer Kommunikation, Sumier Staatliche Universität

Valentyna Nemesh,

Studentin, Sumier Staatliche Universität

METHODEN ZUR SCHAFFUNG DES IMAGES DER «THE COCA-COLA COMPANY»

Dr. John S. Pemberton, ein Apotheker aus Atlanta, hat 1886 das Coca-Cola-Getränk entdeckt. Das wurde als eine Mischung aus Wasser und Sirup, das als Heilmittel gegen eine Vielzahl von Krankheiten wie Kopfschmerzen, Erkältungen und Nervenerkrankungen, angeboten. Dieses Getränk wird in mehr als 200 Ländern in der

Welt verkauft. Der Erfolg einer Organisation hängt von vielen Faktoren und insbesondere vom Image des Unternehmens ab. Die Relevanz des untersuchten Themas ist, dass Coca-Cola das beliebteste alkoholfreie Getränk der Welt ist.

Die Organisation des Images einer Organisation ist eine der aktuellen Aufgaben des modernen Managements der Organisation. Um die Probleme der Schaffung des Images besser zu verstehen, sei es wichtig die heimischen Forschungsmaterialien von H. Pocheptsov, V. Korolko, S. Afanasyeva, A. Panasiuk als Grundlagen zu studieren. Die Relevanz der Untersuchung dieses Problems ist auch auf den Platz und die Rolle des Images bei der theoretischen und empirischen Untersuchung der Hauptrichtungen der Steigerung der Wirksamkeit verschiedener Organisationen auf den inländischen und ausländischen Märkten zurückzuführen [2, S. 4].

Das Ziel dieser Arbeit ist es, die Methoden zur Imagebildung des Unternehmens "The Coca-Cola Company" zu untersuchen und zu bestimmen, und die Aufgabe ist die theoretischen Aspekte der Imagebildung zu erlernen und die Methoden der Imagebildung zu bestimmen.

Der Begriff «Image» wird in einem weiten und engen Sinn interpretiert. Im weitesten Sinne verstehen wir unter dem Image die Idee einer Menge natürlicher und speziell erzeugter Eigenschaften des Objekts, im engeren Sinn - das Image wird als eine bewusst geformte Form des Objekts interpretiert, das dem Produkt oder der Dienstleistung zusätzliche Werte gibt und einen Eindruck über das Objekt und seine Einstellung macht, seine Qualität bewerten hilft.

In unserer Arbeit orientieren wir uns an der Definition von A. Panasyuk: Das Image ist eine Vorstellung von einer Person, einem Produkt oder einer Institution, die im Massenbewusstsein durch die Medien gebildet wird [4, p. 184]. Der Marketing definiert auch das Image: das Image (aus dem Englischen – Abbildung, Spiegelmuster) ist eine Meinung von Verbrauchern und Kunden über das Ansehen der Organisation, ihrer Produkte und Dienstleistungen sowie den Ruf von Managern [5].

Das Image der Organisation wird als emotional gefärbtes Image des Unternehmens definiert, das häufig speziell geformt wird und Eigenschaften aufweisen kann, die die Zielgruppe des Produkts psychologisch beeinflussen. Da das Image für

die weitere Entwicklung des Unternehmens, die Einstellung der Konsumenten und die Beziehung zwischen Marke und Zielgruppe von großer Bedeutung ist, hat dies die Nachfrage nach Forschung im Bereich Imagebuilding geweckt. Bereits in den 1980er Jahren erkundten die Briten das Image. Diese Studien wurden von den größten Unternehmen durchgeführt. Heute wird das Image von den 160 größten europäischen Unternehmen untersucht. Die Bildung, die Unterstützung und die Optimierung des Images gilt nicht nur für Organisationen und Einzelpersonen, sondern auch für Staaten sowie Regionen, Länder und Städte [1, S.1].

Die Aufgabe von «The Coca – Cola» ist es nicht nur, die Welt, den Körper, den Geist und die Seele aufzufrischen, sondern auch dem, was damit zu tun hat, einen Sinn zu geben. Das Unternehmen ist auf Entwicklung ausgerichtet und diese Mission wird von Tausenden Gleichgesinnter geteilt.

Das erste, worauf wir achten, ist ein Satz farbiger, grafischer, verbaler und dauerhafter Elemente, die eine semantische und visuelle Einheit der Wahrnehmung der Organisation, ihres inneren und äußeren Designs bieten.

Seit 1916 hat Coca-Cola ein lebendiges grafisches Emblem. Eine große Rolle im ästhetischen Teil der Imagebildung spielt die Farbe und ihre Bedeutung. Das Unternehmen Coca-Cola verwendet hauptsächlich einen roten Farbton. Rot bedeutet den Willen zum Sieg, Durchbruch, Macht und Vorrang. Dies ist die Farbe der Bewegung nach vorne und das zwingt in allem aktiv zu sein. Der Name «Coca-Cola» ist figurativ. Den Namen zu decodieren ist sehr einfach: «Coca» ist eine Nuss, die Tonikaeigenschaften besitzt, und «Cola» ist eine besondere Art von Getränk. Die Coca-Cola Company ist bekannt für die Welt der Werbung und PR-Slogans. Zum Beispiel: «Trinkt Coca Cola» oder «In der Coca Cola ist Bewegung, Coca-Cola ist ein lebendiges Wasser». Diese Appelle, ein erfrischendes, leckeres Getränk zu probieren, waren so groß, dass Coca überall getrunken wurde: in Restaurants, Geschäften, zu Hause. Das brillante «Coca-Cola»-Logo wurde auf den angesagtesten Zeitschriften und Postern gemalt. Das Getränk wurde von Athleten und bekannten Persönlichkeiten beworben. Bekanntlich ist, dass die Unterstützung der Beziehungen zu Gesundheitsorganisationen und Sport eine großartige Möglichkeit ist, um Beziehungen

zur Gesellschaft aufzubauen. In den 1990er Jahren begann The Coca-Cola Company den Sport in großem Umfang zu popularisieren. Coca-Cola wurde mit den Olympischen Spielen in Verbindung gebracht und ist zu ihrer Marke geworden.

Mit dem Grad der Rationalität der Wahrnehmung bezieht sich «The Coca – Cola» auf den emotionalen Typ, das heist, sie richtet sich an ein breites Publikum und kann eine starke emotionale Reaktion hervorrufen. Zum Beispiel konnte selbst der Zweite Weltkrieg den Ruf der «The Coca – Cola Company» nicht untergraben. Zwischen 1941 und 1959 waren militärische Themen zum Vorteil. In der Werbung tauchten Menschen in der Form auf, und in den Phantasien der Vermarkter wurde es Coca-Cola, was die Menschen zusammenbringt. Nach dem Krieg sind die Konsumenten mehr als ein paar Mal gewachsen, und Coca-Cola hat sich als Teil des amerikanischen Images oder Lebensstils positioniert, das die gesamte Zielgruppe schockierte. Das Vertrauen und der Respekt zum Coca – Cola sind sowohl von den Amerikanern als auch von dem Rest der Welt zehntausendmale gestiegen.

«The Coca – Cola Company» verbessert den Wasserverbrauch und ersetzt umweltfreundliche Kühlgeräte und investiert Millionen Dollar in den Bau von Recyclinganlagen für Kunststoffflaschen. Im Jahre 2016 spendeten die Coca-Cola-Stiftung und The Coca-Cola Company gemeinsam mehr als 230 öffentlichen Organisationen einen Betrag von mehr als 106 Millionen US-Dollar. 97% der Spenden wurden im Rahmen der Prioritäten der Coca-Cola Company für nachhaltige Entwicklung geleistet: Stärkung der Rolle der Frau in der Gesellschaft, Erhalt der Wasserressourcen und Förderung einer gesunden Lebensweise.

Zusammenfassend, ist die Schaffung eines positiven Images und eines guten Rufs der Organisation ein komplexer und langwieriger Prozess, bei dem eine Corporate Identity erstellt wird und die gesellschaftlich bedeutsame Rolle der Organisation, ihre Individualität und Identität definiert wird. Es ist bekannt, dass das Bild eine Vorstellung von einer Person, einem Produkt oder einer Institution ist, die im Massenbewusstsein durch die Medien gebildet wird. Heute wird das Image von den 160 größten europäischen Unternehmen untersucht.

Die Aufgabe von «The Coca – Cola Company» ist es nicht nur, die Welt, den Körper, den Geist und den Verstand aufzufrischen, sondern auch dem, was damit zu tun hat, einen Sinn zu geben. Mit dem Grad der Rationalität der Wahrnehmung bezieht sich das Getränk «Coca – Cola» auf den emotionalen Typ, das heist, es richtet sich an ein breites Publikum und kann eine starke emotionale Reaktion hervorrufen.

Wir bestimmen folgende Methoden, um das Image des Unternehmens zu gestalten:

- die Entwicklung eines erfolgreichen visuellen Stils (Symbole, die eine semantische und visuelle Einheit der Wahrnehmung der Organisation, ihres inneren und äußeren Designs ermöglichen);
- die Werbung und PR, die auf die Arbeit mit der Zielgruppe abgezielt sind;
- die Untersuchung der Bedürfnisse der Verbraucher und der Arbeit in den relevanten Richtungen;
- die soziale Komponente der Arbeit des Unternehmens.

Basierend auf der Untersuchung des Images von «The Coca – Cola Company» achtet die Unternehmensleitung darauf, ein positives Image in den Köpfen der Verbraucher zu schaffen.

Literatur:

1. Afanasyev S. V. Bildung des Unternehmensimages als Hauptbestandteil der PR-Strategie, – S.1 – Zugangsart : <http://neocatharsis.ru/book08.pdf>
2. Berdinsky M. V. Bildung des Images der Organisation: soziologische Analyse, – S.4 – Zugangsart : <http://elar.ufrj.br/bitstream/10995/4593/2/urgu1147s.pdf>
3. Korolko V. G. Grundsätze der Öffentlichkeitsarbeit: Ein Leitfaden. – Kiew : Institut für Soziologie der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine, 1997, – S. 184
4. Panasyuk A. I. Image: Definition des zentralen Begriffs der Imageologie. Bericht auf der offenen Sitzung des Präsidiums der Akademie für Imageologie, 26. März 2004 – Zugangsart : http://web.archive.org/web/20120406130109/http://academim.org/art/pan1_2.html

СЕКЦІЯ 7
ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ГРОМАДОЮ:
ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, МЕХАНІЗМИ

Сергій Король,

к. політ. н., ст. викладач кафедри психології,

політології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Дарія Глова,

студентка Сумського державного університету

РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРНЕТ ОПИТУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ
МІСЦЕВИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В МІСТІ СУМИ
ЩОДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ

Молодь – це майбутнє України, адже молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років, неповнолітні віком до 18 років. Хто ж повинен опікуватися про них? Хто ж повинен надавати гідне майбутнє для молоді?

Зрозуміло, що саме політичні сили мають всі права для надання гідного майбутнього. Але, чи це так? Чи стурбовані вони цим питанням? Чи вважається аполітичність (ухилення від участі у політичному житті, байдуже ставлення до питань політики) молоді, не взаємодії політики з неї?

Так як «політичні сили» це не конкретне значення, то будемо розглядати взаємодію з молоддю саме політичних партій, а саме, розглянемо політичні партії міста Суми («За Україну!», «ВО «Свобода», «ВО «Батьківщина», «Опозиційний блок», «Об'єднання «САМОПОМІЧ»»).

Мета розвідки: визначити молодіжні ініціативи та форми взаємодії із молоддю з боку політичних партій м. Суми шляхом експертного інтернет опитування.

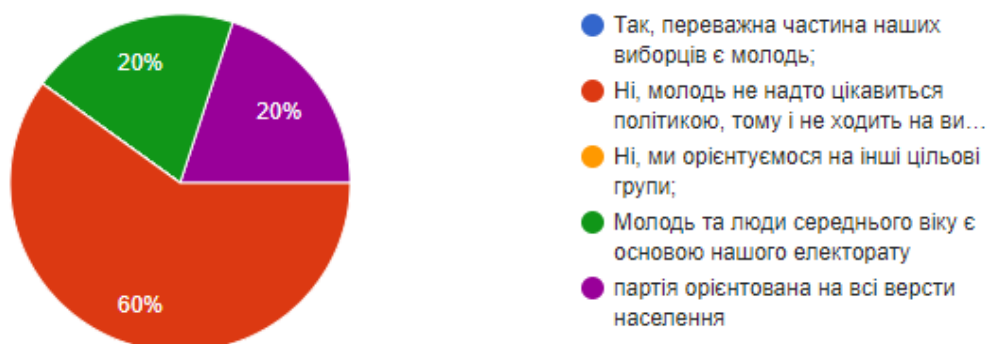
З даної мети необхідно вирішити наступні завдання дослідження: з'ясувати чи проводиться робота з молоддю зі сторони політичних партій; в чому полягає взаємодія с молоддю; розглянути повноваження політичних партій; проаналізувати причини аполітичності молоді; провести аналіз експертного опитування.

Основні результати дослідження. Для визначення взаємодії політичних партій м. Суми з молоддю, було проведене експертне опитування, яке орієнтовано на одного депутата з фракції. Опитування проводилось в інтернет опитуванні, в Gmail форматі.

Розглянемо відповіді депутатів з фракцій «За Україну!», «ВО «Свобода», «ВО «Батьківщина», «Опозиційний блок», «Об'єднання «Самопоміч», які націлені на взаємодію з молоддю.

Перше питання, було спрямоване на те «Чи відносять політичні діячі, молодь до основного електорату їх політичної сили?». Таким чином, ні одна партія не відповіла, що молодь є переважною частиною їх виборців; 60% відповіли що молодь не надто цікавиться політикою, тому і не ходить на вибори; 0% за те, що партії орієнтуються на інші цільові групи;

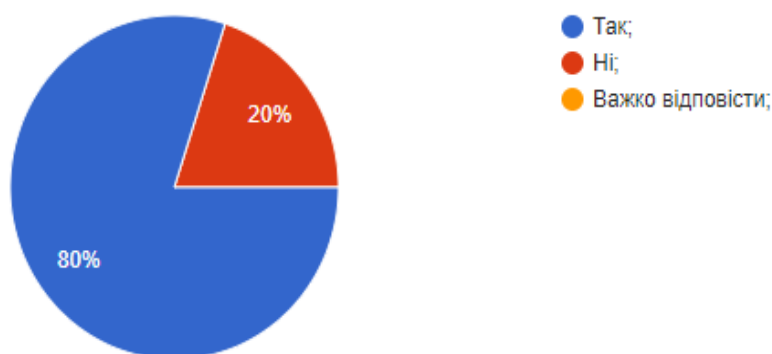
В варіантах відповіді можна було написати свою відповідь, перша відповідь 20%, що в їх фракції основою електорату є молодь та люди середнього віку, та також 20% відповіли що партія орієнтована на всі версти населення.

В наступному питанні «Чи все ж таки фракції вважають молодь аполітичною?».

80% вважають, що молодь є аполітичною; а все ж таки 20% рахує що молодь не є аполітичною.

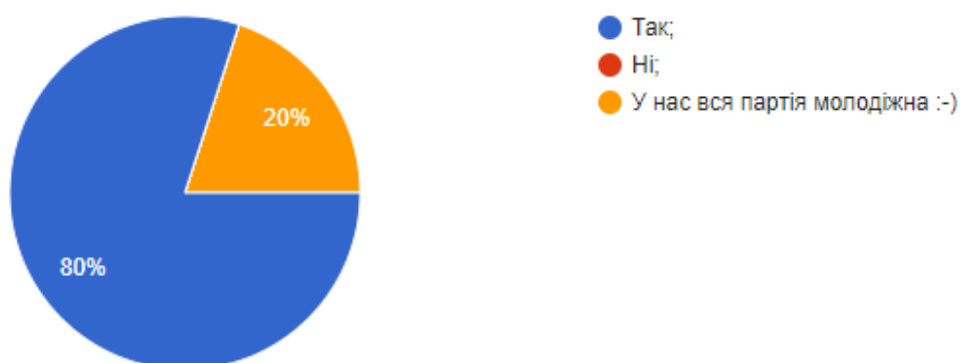
Під цим питанням розумілось, що аполітичність це те, що політичні партії не взаємодіють з молоддю чи мало орієнтовні на них, тому молодь не надто цікавиться політикою, адже не бачить віддачі від них.

Наступне питання сформоване на те «Чи в їх політичних партіях є молодіжний осередок?»

80% відповіло що все ж таки в партії є молодіжний осередок; 0% відповіло що в них в партії немає молоді;

Та в відкритому питанні відповідь була така «У нас вся партія молодіжна ☺)» це 20%;

Далі, питання «Молодіжні заходи які проводились політичною партією в місті протягом 2017 року». Відповіді були такі:

- не проводимо спеціальних молодіжних заходів;

- раптівка на День державного гімну, малювання вишивки на бруківці, спілкування з молоддю в Шевченківські дні на тему знання життя та творчості Т. Шевченка, смолоскипний марш 1 січня в день народження Степана Бандери, вшанування небесної сотні, кастинг на помічника депутата міської ради, вшанування річниці голодомору, день мови, хода по вшануванню героїв Крут, раптівка в День соборності, раптівка в День Незалежності, раптівка в день Конституції, свято української традиційної кухні, похід в дитбудинок.

- сприяли створенню велоструктури міста;
- будівництво дитячих майданчиків;
- допомога в організації та проведенні змагань з мотокросу.

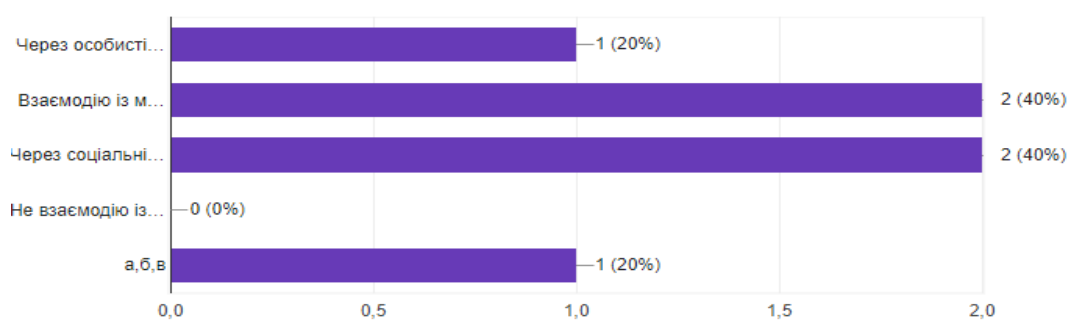
Питання з варіантами відповідей, в яким потрібно було вказати яким чином партія частіше спілкується із молоддю.

40% спілкується з молоддю, через особисті зустрічі;

60% взаємодіють із молодіжними організаціями, спілками, ініціативними групами;

60% спілкується через соціальні мережі;

Не взаємодіють із молоддю 0%.

Отже, найбільшою взаємодією можна назвати спілкування через соціальні мережі та взаємодія із молодіжними організаціями, спілками, ініціативними групами. Таким чином, експертне опитування надало змогу зрозуміти, що політичні партії взаємодіють з молоддю, проводяться різні за типами заходи та партії прислухаються до молоді, вислуховують їх скарги та ініціативи. Але все ж

таки молодь не є головним електоратом їх політичної сили та на думку експертів молодь є аполітичної.

Список використаних джерел:

1. Інформаційний портал Сумської міської ради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://smr.gov.ua/uk/>

А. Томіна,

студентка Сумського державного університету

Н. Загорулько,

студентка Сумського державного університету

ХАКАТОН ЯК ПРАКТИКА ВТРУЧАННЯ В ПРОЦЕС ПОШУКУ РОБОТИ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ

Сучасний ринок праці не завжди надає сприятливі умови для працевлаштування молоді та забезпечення гідної оплати праці й умов роботи. Під час пошуку першого робочого місця молодь часто зустрічається з невідповідністю рівня та якості отриманої освіти наявним запитам та пропозиціям роботодавців.

Проблема пошуку першого робочого місця має також і певні психологічні аспекти. Зокрема, ставлення до свого майбутнього, а саме до працевлаштування має особливе значення. О. Посацький зазначає, що у контексті життєвого шляху переживання майбутнього як проблеми необхідне особистості насамперед для розвитку: у людини завжди має бути деяка часка сумнівів з приводу можливості реалізації значущих подій у майбутньому. Таке переживання виконує активно-приспосовницьку функцію [1].

Юнаки і дівчата активно прогнозують майбутнє, будують життєві плани і деякі аспекти життя можуть сприйматися ними як проблемні. З образом

майбутнього пов'язані надії та сподівання, а водночас тривожність і страх. Окреслена проблематика потребує виважених консультаційних і корекційних зусиль з метою самоактуалізації молодого людини на складних перипетіях власного життєвого шляху [1].

Крещенко В.Ю., Грінцова О.М. вважають, що юнацький вік є одним із ключових періодів проектування людиною свого життєвого шляху. Саме у цей час відбувається особистісне й професійне самовизначення, людина набуває ідентичність, конструює стратегічні життєві цілі та плани з їх реалізації. Водночас у юнацькому віці людина вперше набуває повної громадянської й соціальної зрілості, досвіду вільного, відповідального й суб'єктного творення власної біографії. При цьому процеси самотворення й самореалізації молоді значною мірою визначаються не лише особистісними, але й соціальними детермінантами. До останніх належать, зокрема, гендерні стереотипи. Формування жорстких, спрощених установок особистості щодо визначення свого місця у житті як жінки або чоловіка значною мірою обмежує свободу самореалізації й обрії життєвого світу [2].

Отже, існує багато факторів, які впливають на молоду людину при пошуку першого робочого місця. За статистичними даними 2018 року по Сумській області статус безробітного мали 13,2 тис. осіб з числа молоді (32% загальної кількості безробітних), допомогу по безробіттю отримували 10,1 тис. молодих осіб. Протягом січня-листопада 2018 року кількість випускників, що отримували послуги служби зайнятості Сумської області становила 376 осіб (у т.ч. 340 випускників вищих навчальних закладів та 36 випускників професійно-технічних навчальних закладів).

Наведені дані свідчать про необхідність втручання фахівців соціальної роботи.

Практика втручання в соціальній роботі охоплює широкий спектр діяльності, у тому числі різноманітні форми терапії та консультування, групової роботи, роботи в громаді [3]. Практика втручання у системі соціальної роботи передбачає свідоме практичне проникнення в наявну ситуацію з тим, щоб

досягти бажаних змін в інтересах людей. У соціальній роботі застосовуються багатоваріантні втручання на різних її рівнях в залежності від конкретної ситуації клієнта і в безпосередньому контакті.

Як практика втручання в процес пошуку роботи студентською молоддю нами був випробуваний хакатон на тему «Нові технологічні вирішення проблеми працевлаштування молоді в м. Суми».

Хакатони, незважаючи на досить короткий період запровадження, стали важливою віхою в історії технологій та популярною тенденцією в розвитку інновацій як локально так і в світових масштабах.

Хакатон – це захід, під час якого програмісти та інші суб'єкти беруть участь в розробленні програмного забезпечення, інтенсивно працюють над розв'язанням певної проблеми за короткий період часу.

У хакатоні «Нові технологічні вирішення проблеми працевлаштування молоді в м. Суми» взяли участь міждисциплінарні команди студентів: майбутніх психологів, фахівців соціальної роботи та програмістів. Об'єднання різного досвіду молодих людей і чітка логіка організації хакатону забезпечили напрацювання прототипів чотирьох мобільних додатків за тематикою заходу. Всі команди висловили бажання продовжувати розпочату роботу.

У ході проведення хакатону ми керувалися такими етичними принципами:

1) принцип гуманізму. Він вимагає поваги до кожного, визнання гідності особи, доброзичливого ставлення. Принцип втілюється в таких вимогах, як ввічливість, тактовність, скромність, чуйність, уважність і точність;

2) принцип доцільності дій, у тому числі й не створювання своїми діями додаткових проблем оточенню і самому собі. Також йдеться про необхідність не заучування правил, а творчого їх використання відповідно до конкретних ситуацій [3].

Хакатон «Нові технологічні вирішення проблеми працевлаштування молоді в м. Суми» проводився не як захід заради заходу, ми мали на мені виконати соціальне дослідження із використанням методу «дослідження в дії». «Дослідження в дії» – це такий метод прикладного соціального дослідження,

метою якого є покращення соціальних ситуацій за допомогою заходів, спрямованих на зміни, залучаючи процес співпраці між дослідниками та учасниками. Такий метод передбачає виявлення проблеми в діяльності організації чи реалізації програми і пошук оптимального варіанту для її вирішення шляхом тестування різних альтернативних способів і моделей. Метод «дослідження в дії» («дослідження в дії за участі») є інноваційним у соціальній роботі, дозволяє вивчати проблему та впливати на неї завдяки втручанням і застосуванню партнерського підходу [3].

Хакатон як дослідження в дії включав у себе такі етапи:

- 1) відбір учасників відповідно плану дослідження;
- 2) знайомство учасників та об'єднання в команди;
- 3) ознайомлення з проблемою;
- 4) інтенсивна робота в командах (розроблення ідей, реалізація ідей у вигляді прототипів мобільних додатків);
- 5) презентація мобільних додатків;
- 6) аналіз отриманих результатів, формулювання висновків та рекомендації у відповідності до мети дослідження.

В ході проведеного дослідження в дії отримані такі висновки:

- в рамках проведення заходу ми побачили, незначну кількість учасників, зацікавлених в даній проблематиці, але все таки необхідно зазначити, що були такі, які дійсно мають інтерес до вирішення проблеми працевлаштування молоді;
- виявлений студентами навіть молодших курсів досвід роботи за професією, свідчить про те, що вони готові вирішувати складні завдання та проблеми в майбутньому;
- продуктивним є об'єднання в команди студентів різних спеціальностей, які мають різне бачення до вирішення однієї проблеми;
- студенти різних курсів навчаються один у одного нових знань, які вони здобувають в рамках своєї спеціальності.

Таким чином, ми можемо зазначити, що у сучасному світі саме соціальні інновації формують інноваційне середовище, яке сприяє науково-технічним, технологічним й інформаційним нововведенням, забезпечує їх розвиток, поширення та ефективно використання. Серед соціальних інновацій спрямованих на актуалізацію та оптимізацію інноваційної діяльності значного поширення набули проведення хакатону. Проведений захід виправдав себе як захід пошуку нових ідей та технологій в соціальній сфері з метою вирішення проблеми працевлаштування молоді за допомогою створення мобільного додатку безпосередньо адресованого молоді.

Список використаних джерел:

1. Посацький О. Психологічні особливості ставлення сучасної молоді до власного майбутнього у контексті життєвої самореалізації / О. Посацький // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації : [український науковий журнал] / Ун-т «Україна», Всеукр. асоц. політ. наук. – Київ : Україна. – 2011. – № 3. – С. 349–352.

2. Крещенко В. Ю., Гріньов О. М. Психологічні особливості гендерних стереотипів у сучасної молоді в умовах християнської та ісламської культур / В. Ю. Крещенко, О. М. Гріньова // Вісник психології і педагогіки. Збірник наук. праць.. – 2015. – № 15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>.

3. Гусак Н. Є. Застосування “дослідження в дії” та “дослідження в дії за участі” в соціальній роботі з дітьми та молоддю [Електронний ресурс] / Н. Є. Гусак – Режим доступу до ресурсу : <https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-4-55-2015/zastosuvannja-doslidzhennja-v-dii-ta-doslidzhennja-v-dii-za-uchasti-v-socialnij-roboti-z-ditmi-ta-moloddju>.

Науковий керівник: О. В. Купенко – к. пед. наук., доцент кафедри політології, психології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

СЕКЦІЯ 8

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦИ У СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Андрій Лебідь,

д. філос.н., доцент кафедри політології,
психології та соціокультурних технологій
Сумського державного університету

ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВОЄН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

«Найкраща стратегія – це здолати ворога без бою»

(Сунь-Цзи)

Реалії новітньої історії України, зокрема, військова агресія Російської Федерації проти нашої країни, свідчать не тільки про зміну геополітичної мапи світу, а й інструментів її трансформації. Одним із таких, вочевидь, є феномен гібридної¹ війни як важелю РФ у її зовнішньополітичній діяльності. Гібридну війну можна помислити як скоординоване використання воєнних та невоєнних засобів впливу, що синхронізуються у фізичному, інформаційному, віртуальному та когнітивному вимірах конфлікту.

Поняття гібридної війни є доволі новим і у масовому ужитку воно широко застосовується із початком власне російської агресії проти України. До того часу мова здебільшого йшла про так звані «гібридні засоби ведення війни», якими РФ не цурається у її прагненні впливати на світову політику [7, 19]. До таких можна віднести:

---

¹ «Гібридний» ми концептуалізуємо як поєднання різнорідних елементів у цілісному об'єкті, явищі, дії. Доцільно відзначити, що і російська ідеологія і російська державність є гібридними за суттю та структурою, яка абсорбувала елементи попередніх епох, зокрема, елементи демократії та тоталітаризму, радянський і монархічний спадок, релігійні та націоналістичні нарративи, поєднавши їх у системі путінської шовіністичної ідеології.

- інвестиції, фінансова підтримка політичних партій (як «лівих», так і «правих»);
- формування проросійського лобі в політичному середовищі інших країн (в тому числі і через корупційні механізми);
- проникнення у владні структури та інституції інших країн з метою розвідувальної діяльності;
- використання нерозв'язаних етнічних конфліктів (Балкани, Придністров'я, Південний Кавказ та ін.);
- пропаганда в інформаційному просторі інших країн, підтримка російських ЗМІ за кордоном (Sputnik, Russia Today);
- координовані кібератаки та ін.

Російська Федерація застосовує гібридні засоби ведення війни проти країн Європейського Союзу, головними цілями якої є послаблення, а в перспективі – й розпад ЄС, знищення об'єднуючих Європу цінностей і формування нового європейського устрою під егідою РФ, відродження «імперської величі» Росії і забезпечення домінуючих позицій в Європі.²

Дж. Ненет відзначає, що останнім часом Росія удосконалила стратегію та прийоми ведення гібридних воєн: у другій Чеченській війні, кібератаках в Естонії 2007 року, російсько-грузинській війні, а також використовуючи інші механізми так званої «м'якої сили» [5], коли обман, дезінформація, маніпулювання є більш дієвими за устами регулярних військ. Відтак, войовнича риторика, кібератаки, тролінг, масове виробництво фейків та дезінформація стають інноваційною базою російської пропагандистської машини та політтехнології, know how інформаційно-психологічної агресії РФ.

М. Галеотті зазначає, що гібридна (нелінійна) війна починається саме з інформаційної агресії і так само нею закінчується, коли інформаційний пресинг, інформаційно-психологічні впливи є її перманентними складниками [2].

---

² На думку генерала В. Герасімова, якому приписують авторство воєнної доктрини сучасної Росії (відомої як «доктрина Герасімова»), завдання «гібридної війни» мають бути досягнуті, першочергово, за рахунок підризу військового та економічного потенціалу противника, інформаційно-психологічного тиску на нього, активної підтримки внутрішньої опозиції, застосунку диверсійних методів.

Д. Кілкуллен конкретизує меседж М. Галеотті у тому сенсі, що інформаційні кампанії якнайкраще одночасно вести на глобальному, регіональному та локальному рівнях [3].

В цьому контексті варто зазначити, що не лише Росія використовує гібридні інструменти впливу. Китай, як могутній геополітичний гравець, також зацікавлений у швидкому переході до сучасних видів управління і методів гібридної війни³ та для якого доктрина «народної війни» вже вкрай неактуальна. Їй на зміну прийшла «доктрина активної оборони», яка уможлиблює нанесення превентивних локальних ударів за будь-якої загрози безпеці Піднебесній. Паралельно з цим доктрина передбачає використання дипломатичних, юридичних, інформаційних та інших засобів для усунення загрози [1].

Воєнна доктрина Китаю передбачає ведення війн майбутнього у тривимірному просторі, що заaktuалізовує координацію космічних сил, систем розвідки та управління операціями. За цих умов неочевидною вже є межа між фронтом та тилом, ба, більше – реальність як така стає аморфною, спотворюваною, дифузною. Відтак, новою доктриною Китаю передбачено посилення своєї присутності в інтернеті та війни у віртуальностях. Особливої уваги приділено веденню інформаційних воєн, створенню спеціальних родів військ, на які буде покладено завдання ведення пропаганди.

Таким чином, реалії сьогодення заaktuалізують перед Україною віднаходити відповіді на глобальні виклики, враховуючи геополітичні мегатренди та глобальні тренди. Надважливим видається завдання забезпечення інформаційної, кібербезпеки, безпеки інформаційних ресурсів.

Пріоритетами забезпечення інформаційної безпеки є:

– забезпечення наступальності заходів політики інформаційної безпеки на основі асиметричних дій проти всіх форм і проявів інформаційної агресії;

---

³ Гібридні війни за китайською моделлю є необмеженими війнами [4], для якої характерними є багатовекторність та асиметрія дій, обмежені цілі, необмежені ресурси для досягнення цих цілей, динамічний контроль.

- створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;
- протидія інформаційним операціям, маніпуляціям суспільною свідомістю і поширенню спотвореної інформації;
- розробка і реалізація скоординованої інформаційної політики тощо.

Пріоритетами забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів є:

- розвиток інформаційної інфраструктури;
- створення системи забезпечення кібербезпеки, розвиток CERT;⁴
- моніторинг кіберпростору з метою своєчасного виявлення, запобігання кіберзагрозам і їх нейтралізації;
- розвиток спроможностей правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів;
- забезпечення захищеності об'єктів критичної інфраструктури, інформаційних ресурсів від кібератак;
- захист інформаційних ресурсів, систем електронного врядування, технічного і криптографічного захисту інформації та ін.

Особливої ваги ці пріоритети набувають в умовах гібридних воєн та використання гібридних інструментів впливу, загроз і злочинів майбутнього. Злочинні угруповання, терористичні організації, хактивісти, біохаки усе активніше освоюють такі сфери як робототехніка, синтетична біологія,⁵ штучний інтелект. Кримінальний світ, тероризм мігрує з фізичного простору у віртуальний, використовуючи особисті дані із злочинною метою.⁶ З клієнта

---

⁴ Спеціалізований структурний підрозділ Державного центру кіберзахисту та протидії кіберзагрозам (Computer Emergency Response Team).

⁵ Синтетична біологія – новий напрям в генній інженерії. Її основною метою є створення принципово нових, більш досконалих живих систем. Зокрема, виробництво програмованих організмів, чия поведінка, особливості та функції можна задати на момент їх створення. Це одна з найпотужніших технологій в світі. Клітини - це міні-комп'ютери, а ДНК – мова програмування. Зловмисники зможуть створити мікроорганізми, які будуть «зламувати» людський мозок і керувати розумом (за аналогією із хакерською атакою). Серед можливостей застосування синтетичної біології вчені називають, наприклад, фармакологію – можна буде створювати «потрібні» бактерії для виробництва «потрібних» препаратів. Або вирощувати організми для використання в якості біопалива. Синтетична біологія стане основою для появи нових форм біотероризму. Головне, аби синтетична біологія не вийшла з-під контролю.

⁶ В цьому контексті доцільно говорити про таке усталене поняття як «крадіжка особистості».

користувач перетворюється на продукт, навіть не підозрюючи про це. Присутність злочинності і тероризму в інтернеті усе зростає і завадити цьому поки не вдається.

Ми живемо в добу мереж, добу влади мереж, добу переплетінь.⁷ І як зауважують Е. Шмідт та Дж. Коен: «Нинішня мережева технологія насправді працює для громадян» [6, 7], засвідчуючи позитивні зміни людського досвіду. Як видається, це надто оптимістичний висновок, поскільки мережі приховують у собі чималі загрози для її творця – людини. І якщо таки брати до уваги геополітичний вимір, то насправді загрозою національній безпеці країн є еволюція мереж. Кібероборона на десятиліття відстає від кібератак, а тому зведення «віртуальної завіси» на заміну «залізній» чи вирішить питання інтелектуальної гонитви озброєнь, метою якої є створення життєздатної та дієвої доктрини кібербезпеки? Зрозуміло, доктрини, що ґрунтуються на принципах традиційного мислення в рамках національної безпеки приречені. Тоді, мабуть, доцільно регулювати різноманіття мереж, а не стримувати її атаки. Питання риторичне.

Список використаних джерел:

1. China's Military Strategy, 2015 – China's Military Strategy in 2015 [Electronic resource]. URL: <https://china.usc.edu/prc-state-council-chinas-military-strategy-2015-may-26-2015>
2. Galeotti, 2015 – Galeotti M. (2015). Hybrid War and Little Green Men : How It Works, and How It Doesn't [Electronic resource]. URL: <https://www.e-ir.info/2015/04/16/hybrid-war-and-little-green-men-how-it-works-and-how-it-doesnt/>
3. Kilcullen, 2006 – Kilcullen D. (2006). Three Pillars of Counterinsurgency. [Electronic resource]. URL: http://www.au.af.mil/AU/awc/awcgate/uscoin/3pillars_of_counterinsurgency.pdf
4. Morris, 2015 – Morris V. (2015). Grading Gerasimov: Evaluating Russian Nonlinear War Through Modern Chinese Doctrine [Electronic resource]. URL :

---

⁷ Світ природи складається з оптимізованих, розгалужених мереж, що заповнюють собою простір (кровоток людини, колонія мурах, харчові ланцюги-мережі тощо), соціальні мережі, віртуальні мережі та ін.

<https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/grading-gerasimov-evaluating-russian-nonlinear-war-through-modern-chinese-doctrine>

5. Neneth, 2015 – Neneth J. (2015). Russia's State-centric Hybrid Warfare [Electronic resource]. URL: <https://icds.ee/russias-state-centric-hybrid-warfare/>

6. Schmidt, Cohen, 2013 – Schmidt E, Cohen J. (2013). The New Digital Age : Reshaping the Future of People, Nations and Business. New York: Alfred A Knopf Publishers. 336 p.

7. Schnauffer, 2017 – Schnauffer Tad A. II (2017). Redefining Hybrid Warfare : Russia's Non-linear War against the West. Journal of Strategic Security. Vol. 10, №1. P. 17–31.

Сергій Король,

к. політ. н., ст. викладач кафедри політології,

психології та соціокультурних технологій

Сумського державного університету

Олена Черкасова,

студентка Сумського державного університету

ІНФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ЩОДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської системи колективної безпеки, основою якої є НАТО, Україна вибудовує нові підходи до забезпечення національної безпеки. З цим Україна здійснюватиме інтеграцію до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі, а також поглиблюватиме співробітництво з НАТО щоб досягти критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації. Питання євроатлантичної інтеграції України повинні знати і розуміти громадяни України. З цією метою Президент України підписав

Указ №43/2017 «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки».

Мета: розглянути нормативно-правові документи щодо інформування громадськості стосовно євроатлантичної інтеграції України. З поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати Указ Президента «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки»; Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)».

Затверджена Главою держави Концепція спрямована на підвищення рівня підтримки громадськістю державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та рівня довіри громадян України до НАТО як ключової інституції у зміцненні міжнародної безпеки.

Для підвищення рівня підтримки громадськістю державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та досягнення політичних цілей необхідним є:

1. Інформування громадськості України з питань євроатлантичної інтеграції, зокрема шляхом роз'яснення засад, принципів, політики та діяльності НАТО, змісту і засад взаємодії України з НАТО, стану та перспектив такого співробітництва, а також ролі НАТО у зміцненні міжнародної стабільності і безпеки;

2. Інформування громадськості держав - членів НАТО про Україну з метою формування позитивного ставлення до неї як держави, яка поділяє демократичні цінності з державами - членами НАТО, а також доведення переваг тісних взаємовідносин з Україною.

У Концепції також пропонується створення теле- і радіопрограм з роз'ясненням державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції, підготовка та видання підручників і навчальних посібників, аналітичних матеріалів та іншої інформаційної продукції для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, а

також проведення тематичних навчань, курсів і семінарів для їх учнівської та студентської молоді [1].

Згідно Указу, Кабінет Міністрів України у місячний строк має розробити та затвердити план заходів щодо реалізації Концепції на поточний рік, а до 15 грудня кожного року Уряд має затверджувати план заходів щодо реалізації Концепції на наступний рік. На Уряд також покладається координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади з реалізації поставлених завдань.

З метою підвищенні рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції планується проведення освітньої програми «Чому НАТО? Засади і принципи діяльності НАТО та його роль у підтримці міжнародної безпеки». У рамках цієї програми заплановано цільові публічні заходи в регіонах за участю представників органів державної влади, сектору безпеки і оборони, представництв НАТО в Україні; творчі конкурси, тематичні інтерактивні ігри для учнівської та студентської молоді; створення циклів теле- і радіопрограм; виготовлення, розміщення в громадських місцях і закладах освіти інформаційно-роз'яснювальних матеріалів (плакатів, листівок, буклетів, рекламно-сувенірної продукції) тощо.

«Основною метою розробленого плану є підвищенні рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та рівня довіри до НАТО як до інституції, що відіграє ключову роль у зміцненні міжнародної безпеки» [2].

Центральні органи виконавчої влади та державні органи, залучені до виконання річних національних програм під егідою Комісії Україна — НАТО повинні будуть протягом року інформувати через веб-сайти, соціальні мережі, ЗМІ про невійськові ініціативи НАТО, зокрема у сфері екології, енергетики, ядерної і радіаційної, кібернетичної та інформаційної безпеки, реалізацію проектів у рамках Трастових фондів НАТО, про реформування сектору безпеки та оборони України відповідно до стандартів та рекомендацій НАТО.

Органи влади також мають надавати максимальне та всебічне сприяння неурядовим організаціям, активістам та волонтерам у рамках підготовки, організації та проведення заходів з інформування та роз'яснення державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції.

Стосовно змін до Конституції України, то був прийнятий закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», де зазначається, що Верховна Рада України постановляє: Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни: Абзац п'ятий преамбули після слів «громадянської злагоди на землі України» доповнити словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [3].

Таким чином, нормативно-правова база постійно збільшується і зміни до Конституції України підкреслюють актуальність питання щодо інформування громадськості з приводу євроатлантичної інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки». Указ Президента України №43/2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/432017-21350>

2. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2018 рік». Розпорядження КМУ від 14 лютого 2018 р. № 109-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-realizaciyi-konceptiyi-vdoskonalennya-informuvannya-gromadskosti-z-pitan-uevroatlantichnoyi-integraciyi-ukrayini-na-2018-rik>.

3. «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>

Катерина Сіріньок-Долгарьова,

к. н. із соц. ком., доцент кафедри журналістики

Запорізького національного університету

Людмила Стеценко,

студентка Запорізького національного університету

ПУБЛІЦИСТИКА ЄВГЕНА ГУЦАЛА У СВІТЛІ НОВІТНІХ ЕКСПАНСІОНІСТСЬКИХ ЗАГРОЗ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Здобуття Україною незалежності у 1991 році відкрило для нації багато можливостей культурного, економічного, геополітичного самоствердження. Разом із тим романтизм перших років незалежності, певне духовне відродження супроводжувався цілою низкою викликів, на які молода держава не завжди адекватно і успішно реагувала. Інтелектуальна інтелігенція тоді, і навіть більшою мірою сьогодні, наприкінці 10х рр. ХХІ століття, стала рушієм змін, культурних пророцтв та інновацій, які відкривають українцям їх істинну значущість і потенціал. Такими інтелектуальними волонтерами були і є публіцисти, до яких належить і визнаний майстер слова Євген Гуцало.

Мета розвідки: прослідкувати, як проблематика публіцистичної збірки Євгена Гуцала «Ментальність орди» розкриває питання експансіоністської політики Росії проти України у світлі новітніх загроз безпеці держави.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: охарактеризувати, які теми і проблеми є наскрізними у збірці Євгена Гуцала «Ментальність орди»; з'ясувати значення концептів «нація», «ментальність», «культура», які описано у творі; узагальнити знання про Є. Гуцала як публіциста.

Основні результати дослідження. Питання експансіоністських загроз гостро стоїть в Україні від 2014-го року, часів анексії Криму і початку російської агресії на Сході України. Особливу увагу дослідників цих процесів привертає їх інформаційна складова, пропагандистська спрямованість риторики, спрямованої на населення східних регіонів держави. Ми, в свою чергу, про це говорили у

наших попередніх дослідженнях, подаючи аналіз медійного ринку України з точки зору формування у громадян медіаграмотності та критичного мислення [6]. Проте новітні наукові розвідки і публіцистичні виступи (варто згадати хоча б збірку статей Оксани Забужко «І знов я влізаю в танк...», яка 2019 року здобула Шевченківську премію) стали продовженням тих творів, які несли публіцистичну думку про російсько-українські відносини задовго до 2014 року. Серед таких творів – збірка есеїв Євгена Гуцала «Ментальність орди», переважна більшість статей якої друкувалась у періодиці, зокрема в газеті «Літературна Україна» протягом 1993-1995 років. Ці тексти справили велике враження на читача. Як зазначає В. Клічак, «письменник-інтелектуал глибоко дослідив корені російської експансіоністської політики, джерела якої можна знайти в етнічній природі та ментальності російської нації. Окремі представники російських політичних, радикальних, націоналістичних сил проповідують відомі крайні погляди, особливо непримиренною є їхня позиція стосовно Української держави. [...] Відомий письменник хотів побачити в середовищі російської інтелігенції, особливо в тих, кого називали «совістю російської нації», звичайне розуміння національних проблем, розуміння того, що кожна нація має звичайнісіньке право на самостійне життя» [3, с. 262].

Перша стаття циклу «Буслаєвщина, або ж не вздовж, а впоперек каменя» була своєрідною полемічною відповіддю Євгена Гуцала на статтю російського дослідника Дмитра Лихачова, опубліковану в журналі «Новий мир» (№ 6, 1994 рік) під назвою «Нельзя уйти от самых себя». На думку дослідників Н. Фіголь і В. Медвідь, Є. Гуцало у ній аналізує «ті риси національного російського характеру, в яких заховані, на його думку, причини сучасного життя Росії, та як це позначилось на розвитку та становленні України» [5, с. 130]. Усі інші есеї продовжують цю полемічну лінію про ество російської національної душі та національного характеру.

Наше дослідження проблематики книги Євгена Гуцала «Ментальність орди» ми здійснили, застосовуючи метод концептуального аналізу, який було актуалізовано останнім часом у працях лінгвосоціологів, лінгвокультурологів і

медіазнавців, а саме В. Маслової, В. Манакіна, Л. Василик, П. Мірошніченка. На нашу думку, використання цього методу аналізу тексту дозволить виокремити основні стратегічні концепти, якими Євген Гуцало оперує у своїх есеях, розкриваючи сутність російського експансіоністського впливу на Україну.

Професор Л. Василик, говорить про те, що існує поділ на художні та пізнавальні концепти. На її думку, у публіцистиці переважають саме пізнавальні, оскільки воли логічні, реалістичні, у порівнянні з художніми концептами не мають такого широкого асоціативного ряду [1]. Але найкращого ефекту в донесенні інформації до читача досягає поєднання обох видів концептів.

Використовуючи методику концептуального аналізу, запропоновану вченим П. Мірошніченком [4, с. 99], при об'єктивізації вибірки слів-концептів у збірці Є. Гуцала «Ментальність орди» ми застосували три принципи:

- 1) принцип частотності вживання;
- 2) принцип високої культурної і словотвірної розробленості;
- 3) їх «ключовий» характер для духовності лінгвокультурного ареалу українців.

Таким чином, ми виділили три ключові пізнавальні концепти твору: «нація», «ментальність», «культура».

Ось як автор говорить *про російський національний характер (концепт «ментальність»)*: «Отже, обраний мною аспект розмови – саме російський національний характер, причім... лише один нюанс характеру, але, на мою думку, такий нюанс, який є далеко не вбогим Івашком чи безрідним Петрушкою поміж інших нюансів, і, можливо, саме він незмінно генеральний заводіяка монструального заквасу, згубний змії-спокусник, який водночас і кондове творяще начало» [2, с. 4].

А так – *про українських дух (концепт «культура»)* (у статті «Раби рабів, або ж "Какую Россию мы потеряли?"»): «коли ми навчимося не по-рабськи мислити про демократію та ринок, про незалежність? Коли ми навчимося мислити як вільні люди, а чи дух наш розтерзаний так і не захоче зійти з дуби,

призвичаївшись до її висоти як до висоти піднебесної? Господи, сохрани й помилуй» [2, с. 168].

Про любов до Батьківщини (концепт «нація») публіцист роздумує у статті «Безодня, або ж Іван Грозний: "Все воры"»: «Ох ця вже любов, коли, як мовиться "любов – зла, полюбиш і козла", а тут же не якийсь козел, а таки матушка Росія, яка й повинна пробуджувати любов – хай і сліпу, але любов зовсім не таку любов, як у П. Чаадаєва» [2, с. 32].

Отож, досліджувані концепти представлені такими словами: «*нація*» – любов до Батьківщини, український дух, народ, етнос, державність; «*ментальність*» – національний характер, українська народна душа, слово, українська мова; «*культура*» – Бог, мудрість, безсмертна людська душа. *Антиконцепти* (концепти протилежного, негативного значення) представлено такими словами: російський національний характер, орда, розбійництво, государ-тиран, Росія-на-Крові, широка російська душа, злодійство, розгул, великоросійська національна гордість.

Висновки роботи, їх цінність. Пророча публіцистика Євгена Гуцала містить цілу низку концептів, утілених у концептуальні асоціативно-сміслові поля. Автор втілює ці концепти в глибоких публіцистичних роздумах, їх можна логічно проаналізувати, через них він виражає і продовжує думку, розвиває, уточнює її відтінки. Розроблені Є. Гуцалом концепти є цінним емпіричним матеріалом для майбутніх розвідок у царині історії, лінгвістики, публіцистики, медіа студій, які намагатимуться описати політику Росії щодо України, пояснити і проаналізувати сучасні події і, перш за все, військову агресію Росії на Сході України. Отож, враховуючи злободенність тематики збірки «Ментальність орди», актуальними є подальші дослідження концептосфери публіцистики Євгена Гуцала.

Список використаних джерел:

1. Василик Л. Є. Методологічний аспект рецесії концепту в публіцистичному тексті / Л. Є. Василик // Питання літературознавства. – 2006. – Вип. 72. – С. 292–298.

2. Гуцало Є. П. Ментальність орди. Статті / Є. П. Гуцало. К. : ВЦ «Просвіта», 1996. – 176 с.
3. Клічак В. Й. Внесок видань видавничого центру «Просвіта» у формування національного інтелектуалізму української публіцистики / В. Й. Клічак [Електронний ресурс] // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Том 54. – Січень–березень. – С. 262–267. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2014_54_53.
4. Мірошниченко П. В. Концептуальний аналіз у мас-медійних дослідженнях / П. В. Мірошниченко / Методологія досліджень мас-медіа : робоча книга (handbook) / за заг. ред. К. Г. Сіріньок-Долгарьової. – Запоріжжя : ЗНУ, 2017. – С. 93–101.
5. Фіголь Н. М., Медвідь В. В. Засоби мовної експресії в циклі статей Євгена Гуцала «Ментальність орди» / Н. М. Фіголь, В. В. Медвідь [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2012. – Вип. 24. – С. 129–140. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2012_24_15.
6. Sirinyok-Dolgaryova K. Patriotism vs. Propaganda in mass media during information war in Ukraine : media literacy prospective / Katerina Sirinyok-Dolgaryova / Propaganda vs Counterpropaganda in Media Space: Past, Present, Future. – Zaporizhzhya : Inter-M, 2018. – P. 329–333.

СЕКЦІЯ 9
ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Dariia Berezhna,

student, Sumy State University

INFLUENCE OF GENDER ON THE DOMINANT STRATEGY
OF BEHAVIOR IN CONFLICT SITUATION

Conflicts are an integral part of human life. Ancient philosophers wrote about the conflict not even using this word. Some of them judged quarrels and clashes between people and advised to avoid them. Dialectics, on the contrary, emphasized that the truth is born in disputes, that collisions and contradictions are the driving force of any change and development [2, 144].

Modern conflict theories keep dichotomy regarding the problem of human interaction conflict [5]. On the one hand, these are T. Parsons, E. Durkheim, E. Mayo, who in their theoretical works emphasize the stability of society, considering the conflict as only a certain deviation, a «disease» of human relations. On the other hand, there are theories of K. Marx, M. Weber, V. Pareto, R. Darendorf, in which the conflict is considered as a necessary factor in explaining social processes and changes. As a result of such a division of concepts of social development, there are two independent varieties of conflict theory – functionalism and conflict sociology.

The general approach to the definition of conflict is to define it through contradictions as a more general concept, and it is mainly because of a social contradiction [3, 5].

The term «conflict» comes from the Latin word «conflictus» – a collision. The definition of this term, existing in various modern encyclopedias, can be reduced to the following ones:

- a state of open, often protracted struggle;

- a state of disharmony in the relationships between people, ideas and interests;
- mental struggle on the basis of the internal contradicting desires of a person;
- emotional stress, etc. [1, 208-112].

Traditionally, conflictologists distinguish five main strategies of behavior in conflict situations described by K. Thomas, although in scientific works they may have slightly different names:

- 1) dominance (rivalry, competition, struggle);
- 2) cooperation (joint work, cooperation, integration);
- 3) evasion (avoidance, neglect);
- 4) adaptation (adaptability);
- 5) compromise.

These strategies vary depending on the orientation of the parties to the conflict to realize their own goals or the partner's goals.

The purpose of this research is to study students' behavior strategies in the conflict with the help of mathematical data processing methods.

The object of research is psychological characteristics of the students' personality.

The subject of research – choosing a strategy of behavior in conflict a personality, considering student youth as an example.

The following **methods of research** were used to fulfill the tasks: theoretical analysis of scientific sources, methods for collecting empirical data (The Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument (TKI) and methods of mathematical processing of data.

Hypothesis of research: we assume that there is a difference in the choice of the dominant strategy of behavior in a conflict depending on the gender of the individual.

The psychological diagnostics of 70 people studying at Sumy State University at different faculties and years was conducted for the practical research of the given theme. The study covered students aged from 17 to 21 years old (including 17 and 21). A sample of respondents brought together two subgroups: a subgroup of girls of

different majors and a subgroup of boys of different majors. Such a sample provides the possibility to identify gender differences between choosing a strategy of behavior in conflict.

TKI was adapted by N. V. Grishina like a questionnaire «Strategies of Behavior in Conflict Situations» and is used to study the personal inclination to conflict behavior and to identify a particular behavior strategy. K. Thomas distinguishes the following types of behavior in a conflict situation [4].

Analyzing the obtained mean values for behavior strategies in conflict situations (Table 1) it should be noted that the dominant strategy is a compromise, and the smallest tendency of the sample is to compete. Collaboration strategies, evasion and adaptation strategies are at medium levels. There are no significant differences in gender, but the subgroup of young men is more competitive than a subgroup of girls, that is, young men seek to defend their views and beliefs; the smallest tendency in this subgroup is observed through cooperation, which suggests that young men are not ready to sacrifice their resources for the sake of mutual benefit. The subgroup of girls, on the contrary, shows a lesser tendency to compete and, more than the young men, tend to evasion, that is, girls try to avoid conflicts and tend to yield.

Table 1. Average values of behavioral strategies in conflict situations, taking into account gender characteristics

Parameter	General Results	Results of subgroup of boys	Results of subgroup of girls
Competition	4,442	5,057	3,828
Cooperation	5,8	5,628	5,971
Compromise	7,214	7,142	7,285
Evasion	6,314	6,057	6,571
Adaptation	6,171	6,171	6,171

By standard deviation of behavior strategies in conflict situations (Table 2), similarly, there is no significant dispersion by indicators. The largest dispersion is observed by the parameter «competition», and the least by the indicator «cooperation».

On a gender basis, there is also a slight difference: in the boys group there is more dispersion by the indicator of «compromise» than in the subgroup of girls. For girls, more dispersion is observed in the indicator of «adaptation» than for the subgroup of boys.

Table 2. Standard deviation for behavioral strategies in conflict situations with gender characteristics

Parameter	General Results	Results of subgroup of boys	Results of subgroup of girls
Competition	2,892	2,645	3,033
Cooperation	1,638	1,816	1,444
Compromise	1,824	2,102	1,525
Evasion	1,773	1,513	1,989
Adaptation	2,334	2,134	2,549

According to the indicators of conflict behavior strategies, deviations from the average are observed (Table 3), but in their majority, they are also negligible. The largest deviation is observed within the parameter «competition», the least – by the parameter «cooperation». In the subgroup of boys there is a greater variation within the «compromise» parameter, in girls – by the parameter «adaptation».

Table 3. Dispersion of behavior strategies in conflict situations, taking into account gender characteristics

Parameter	General Results	Results of subgroup of boys	Results of subgroup of girls
Competition	8,366	6,996	9,2
Cooperation	2,684	3,299	2,08
Compromise	3,33	4,42	2,327
Evasion	3,146	2,29	3,957
Adaptation	5,448	4,557	6,499

There are no significant differences between all subgroups in the studied sample, however subgroup of girls, on the contrary, shows a lesser tendency to compete and, more than the young men, tend to evasion, that is, girls try to avoid conflicts and tend to yield; in the subgroup of boys there is a greater variation within the «compromise» parameter, in girls – by the parameter «adaptation».

Thus, the hypothesis is partially confirmed, because there is a difference in the choice of the dominant strategy of behavior in a conflict depending on the gender of the individual.

The perspectives of further research include studying detailed peculiarities of influence of gender on the dominant strategy of behavior in a conflict situation.

References:

1. Барабаш О. Стратегії поведінки у канфліктних ситуаціях / О. Барабаш // Підприємництво, господарство і право. Теорії держави і права. – №3. – 2017. – С. 208–112.
2. Гречановська О. В. Значення стилів поведінки у формуванні конфліктологічної культури студентів технічних ВНЗ / О. В. Гречановська // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2015. – № 124. – С. 144–147.
3. Кудрявцев В. Н. Юридическая конфликтология [Электронный ресурс] / В. Н. Кудрявцев / Российская академия наук. Центр конфликтологических исследований. – М., 1995. URL: <http://www.koob.ru> [18.12.2018].
4. Тест описания поведения К. Томаса (адаптация Н. В. Гришиной) // Психологические тесты / Под ред. А. А. Карелина : В 2 т. – М., 2001. – Т. 2. С. 69–77. URL: <https://vsetesti.ru/302/> [18.12.2018].
5. Phebe Cramer. Defense Mechanisms: 40 Years of Empirical Research // Journal of Personality Assessment – 2015. – № 97:2. – P. 114–122.

Scientific supervisor: N. Teslyk – senior lecturer, Candidate of Psychological Sciences, Sumy State University

English Language Advisor: S. Mikhno, instructor, Sumy State University

Юрій Скрипниченко,

вчитель історії, магістр управління навчальним закладом,
вчитель географії та економіки Харківської ЗОШ II-III ст. № 69,
пошукач кафедри «Історія України» ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

**НАЦИСТСЬКИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ
НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВЩИНИ ЧЕРЕЗ ВИСВІТЛЕННЯ
АНТИСЕМІТСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ В МІСЦЕВИХ ОКУПАЦІЙНИХ
ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ У 1941–1943 рр.**

Друга світова війна посідає одну з найтрагічніших сторінок в історії. Чільне місце серед злочинів, скоєних нацистами проти людства у воєнні роки є політика, розроблена та запроваджувана щодо єврейського населення окупованих територій. Даній тематиці присвячено чимало праць наукового і публіцистичного спрямування [1-4]. Проте і на сьогоднішній день в історичній науці дана тема не цілком висвітлена.

Актуальність теми зумовлена станом вивченості даної тематики в історичній науці і необхідністю заповнення певних прогалів в історії Другої світової війни через призму дослідження наступної теми – юдофобська, антисемітська пропаганда в окупаційних періодичних виданнях Харківщини 1941-1943 років.

Мета дослідження полягає в розкритті через місцеві періодичні видання (газета «Нова Україна», журнал «Харків'янин» та інші) сутності, головних напрямків та ефективності впливу нацистської антисемітської пропаганди на окуповане населення Харківщини.

Для реалізації поставленої мети необхідно виділити наступні завдання:

1. Стисло охарактеризувати стан історіографічної розробки теми;
2. Розкрити головні положення антисемітської пропаганди в окупаційних періодичних виданнях Харківщини 1941-1943 років;

3. Зробити висновок про ступінь ефективності впливу нацистської юдофобської, антисемітської пропаганди серед місцевого населення Харківщини.

Важливим завданням, що постійно стояло перед вищим керівництвом нацистської Німеччини на окупованих фашистами територіях, було вирішення єврейського питання. До реалізації своїх злочинних планів стосовно єврейського населення Харкова й області нацистський режим намагався залучити більшість місцевого населення. З цією метою через засоби масової інформації окупаційною владою Харківщини була задіяна потужна антисемітська пропаганда. В статтях, повідомленнях, листівках представники окупаційної влади Харківщини: уповноважені численних районних управ міста і області, певна частина українських науковців, суспільно-політичних діячів, які перейшли на бік окупантів, співробітники різноманітних нацистських газет і журналів:

I. Розповідали про так звані «дійсні» цілі «Світового жидівства» – найбільша проблема сучасної людської цивілізації. Крім того, зі сторінок газет та журналів нацисти постійно насаджували окупованому населенню Харківщини думку, що «жиди беруть участь у міжнародній змові проти націонал-соціалістичної Німеччини» [5].

Із замітки «Відпустки і премії для робітників Сходу» газети «Лозівські вісті»: «Вони (євреї) хочуть, щоб німецький, а з ними також український, робітник обернувся на раба світового жидівства...» [6];

II. Пояснювали, що головним соціальним лихом для українського народу були в минулому, є на сьогоднішній день і будуть у майбутньому – євреї, які «вже за сивої давнини були жорстокими й хижими визискувачами» [7].

III. На сторінках харківських окупаційних газет, часописів, журналів публікували не лише статті, замітки, повідомлення, а й вірші, фейлетони антиєврейського походження.

Аполлон Холодногорський у малому фейлетоні «Найменша радянська енциклопедія. Б-В», опублікованому в газеті «Нова Україна» 1 липня 1942 року пише, що «Біро-Біджан – автономна область Далекосхідного краю, в ріках якої

нібито водяться живі фаршовані по-жидівському щуки» [8]. Відкритий антиєврейський характер носять і його вірші. Наведемо уривок з віршу «Портретна галерея... Портрет № 6» від 22 червня 1943 року:

«Оцей портрет дивує вас?
 Питає: а вас ість дас?
 Чи Черчіль? Рузвельт? Троцький?
 Каганович? Та ні! Це Шльома Меєрович!
 Він «бойовий» і «бравий»,
 Всіх заклика на бій кривавий.
 А сам тим часом і в вус собі не дує
 В Ташкенті Єрусалим новий будує!» [9].

Яскраво виражений антисемітський характер має й вірш Леоніда Тарасенка «Україна», опублікований в Богодухівській газеті «Рідний край» 23 вересня 1942 року:

«Україно, моя Україно,
 Серцю рідна моя сторона,
 Гей вставай, розгинай свою спину,
 Вже жидівських кайданів нема.
 Твою кривду, і стогін, і тугу
 Розігнали Західні вітри,
 Більш не знатимеш жида наруги,
 Що зітхнуть не давали тобі» [10].

IV. Призивали цивільне населення Харківщини до дій: вступати до німецької армії, поліції, брати участь у численних єврейських погромах з метою «допомоги представникам Великої Німеччини знищити більшовицький режим, цю жидівську спробу поневолити всі народи світу» [11].

В цілому, незважаючи на запроваджені окупантами заходи, ефективність впливу на місцеве населення Харківщини проведеної нацистами антисемітської пропаганди через різноманітні періодичні видання (газети, журнали тощо) була незначною. Головна причина полягала в тому, що з самого початку окупації на

фоні буденних проблем (в першу чергу економічних) більшість населення міста і області не сприймала всерйоз парадоксальну нацистську юдофобську пропаганду.

Оскільки на сьогоднішній день висвітлення історії нацистської антисемітської пропаганди в окупаційних періодичних виданнях Харківщини є недостатнім, у подальшому можливе перспективне дослідження даної теми.

Список використаних джерел:

1. Альтман И. Жертвы ненависти : Холокост в СССР 1941–1945 гг. / И. Альтман. – М., 2002. – 544 с.
2. Холокост на Украине и антисемитизм в перспективе. / Коллект. авт., Под общ. ред. Ю. М. Ляховицкого. – Х. : Бежиах, 1992. -144с.
3. Ляховицький Ю. М. Попранная медуза. (Книга Дробицького яра): Свидетельства, факты, документы о нацист. геноциде евр. населения Харькова в период оккупации. 1941 – 1942. Вып. 1. – Х. : Основа, 1991. – 192с.
4. Скажи Дробицкий Яр... Очерки. Воспоминания. Документы. Стихи. Авторы – составители: В. П. Лебедева, П. П. Сокольский. Харьков. «Прапор». 1991. – 204с.
5. Жиди винні. // Газета «Нова Україна». Ч. 15. 1941. 28 грудня.
6. Відпустки і премії для робітників Сходу. // Газета «Лозівськiвiстi» № 42. 1943. вересень.
7. Олексієнко Ол. Без жидів. / Ол. Олексієнко. // Газета «Нова Україна». Ч. 105(419). 1943. 22 червня.
8. Холодногорський Аполлон. Найменша советська енциклопедія. Б – В. / Аполлон Холодногорський. // Газета «Нова Україна». Ч.142(159). 1942. 1 липня.
9. Холодногорський Аполлон. Портретна галерія.... Портрет № 6. / Аполлон Холодногорський. // Газета «Нова Україна». Ч. 105(419). 1943. 22 червня.
10. Тарасенко Леонід. Україна. / Леонід Тарасенко. // Газета «Рідний край». Богодухів. Ч. 10. 1942. 23 вересня.
11. Українське селянство і сучасна війна. // Газета «Рідний край». Богодухів. Ч. 23.1942. 11 листопада.

Інна Чугуєва,

к. психол. н., доцент кафедри психології

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Вікторія Німченко,

студентка Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІОНАЛА

Актуальність теми. Сучасна епоха має дуже суперечливі тенденції розвитку. Ще у 1934 р. М. Бердяєв висловив думку: «Головна космічна сила, яка зараз діє і перероджує обличчя землі й людини, дегуманізує і знеособлює її є ... техніка ... Наша епоха стоїть перш за все під прапором техніки і може бути названою технічною епохою» [1]. Роком пізніше В. Вернадський висунув таку ідею щодо сучасної епохи: «Нове проявлення живої речовини зросло в нашу епоху, сила цивілізованого людства, по новому і надзвичайно інтенсивно змінює всю планету, яка починає нову психозойську еру» [1]. Також і англійський океанограф Дж. Меррей відмітив: «Можна всю планету розглядати як одягнуту покривом живої речовини ... В рамках біосфери у людини народилася сфера розуму та розуміння, і людина намагається тлумачити й пояснювати космос; ми можемо дати цьому назву психосфери» [1]. Заради справедливості треба відмітити, що першим запропонував виділити психозойську еру американський геолог і біолог Ж. Леконт ще наприкінці XIX ст. Парадоксальним образом ідеаліст М. Бердяєв проголошував вирішальну роль техніки і перетворення земної природи, а натураліст, який визнана примат матерії над свідомістю, В. Вернадський віддавав перевагу людському розуму.

Таким чином визначились дві протилежні позиції. Хто ж правий? В яку еру ми живемо: психозойську чи технозойську? Це питання має не тільки теоретичний аспект, воно відбивається в усіх конкретних і практичних аспектах

буття сучасної людини. Не виключенням є й аспект сучасної освіти. Яким повинен бути сучасний фахівець, вузько спрямованим в межах певних соціальних і технічних систем, де людина стає функцією, ланкою в процесі професійної діяльності, спрямованою на певний локальний, індивідуальний чи корпоративний результат. Або сучасний фахівець повинен бути особистістю, яка виходить за межі вузьких професійних компетенцій, в своїй діяльності не просто успішно виконує функції чи розпорядження, а й уособлює в собі принципи індивідуальної відповідальності за наслідки своєї діяльності.

Мета дослідження. Розглянути сучасні тенденції у підготовці фахівців, які зумовлені реаліями науково-технічного прогресу і ускладненням соціальних процесів сучасного українського суспільства.

Результати дослідження. В умовах постійного технічного і соціального ускладнення реальності професійна підготовка сучасного фахівця набуває нових смислів. Так інновації стають звичайною повсякденністю і зростаючі соціально-технічні зміни відчують на собі люди одного покоління [3]. Це відображується не тільки у прагненні отримати нові технічні продукти, нові знання, оновлювати предмети навколишнього середовища, а й у стремлінні певним чином відірватися від минулого, оновити форми організації діяльності, ділові стосунки і форми праці. Але інновації мають як позитивні, так і негативні наслідки, тому результати інноваційних процесів і форм мають невизначений характер і виступають в якості певних ризиків. Тому й однією з головних компетенцій сучасного фахівця є вміння приймати відповідальні рішення в умовах невизначеності, вміння оцінювати ризики [2].

Дослідження професійної Я-концепції ефективних фахівців за допомогою методу анкетування та методу експертного аналізу дозволило визначити повідні позиції професійної Я-концепції професіонала, сформованість яких у процесі підготовки зумовлює ефективність подальшого професійного зростання. Перша позиція «Я сам», мої рішення, дії; друга позиція – «Я інших людей», на яких спрямовані мої рішення і дії; третя позиція – «Я-спостерігач», який виступає нібито відокремлено від системи, але він постійно аналізує результати процесу

діяльності і робить оцінку на основі деонтологічних, аксіологічних, індивідуально-психологічних, функціональних, соціально-економічних та інших критеріїв, які знайшли відбиття у професійній Я-концепції фахівця.

Таким чином, підготовка повинна зосередитись на елементах, які відображують конкретне уявлення про обрану професію і формують свідому професійну Я-концепцію майбутнього фахівця.

Формування системи уявлень про обрану професію:

- «Я знаю, яку соціально-економічну значущість має обрана мною професія»;
- «Я уявляю, в яких галузях суспільної праці можу реалізуватись»;
- «Я уявляю, які функції і задачі повинен вирішувати спеціаліст»;
- «Я уявляю, в яких умовах працюють спеціалісти, в залежності від особливостей організації»;
- «Я уявляю, які вимоги пред'являються спеціалістові»;
- «Я знаю, які психологічні особливості має обрана мною професія»
- «Я знаю, які можливості відкриває переді мною моя майбутня професія і чого я прагну досягти»
- «Я уявляю, з якими проблемами може стикатися спеціаліст»;

Формування уявлень себе в обраній професії :

- «Я знаю, де я хочу професійно реалізуватись»;
- «Я знаю, які індивідуально-особистісні властивості складають мій професійний потенціал»;
- «Я усвідомлюю себе представником обраної професії»;

Формування установки на професійний розвиток:

- «Я уявляю, які професійно важливі якості потрібні, щоб бути успішним спеціалістом»;
- «Я знаю, які професійно значущі здібності та якості мені потрібно розвивати».

Висновки. Професійна підготовка сучасного професіонала виступає чинником як індивідуального так і суспільного розвитку. Її результати репрезентують у рефлексивній формі той діапазон можливостей, які людина

здатна реалізувати і реалізує в процесі власної професійної діяльності та життєтворчості. Підготовка сучасного фахівця спрямована на процес самореалізації людини, який з одного боку, відповідає особистим уявленням людини, а з іншого, – запитам суспільства щодо продуктивного її самоздійснення. В сучасних умовах підготовка фахівця стає все більше проблемно-орієнтованою, зумовленою невизначеністю і ризиками, які складають реальність сучасного професійного простору.

Список використаних джерел:

1. Баландин Р. К. Ноосфера и техносфера / Р. К. Баландин // Вопросы философии № 6, – 2005. С. 107–117.
2. Бек У. Общество риска: на пути к другому модерну / У. Бек / [пер. с нем. В. Сидельника, Н. Федоровой]. – М : Прогресс-Традиция, 2000. – С. 383.
3. Белл Д. Третья технологическая революция и ее возможные социально-экономические последствия / Д. Белл. – М. : Прогресс, 1990. – 336 с.
4. Глузман Н. А. Порівняльний аналіз підходів до розуміння компетентності та компетенції в професійній освіті / Н. А. Глузман // Науковий вісник Миколаївського державного університету : [зб. наук. праць. / за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти]. – Миколаїв : МДУ, 2008. – Вип. 23, Т. 2. – С. 67–79.
5. Ершова Н. Г. Психолого-педагогическое сопровождение формирования конкурентоспособности специалистов / Н. Г. Ершова. – Волгоград : ВЛГИФК, 2000. – С.27–29.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 11. – С. 14–20.
7. Квасник О. В. Педагогічні технології формування соціокультурної компетентності у майбутніх інженерів / О. В. Квасник // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. наук. праць. / за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв : МДУ, 2008. – Вип. 23 – Том 2. – С. 154–159.
8. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [за заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
9. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу [пер. с англ. А. М. Татлыбаевой]. – СПб. : Евразия, 2001. – 478 с.

10. Сохань Л. В. Життєтворчість як мистецтво жити / Сохань Л. В. // Психологія і педагогіка життєтворчості: навч.-метод. Посібник – К., 1996. – С. 156–167.

11. Степаненко Н. Б. Концептуальні контури філософії мистецтва жити: витоки і перспективи / Н. Б. Степаненко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. Ред. В. В. Лях. – Вип. 88. – К., 2009. – С. 63–74.

Інна Чугуєва,

к. психол. н., доцент кафедри психології

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Анастасія Мацеха,

Студентка Миколаївського національного університету

імені В. О. Сухомлинського

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ РУВД ПРИ РОБОТІ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Актуальність теми. Значення і вплив правоохоронних органів у на формування громадянського суспільства не можна перебільшити. Ці державні інститути призначені і зобов'язані запобігати порушення порядку і закону і попереджувати їх. На плечі співробітників правоохоронних органів, особливо соціономічних професій, покладається серйозна відповідальність, адже їх діяльність пов'язана не просто з негативними явищами у суспільстві, а й з конкретними особистостями, з необхідністю впливати на особистість, на її долю, з можливістю або сприяти трансформації, або нейтралізації девіантних осіб.

Мета дослідження. Розглянути вплив емоційного вигорання працівників правоохоронних органів при роботі з девіантними підлітками.

Результати дослідження. Проблема девіантності особистості – це одна з найсерйозніших проблем, які має сучасне суспільство. Основними чинниками, що сприяють появі цього феномену у підлітків є несприятливі соціально-

психологічні умови розвитку. Культурно-історична теорія розвитку психічних процесів і розвитку особистості Л. С. Виготського пропонує розглядати соціальне середовище не як один з чинників, а як головне джерело розвитку особистості, яке знаходиться в продуктах матеріальної і духовної культури. Воно розкривається для кожної особистості ще в дитинстві дорослими в процесі спілкування та спеціально організованої спільної діяльності. Виходячи з цієї концепції, ми можемо припустити, що за таким же принципом працює і процес набуття девіантних форм поведінки: залежно від умов дорослішання дитина набуває таких понять, як «нормально» і «ненормально», що і може стати підґрунтям для розвитку девіантності.

Пряма відповідальність дитини перед законом починається з 14 років. У цьому віці дитина є підлітком, але в силу своїх вікових особливостей не до кінця розуміє значення слова «дорослість». Підлітковий період характерний бурхливістю протікання психічних процесів, внаслідок чого спостерігаються переломи поведінки – «перегляду старого договору» з оточуючим світом, що називається кризою. Одним з критеріїв, який визначає складність протікання підліткової кризи є формування у дитини авторитетних образів, які, ймовірно, надалі будуть відтворюватися підлітком. Сприятливими можна назвати такі умови, коли цей образ формується під впливом законослухняних осіб, але бувають і такі ситуації, де або ж батьки самі є девіантними авторитетами, змушуючи брати з них приклад, або батьки взагалі не здатні стати для підлітка прикладом для наслідування в силу відсутності впливу на дитину або ж через свою повну відсутність. У останньому випадку ситуація складається очевидним чином: підліток намагається встановити такі тісні відносини з ким-небудь з дорослих, хто має певний авторитет. Це помітила Ганна Фрейд, простежуючи розвиток дітей, які осиротіли під час війни і виховувалися в дитячих будинках. Вважається, що без встановлення контактів з кимось з дорослих перехід до дорослості неможливий. Л. С. Виготський вважав, що спілкування з дорослим - це основний шлях прояву власної активності дитини, а відношення до світу залежить від безпосередніх і конкретних стосунків з дорослою людиною.

Оскільки професійна діяльність фахівців соціономічних професій у правоохоронних органах вимагає індивідуального підходу в роботі, високої відповідальності, зумовлює виникнення психологічного напруження, все це виступає джерелом професійного вигорання. Цей феномен обумовлюється певними причинами, які мають досить вагому значущість в динаміці продуктивності працівників в системі професійної взаємодії «людина-людина». Коли очікування людини не відповідають результатам діяльності, настає період апатії, спостерігається почуття втоми, роздратування, що провокують втрату інтересу до особового і професійного розвитку. Не дарма синдром вигорання назвали професійною «Хворобою ХХІ століття» [3]. Як правило, більше схильними до синдрому вигорання є особи, що мають певні риси характеру. Це гуманні особи-ідеалісти, інтроверти, чуйні, ранимі люди, яким властивий низький рівень психічної стійкості до негативного впливу оточення. Також виявлено, що жінки більше схильні до професійного вигорання, ніж чоловіки, в силу їх природженої емоційності, але не виключенням є й імпульсивні чоловіки. Як відомо, емоційне вигорання в професійній діяльності є наслідком довготривалого знаходження людини в стресовій атмосфері, яка виникла внаслідок внутрішніх протиріч, що накопичилися. Головними причинами його появи, як стверджують самі співробітники правоохоронних органів, викликано різними життєвими ситуаціями: відсутністю зворотного зв'язку між батьками підлітків і працівниками РУВС, складнощі в знаходженні контакту між співробітниками поліції і девіантною дитиною, почуття безпорадності в ситуаціях впливу на дітей та їх батьків, ненормований робочий графік [1].

В період вигорання співробітники внутрішніх справ відмічають такі зміни у своїй професійній діяльності. По перше, у них зникло бажання зрозуміти дитину, шукати корені, що викликають подібну поведінку і т. д. По-друге, "протікання "складного кризового періоду" ними розглядається як бутофорія, за допомогою якої самі правопорушники і їх захисники намагаються виправдати порушення поведінки дитини. По-третє - підліткові треба показати, хто

головний, що б він боявся і бажано зробити це шляхом спричинення дискомфорту, а іноді й болю – психологічного або фізичного.

Такий підхід призводить до того, що безпосередньо фізичний або психологічний тиск з метою «перевиховання» дітей, може викликати негативізм по відношенню до правоохоронних органів та інших дорослих. Це часто стає початком стрімкого розвитку девіантності в структурі особистості підлітка-правопорушника. Численні дослідження свідчать про широке коло психологічних розладів, порушень розвитку емоційних і пізнавальних проявів, що виникають внаслідок авторитарного стилю виховання. Вивчення літератури дозволяє нам зробити висновок, що жорсткий авторитарний стиль впливу веде до внутрішнього опору дитини, проявляючись зовні в лицемірстві, брехливості, агресивності [2]. Введення девіантного підлітка в жорсткий стресовий стан активізує деструктивні захисні механізми психіки, що віддаляє того, хто впливає (працівника правоохоронних органів) і того, на кого впливають (девіантного підлітка) та може лише посилити агресивність з боку дитини, нанести глибокі образи, що призведуть до ще більш негативних наслідків.

Таким чином, можна зробити висновок, що професійне вигорання працівників РУВС відділу по справах неповнолітніх може призводити до ще більшої нечутливості девіантних дітей до законів і суспільства та як наслідок підкріплення девіантної поведінки, закріплення девіації в структурі особистості, що у подальшому, збільшує імовірність правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Безносков С. П. Профессиональная деформация личности : психологический практикум. СПб. : Речь, 2004. – 272с.
2. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. Психологический практикум: практикум – СПб. : Питер, 2008. – 430 с.
3. Орел В. Е. Синдром психического выгорания личности. Орел В. Е., - М. : Институт психологии РАН. 2006. – 205 с.

Б. Костюк,

студент Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКИХ КОНФЛІКТІВ

Проблема конфлікту належить до числа проблем глобального характеру, до того ж актуальність її дослідження зростає у зв'язку із загостренням конфліктів в усьому світі. Водночас необхідно зазначити недостатню вивченість чималої кількості аспектів проблеми конфлікту, починаючи від його змістовних складових і закінчуючи особливостями в різних видах діяльності. Останнє чи не найбільшою мірою стосується проблеми конфліктів у процесі навчальної діяльності студентів.

Конфлікт – це стосунки між суб'єктами соціальної взаємодії, які характеризуються протиставленням за наявності протилежних мотивів (потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань) чи суджень (думок, поглядів, оцінок і т. п.) [1].

Основними ознаками конфлікту як психологічного феномену є: 1) наявність протиріччя (реального чи уявного, вигаданого), що оцінюється як непереборне і набуває відкритої, демонстративної форми; 2) зміна характеру спілкування в напрямі конфронтації, негативної спрямованості мінімум однієї, а частіше – обох сторін; 3) активність сторін, прагнення до перемоги будь-що, поступове розширення арсеналу використовуваних засобів – осуд, залякування-шантаж, погрози, фізичний вплив та ін.; 4) підвищений емоційний фон, загострення негативних емоцій аж до їх повної безконтрольності [1].

Основними структурними елементами конфлікту є сторони конфлікту; предмет конфлікту; образ конфліктної ситуації; мотиви конфлікту; позиції сторін-конфліктерів [2].

Виділяють чотири основні стадії конфлікту: 1) виникнення конфліктної ситуації; 2) усвідомлення конфлікту; 3) зовнішній вияв конфлікту, його апогей; 4) вирішення, завершення конфлікту [1].

Для емпіричного визначення особливостей студентсько-викладацьких конфліктів нами використовувалися психодіагностичні методики: «Діагностика рівня конфліктності особистості» (Г.В. Ложкін, Н. І. Пов'якель), «Діагностика показників і форм агресії» (А. Басса і А. Дарки), «Стилі поведінки у конфлікті» (К. Томас), а також розроблена нами анкета. У дослідженні брали участь студенти 1 та 3 курсу різних спеціальностей (65 осіб) та викладачі (30 осіб), які викладають у цих студентів.

Результати, отримані при проведенні означених методик, засвідчують:

Студенти та викладачі мають різний рівень конфліктності. У студентів першого курсу домінує середній рівень конфліктності, у студентів третього курсу – високий рівень конфліктності, у викладачів – низький рівень конфліктності (Див. табл. 1).

Таблиця 1. Рівні конфліктності студентів та викладачів

Рівні прояву	Студенти, %		Викладачі, %
	1 курс	3 курс	
Високий	29	41	35
Середній	50	40	23
Низький	21	19	44
Всього	100	100	100

При конфліктах з викладачами найпоширенішими формами агресії у студентів першого курсу є почуття провини та вербальна агресія, у студентів третіх курсів – підозрілість та вербальна агресія. Серед викладачів при конфліктуванні зі студентами найпоширенішими формами агресії є непряма агресія, почуття провини та роздратування (Див. табл. 2).

Таблиця 2. Форми агресії студентів та викладачів

Види агресивних	Студенти				Викладачі	
	1- курс		3-курс		%	Ранг
	%	Ранг	%	Ранг		

форм поведінки						
Фізична агресія	41,2	3	52,9	4	25,0	5
Непряма агресія	14,7	7	35,3	5	70,5	1
Роздратування	19,1	8	23,5	6	40,2	3
Негативізм	25,0	5	5,9	7-8	27,0	4
Образа	22,0	6	5,9	7-8	21,3	6
Підозрілість	26,5	4	76,4	2	3,9	8
Вербальна агресія	44,1	2	70,5	1	4,4	7
Почуття провини	66,2	1	58,8	3	49,1	2

Більшість студентів перших та третіх курсів схильні займати позицію суперництва, що і визначає їхню підвищену агресивність та наполегливість при відстоюванні власної точки зору під час взаємодії. Більшість викладачів у конфліктні використовують позицію уникнення (Див. табл. 3).

Таблиця 3. **Стилі поведінки в конфлікті студентів та викладачів**

Стиль поведінки	Студенти				Викладачі	
	1- курс		3-курс		%	ранг
	%	ранг	%	ранг		
Суперництво	26,5	1	42,5	1	12,8	5
Співробітництво	20,6	3	14,9	2	13,7	4
Компроміс	25,0	2	25,5	3	14,7	2
Уникнення	13,2	5	4,4	5	44,5	1
Поступка	14,7	4	12,7	4	14,3	3

Студенти та викладачі по-різному оцінюють частоту виникнення різних типів конфліктів. Перше місце за оцінкою і студентів, і викладачів займають навчальні конфлікти, однак на другому місці у студентів знаходяться конфлікти особистісної несумісності, а у викладачів – конфлікти очікувань, на третьому місці студенти відзначають конфлікти очікувань, а викладачі – конфлікти особистісної несумісності (Див. табл. 4).

Таблиця 4. **Типи конфліктів між студентами та викладачами**

Тип конфлікту	Студенти, %		Викладачі, %
	1 курс	3 курс	
Навчальні конфлікти	61,7	57,3	45,6
Конфлікти очікувань	16,0	14,8	35,2
Конфлікти особистісної несумісності	22,3	27,9	19,2

Результати констатувальної частини дослідження покладено нами в основу розробки програми тренінгу з профілактики конфліктів між студентами та викладачами «Мистецтво спілкування». Тренінг розрахований як на студентів, так і на викладачів, але тренінгові групи з даними категоріями учасників, на нашу думку, слід організувати окремо.

Список використаних джерел:

1. Ануфрієва Н. М. Психологія конфлікту : навч. посібн. К. : Інститут післядипломної освіти КНУ, 2005. 101 с.
2. Хоржевська І. М. Основи професійно-педагогічного спілкування викладача та студента. Збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки». Том 2. 2010. №7. С. 285–288.

Науковий керівник: Г. Є. Улунова, доцент кафедри політології, психології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

Ірина Шкриль,

студентка Сумського державного університету

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

В Україні, незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових документів з протидії насильства по відношенню до дитини, воно таки трапляється в різних сферах життя – в сім'ї, в навчальних закладах, в закладах опіки, тощо.

Оскільки діти проводять багато часу саме в навчальних закладах, школи мають відігравати одну з ключових ролей у справі захисту дітей від насильства.

Результати різних досліджень свідчать, що в українських школах поширені явища насилля по відношенню до дітей.

За визначенням Всесвітньої Організації Охорони здоров'я *насильство* – це навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (або є високий ступінь ймовірності цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток [1, 4].

Можна виділити такі види насильства: фізичне, психологічне (емоційне, моральне), вербальним (словесним), економічним, іноді сексуальним (в т.ч. кібербулінг), також може бути комбінованим. Найчастіше діти в школах стикаються з психологічним насильством.

Психологічне насильство – це насильство, пов'язане з тиском однієї особи на психіку іншої через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, які доводять постраждалого до стану емоційної невпевненості, втрати здатності захистити себе і можуть заподіяти або заподіяли шкоду психічному здоров'ю [2]. У шкільному середовищі це можуть бути знущання, булінг, бойкот, тощо.

Булінг - (“bullying”, від англ. “bully” — хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) можна розглядати як утиск, дискримінацію, цькування; цей термін

означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного, психологічного тощо) з боку дитини або групи по відношенню до іншої дитини або інших дітей [3, 44].

Бойкот – це вид психологічного насилля під час якого відбувається ігнорування особи.

За даними дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в 2017 році 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу, 24% дітей стали жертвами булінгу, і 48% з них нікому не розповідали про ці випадки.

Також, за даними дослідження ЮНІСЕФ 2018 року, кожен другий учень (учениця) віком від 13 до 15 років повідомляють, що зазнавали насильства з боку однокласників у школах або поблизу школи.

Наслідками насильства в шкільному середовищі можуть стати зниження мотивації до навчання, погіршення відносин у класі та навіть порушення психічного здоров'я дітей. Таке емоційне (моральне) знущання може бути навіть більш образливим, ніж фізичне. Тому, адміністрація навчальних закладів та педагоги зобов'язані створювати безпечні умови, які б сприяли збереженню гідності дітей та їх розвитку.

Дослідженнями даної соціальної проблеми займалися такі науковці: Ю.Лисюк, Н. Гришина, Н. Зінов'єва, Н. Михайлова, Д. Ольвеус та інші.

Ю.В.Лисюк зазначає, що насильство, як соціальне явище є умисною дією, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка прямо пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі [4, с.121].

Гришина Н.В зазначає, що жертвами насилля в школі є учні, які мають:

- фізичні недоліки або вади – ті, що носять окуляри, діти зі зниженим слухом або з руховими порушеннями;
- особливості поведінки – замкнуті або імпульсивні;
- особливості зовнішності – рудоволосі, діти з веснянками, з виступаючими вухами, кривими ногами, з повнотою чи навпаки худорлявістю тощо;

- відчуття страху перед школою;
- відсутність досвіду життя в колективі (так звані „домашні” діти);
- хвороби – епілепсія, заїкання, порушення мовлення, дисграфія (порушення письмової мови), дислексія (порушення читання), дискалькулія (порушення здатності до рахування) і т.д.;
- низький рівень інтелекту чи певні труднощі у навчанні;
- обдаровані діти;
- неохайні (мають брудні речі, неприємний запах) ;
- фізично слабкі діти, невпевнені в собі, емоційно реагуючі, тривожні [5, 359].

Також, науковці зробили певні висновки, що:

- найбільш агресивними є підлітки, за поведінкою яких ніхто не стежить, які надані самі собі та отримують мало уваги, і такі, що піддаються суворим покаранням;
- агресія багато в чому визначається самим соціальним оточенням підлітка: його сім'єю, друзями, вчителями;
- підлітки навчаються вести себе агресивно, спостерігаючи за поведінкою однолітків, поведінка дорослих для них менш значима;
- з найбільш агресивними дітьми мало хто спілкується в класі, тому такі діти шукають собі друзів серед собі подібних однолітків;
- ЗМІ відіграють суттєву роль у формуванні агресії у підлітків;
- агресивна поведінка, як правило, супроводжує слабкий розвиток соціальних і когнітивних навичок підлітка.

Отже, для профілактики психологічного насильства в шкільному середовищі можна використати бесіду. Таку бесіду може провести практичний психолог, соціальний працівник чи класний керівник.

Можна навіть сказати, що ефективніше буде бесіда, проведена саме класним керівником. Бо саме вчитель впливає на судження дітей один про одного, формує громадську думку колективу.

Педагогу не варто відкладати розмову з усім класом про причини бойкоту, бо багато в чому бойкот для підлітків – це жорстока гра на нервах загальної «мішені», і, як в будь-якій іншій грі, бойкот затягує учасників своєю напругою і гостротою пережитих емоцій. Якщо вчасно не обговорити виниклу в класі проблему, діти елементарно можуть загорітися в бойкотування. Тому, щоб не втратити контроль над ситуацією, по можливості в той же день, коли класний керівник дізнався про бойкотування, необхідно зібрати всіх учнів і провести екстрені класні збори.

Педагог повинен особливо підкреслити, що проведене зібрання є екстремим і невідкладним, так як виникла серйозна проблема. Якщо справа не доходить до крайніх форм знущань, фізичного приниження особистості, то ситуацію ще можна відновити, бесіда з учнями дозволить зрушити проблему з мертвої точки.

Розмову з класом слід вести відкрито. Потрібно, щоб були присутні всі учасники конфлікту. Роль класного керівника при цьому полягає в організації нормального і, головне, спокійного спілкування учнів, щоб діти під час зборів не переводили розмову на обговорення особистості, а розбирали конкретні вчинки і рішення однокласника, які викликали у них незадоволення. Це дуже важливо пам'ятати педагогу, оскільки при вирішенні будь-якого конфлікту серед підлітків є велика ймовірність хвилі образливих емоційних висловлювань, що відводить убік від предмета розгляду і, безумовно, є неприпустимим з етичної сторони.

Також, класному керівнику можна спиратися на емоційність підлітків. Звертаючись до совісті і порядності дітей, пояснюючи, як низько і підло накидатися на одного, роблячи його життя нестерпним, педагог здатний викликати почуття жалю про скоєний вчинок.

Ще одним способом профілактики психологічного насильства в шкільному середовищі може бути проведення тренінгів, як для учнів так і для педагогів. Основною потребою в проведенні таких тренінгів є підвищення обізнаності з данної тематики.

Слід зазначити, що не стільки агресія, скільки не вміння контролювати та направляти агресію у прийнятні форми є основною передумовою насилля. Тому під час тренінгу важливо донести до педагогів, що агресія є «природним станом людини» і варто спрямовувати зусилля розвивати комунікативні навички учнів. Після тренінгу психологи чи соціальні педагоги в свою чергу запропонують керівництву школи внести в шкільний план декілька виховних годин, особливо для 7-9 класів, тому що саме у такому віці діти найбільш схильні до проявів насилля по відношенню до своїх однолітків, а також самостійно чи із залученням інших фахівців проведуть тренінги для педагогів чи для школярів. Таким чином, діти стануть більш обізнаними та рівень насилля зменшиться.

Також, можна пропонувати приділяти більше уваги тематиці насилля в шкільному середовищі та проводити в школах просвітницькі заходи, наприклад, виховні години, що будуть спрямовані на зниження рівня насилля в школі.

Отже, незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових документів з протидії насильства по відношенню до дитини, воно таки трапляється. Оскільки діти в навчальних закладах проводять більше часу, аніж будь-де за межами родини, то школи відіграють важливу роль у справі захисту дітей від насильства. Адміністрація навчальних закладів та педагоги зобов'язані створювати безпечні умови, які сприятимуть збереженню гідності дітей та їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. Токарчук Р. Е. Насилие как составообразующий признак хищений : вопросы уголовной ответственности: дис... канд. юрид.наук. – 12.00.08 / Р. Е. Токарчук. Омский гос. унив. – Омск, 2008. – 178 с.

2. Закон України “Про попередження насильства в сім’ї” від 15.11.2001 № 2789-111 [електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.

3. Барліт А. Ю. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі / А. Ю. Барліт, О. О. Барліт // Горизонти освіти. – 2012. – №2. – С. 44–46.

4. Етимологія насильства // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: [Матеріали доповідей на Міжн. наук.-практ. конф., Київ, 29-31 жовтня 2002]. – К., 2002. – С.119–130.

5. Гришина Н. В. Психология конфликта: 2-е изд-е. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с.

Науковий керівник: А. М. Костенко – к. політ. н, доцент кафедри політології, психології та соціокультурних технологій Сумського державного університету

В. Гаврилко,

студент Сумського державного університету

П. Сахно,

ст. викладач Сумського державного університету

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ, ЯКІ ДОЛАЮТЬ ОНКОЛОГІЧНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ

В Україні технологія надання соціальної допомоги дітям, які долають онкологічне захворювання, не відпрацьована і має багато невирішених питань.

Соціальна робота в системі охорони здоров'я – система заходів спрямованих на забезпечення збереження і розвитку оптимальної працездатності та соціальної активності людей з інвалідністю, сприяння здоровому способу життя громадян.

У багатьох країнах світу соціальна робота стала невід'ємним компонентом сфери охорони здоров'я, в межах якої соціальний працівник проводить соціальний супровід пацієнтів через систему соціального страхування, надає психологічну підтримку, проводить рекреаційну роботу. Соціальна робота в

європейських країнах та Сполучених Штатах має широкий спектр застосування.

Соціальні працівники вирішують такі завдання:

- надання первинної психологічної допомоги жінкам, які народжують дітей з вадами розвитку консультування їх з правових знань;
- медико-соціальна робота;
- психологічна підтримка і консультування з правових питань осіб, які зазнали шкоди для свого організму з боку інших осіб, зазнали каліцтва тощо;
- організація рекреаційної роботи для дітей;
- соціальне стахування на випадок хвороби;
- організація спеціальних соціальних програм для особливих категорій пацієнтів – онкохворих, хворих на лейкемію, інвалідів.

Онкологія – це галузь медичної науки, що займається вивченням утворень злроякісного або доброякісного характеру, їх походження, механізму та причини виникнення хвороби, розвитку, діагностики, лікування і профілактичних заходів [2].

Онкологія, як галузь медичної науки, яка розвивається в установах сфери охорони здоров'я, тісно пов'язана з різними складниками суспільного життя: економічним, правовим, соціально-психологічним, моральним. Онкологічні захворювання – це патологічні процеси, що супроводжуються утворенням пухлин доброякісного або злроякісного характеру [3].

Онкологічні захворювання, або рак, – це злроякісні пухлини, які на певних стадіях здатні давати вирости, метастази. На сьогоднішній день точно відомо, що прихованих причин, що викликають ракові захворювання багато, але механізм завжди один. Під дією різних провокуючих факторів: фізичних, хімічних, пов'язаних із спадковістю, виникають порушення в ланцюжку ДНК, що пізніше призводять до «збою» у всьому програмному забезпеченні організму. До фізичних факторів відносять всю шкоду, яку ми отримуємо ззовні – радіаційне випромінювання, ультрафіолет, несприятлива екологія. Хімічні фактори – це різні речовини, канцерогени. Людина отримує їх із шкідливою їжею, тютюновим димом, токсинами [2].

Під дією цих факторів починається пошкодження ланцюжка ДНК, який є

«програмним забезпеченням» людського організму. У результаті запускається процес перетворення нормальних клітин в ракові – розвивається онкологія. Це поетапний процес. Перше що відбувається – ракові клітини починають рости, ділитися, поступово утворюючи пухлину. Наступне, ракові клітини починають вбивати інші клітини, щоб звільнити простір для себе. Таким чином, пухлина розростається ще більше. Важливий і той факт, що ракові клітини не гинуть. Якщо кожна нормальна клітина запрограмована ДНК на 50 життєвих циклів, після чого вона вмирає, то ракова клітина сама не помре. Крім того, по-перше, вона покривається особливою оболонкою, яка робить її непомітною серед інших клітин, а по-друге, набуває здатність до міграції. Тобто, звичайно клітини наших органів залишаються на своїх місцях. Коли ж розвивається онкологія, то ракові клітини, які розрослися, можуть відділятися від органу і з кровотоком потрапляти в різні місця організму, що і призводить до розвитку ракових захворювань. Оскільки ракова клітина не помирає сама, то й захворювання само не зникне. Тому, коли у людини розвивається онкологія, лікування дуже важливе і просто необхідне.

Довготривале та тяжке лікування онкологічного захворювання супроводжується побічними ефектами не тільки медичного характеру:

- 1) обмеження рухливої активності;
- 2) обмеження розумової активності;
- 3) соціальна депривація (психічний стан, що є наслідок порушень контактів із соціумом) – вплив соціальної ізоляції на розвиток свідомості дитини, що призводить до значного і незворотного відставання в психічному та особистісному розвитку.

Критичний період ризику для дитини – вік від народження до 5 років. Після цього віку депривація не настільки руйнівна. Дітям, які долають рак, не завжди повідомляють про їхній діагноз. Проте шоківий стан, відчуття, що з ними трапилось щось жахливе, може викликати перебування в лікарні, де вони бачать інших дітей з різними стадіями раку, напружений стан близьких. У цей час дитина більш за все потребує емоційної та моральної підтримки як близьких, так

і фахівців. Необхідно дати дитині надію на одужання, звернувши її увагу на значимість для результатів лікування психологічної установки, яка залежить від неї самої. Також важливим є збереження у сім'ї нормальних взаємин та вибудовування раціональне реагування на хворобу [4].

Дитина може проситись, щоб її відпустили додому або у школу, щоб відчувати себе на рівні з однолітками. Також може настати депресія, через яку дитина постійно буде перебувати в похмурому настрої, прагнути до самотності, відмовлятися від їжі. Вона стає апатична, млява та байдужа. Світ хворої дитини замикається на її фантазіях і образах уяви, що є механізмом психологічного захисту; дозволяє дитині справлятися з усвідомленням її хвороби. Діти будують уявні відносини з різними предметами, іграшками і сприймають їх як друзів, які розуміють і співчують, дають відчуття захищеності та комфорту.

Завдання тих, хто знаходиться поруч із дитиною, яка долає рак, намагатися відволікти її від думок про подальші прояви хвороби і можливу смерть, не залишати надовго наодинці. Дитину потрібно відволікти цікавою діяльністю, дати можливість для фізичної розрядки [4].

Недостатність емоційного тепла батьків може призвести до емоційної байдужості, агресивності та підвищеної вразливості, низької самооцінки, невпевненості в собі, слабкої здатності до самоаналізу та самовдосконалення;

до хронічного психологічного стресу, коли нервова система відчуває постійне перевантаження. Це поняття стало вже таким звичним для багатьох людей, що більшість прийняла його як норму життя, не замислюється, чи нормальний такий стан, чи потрібно лікування в цьому випадку.

Окреслені вище прояви хвороби та наслідки медичного та немедичного характеру визначають коло напрямів діяльності, потрібних для дітей, які долають рак, з боку суспільства.

Певною мірою ці напрями діяльності відображені в Законі України «Про реабілітацію інвалідів». Згідно ст. 1 **реабілітація інвалідів** – це система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на

надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення [1].

Медична реабілітація – поновлення порушеного функціонального стану органів і систем організму.

Фізична реабілітація – укріплення м'язового корсету, корекція порушень осанки, адаптація серцево-судинної та дихальної системи до навантажень, закаливання та ін. Використовується лікувальне плавання, масаж, ЛФК, корекція порушень осанки та зору.

Соціально-психологічна реабілітація – діагностичні, корекційні та профілактичні заходи, направлені на розв'язок особистих та сімейних проблем, розвиток інтелектуальних здібностей, усунення стійких шкідливих звичок та девіація поведінки [1].

Академічна реабілітація – створення необхідних умов для успішної реінтеграції дитини в школу.

Педагогічна реабілітація включає:

1) роботу в арт-терапевтичних майстернях (кераміка, ткацтво, музична, художня, театральна), заняття мистецтвом є найбільш ефективним та таким, що забезпечує глибокі впливи, педагогічним і психотерапевтичним засобом;

2) активності, пов'язані з розвитком дрібної моторики, особисто дітям, що перенесли пухлини головного мозку;

3) формування специфічного педагогічного середовища з безумовним прийняттям кожної дитини, що дає змогу зниженню тривожності, підвищенню самооцінки, встановленню нормального спілкування з однолітками, стимулювання пізнавальної активності.

Згідно ст. 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів» **абілітація** – це система заходів, спрямованих на опанування особою знань та навичок, необхідних для її незалежного проживання в соціальному середовищі:

усвідомлення своїх можливостей та обмежень, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків, уміння здійснювати самообслуговування [1].

Абілітація – це система лікувально-педагогічних заходів, спрямованих на формування нових та посилення існуючих ресурсів, соціальний і психофізичний розвиток, покращення емоційного стану.

Емоційні стани швидше за все нормалізуються, якщо переключити увагу людини від причини гніву, печалі або радості на їх зовнішній прояв – вираз особи, сльози або сміх. Це говорить про те, що емоціональний і фізичний стан людини взаємопов'язані і тому мають здатність взаємовпливу.

Для профілактики несприятливих емоційних станів можна використовувати такі способи:

- 1) ігнорування похмурих сторін життя;
- 2) сприймання незадовільних обставин життя як тимчасових і намагання змінити їх на краще;
- 3) перерахування своїх досягнень, успіхів і похвала себе за них, радість найменшим досягнутим цілям;
- 4) усвідомлення допущених помилок та шляхи виходу з неприємних ситуацій;
- 5) часте спілкування з людьми, які приємні, та обмеження спілкування з людьми, які несуть з собою негативні емоції;
- 6) наявність друзів, у взаємостосунках з якими існує баланс;
- 7) наявність хобі;
- 8) підтримка свого здоров'я, режиму сну, харчування, рухової активності та оволодіння техніками медитації.

Ефективній емоційній саморегуляції сприяє також використання прийомів уяви, або візуалізації. Візуалізація – це створення внутрішніх образів в свідомості людини, тобто активізація уяви за допомогою слухових, зорових, смакових, нюхових, дотикових відчуттів, які людина колись мала. Відтворивши в свідомості образи зовнішнього світу, можна швидко відволіктися від напруженої ситуації, відновити емоційну рівновагу.

Отже, заходи реабілітації та абілітації вкрай важливі для дітей, які долають рак. Ці заходи мають здійснити кваліфіковані фахівці, але багато чого залежить від батьків, які мають бути готові допомогти дитині.

Список використани джерел:

1. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 06.10.2005. – № 2961-IV.
2. Давидов М. И. Онкологія. – Москва : ГЭОТАР-Медиа, 2010 г. –920 с.
3. Михайленко О. Т. Онкологія. – Київ : Здоров'я, 2004р. – 421с.
4. Колектив авторів сайту «Dieeta.ru" [Електронний ресурс] – Режим доступу : dieeta.ru/zdorov-ja/12749-nervove-visnazhennja.html

